

Në shekullin njëzet (XX) Evropa shumëherë e ëndërroi ujkun. Sa herë Evropa e endrroi ujkun e rroku hemoragjia dhe e bjerri vehten nëpër rrugët e dyshimta frojdiane. Evropa gjatë shekullit të njëzet (XX) më shumë se tri herë u shndërrua në Evë, e gatshme për ta kafshuar çdo mollë: të ujkut, të gjuetarit, të gjarpërit... Në shekullin e njëzet (XX) kur pasionet, hemoragjitë e Evropës u bënë të shpeshta burrat e Amerikës: Vudrou Wilsoni, Franklin Dalano Ruzvelti, Wiliam Xheferson Klintoni u desht ta kapërcenin ujin e quajtur Atllantik, e në pikë të ditës, ta nxjerrnin Evropën e fantaksur nga shtrati i ujkut, nga shtrati i gjuetarit, nga shtrati i gjarprit.

Sa e dhëmbshme, veçantë për popujt e vegjël, kur Dalano Franklin Ruzvelti, me rastin e hemoragjisë së madhe të Evropës, këtej oqeanit Atllantik, memzi i gjeti dy gjysëmburra për kuvend: Winston Çerçilin dhe Josip Visarionoviç Stalini.

I pari, Winston Çerçili, prodhim i politikës xhuxhe treqindvjeçare të politikës angleze, të “ekuilibrit të forcës”, e vetdenoncoi padashje këtë politikë. Për Çerçilin thuhet me saktësi: “Shoqëria e Çerçilit ishte tepër e njohur me rezultatet jo të përsosura”; për të mund të thuhet pa ndrojtje se ishte i njohur për dështime të parreshtura.

I dyti Josip Visarionoviç Stalini, një inkarnim i varfërisë, i urrejtjes, i errësirës së lagësht të çelave të errëta të manastireve të Tbilisit, i padefinuar kombëtarisht e ideologjikisht “rendin e ri që ai (Stalini) e kishte në kokë ishte pansllavizmi i përforcuar nga ideologjia komuniste”. Stalini kishte deklaruar sa herë botërisht: “Në qoftë se sllavët qëndrojnë të bashkuar dhe e ruajnë solidaritetin, asnjeri (armik) nuk do ta luajë as gishtin në të ardhmen. As edhe gishtin! përsëriti ai (Stalini) duke e theksuar mendimin e vet me gishtin tregues të ngritur në ajër”.

Pas kësaj Evropa vazhdon, si një kësulkuqe politike, edhe sot, t'i shohë në ëndërr: ujkun, gjarpërin, gjuetarin... duke u përhëtur nëpër rrugët pasionante frojdiane. (Gjarpri, ujku, gjuetari... fjalën e parë të Biblës e shndërruan në fjali konceptuale politike).

Nga kjo fjali – konceptuale e Biblës Evropa e shtrydhi lëngun e nocioneve politike: “Raison d’etat”, “Ekuilibri i forcës”, “Realpolitik”

Në fjalinë politike ballkanase kjo fjalë e parë biblike s’mundi t’i depërtojë: incestin, aktrimin skenik, absurdin...

Në fjalinë biodemokratike amerikane fjala e parë e Bibles për herë të parë ra ndesh me evolucionin real biopolitik.

Çdo Evropian me një arsimim sado fillestar e ka mësuar konceptin nistor të të menduarit; aq sa e ka mësuar në libra, e ka mësuar nga përvoja politike strukturën e informacionit. Çdo Evropian e di se informacioni këmbëhet nëpërmes një strukture aplikative të quajtur gjuhë. Secili evropian e di se gjuha aplikative evropiane i ka barazuar të gjitha llojet e informacioneve politike, fetare, ideologjike, patriotike, morale, nëpërmes strukturës tepër kauzale, tepër homogjene, të koduara që nga Bibla. Me ta pranuar kodifikimin psikobiblik njëherit e pranojmë kodifikimin psikopushtetor. Rugës së mundimshme historike Fjala biblike e koduar brenda kornizës ideore shkallë-shkallë u bë fjali normative.

Çdo evropian i arsimuar e di se fjali e quajme mendimin e materializuar përmes fonemave, morfemave dhe pozicionit të fjalëve informuese. I kemi disa lloje të fjalëve kryesore:

1. Fjala gramatikore: *Subjekti – Predikati – Objekti.*
2. Fjala politike: *Shteti – Pushteti – Shtetasi*
3. Fjala biblike: *Hyu – Gabrieli – Adami*
4. Fjala letrare: *Shkrimtari – Protagonisti – Lexuesi*
5. Fjala filozofike: *Filozofi – Ideja – Lexuesi*
6. Fjala historike: *Historiani – figura historike – Lexuesi.*

Skicim për zanafillen e fjalisë biodemokratike amerikane

Gjuha autoritare biblike e Zotit Hy u bë model i fjalisë autoritare shtetërore të Evropës. Në fjalinë autoritare evropiane të: “Raison d’etat”, “Ekuilibrit të forcës”, të “Realpolitik” u inkuadruan llojet kryesore të fjalive si:

fjalja gramatikore

fjalja politike

fjalja letrare

fjalja biblike

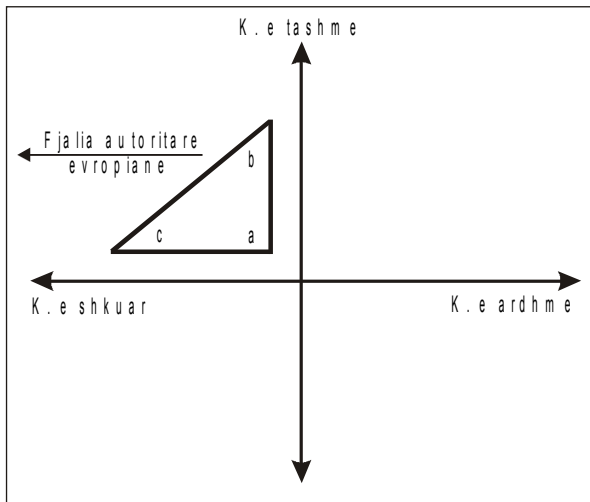
fjalja filozofike

fjalja historike

Fjalja e Zeusit – Promethe u bë model i fjalisë teatrale ballkanike. Jashtë të gjitha modeleve aplikative të fjalive autoritare, në rrethana krejt evolutive u lind fjalja biodemokratike amerikane që ne do ta quajmë edhe fjalja e John Harkerit.

1.a. Në fund të Luftës së Dytë botërore pikërisht në vitet e pesëdhjeta të shekullit njëzet, Winston Çerçilli synonte politikën deshtake të Evropës: “Winston Çerçilli në vitet pesëdhjeta synonte ta ngushtonte Zonën e influencës sovjetike, por tregonte gatishmëri të bashkëpunonte me pushtetin sovjetik brenda kufijve të reduktuar”.

Çerçilli si politikan pa konkurrencë i Evropës, e shpall vetveten apostoll të fjalisë autoritative evropiane, të “status quos” politike përmes këtij strukturimi të standarizuar

Në fjalinë e “ status quos-ë” angleze të Çerçillit i lexojmë të gjitha nyjetimet autoritative siç janë:

A.

1. Subjekti
2. Shteti
3. Hyu
4. Shkrimtari
5. Filozofi
6. Historiani

B.

1. Predikati
2. Pushteti
3. Gabrieli
4. Protogonisti

5. Ideja
6. Figura Historike

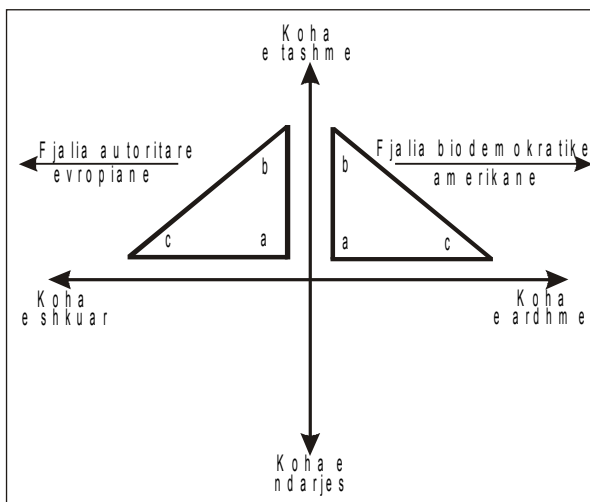
C.

1. Objekti
2. Shtetasi
3. Adami
4. Lexuesi

2.a. “Amerika i preferonte vendimet përfundimtare dhe nuk i besonte asnjë kompromisi që e kishin bërë zanat britanikët dhe gjithë Evropa. Udhëheqësit amerikanë kishin antipati, gati instiktive, për sferat e influencës. Ata parapëlqenin ta prisnin fitoren përfundimtare me përmbysjen e komunizmit sado larg të ishte, të siguronin Zgjidhje Uillsoniane të problemit të rendit botëror”.

Çdo lexues evropian, po edhe lexuesi teatral ballkanik, me një arsimim fillestar mbi strukturën e të menduarit, e veneron qartë se fjalia autoritare evropiane e politikës së “status quos-ë” bie ndesh me fjalinë biodemokratike amerikane.

Kush jemi ne? “Ne jemi një botë e tretë, jashtë fjalisë biodemokratike amerikane që për shpëtimin tonë do të caktojme një datë: datën e zanafillës së fjalisë biodemokratike amerikane. Këtë datë, (26/10/1648) do ta quajmë ditën e John Harkerit që saktësisht do ta shënojme si vindarje të dy kohërave:

Në të dy strukturat e fjalive, të fjalisë autoritare evropiane dhe të fjalisë bi-demokratike amerikane shenjat mëtojnë të dalin të njëjta por thelbësisht ndryshojnë në kohë, në hapsirë, në pozicion dhe në metodologji. Edhe në fjalinë bi-demokratike amerikane lexojmë:

- a. Steti
- b. Pushteti
- c. Shtetasi

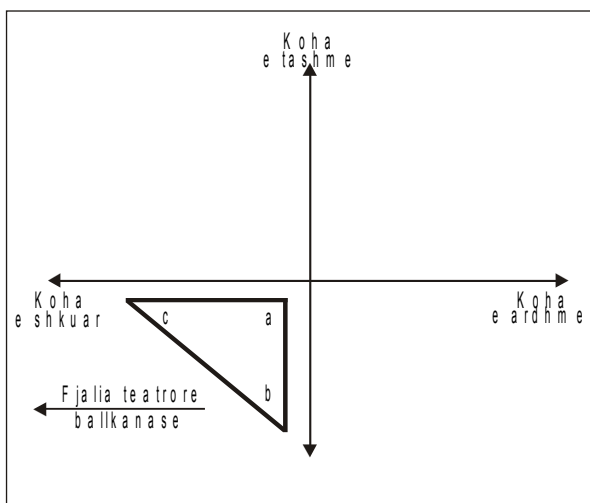
Koha, hapsira, pozicioni, metodologjia i vejnë në pozicion kundërshtie për 180° fjalinë autoritare evropiane të “status quos-ë”, të “ekuilibrit të forcës”, të “Realpolitik” në njerën anë, dhe fjalinë bi-demokratike në anën tjetër.

3.a. Në vitet e pesëdhjeta absurdi i fjalisë teatrale ballkanike u bë faktor politik: “Në vitet 50-ta i ashtuquajtur grup i të Paangazhuarëve” i themeluar nga teatraliteti ballkanik i Titos “përfaqson një dukuri të re në marrëdhënjet

Skicim për zanafillen e fjalisë biodemokratike amerikane

ndërkombëtare. Meqënëse grupi i të Painkuadruarëve i frikësohej Bashkimit Sovjetik e jo shteteve të Bashkuara, ato e mbanin anën e “Komunistëve”. Për herë të parë absurdi ballkanik doli në arenën e politikës ndërkombëtare. Amerika e presidentit Uillson e kishte pikasur fjalinë – amforë të teatrit ballkanik.

Ndryshe fjalisë autoritare evropiane të “status quos-ë”, të “ekuilibrit të forcës, të “Realpolitik”, fjalia teatrale ballkanike qendronte në kundërshtime me fjalinë biodemokratike amerikane. Në grafikonin e tri fjalive të rruzullimit: të fjalisë autoritare evropiane, të fjalisë biodemokratike amerikane, fjalia teatrale ballkanike qendron e përmbysur, përherë e zbrazët, jashtë kohës, jashtë gravitacionit, jashtë vendit:

Edhe në fjalinë teatrale ballkanike i lexojmë:

a. Shteti

b. Pushteti

c. Shtetasi

Në strukturat e fjalive të tyre thelbësisht ndryshojnë: shteti autoritar evropian nga shteti biodemokratik amerikan dhe nga shteti teatral ballkanik dhe anasjelltas.

II

Intelektualët evropian me përrpikmërinë e fjalisë autoritare prognozojnë sot e gjithë ditën histori shtetërore, patriotizëm shtetëror, moral shtetëror, religjion shtetëror, letërsi shtetërore, filozofi shtetërore, shtetas shtetëror. Të gjithë çerçillët evropianë të kohës sonë s'mund të shkëputën nga historicizmi aristokratik i fjalisë autoritare të "status quos-ë", të ekuilibrit të forcës, të "Realpolitikës". Historicizmi aristokratik i fjalisë autoritare evropiane në kohën tonë prodhon pseudoshpikje ekonomike, ushtarake, organizative si: monedhë evropiane, ushtri evropiane, union evropian...

Në fjalinë autoritare të letërsisë evropiane shkrimtari, në të gjitha rastet, e identifikon vetveten me shtetin, protagonistin e identifikon me pushtetin, lexuesin e identifikon me shtetasin. E njejta gjë, pikë për pikë, ndodh në filozofi, në histori, në moral, në religjion...

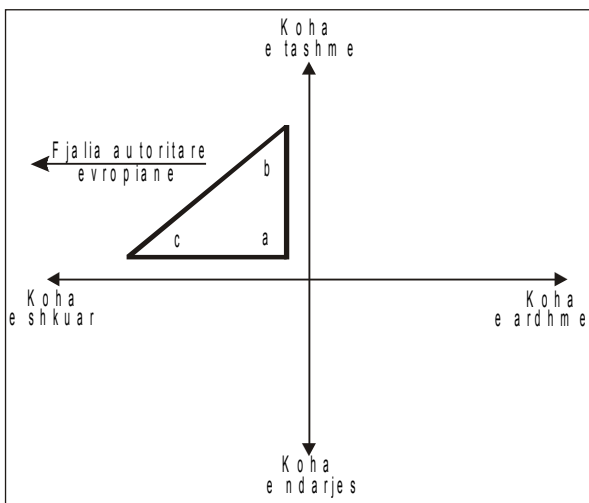
Shkrimtari në të gjitha rastet, brenda strukturës në fjalinë autoritare evropiane përmes protagonistit pozitiv e promovon pushtetin aktual, përmes protagonistit negativ e promovon armikun e stisur të pushtetit. Prokuratorët e mëdhej të letërsisë autoritare evropiane: Dante Alilgeri, Servantesi, Shekspiri, Gëte, Balzaku, Dostojevski, Solzhenicini, Gynter Grasi e deri tek Handke, lexuesin evropian e robëtojnë, e denoncojnë në pozicionin e fajtorit të përhershëm.

Prokuratori i madh i Ferrit, Dante Aligeri, sillet në mënyrë tepër abuzive ndaj Virgjilit, ashtu siç ishte sjellë ky i fundit ndaj Homerit. Çdo lexues shtetëror evropian e di se ç'do të kishte ndodhë me “Komedinë Hyjnore” të Dante Aligerit, ç'do të kishte ndodhë me vet Dante Aligerin po ta lejonte Virgjilin “bile për një çast të vetëm, të hyjë në Parajsë, pikërisht në atë Parajsë, ku pa asnjëfarë pengese hyn dashnorja e Dantes, Beatricja, atje ku mund të hyjë çdo keqbërës i paisur me një Indulgjencë (fletëfalje) të lëshuar nga kisha shtetërore.

Lexusei shtetas i fjalisë autoritare evropiane e di saktësisht se po të hynte Virgjili, bile për një çast të vetëm, në Parajsë “Komedia Hyjnore” s'do të ishte botuar, do të ishte ndaluar, do të ishte asgjasuar që në zanafillë. Prokuratori i Madh i letërsisë shtetërore, Dante Aligeri, duke e promovuar ideopolitikisht Virgjilin në Ferrin e përhershëm, lexuesin – shtetas të fjalisë evropiane e promovon përfundimisht në pozicionin e dëgjueshmërisë politike.

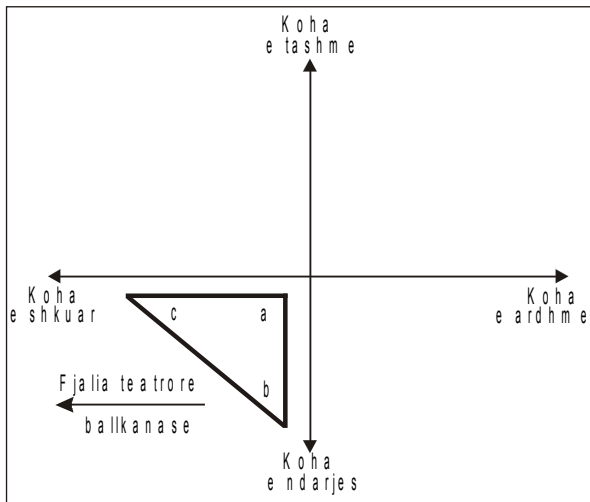
Në kalkulimet e shkrimtarëve shtetërorë, të filozofëve shtetërorë, të moralistëve shtetërorë ... që nga Adami i Biblës e Prometheu ndodhin rrebelime të kurdisura, grushtshtete të tipit të Adamit, të Prometheut, të Brutit – Kas, të Makbetit ... që në fillim të destinuara të dështojnë, që çpifën vetëm për t'u arritur animimi i katarzës politike tek lexuesi – shtetas.

Ngritja dorë kundër pushtetit shtetëror siç bëjnë: Adami, Promotheu, Bruti – Kas i Romës, Makbeti i Skocisë, Dantoni i Francës, Pugaçovi i Rusisë, në fjalinë autoritare shpjegohet si lexim ogur, si tundim i djallit. Grekët e mënçur, të quajtur poetë, krejtë teatralisht, sikur e kishin rrebeluar, Prometheun prap ia kthejnë Zeusit. Grekët e mënçur e dinin se zëri kërcënues i Platonit – Sokrat vjen nga ushtria e policia. Platoni – Sokrat duke e uzurpuar fjalinë politike për “Shtetin” ua mëson evropianëve të mënçur zejen e pushtetit shtetëror:

- a. Filozofët (Subjekti)
- b. Ushtarët (Predikati)
- c. Populli (Objekti)

Fjalë letrare, e përmbysur e Homerit, Hesiodit ... fjalë shtetërore të Platonit-Sokrat i rrinte si hije e keqe, andaj Platoni-Sokrat e shpalosi mëtesën për t'i përzënë nga "shteti" të gjithë poetët. Ndodhi e kundërta: Homeri dhe Hesiodi, bashkë me "shtetin" e tij e përzunë Platonit- Sokrat nga fjalë teatrale ballkanike. Fjalë teatrale e Homerit, sot e kësaj dite gjëllon në Ballkan:

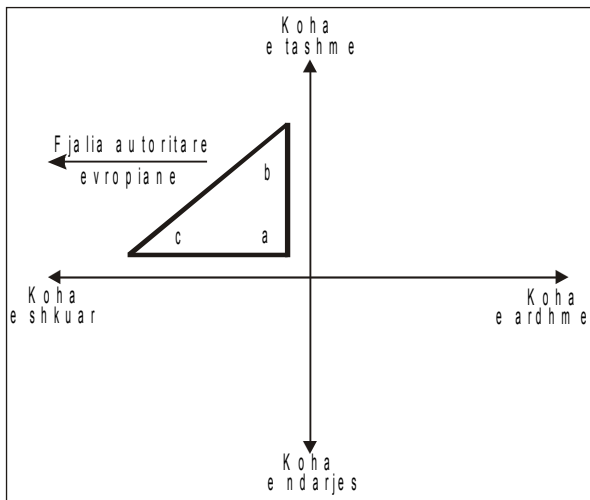
- a. *Subjekti*
- b. *Predikati*
- c. *Objekti*

Në fjalinë autoritare të Evropës zanati i shkrimtarëve shtetërorë i trajton protagonistët në mënyra të ndryshme: Adamin, Brutin-Kas, Makbetin, Dantonin, Pugaçovin ... i denon me metoda drakoniane; Don Kishotin, Sanço Pançen, Tartufin, Sobakijeviçin ... i tallë me cinizëm të thellë; Martin Luterin, Doktor Faustin, Raskolnikovin ... i detyron të pendohen. Zanati i shkrimtarit shtetëror i përdor të gjitha mjetet e propagandës shtetërore: moralin, patriotizmin, ideologjinë, fenë, heroizmin ... si attribute të shtetit.

Zanatlijt politikë si: Eskilil i grekëve, Shekspiri i anglezëve, Pushkini i rusëve, Gëte i gjërmanëve, Servantesi i spanjollëve, Stendali i francezëve, secili me mjete të rastit, turrën kundër opozitës së çpifur: Shekspiri me thikë, Pushkini

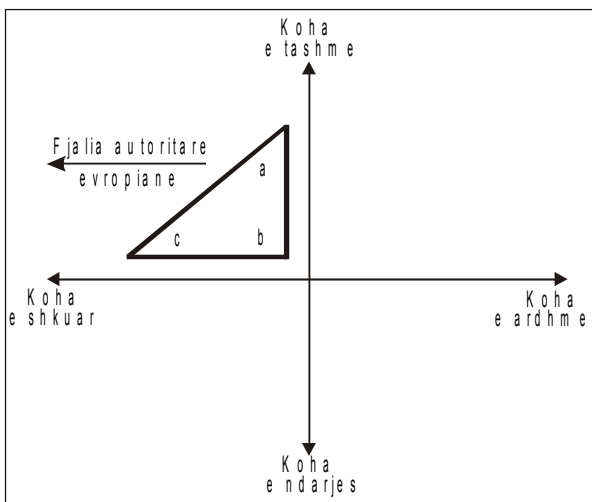
me sëpatë, Stendali me gijotinë, Servantesi me ironi vrastare, Gëte, Tolstoi, Dostojevski me pendim vrastar ... Në fund, fjalia autoritare evropiane i ngërthen në “status quo”: Cezarin, Napoleonin, Hitlerin, Stalinin...Në këtë fjali mbesin modele kërcënuese: Cezari, Bruti-Kas, Prometheu, Makbeti, Dantoni, Don Kishoti, Pugaçovi, Fausti, Raskolnikovi. Në fjalinë autoritare evropiane të “status quos-ë”, të “Ekuilibrit të forcës”, të “Realpolitikës”, amshueshëm fosilizohen: Shekspiri, Gëte, Servantesi, Pushkini, Ruget de Lisle, Bucheri, Tolstoi, Dostojevski, Pushkini. Në “status quon-ë”, në “ekuilibrin e forcës”, në “Realpolitikë” fosilizohen: Anglia, Franca, Gjermania, Rusia...

Në fjalinë autoritare evropiane të gjitha nocionet: shkrimtarë, protagonisë, shtete, ide, hero, moralistë pozicionohen në kundërshtim me rrjedhën e kohës për hirë të tradicionalizmit të animizuar. Fjalia evropiane mbetet përherë në kohën e shkuar dhe, sot e gjithë ditën, vazhdon të kryhet në kohën e shkuar.

Intelektualët shtetërorë, sipas interesave të pushtetit i eksperimentojnë në kohën e shkuar: protagonistët, idetë, moralin, figurat historike, religjionin ... për t'i dishiplinuar lexuesin-shtetas dhe shtetasin-lexues. Në strukturën e fjalisë autoritare evropiane lexuesi-shtetas apo shtetasi-lexues i përkasin këndit më të largët të fjalisë. Kjo do të mbetet më arkaiku në kohë, i kontrolluar politikisht nga shteti-Pushtet; do të thotë koalicioni i këndëve AB e kontrollon këndin C.

Koalicioni i këndëve AB të fjalisë autoritare evropiane do të lexohet: A=*Subjekti (Shteti, shkrimtari, filozofi, ideologu, moralisti, historiani, kleriku...)*, B=*Predikati (Pushteti, Protagonisti, ideja, morali, figura historike, feja ...)*. Subjekti (A) i fjalisë autoritare evropiane e arrinë absoluten e barazimit me: Shtetin, Shkrimtarin, filozofin, ideologun, moralistin, klerikun, sipas modelit të fjalisë biblike:

- a. *Hyu – Subjekti (A)*
- b. *Shën Gabrieli – protagonisti (B)*
- c. *Adami + Evë – shtetasi+ lexuesi (C)*

Në fjalinë autoritare evropiane u qartësua oguri i prerë i referencës. Nikolla Makiaveli në filozofinë politike e në politikën filozofike, në mënyrë shkollore, Sundimtarin e absolutizon duke e identifikuar me Subjektin (A) absolut.

Në ogurin e referencës së prerë të Nikolla Makiavelit lexojmë: “Profeti pa shpatë” (pa polici, pa ushtri, pa propagandë) është i destinuar të dështojë”. Makiaveli në mënyrën më shkollore, në fjalinë autoritare e cakton absoluten e Predikatit (B). Në këtë rast predikati (B) barazohet me ushtrinë, me policinë, me propagandën.

Pikë për pikë sipas referencave të Nikolla Makiavelit e të Dante Aligerit Hitleri e arriti Ferrin industrial të Aushvicit, të Mathauzenit, të Dahaut. Sipas këtyre referencave Stalini e arriti industrinë gjigante të Gullagut.

Në Ferrin manifaktural të Dante Aligerit digjen e piqen të gjitha Ana Franket hebreje. Në Gullagun gjigant riedukohen deri në vrasje të gjitha Ana Franket.

Franc Kafka, më tepër instiktivisht, detyrohet ta kuptojë ogurin e fjalisë autoritare evropiane e cila kullonte futë të zeze mbi popullin hebre. Franc kafka e kuptoi përtej pesimizmit real se populli hebre do të piquej e digjej në të gjitha ferret evropiane duke filluar nga Ferri manifaktural i Dantes e deri tek ferret industriale. Franc Kafka e kuptoi se Jezusin e denuan Romakët me liçencë të qartë politike por pasardhësit e romakëve nuk u penguan të ndërtojnë parajsën dhe ta marrin mandatin mbi të. Franc Kafka e kuptoi se një det lotësh zhuritës i tri Marive s’mundi ta shpëtojë Jezusin nga dënimi

dhe s'munden, më vonë ta shpëtojnë asnjë hebre nga Ferri manifaktural as nga Ferri industrial.

Hebrejtë u dënuan shumëfish: u kryqëzua Biri i tyre, u shpall popull Judë, u shpall popull fajdexhi, u shpall popull mëkatar, u shpallë popull ujk. Morali, feja, patriotizmi, ideologjia, historia ... ujkun e kanë liçencuar për marketing politik: “vraje ujkun”!

Franc Kafka në tregimin: “Në koloninë ndëshkimore” thotë: “Për hirë të shpjegimit, krahas këtij tregimi, se nuk është vetëm ai torturues, por se çasti ynë i përgjithshëm dhe imi personal qe dhe mbeti njëllor torturues”.

Në këtë konstatim të saktë të Franc Kafkës vetenzurohet sintagma më domëthënëse “ Çasti ynë” në vend se të thuhet “Çasti hebraik”. Franc Kafka, në vitin 1916, kur u shkrua tregimi “ Në koloninë ndëshkimore”, e dinte se “Çasti hebraik” ishte pjekur në Ferrin manifaktural të Dante Aligerit dhe se zanati i furrave industriale po përfeksionohet nëpër Evropë.

Interpretimet cinike të intelektualëve shtetërorë, sipas fjalisë autoritare evropiane, Franc Kafkën e interpretojnë nga këndvështrimet huqe: nga psikanaliza, mitologjia, psikologjia religjioze ...Të gjitha këto shpjegime të fjalisë autoritare evropiane e uzurpojnë vërtetësinë e “çastit personal” të Kafkës dhe “çastin e përgjithshëm hebraik”.

Mendimi tjetër do të na shpiente në gabim; Franc Kafka i paatdhe s'mund të bëhej subjekt, s'mund të bëhej shkrimtar. Shkrimtari pa shtet s'mund të arrijë, s'mund të ekzistojë. Franc Kafka e kishte kuptuar se për talentin hebraik do të bëhet vetëm fjalja biodemokratike amerikane kurse për nacionalistin hebraik shteti i ardhshëm i Izraelit. Midis shtetit nacionalist të Izraelit dhe Shteteve të Bashkuara të Amerikës Franc Kafka e zgjodhi Amerikën. Franc Kafka i kishte provuar e do t'i provonte me lëkurën habraike: patriotizmat, moralet, religjionet, ideologjitë, evropiane Mëtuesi i talentit artistik si Franc Kafka, pa shtetin e vet s'mund të bëhet shkrimtar; shteti

del më i vjetër se shkrimtari; shteti e bën shkrimtarin. Kështu ka qenë përherë në Evropë.

Në gjysmën e dytë të shekullit të nënëtembëdhjetë Benjamin Dizraeli u bë kryeministër i Anglisë. Kjo s'do të thotë se Evropa duke zgjedhur për kryeministër një hebre kishte abuzuar: patriotizmin, moralin, religjionin, ideologjinë e tipit tradicional. Sakt mund të konstatojmë se "Çifuti plak", Benjamin Dizraeli, kryeministër i Anglisë nuk kishte shtet, nuk kishte atdhe. Dizraeli kur e mori vesh me 1868 se do të bëhej kryeministër u ngazëlye: " Urra! Urra! U ngjita në majë të shtyllës së rrëshqitshme!"

Asnjë çifut s'ishte ngjitur në maja kaq të larta të politikës britanike. Në mentalitetin britanik nuk kishte ndodhur ndonjë krisje por pse Dizraeli merrej si sfidë për Bizmarkun e Gjermanisë. Bizmarku, deri në shterrim, i trembej takimit të Dizraelit me kryeministrin rus Gorshakovin. Kur në mënyrë provokative, në Kongresin e Berlinit, e pyetën Bizmarkun për qndrën e gravitetit, ai (Bizmarku) e tregoi Dizraelin: "Der alte Jude ... (çifuti plak). Në fjalinë autoritare të Bizmarkut përtej ironisë vazhdon përbuzja, urrejtja. Pikërisht aty ku dëshiron Bizmarku përfundon "çasti i Judës Benjamin".

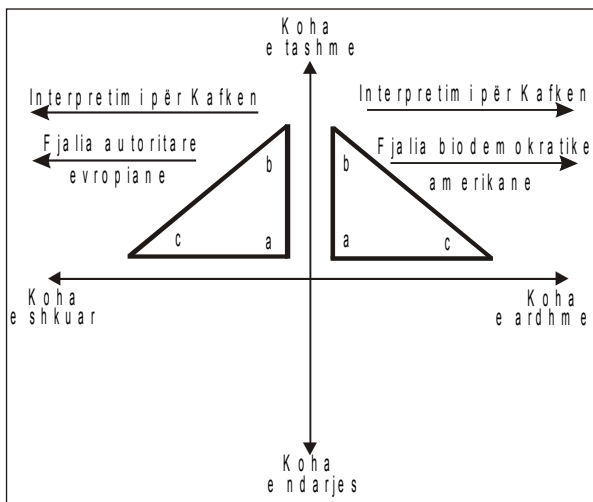
Dizraeli, si një djalosh i ri novelist, ishte më tepër anëtar i literatit se sa politikan dhe kishte më shumë të ngjarë ta mbyllte jetën si një shkrimtar e tregimtar i shkëlqyeshëm se sa si një figurë politike". (Në këtë rast Henry Kisinxheri mendon si një hebre amerikan, jo si një hebre evropian).

Benjamin Dizraeli s'do ta arrij asnjëren: as shkrimtarin as politikanin sepse nuk kishte as shtet as atdhe "Der alte Jude ..." (Çifuti plak...). Në fjalinë autoritare evropiane Benjamin Dizraeli pikë së pari identifikohet, para të gjitha entiteteve evropiane, si çifut. Nuk mund të thuhet se me klithjen ngazëlyese të Dizraelit: "urra! urra! u ngjita në majë të shtyllës së rrëshqitshme" të mos jetë aritur "Çasti torturues" i Franc Kafkës.

Skicim për zanafillen e fjalisë biodemokratike amerikane

Një nëpunës imcak, Franc Kafka, e kishte provuar, në shkallën e ulët të nëpunësit bankar, avanturën politike të Benjamin Dizraelit. Ironia e avanturës politike Franc Kafkën e kishte mësuar të mos bëhet kurrë në Evropë as politikan as shkrimtar.

Vetëm pas vitit 1945, kur në fund të veprave të redigjuara të Franc Kafkës, u vu lapidari i ndërgjegjës njerëzore – Ana Franku, pasoi dallimi thelbësor i interpretimeve: sipas fjalisë autoritare evropiane dhe sipas fjalisë biodemokratike amerikane. Këto dy interpretime dalluese, diametralisht të kundërta, Franc Kafkën e shpjegojnë sipas kohërave të ndryshme, sipas pozicioneve të ndryshme, sipas metodologjisë së ndryshme.

Në fjalinë autoritare evropiane: ABC: Shteti, Pushteti, Shtetasi, Franc Kafkës nuk ia pranojnë identitetin e

shkrimtarit, të Protagonistit, të Lexuesit. Si të gjithë hebrenjtë e Evropës Franc Kafka do të mbetet jashtë identitetit shtetëror e letrar, i gatuar për dënim të përhershëm. Në fjalinë autoritare evropiane "hebreu i pasionuar" në çdo çast ekzekutohet.

Edhe sot e gjithë ditën mentaliteti evropian (fjalja evropiane) ngërthehet në hapsirë neutrale midis shkencës e religjionit; historia mbetet midis ngjarjes së improvizuar në traditë dhe aktit të mirëfillt politik. E njehta gjë vlenë edhe për letërsinë e cila qendron midis fjalës dhe figurës. Edhe filozofët nga terreni i idesë mëtojnë ta uzurpojnë mentalitetin e shtetasit për interesin politik të shtetit, ashtu siç bën Platoni-Sokrat.

Emërtimi Art si diç e bukur, si frymëzim apolitik, sipas konceptit të Platonit-Sokrat, mbi bukurinë e dobishme e të dobisë së bukurisë, në fjalinë autoritative evropiane nxjerret nga Fshati Petemitkin për interesa, vetëm politike. Artin, Idenë, ngjarjen, fjalja autoritare evropiane i ka uzurpuar duke i zhvilluar në moral shtetëror, në religjion shtetëror, në ideologji shtetërore, në patriotizëm shtetëror. "Arti" i fjalisë autoritare evropiane vret; Ideja e fjalisë autoritare evropiane vret; Ngjarja e fjalisë autoritare evropiane vret; Patriotizmi i fjalisë autoritare evropiane vret; Ideologjia e fjalisë autoritare evropiane vret; Për këtë le të flasim: Sokrati, Dante Aligeri, Tomas Mani, Sigmund Frojdi, Ajnshtajni, të cilët për një moment të caktuar mbetën pa mbrojtjen e pushtetit të tyre.

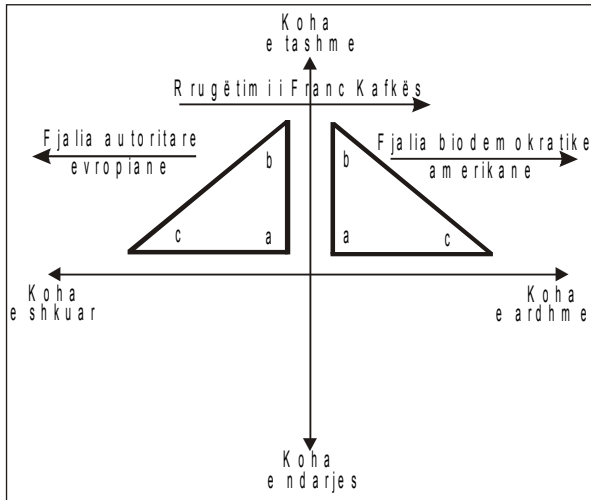
Franc Kafka simbolizon më të dhimbëshmin. Ai i takon, si të gjithë intelektualët e popujve të shtypur, përsekutimit, dëbimit, përbuzjes. Ky intelektual nuk ka shtet të vetin për ta mbrojtur, për ta avancuar zyrtarisht në tufën e letërsive evropiane. Në letërsinë e fjalisë autoritare evropiane Gëte e shijoj shërbetin e Artit Shtetëror ndërsa Franc Kafka e provoi helmin e Artit Shtetëror; ndërsa Hegeli e provoi shërbetin e Idesë Shtetërore, Sokrati e provoi helmin e Idesë Shtetërore.

Franc Kafka e kuptoi pamundësinë e artit jashtë shtetit; ai nuk desh të interpretohej në fjalinë autoritare evropiane siç

u interpretua këtu e dymijë vjet, Jezu Krishti. Franc Kafka me testamentin e vetkalljes së librave donte t'i shmangej sinonimit psikopatik të popullit hebre përmes interpretimeve psikanalitike, mitologjike, psikologjikoreligjioze e, në fund edhe interpretimeve politke:

1.Në tregimin “Shndërrimi” një agent tregtie, hebre, zgjohet një mëngjez në shtratin e vet i ndërgjegjshëm se nuk është qenje njerëzore por është një kandërr e madhe. Ky insekt i madh hebre ndërgjegjshëm gjendet jasht Shtetit, jasht Ligjit, jasht Identitetit, jasht Letërsisë, jasht Historisë. Kjo kandërr e ndërgjegjshme do të digjet në furra industriale, do të digjet si personifikim unik i Ana Frankut.

Në artin Nacionalit evropian kultivohet sugjestionimi mbi epërsinë gjenetike të popujve mbi popujt: Juda sublimon mëkatën gjenetike të hebrenjve, Ponce Pilati sublimon epërsinë gjenetike të Ligjit romak. Insekti hebraik i Franc Kafkës e nyjton mentalitetin evropian për popullin hebre. Franc Kafka përmes Kandërrës së ndërgjegjshme hebraike përfundimisht del nga fjalës autoritare evropiane për të hyrë në fjalën biodemokratike amerikane. Ky do të quhet udhëtimi më i vështirë intelektual kur njeriu shkëputet nga të gjitha entitetet tradicionale për të rrugëtuar drejtë demokracisë. Franc Kafka nuk rrugëton drejt Izraelit po drejtë Amerikës. Rrugëtimi prej kohës tradicionale të fjalës autoritare evropiane në fjalën biodemokratike amerikane e bën thyerjen e madhe të kohës:

Sikur Franc Kafka të mos ia mësonte popullit të vet këtë rrugë të shpëtimit nga nocioni kohë, populli hebre do të ishte zhdukur në industrinë e Hitlerit e në Gullagun e Stalinit.

2. Në romanin “Procesi” të Franc Kafkës, akuzohet qytetari hebre, Jozef K. për mëkatën për të cilin nuk di asgjë. Ai ftohet në gjyq. Qytetari, hebre Jozef K. tërë jetën pret para dyerë të gjyqit derisa plakët. Jozefi K. tashmë i plakur, i pafuqishëm e pyet nëpunësin (lexo: Ponce Pilatin) pse gjatë gjithë kohës nuk erdhi askush para dyerë të gjyqit kur të gjithë njerëzit e synojnë Ligjin. Nëpunësi (lexo: Ponce Pilati) i thotë qytetarit hebre, Jozef K., se dyert e Ligjit ishin të hapura vetëm për të (lexo: Jezusin K.). Qytetari hebre, Jozef K., përfaqësues i popullit hebre, kishte pritur (lexo: dymijë vjet) para dyerëve të Ligjit evropian me mëkatën e Judës mbi shpindë. Ligji evropian e pret Qytetarin hebre ta verifikojë vetdenimin judaik, të konstatojë vetvrasjen historike të Qytetarit K. e të krejt popullit hebraik.

Çka mund të barabitet më cinizëm evropian sa vrasësi i dyfishtë romak, vrasësi i Jezusit dhe vrasësi i hebrenjve, të kërkojë nga viktimat e parë ta mohojë viktimën e dytë: të kërkojë nga Jezusi ta mohojë popullin e vet vetëm pse ky popull shpërthei: “Hosana baraba”! Shërbimi Informativ romak në turmën e hutuar judaike i kishte infiltruar njerëzit e vet, të paguar, të çjerrëshin për interesat e Romës: “Hosana Baraba”! Romës i duhej i gjallë Baraba sepse përmes Barabës Roma i mbante të ndezura zjarret e rrebelimit judaik. Ushtria romake, policia romake, shërbimi informativ romak, në Jude e në Galile mbaheshin nga rrebelimet e Barabës për ta terrorizuar popullin hebraik. Paqja e predikuar nga Jezusi: “Jepni çka i takon Cezarit”, ushtrisë romake, policisë romake, shërbimit informativ romak, ua merrte nga dora armën për terrorizimin e popullit hebre.

Sot e gjithë ditën e lume vrasësit e Jezusit e aktrojnë për çdo Pashkë rrugëtimin e fundit të Jezusit nëpër katërmbëdhjetë stacione. Pas dymijë vjetësh interpretimi të gabueshëm nuk dihet se cili: Ponce Pilati duhet të presë para Ligjit hebraik apo Jezusi do të presë para Ligjit evropian.

Skribomanët shtetërorë të ungjijve romakë e akuzojnë Judën aq bollshëm saqë asnjë ligj, sado i mëshirshëm, s’ka guxim ta mbrojë popullin hebraik. Në interpretimet ungjillore Juda Isakarioti akuzohet, promovohet në simbol të mëkatit për ta këncënuar lexuesin-shtetas e shtetasin-lexues.

Kujtesa hebraike mban mend vrasjen e Jezusit, përbuzjen dymijë vjeçare, krematoriumet e Aushvicit, Mathuzenit, Dahaut por nuk e mban mend drejtësinë e Ligjit. Të tri këto dënime të helmta vështirë t’i takojnë një populli përveç në dënimet sodonike.

Jorge Semprum, shkrimtar i mbijetuar nga kampet e përqëndrimit thotë: “Ajo që më kujtohet mua është kutërbimi i krematorit. Krematori ka punuar ditë e natë dhe nga ai vinte një kundërmim shumë i çuditshëm. Ky kundërmim për mua

është simboli i kampit të përqëndrimit. Këtë gjë sociologët s'mund ta shpjegojnë...

Me dëshmitë duhet të ndalohet dëshmia artistike të cilën do ta bënte përvoja. Kur të vdesë njeriu i fundit i cili e mban në mend kundërmimin e krematorit do të zhduket përjetimi i kampeve. Për to atëherë do të dëshmonte vetëm arti”.

Për Franc Kafkën arti i Dante Aligerit nuk e solli kundërmimin e krematorit por e solli kërcënimi për të; për Franc Kafkën ungjilltarët e shtetit romak nuk e sollën aromën e gjakut të Jezusit por e sollën kërcënimin e Ligjit romak. Kujtesa e popullit hebraik i mban në mend kundërmimin e krematorit të të Dantes dhe kërcënimin e Ligjit romak.

Hebrejt me ngurrim do të konstatojnë se Franc Kafka e ka të trashëguar nga gjaku hebre, si Jezusi, guximin e flijimit. Meqë Jezu dhe Kafka s'e kishin shtetin e tyre e lakmojnë udhëtimin e Mojsiut: i pari drejtë qiellit i dyti drejtë demokracisë amerikane. Askush s'e di dëshirën intime të Jezusit për udhëtimin drejtë Romës. Franc Kafka do të bëhet Mojsiu i fundit.

I shpëtuar do të dalë ai popull që shkrimtari i tij e flijon veten si Franc Kafka i rrallë. Do të duket e tepërthënë se me vetflijimin shkrimtari e shpëton popullin e vet nga mashtrimi patriotik, nga mashtrimi moral, nga mashtrimi ideologjik, nga mashtrimi religjioz

Franc Kafka e kuptoi definitivisht se shkrimtarin e të gjithë intelektualët i bën pushteti shtetëror. Çdo popull shtetëror e ndërton shërbimin informativ përmbi artin, përmbi letërsinë, përmbi historinë, përmbi filozofinë, përmbi sociologjinë. Të gjitha këto entitete kulturore flourescensojnë vetëm kur i shërbejnë pushtetit duke u shndërruar në shërbim informativ. Të gjitha entitetet kulturore të fjalisë autoritare evropiane janë bërë suplementare, parësore ose dytësore të Shërbimit Informativ të pushtetit shtetëror. Nëse shkrimtari, ta zëmë, nuk arrinë t'u shërbejë dy pushteteve atëherë njëri nga

këto pushtete shkrimtarin do ta dënojë me harresë, me ndalesë. Dihet se Tomas mani në vitin 1900, kur e botoi veprën “Budenbrokët” ishte gjerman i mirë për Kaizerin por tridhjetë vjet më vonë u bë gjerman i keq për Hitlerin.

Franc Kafka e dinte se nuk mund të bëhej shkrimtar një hebre i Pragës, veçanarisht në fillim të shekullit XX kur rrymat politike të Evropës kufizonin me nacionalsocializmin. Andaj Franc Kafka ia lë “amanet” mikut të tij, Maks Brodit, t’ia djegë një pjesë të trashëgimisë lëtrare për të cilën, përkundër ngushllimit, s’e dime ç’u bë me të.

Në fund të Luftës së Dytë, në vitin 1945, kur SHBA-ja aktualizoi Holokaustin e madh mbi hebrejt me “ditarin” e dhimbëshëm të Ana Frankut, papritmas Maks Brodi u paraqit me veprat e rediguara të Franc Kafkës. Asnjëherë nuk do të dihet çka është e Franc Kafkës e çka e Maks Brodit në veprat “Procesi”, “Kështjella”, e veçantë në romanin “Amerika”. Por do të mësojmë e do të bindemi se SHBA-ja e bëri botimin e “veprave” të Franc Kafkës – askush tjetër.

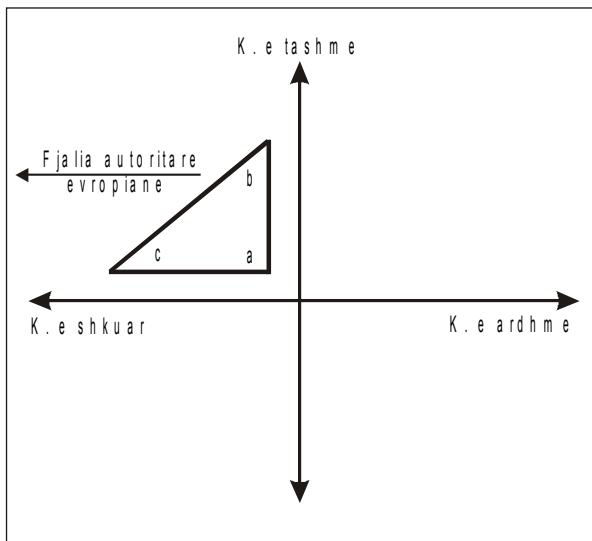
Të vetmashtruarit, mashtruesit, mendojnë se Evropën e shpëton Samuel Beketi me Xhems Xhojsin e Tristan Carën; mendojnë se me teatrin “absurd” Beketi s’i ka takuar asnjë pushteti. Mashtrohen – mashtrojnë; Samuel Beketi me demagogji të “absurdit” rreket ta aktrojë aktin apolitik, ta mohojë strukturën e fjalisë autoritare evropiane duke thënë pikë për pikë: “As unë vet s’e di kush është, apo kush do të jetë Godoja”. Përmes këtij konstatimi cinik – demagogjik, Beketi tenton ta indoktrinojë spektatorin – lexues me protagonistin univerzal, jasht kohës, jasht hapsirës, se Godoja në të njejtën kohë mund të jetë dikushi e mund të jetë askushi.

Përkundër sugjerimit të Beketit ne s’do t’i reshtemi faktit se fjalia autoritare evropiane ka strukturë, ka ngjarje, kohë, hapsirë, protagonist, ide ... Beketi me “mosdijen” e vet don ta bëjë të verbër spektatorin-lexues para Godosë “apolitik” duke i anashkuar protagonistët: Vladimirin dhe Estragonin. Këta të dy protagonistë, krejt kot, krejt pabindëshëm, përpiqën

të duken apolitikë, të papërcaktuar, sikur për ta të jetë krejtë e njejtë kush do të jetë Godoja: demokrat, anarkist, komunist, nacionalsocialist ...profet, diktator, revolucionar, mbinjeri ... Jezu, Luciferri, Sh. Augustini, Hitleri, Stalini ...

Në fjalinë autoritare evropiane eksperimenti i Beketit po edhe i Xhojsit apo i Tristan Carës, i të gjitha drejtimeve të quajtura moderne, apolitike, vetëm e mashtron publikun me efektet skenografike ku paraqitet një dru apolitik.

Të gjithë këta shkrimtarë “modernë” evropianë me “artin e absurdit” e kanë bërë legjitime rehatinë e pushtetit shtetëror duke krijuar idenë se shtetasi evropian s’ka tjetër brengë përveç kërkesës për njëfarë arti komod. Këta shkrimtarë të quajtur e të vetquajtur modernë, pikë për pikë ia kanë paguar tagrin fjalisë autoritare evropiane, ia kanë paguar tagrin pushtetit shtet. Protagonisti i cilitdo drejtim letrar, ai i atij më absurdit nuk mund të dalë jasht struktruës tradicionale të fjalisë autoritare evropiane: ABC:

- a. *Shteti –Beket*
- b. *Pushteti –Godo*
- c. *Shtetasi – spektator*

- a. *Shteti – shkrimtari*
- b. *Pushteti-protagonisti*
- c. *Shtetasi-lexuesi*

Beketi, si edhe të tjerët “modernistë” mendojnë se duke e zbuluar vetem këndin B të fjalisë autoritare evropiane, do të thotë duke e dhënë protagonistin absurd, lirohen nga struktura politike e kësaj fjalie. Por struktura e fjalisë autoritare ka mekanizëm tepër preciz; mjafton ta zbulosh njeriun për ta zbuluar politikën.

Me të gjitha eksperimentet Franc Kafka e lektisë vetvrasjen brenda fjalisë autoritare evropiane. Në këtë fjali autoritare e veneron edhe strukturën ungjillore. Instiktivisht, pa qenë kurrë në Amerikë, e kuptoi se vetëm fjalia biodemokratike e SHBA-ve shpërdredh misterin e aktruar se kujt i shkonte për shtati vrasja e Jezusit: romakëve apo hebrejve.

Në romanin “Kështjella” të Franc Kafkës një hebre, Gjeodeti K. i ftuar për të hyrë në punë mbërrini në Fshatin rrëzë Kështjellës por gjithë jetën e tij biblike as nuk punësohet as s’ia arrinë ta kuptoi pse erdhi në këtë Fshat. Gjeodeti K. po edhe populli hebre K. që nga mosha e re biblike s’mundën ta kuptojnë ardhjen e tyre tek Kështjella –Evropë, për ta kaluar një jetë biblike para Ligjit evropian të Ponce Pilatit.

Studiuesit e politizuar të fjalisë autoritare evropiane Franc Kafkën qëllimisht e “nxjerrin” nga “burgu i epikës” që do

të thotë e nxjerrin nga kompozicioni i ngjarjes akuzuese. Në këtë “shpëtim” të Kafkës nga kompozicioni i ngjarjes akuzuese, studiuesit shtetërorë lektisin ta manipulojnë shkrimtarin hebre, në pikë të ditës, në strukturën e fjalisë autoritare të Dantes, të Shën Augustinit, të Hegelit, të Niçes, të Hitlerit, të Stalinit ...

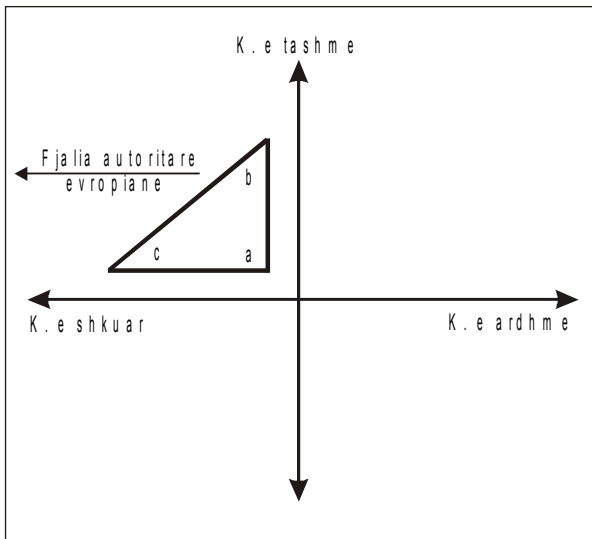
Mendimtari kalkulues i fjalisë autoritare evropiane e bën atentatin e tretë mbi Franc Kafkën, mbi të gjithë protagonistët e Franc Kafkës, mbi gjithë popullin hebre para Ligjit evropian, para Kështjellës evropiane. Mendimtari i politizuar i fjalisë autoritare evropiane nxiton ta lajë e ta shpërlajë pushtetin e Ponce Pilatit duke e dëbuar Franc Kafkën nga kompozicioni i ngjarjes akuzuese.

Mendimtari shtetëror Franc Kafkën don ta nxjerrë nga kjo ngjarje: Një udhëtar K., hebre, në një qytet evropian, ndalon dhe e pyet një polic evropian për rrugën drejt stacionit: të gjithë hebrejt K.e lypnin stacionin e Jezusit, stacionin e Franc Kafkës. Polici evropian i përgjigjet qytetarit K., hebre: “Hiq dorë! Hiq dorë!”

Polici, figura e pushtetit, me fjalinë e përsëritur disa herë: “Hiq dorë! Hiq dorë!” e bën atentatin e fundit mbi popullin hebre. Civilët e fjalisë autoritare evropiane: shkrimtari, filozofi, historiani, ideologu, fetari, moralisti, me gojën e Ligjit – polic nxitimthi e urdhëruan popullin hebre: “ Prite Gjyqin e fundit o popull hebre!” Dhe populli i Judës K. e priti Gjyqin e fundit në Aushvic, në Mathauzen, në Dahau ...

Në romanin “Amerika”, të papërfunduar, Franc Kafka me vizion e inicon “Daljen e tretë” të popullit hebre; ndryshe nga Mojsiu zbulon det tjetër: Franc Kafka përpiqet ta nxjerrë popullin e vet nga fjalja autoritare evropiane e ta vendosë në fjalinë biodemokratike amerikane.

Fjalja biblike evropiane sot e gjithë ditën ka mbetur në tradicionalizmin aristokrat, në strukturën manifakturale prej të cilës lektisë të dalë Franc Kafka:

1. Fjalitë autoritare biblike:

- a. *Shteti – i Hyut*
- b. *Pushteti – i Gabrielit*
- c. *Shtetasi – Adamevë*

2. Fjalitë autoritare evropiane:

- a. *Shteti - i Mbretit*
- b. *Pushteti – i Parlamentit*
- c. *Shtetasi – i Mëkatit*

3. Fjalitë e letërsisë evropiane:

- a. *Shteti - i shkrimtarit*
- b. *Pushteti - i Protagonistit*
- c. *Shtetasi – i Lexuesit*

4. Fjalja e filozofisë evropiane:

- a. *Shteti – i Filozofit*
- b. *Pushteti - i Idesë*
- c. *Shtetasi – i Lexuesit*

5. Fjalja e historisë evropiane

- a. *Shteti – i Historianit*
- b. *Pushteti – i Figurës historike*
- c. *Shtetasi – i Lexuesit*

Në strukturën e fjalisë autoritare evropiane konceptet AB formojnë koalicion kundër konceptit C. Thënë më qartë për të gjitha rastet:

- 1. *AB: Hyu dhe Shën Gabrieli formojnë koalicion kundër Adamitevë C*
- 2. *AB: Mbreti dhe Parlamenti bëjnë koalicion kundër shtetasit C*
- 3. *AB: Shkrimtari dhe Protagonisti bëjnë koalicion kundër Lexuesit C*
- 4. *AB: Filozofi dhe Ideja bëjnë koalicion kundër Lexuesit C*
- 5. *AB: Historiani dhe Figura historik bëjnë koalicion kundër Lexuesit C*

Hyu, Mbreti, Shkrimtari, Filozofi, Historiani, në fjalinë autoritare evropiane e uzurpojnë kodin e fortë të Subjektit (A). Secili prej tyre, kur të dojë, sipas detyrës, mund ta dënojë lexuesin (C). Shën Gabrieli, Parlamenti-qeveri, Protagonisti, Ideja, Figura historike, në fjalinë autoritare evropiane e uzurpojnë kodin e fortë të Predikatit (B). Secili prej tyre, kur të dojë subjekti, mund ta ekzekutojë Lexuesin – Shtetas (C). Lexuesin –shtetas koalicioni i fortë (AB) e kodifikon në këndin e dëgjueshmërisë, të depersonalizimit, të dënimit (C) në fjalinë autoritare evropiane. Andaj lexuesi-shtetas i letërsive të verbëra evropiane, njësoj si pushtetit shtetëror, do t'i drojë

përherë Shkrimtarit, Filozofit dhe Historianit. Këta gjithmonë janë në koalicion me pushtetin shtetëror kundër lexuesit.

Këto tri kodifikime të forta, të nyjetuara në fjalinë autoritare evropiane e nxitën sfidimin e Franc Kafkës për ta djegur një pjesë të trashëgimisë së vet letrare. Thënë më saktë: Franc Kafka duke e djegur një pjesë të trashëgimisë së vet letrare rreket ta djegë fjalinë e kodifikuar evropiane. Ai e dinte se po të pozicionohej në kodin e fortë të shkrimtarit evropian, të shkrimtarit shtetëror, do të lugatosej kundër popullit të vet, kundër popullit hebre K.

Intelektualët evropian, të sojit të Maks Brodit, e interpretuan Franc Kafkën me metodat më shtetërore të psikanalizës politike, të psikologjisë politike, të mitologjisë politike, të religjionit politik, siç kodifikohet në fjalinë autoritare evropiane sot e kësaj dite Jezusi. Redigjimi i shkrimeve të Kafkës nga miku i tij, Maks Brodi, u bë atentat i dyfishtë mbi dhembjen e Franc Kafkës.

Kafka e ndjente frikën konceptuale t'ia thoshte Maks Brodit se për popullin hebre s'do të ketë vend në fjalinë e kodifikuar, në fjalinë e mbyllur autoritare evropiane. Në fjalinë autoritare evropiane e kanë konsideruar veten të realizuar popujt e mashtruar të Dantes, Hegelit, Gëtes, Robespierit, Shekspirit, Niçes, Hitlerit, Stalinit ... por kurrë populli hebre e popujt tjerë të vegjël.

Kush do ta ketë lexuar romanin “Amerika” të Franc Kafkës do të përballet me” terrorin “ biblik të Daljes së popullit hebre, të Daljes së tretë. Populli hebre, ajo pjesë që munda të ikë nga Holokausti evropian, donte të hyjë në Nju Jork. Por deti nuk bindet si në kohën e Mojsiut, Anija nuk hapet si në kohën e Nojës, inventari i Anijes hutohet para dyerve të Nju Jorkut.

Lexuesi i romanit “Amerika” të Kafkës e ndjenë torturën e harresen pikërisht në kufirin midis dy kohërave, midis kohës së shkuar të fjalisë autoritare evropiane dhe kohës së ardhme të fjalisë biodemokratike amerikane.

Inventari evropian në anijen e Franc Kafkës tek romani “Amerika”: çadra, arka, libri, Bibla, nuk donë të zbresin në Nju Jork. Ato gjëra nuk donë të shkëputen nga Zodiaku tradicional i fjalisë autoritare evropiane. Studiusit e mentalitetit të fjalisë autoritare evropiane duke mos e kuptuar përtejkohën vizionare të Franc Kafkës, hezitimin e inventarit të anijes para dyerve të Nju Jorkut, e spikatin si “çast torturues”, “ëndërr të keqe”, “smundje psiqike”. Miku i Franc Kafkës, Maks Brodi, sipas mentalitetit të fjalisë autoritare evropiane, duke dashur ta lirojë mikun e tij nga “ëndrra amerikane”, me një deus ex machina donkishoteske, krejt pandërgjegjshëm, e vazhdon romanin “Amerika”.

Në të dy rstat Maks Brodi e dëmton dhëmbshëm Franc Kafkën:

- a. *Librin e papërfunduar “Amerika” e redigjon Maks Brodi sipas mentalitetit politik të fjalisë autoritare evropiane.*
- b. *Pas vdekjes së Kafkës, miku i tij, Maks Brodi e ngushllon shkrimtarin dhe të gjithë hebretë e shpëtuar nga Holokausti: “Ju mund të jetoni, si gjithmonë, krejt njësoj, si në Amerikë si në Evropë”. Në këtë mënyrë Maks Brodi, miku i Franc Kafkës, popullin hebraik s’don ta lejojë të dalë nga fjalja autoritare evropiane si në kohën e faraonit egjiptas.*

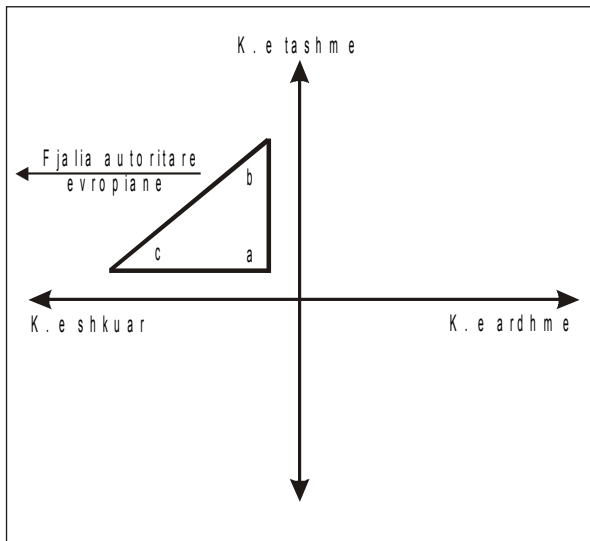
Maks Brodi, si dhe mendimtarë të tjerë të konceptit evropian, ndikojnë që njëzet vjet pas vdekjes së Franc Kafkës të shkruhet proza e trishtë, e titulluar nëpër shumë duar “Ditari i Ana Frankut”. Miqtë e Otto Frankut, babait të Ana Frankut, do ta redigjonin politikisht “Ditarin e Ana Frankut” sikur këtë ditar mos ta shpëtonte administrata amerikane. Ditari i Ana Frankut e trimëroi Maks Brodin të japë shumë të vërteta e të pavërteta për Franc Kafkën.

Një jehonë e gjërë për Franc Kafkën pasoi pas vitit 1945 në Evropë dhe Amerikë. Faktet u ndanë dyshë: Evropa perëndimore e mbronte fjalinë autoritare në shkrimet e Kafkës përmes tekstit hibrid të Maks Brodit. Studiusit amerikanë e

herren tekstin hibrid të Maks Brodit për ta njohur saktësisht vizionin e Kafkës për kapërcimin e kohërave.

Nga ky konflikt midis Evropës dhe Amerikës një kohë prej tri vjetësh, Franc Kafka u shtye në fjalinë e Tel Avivit. Pas tri vjetësh pelegrinazhi të Franc Kafkës në Fjalinë e Tel Avivit , fjalia biodemokratike amerikane e shpëtoi përfundimisht: “Amerika proferonte vendime përfundimtare dhe nuk kishte besim në atë lloj kompromisi që e kishin bërë zanat evropianët” (H.Kisinxheri). Zanati i evropianëve kurrë s’mund të dalë vet nga fjalia autoritare pa ndihmën hospitalore amerikane sikur bëri me Berlinin përëndimor në fillim të viteve të pesëdhjeta.

Shtetet e Evropës zejen e opoortunizmit e kanë ushtruar në fjalinë autoritare të Shën Augustinit, Martin Luterit, Hegelit, Niçes, Robespierit, Napoleonit, Dantonit, Hitlerit, Stalinit. Të gjitha revolucionet evropiane, qofshin religjioze, ideologjike, apo emërtime te tjera të hiqta politike të Evropës, nuk mund të dalin, as sot as nesër, nga fjalia autoritare evropiane:

- a. Shteti
- b. Pushteti
- c. Shtetasi

Në të gjitha formacionet politike evropiane: shkrimtari, filozofi, historiani, sociologu, i bëjnë punët e pushtetit shtetëror. Në të gjitha formacionet politike të Evropës barazohen: shkrimtari-shteti, historiani-shteti, filozofi-shteti, sociologu-shteti. Sot e gjithë ditën pushtetet evropiane, sipas strukturës në fjalinë autoritare, do të thotë sipas konceptimit të mendimit, përkohë me konceptin rus e jo me konceptin amerikan. Për të komunikuar me konceptin politik rus politikat evropiane s'kanë nevojë të bëjnë kapërcime të mundimshme kohore prej tipit të një fjalie në fjalinë tjetër.

Politika xhuxhe e Evropës, e mbytur aq herë në gjakun e ndotësinë e vet gjatë shekullit XX, don ta mëshehë faktin

publik se këtu e treqind vjet të shkuara streha e Rusisë pikon në midis të Evropës. Politika xhuxhe e Evropës don ta mohojë faktin publik se çdo ditë kur lind dielli hija e binasë ruse arrin deri tek Spanja e Don Kishotit.

Kur ka ditë në Evropë do të pyesim, plot trishtim ne të vegjlit?

Skicim për zanafillen e fjalisë biodemokratike amerikane

Shtetet e Bashkuara të Amerikës do ta kodifikojnë festë kombëtare, evropianër do të nyjetojnë festë kontinentale, bota tjerër do ta sublimojë ditë botërore, ditën e njëzet e gjashtë (26) të tetorit (10). Me njëzet e gjashtë (26) të tetorit (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648) simbolikisht zë fill fjalia biodemokratike amerikane.

Këtë ditë në Biblën biodemokratike amerikane u nda terri nga drita, u nda koha nga koha, u nda Adamii nga Adami, u nda Eva nga Eva, u nda ... u bë dita e parë biodemokratike – u bë dita e parë e demokracisë biologjike.

I

Do ta nyjetojmë shenjen dalluese, në cilën ditë të doni, midis Franc Kafkës – shkrimtar të cilin fjalia autoritare në romaninm “Amerika” e pengon të zbresë në Nju Jork dhe punëtorit të krahut të ardhur nga Plimuthi anglez – Gjon Harkerit (John Harker) i cili në muajin qershor të vitit1648 aq guximshëm zbret në portin e vogël të lumit Hadson.

Kodi i fortë i ishkrimtarit-shtet e programon Franc Kafkën të mos zbresë para dyerve të Nju Jorkut. Këtë e kërkon fjalia autoritare evropiane. Franc Kafka përkohësisht shpërngulet në fjalinë e trisht të Tel Avivit.

John Harkeri, punërtor meditës, rrugëtimin nga Evropa në Amerikë, me datën pesë (5) të muajit të pestë (5) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648) e nisë nga këndi

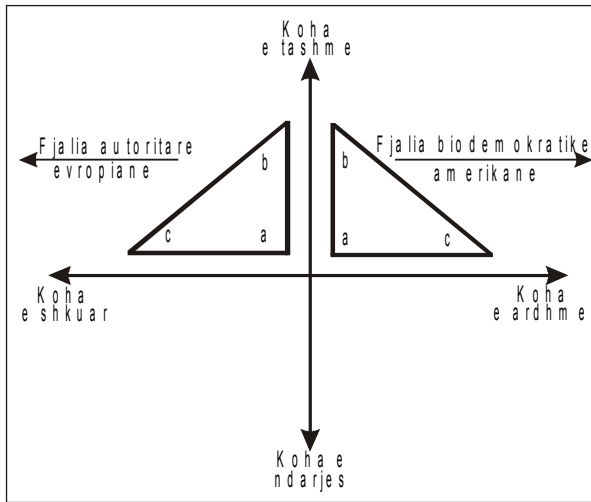
më i dobët i fjalisë autoritare evropiane. John Harkeri këtë udhëtim e nisë nga këndi C, ndërsa Franc Kafka nga këndi A. Kështu e vlerësoi mentaliteti i fjalisë autoritare evropiane.

Filozofi dhe shkencëtari grek, Arkimedi, paska pas thënë me cinizëm: “Ma jepni pikën ku të mbështetem dhe unë do ta lëvizë botën”. Politikajt evropianë, në vitin 1919, në Konferencën e Versajes, ia parashtruan Udrou Wilsonit kërkesën cinike të Arkimedit: “Na e jep pikën e katërt në fjalinë autoritare evropiane e ne do ta kuptojmë globalizmin” Më saktë kjo do të thotë: “Na jep të pamundëshmën e ne do ta kuptojmë globalizmin”.

Filozofia politike evropiane kërkoi nga Udrou Wilsoni Pikën mbështetëse të Arkimedit për ta lëvizur fjalinë autoritare evropiane. Ky rreth vicioz presidentit Wilson ia ka triumhazë gjashtë muaj kohë në Versajë:”Kur pikëpamja amerikane për politikën e jashtme dhe traditat diplomatike evropiane u ndeshen me njëra – tjetrën në Konferencën e Paqjes në Paris me 1919, ndryshime në përvojën historike dolën në pah në mënyrë dramatike. Udhëheqësit evropianë donin ta restauronin sistemin e ekzistencës sipas metodave të njohura; mediatorët amerikanë mendonin se Lufta e madhe... ishte rezultat i praktikave të gabuara evropiane (H.Kisinger).

Kjo do të thotë se fjalia autoritare evropiane ra ndesh dramatisht me fjalinë biodemokratike amerikane. Presidenti Wilson dhe politikajt evropianë e shihnin, njeri-tjetrin nga perspektiva të ndryshme por nuk e ndëgjonin njëri-tjetrin meqë midis tyre qëndronte koha vakum – koha e tashme. Presidenti Wilson erdhi nga tjetër kohë, nga tjetër fjali, nga tjetër metodologji “për ta përmbysur një sistem të tërë ... që ishte praktikuar gati tre shekuj”. Praktikisht, thënë më qartë, presidenti Wilson kisht ardhë nga Amerika e fjalisë biodemokratike për ta rrëzuar fjalinë autoritare evropiane. Siç konkludon Henry Kissingeri me tekst politik, ne do të konkludojmë me tekst tjetër: politikajt evropianë dhe amerikanë s’do të merren vesh midis tyre derisa fjalia

autoritare evropiane dhe fjalia biodemokratike amerikane e kanë midis tyre kohën vakum, dhe kanë pozicione të kundërta në këtë mënyrë.

Fjalë autoritare evropiane e ruan strukturën tradicionale: AB=Shteti dhe Pushteti më të avancuar se Shtetasi C. Në këtë fjalë Shtetasi C konzervohet në kohën më arkaikë, në kohën më të vjetruar, në kohën më të shkuar. Në këtë mënyrë shtetasi C i fjalës autoritare evropiane bëhet krejtësisht i pa aftë ta sfidojë pushtetin shtetëror.

Fjalë biodemokratike amerikane e mbëlton strukturimin: AB=shteti dhe pushteti, ndërsa shtetasi C avansohet në kohën më të re, në kohën më të ardhme, në kohën më bashkëkohore. Në këtë mënyrë shtetasi C i fjalës biodemokratike amerikane bëhet i aftë ta udhëheqë pushtetin shtetëror.

Këto dy fjali s'mundi t'i pajtojë presidenti Wilson as të gjithë presidentët e mëvonshëm amerikanë. Kundërshtia dramatike midis strukturimit tradicional të fjalisë autoritare evropiane dhe fjalisë biodemokratike amerikane vazhdon edhe sot e gjithë ditën.

Çuditërisht amerikanët nuk e thonë – mbase për modesti, kohëkapërcimin e John Harkerit prej fjalisë autoritare evropiane në fjalinë biodemokratike amerikane. Kapërcimi përtejkohor i John Harkerit prej fjalisë autoritare evropiane në fjalinë biodemokratike amerikane zgjati për disa gjenerata por do ta caktojme pikëfillimin. Këtë kohëkapërcim të John Harkerit, punëtor krahu s'e arriti, përkundër lektisjes, Franc Kafka shkrimtar.

Amerika, doemosdo do ta caktojë “celebrity day” të fjalisë biodemokratike amerikane të kohëkapërcimit fillimtar të John Harkerit. Këtë celebrity day të John Harkerit, të kohëkalimit Amerika do ta quaj ditë lapidare siç e ka një gur-lapidar, të quajtur “Guri i Pelegrinit”.

Do ta caktojme, në disa gjenerata, një familje të kodit të fortë amerikan që kalon me evolucion shkencor nga fjalia autoritare evropiane në fjalinë biodemokratike amerikane. Shkenca me metodologji i vështrohet evolucionet ndërsa historia në kompozicionin e vet e cakton “celebrity day” (ditën ceremoniale). Meqë ka shumë ditë ceremoniale, prej ditës së Pavarësisë e deri tek dita e Gjeldetit, ajo do ta caktojë Ditën e madhe ceremoniale të Adamit amerikan; ditën Fjalisë biodemokratike të John Harkerit, Ditën e njëzet e gjashtë (26) të muajit tetor (10) të çdo viti.

Familja e Harkerëve, nga Plimuthi i Anglisë, ditën e pestë (5) të muajit të pestë (5) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648) e nisi rrugën e gjatë disajavëshe mbi shpindën plot rrudha të thella të oqeanit Atlantik. Bashkë me të shoqen e tre fëmijët John Harkeri, në fund të tri javëve rrugëtimi, zbret në limanin e vogël të Lumit Hadson.

Ditën e njëzet e gjashtë (26) të muajit tetor (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648) karvani i gjatë i emigrantëve nga Evropa, të ngarkuar në qerre, me teshë e rrokoteshë, si një reptil i ngathtë, udhëtonte me fytyrë kah perëndimi i diellit. Në mëngjesin e njëzet e gjashtë (26) të muajit tetor (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648) gjumi i fëmijëve të John Harkerit udhëtonte me karrocën e mbuluar, i nxitur herëpasëhere të nxjernte kokën nëpër të grisurat e mbulojës së qerres për ta soditur mëngjezin e zymtë të ditës së përhitur. Jeta brenda karrocës së mbuluar të John Harkerit me fytyrë drejtë perëndimit të diellit udhëtonte posi balta e Adamit para se ta marrë hukamen e Hyut. Dita e përhitur po e shpaloste mëngjezin debues, aspak mikpritës.

John Harkeri provoi disa herë ta matë kohën me orën e tij angleze; ta matë moshën e ditës së njëzet e gjashtë (26) të tetorit (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648) por egërsia e ditës fushore kishte hyrë brenda orës së xhepit. John Harkeri e pa se dita e egër e njëzet e gjashtë (26) e muajit tetor (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648) s'do t'u bindej rregullave të orës londineze të John Harkerit. Dita e egër me fytyrë kah perëndimi e maste moshën e vet me orën biologjike.

John Harkeri pas tri ditësh rrugëtimi zbriti për t'u përballë me urdhërin e parë. Dita e përhitur njëzet e gjashtë (26) e muajit tetor (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648) e mështehte moshën e vet. Në anën e majtë të qerres së John Harkerit fusha me përhiturinë e vet i kishte fshirë të katër stinët.

Nëpunësi katastral, me një tufë dokumentah në dorë, iu afrua John Harkerit për t'ia marrë nënshkrimin mbi pronësinë e tokës. Në fund të dorëzimpranimit të dokumentacionit nëpunësi katastral i dha shenjë John Haarkerit të shmanget nga kolona e të hyjë në pronën e re. John Harkeri qëndroi përballë pronës së tij të re pa ia njohur

moshën, pa ia njohur stinët. Disa bizonë të vjetër, mospërfillshëm u larguan drejt lumit të qetë të fushës duke e bërë John Harkerin të dyshojë për moshën e thyer të ditës së njëzet e gjashtë (26) të muajit të dhjetë (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e dyzet e tetë (1648).

Jo larg, në fund të fushës, zente fill një shkurrestë e valëzuar drejt kodrave të larcuara me borë. Pasi pejsazhi pa moshë e pa stinë filloi të mugëtohet John Harkeri hyri në karrocën e mbuluar ku gruaja e tij, Eshli, po flinte bashkë me fëmijët, e vuri dorën mbi Bibël. Rrembimthi doli sërish, fushëpronës, i paisur me Biblën. E hapi dhe filloi ta lexojë me zë të lartë, të frikshëm, të panjohur për ditën e njëzet e gjashtë (26) të muajit të dhjetë (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e njëzet e tetë (1648). Me klithme rrëqethese lexoi: “Pasi zoti Hyj i kishte formuar prej dheu të gjitha kafshët e gjalla të fushës dhe të gjithë shpendet e qiellit, i solli tek njeriu, për të parë, se si t’i quajë, sepse secila kafshë e gjallë do ta mbante atë emër, me të cilin do ta quante njeriu”.

Në fushën e mbërthyer nga muzgu i parë asgjë s’pripëtini; bizonët e hijezuar nën kurorën e lisit fushor po njejëzoheshin me errësirën e parë. Në cepin e shkurrestës hakerroi një dhelpër; ulurima e ujqërve erdhi nga pëllajat pak më të largëta bashkë me aftimin e parë të mbrëmjes. Në hejzen e horizontit të largët, njeri pas tjetrit, u ndezen disa zjarre bashkë me një tam-tam indigjenesh si rrahje e trembëshme e zemrës.

John Harkeri e lexoi edhe njëherë, me tërë zërin hakërrues atë pasusin e Bibiles mbi pushtetin e Adamit. Askush nuk erdhi për ta ripërtërirë zanafillën e Biblës, për ta ripërtërirë kontratën biblike midis zotit Hyj, Adamit, e kafshëve.

John Harkeri para se të hyjë në qerren e mbuluar e vjerri fanarin e ndezur për ta trembur të panjohuren.

Koha u nda nga koha. Dria i nda nga terri. Fjalia u nda nga fjalia. U bë nata e parë.

Për herë të parë në historinë e saj fjalja autoritare evropiane mbeti pa kodet e forta ABC, do të thotë fjalja autoritare evropiane ditën e njëzet e gjashtë (26) të muajit të dhjetë (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e njëzet e tetë (1648) i dha shenjat e para të dobësimit struktural.

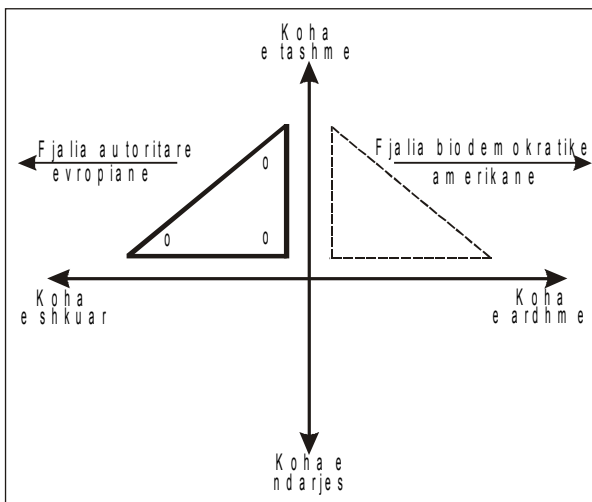
John Harkeri i kapluar nga natyra e virgjër e veneroi se kodi i fortë ABC (Shteti – Pushteti - Shtetasi) i fjalisë autoritare evropiane më nuk do të funksionojë. E veneroi se kodifikimi ABC i fjalisë biblike: Hyji – Adami – Shtazët më s’do të funksionojë. Instiktivisht e ndjeu se kontratat: biblike, morale, fetare, patriotike, politike ... të kodifikuara në fjalinë autoritare evropiane nuk do të funksionojnë më. Për herë të parë fjalja autoritare evropiane do të mbetet pa Subjekt, pa Predikat, pa Objekt (ABC). John Harkeri buzë fushëpronës së vet të re më nuk e bënte Subjektin, as Predikatin as Objektin. Thënë më qartë, John Harkeri ditën e njëzet e gjashtë (26) të muajit të dhjetë (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e njëzet e tetë (1648) nuk i përfaqësonte më Shtetin, as Pushtetin as shtetasin.

Pa kodifikimet ABC, pa Shtetin, pa Pushtetin, pa Shtetasin, fjalja autoritare evropiane u bë rrënojë. Banorët e kësaj rrënoje u shpërngulën nga koha e shkuar për t’u vendosur në kohën e ardhme, në pozicion tjetër, në metodologji tjetër.

Të gjitha librat evropiane: të letërsisë, të filozofisë, të historisë, të sociologjisë, sipas fjalisë së dekoduar evropiane mbeten pa protagonistë, pa ide, pa figura historike. Në Tokën e Re fjalja autoritare evropiane pushoi së ekzistuari.

Në fazën e parë të kohëkalimit fjalja autoritare evropiane e dekodifikuar nga elementët strukturor ABC dhe konturat e para të fjalisë biodemokratike amerikane pozicionohen në këtë mënyrë:

Skicim për zanafillen e fjalisë biodemokratike amerikane

Në mëngjezin e ditës së njëzet e shtatë (27) të muajit të dhjetë (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e njëzet e tetë (1648), për ta verifikuar edhe njëherë kodin e fjalisë autoritare evropiane, John Harkeri në ballë të fushëpronës së tij i përsëdyti zëshëm vargjet e Biblës: “Pasi zoti Hyj i kishte formuar prej dheut të gjitha kafshët e gjalla të fushës dhe të gjithë shpendët e qiellit, i solli tek njeriu, për të parë, se si do t’i quajë, sepse secila kafshë e gjallë do të mbante atë emër me të cilin do ta quante njeriu.

Njeriu ia ngjiti emrin përkatës secilës bagëti, secilit shpend të qiellit dhe secilës egërsirë të fushës”.

Ditën e njëzet e shtatë (27) të muajit të dhjetë (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e njëzet e tetë (1648) asnjë kafshë, asnjë zog, asnjë peshk, nuk erdhen ta pranojnë pushtetin e John Harkerit.

U nda koha nga koha. U nda Drita nga Terri. U nda Fjala nga Fjala. U bë Dita e parë.

Ditën e njëzet e shtatë (27) të muajit të dhjetë (10) të vitit njëmijë e gjashtëqind e njëzet e tetë (1648) John Harkeri nga Toka e Re, për herë të parë doli jashtë fjalisë autoritare evropiane, ende pa e arritur evolucionin e doemosdoshëm të fjalisë biodemokratike amerikane.

Përpara John Harkerit, duke u nisur nga fushëprona e tij e deri në hejzen e horizontit të hapur mbretëronte egërsia e virgjër. Morali evropian, feja evropiane, ideologjia evropiane, kundruall kësaj egërsie, kundruall bizonit, ujkut, indigjenit ... zhbeheshin për t'i ndihmuar John Harkerit.

Sikur vargjet rituale 2 (18,19,20) të Biblës ta kishin bërë efektin si në kohën e Adamit, John Harkeri do ta bartte të gatshme fjalinë autoritare evropiane në Tokën e Re për të venë pushtet tradicional mbi kafshët në Tokën e Re, mbi shpendet në Tokën e Re, mbi peshit në Tokën e Re.

Psikologjistët, biologjistët, hegelistët, ideologjistët, ekonomistët, nuk e definuan se John Harkeri s'mund të vente pushtet mbi bizonin, mbi ujkun, mbi ariun, mbi dhelpërën, mbi indigjenin, mbi hajdutin ... Për herë të parë evropiani civil e kaptoi kohën psikokonceptuale, kohën biblike, kohën ideologjike, kohën patriotike ... Për herë të parë John Harkeri nuk i foli pushteti shtetëror: "Sundo me shpatë, sudo me propagandë; bëru i ashpër si luan e bëru dinak si dhelpëra!"

John Harkeri nxitimthi u gjend në kodin e fortë biologjik, nga do të zë fill fjalë biodemokratike. Nga instikthe ekzistenciale John Harkeri do të mësojë kodin e fortë biologjik njësoj si bizoni, si ariu, si indigjeni ...

Paqjen e njëanëshme të John Harkerit, bizoni, ujkut, ariu, indigjeni, do ta merrnin kapitullin të njëanshëm.

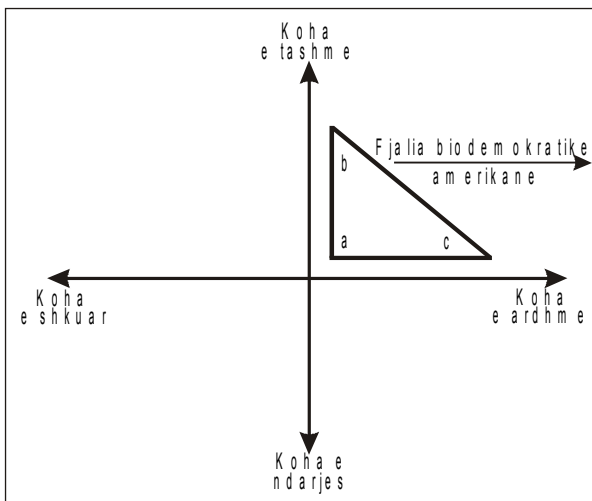
Opcioni i luftës totale nga ana e John Harkerit, të birit, të nipit, tek bizoni, tek ariu, tek ujkut, tek indigjeni ... do ta zgjonte potencën e lartë të mbrojtjes deri tek shkatërrimi i kodit biologjik në të dy anët kundërshtarë. Ekuilibri i kodit biologjik midis John Harkerit, të birit, të nipit, në njëren anë dhe bizonit, ujkut, ariut, indigjenit ... në anën tjetër, zë fill larg, shumë larg

Skicim për zanafillen e fjalisë biodemokratike amerikane

pushtetit shtetëror, larg moralit, larg fesë, largë ideologjisë, largë patriotizmit.

Në fjalinë biodemokratike amerikane pushteti shtetëror nuk vjen i modifikuar si në modelin biblik të fjalisë autoritare evropiane. Në embrionin e fjalisë biodemokratike amerikane pushteti shtetëror zë fill më vonë se shtetasi sikur në letërsi të ndodhë protagonistin para se të ndodhë shkrimtari.

John Harkeri do të mbetet shembull i lartë i kodifikimit biologjik në strukturën e fjalisë biodemokratike amerikane. Individu i biologjizuar, në ambient, në të gjitha relacionet i paraprinë në kohë e në hapësirë pushtetin shtetëror:

- a. Shteti
- b. Pushteti
- c. Shtetasi

John Harkeri, i biri, i nipi, të shndërruar në shtetas amerikan (C) e caktojnë për vete pozicionit më të avancuar kohor, vendor, social në strukturën e fjalisë biodemokratike amerikane. Prerazi, saktë e thënë, se ky pozicion i John Harkerit, të birit, të nipit, në strukturën e fjalisë biodemokratike amerikane i takon vetëm shtetasit amerikan. Kjo do të thotë se në strukturën e fjalisë biodemokratike amerikane pa qenë, së pari, shtetas i avancuar, s'mund të bëhesh president. Përkundër parimit të fjalisë biodemokratike amerikane në strukturën e fjalisë autoritare evropiane për t'u bërë mbret duhet të jeshë aristokrat i lartë, me gjak mbretëror.

Shtetasi amerikan dhe pushteti amerikan (AB) në strukturën e fjalisë biodemokratike korespondojnë me shtetasin e avancuar, për të mirën e njerëzimit, nga pozita më të avancuara John Harkeri, i biri, i nipi, nga pozicioni i avancuar, e ndajnë pushtetin amerikan në Trini institucionale: Pushteti legjislativ, Pushteti ekzekutiv, Pushteti gjyqësor. Si askund në botë, për shpëtimin e njerëzimit, në Amerikë, individit – shtetas të tri këto pushtete i mban në mbikqyrje njëzet e katër orëshe.

John Harkeri, i biri, i nipi, të shndërruar në individë – shtetas amerikanë, e kanë nyjetuar me ngulm evolutiv natyrën e bizonit, të ariut, të ujkut ... Për herë të parë në fjalinë biodemokratike amerikane u promovua individit – shtetas evolutiv, i liruar nga revolucionet aksidentale sociale.

Ka argumente të sakta, vettreguese, pse evolucioni i bizonit, i ariut, i ujkut, nuk ndodhi në fjalinë latinoamerikane, pse nuk ndodhi në fjalinë e komonveltit – në fjalinë kanadeze, në fjalinë australiane, në fjalinë e Zelandës.

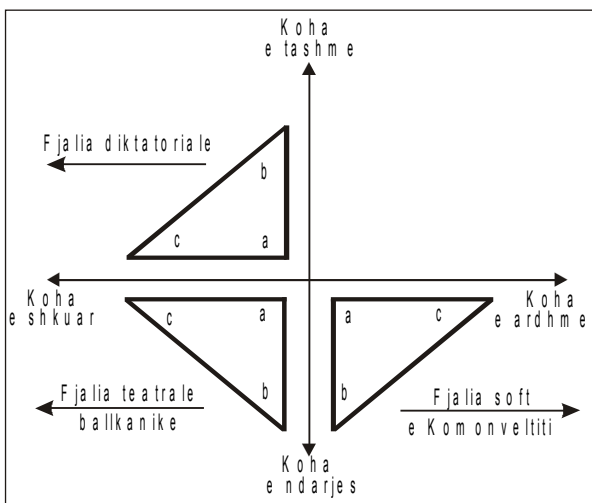
Në të gjitha fjalitë e rruzullimit, përveç në fjalinë biodemokratike amerikane, ndodhi revolucioni akcidental i bizonit, i ujkut, i ariut, sipas vargjeve 18,19,20 të kapitullit të dytë të Zanafillës tek Libri i Shejtë. Në vargun 18,19,20 të kapitullit të dytë të Biblës thuhet se të gjitha shtazët e fushës e

Skicim për zanafillen e fjalisë biodemokratike amerikane

shpezët e qiellit erdhen, të dishiplinuara, tek Adami, për t'i pranuar emrat e tyre dhe për ta pranuar pushtetin e Adamit.

Në të tri tipet e fjalive të rruzullimit, përveç në fjalinë biodemokratike amerikane, shtazët e fushës dhe shpezët e qiellit vijnë plot revolucion qiellor si shtetas luajalë.

Të gjitha fjalitë, qofshin diktatoriale, teatrale ose soft – fjali, ku shtazët e fushës e pranojnë revolucionarisht pushtetin e Adamit qëndrojnë në korespondim të ndërsjellë.

Në këto tri tipe fjalishë revolucioni qiellor i pushtetit vjen i gatshëm nga ventili sipëran i qiellit për t'u bërë model i pushteteve diktatoriale. Fjalja latinoamerikane nuk u formua në tokën e Amerikës. Ajo erdhi e gatshme nga diktatura spanjolle, e sjellë nga pushtuesit gjysëm misionarë e gjysëm avanturierë. Pikërisht në avanturën e kviskotadorëve të diktaturës spanjolle sot e kësaj dite ka mbetur shpirti i juntave ushtarake.

Fjala e butë e Komonveltit nuk u formua krejtësisht në Tokën e Re, ajo brenda vetes e mban tundimin e politikës evropiane. Edhe sot në gjeografinë politike të Kanadës frymon çështja e Kvebekut, çështje anglofranceze e luajtur shumë shekuj në skenën evropiane.

Fjala diktatoriale dhe fjalia teatrale ballkanike në diakroni nuk përkojnë me fjalinë biodemokratike amerikane dhe me fjalinë- soft të Komonveltit. Midis këtyre dy tipeve të fjalive qëndron sinkronia e vakuumit. Fjala biodemokratike amerikane e ka të vështirë, në kohën tonë gati të pamundshme, kapërcimin e sinkronisë vakum për ta demokratizuar fjalinë diktatoriale.

Gjatë shekullit të njëzet Evroazia aq herë e shpien veten buzë vetasgjasimit duke e provokuar Amerikën të ndërhyjë përtej sinkronisë vakumore. Presidenti Uillson u prin presidentëve amerikanë për kapërcimin e sinkronisë vakumore drejt Evropës totalitare. Gjatë gjithë shekullit të njëzetë nuk ndodhen renovime në fjalinë totalitare evropiane, nuk ndodhen risi në konceptin e të menduarit evropian.

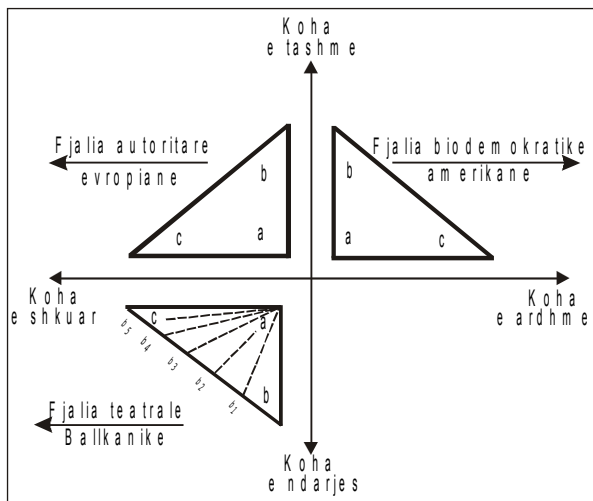
Botës, sot, më shumë se kurrë, i nevoiten ndërhyrjet amerikane në tre tipet e fjalive: në fjalinë diktatoriale, në fjalinë teatrale ballkanike, dhe në fund, në fjalinë – soft të Komonveltit.

Fjalitë teatrale ballkanike

Në fjalitë teatrale ballkanike, sot e gjithë ditën, komunikohet përmes politikës metaforike të Zeusit i cili komunikonte me shtetasit përmes maskës zoopolitike të luanit, të demit, të ariut, të zogut ...

Fjalitë e shterpëzuar ballkanike i prodhon: surrogatin, imitimin, huqjen, dështimin, vrazhdësinë fëmijërore. Kjo fjalitë e spikatë abuzimin e kohës, të hapsirës e të metodologjisë.

Struktura e fjalitë teatrale ballkanike në korrespondim të koordinatave diakroni – sinkroni kundrejt fjalitë autoritare evropiane e kundrejt fjalitë biodemokratike amerikane rrijë në këtë pozicion:

Fjalja teatrale ballkanike ndryshon nga fjalja autoritative evropiane sipas lëvizshmërisë së predikatit – pushtet. Lëvizja e predikatit – pushtet në hipotenuzën e fjalisë ballkanike, prej këndit B drejt këndit C ose anasjelltas, e zvoglon ose e rritë hapsirën e dhunës mbi shtetasin. Në këtë mënyrë vazhdon lëvizshmëria e përhershme e predikatit – pushtet në fjalinë teatrale ballkanike të cilën Platoni – Sokrat, gabimisht e ka emërtuar fjali të Homerit.

Meqë pushteti adoleshent i fjalisë ballkanike lëvizë nëpër hipotenuzën e kësaj fjalie, sipas tekave të Zeusit, Platoni – Sokrat, me konceptin e komunizmit primitiv, tenton të bëjë grushtshtet filozofiko – pushtetor pikërisht kundër Zeusit. Platoni – Sokrat, përkundër demagogjisë primitive, e sfidon Zeusin duke ia dëbuar nga “Shteti” grek Homerin e Hesiodin. Në fjalinë politike të Platonit – Sokrat pikëtohen të tri strukturat këndore: ABC; Shteti (A) – Pushteti (B) – shtetasi (C). Në gjuhën e Platonit – Sokrat këto strukturime lexohen: ABC; Filozofët (A) – ushtria (B) – Zanatlijt (C).

Çdo shtetas i sotëm evropian, me përvojën politike mund ta merrë me mend se çka do të ndodhte me Zeusin sikur të realizohej fjalja politike e “Shtetit” grek të Platonit – Sokrat: së pari Zeusin do ta paraqiste uzurpator të shtetit, pastaj do ta akuzonte e, sipas të gjitha rregullave do ta dënonte.

II

Në veprën e mirënjohur “Diplomacia” diplomati amerikan, Henry Kissinger, me intelekt e me intuitë, në faqen 209 zihet peng midis fjalisë autoritare evropiane dhe fjalisë teatrale ballkanike. Historianët e tjerë s’i afrohen aq tepër, me metodologji, sa Henry Kissinger-i, fjalisë teatrale ballkanike, pa e pasë kuptuar se fjalja teatrale ballkanike është figurë, është hijallë, është inskenim i strukturës, është magji

orakullore, është profeci polisemike. Henry Kissinger-i ndryshe, nga historianët shtetëror të fjalisë autoritare evropiane, ngec tek ngjarja e njëzet e tetë (28) qershorit (6) të vitit njëmijë e nëntëqind e katërmëdhjetë (1914), në Sarajevë: “Me 28 qershor 1914, Franc Ferninadi, trashigimtari i fronit të Habsburgëve, e pagoi me kokë nxitimin e Austrisë në aneksimin e Bosnjë – Hercegovinës me 1908. As mënyra e vrasjes së tij nuk mundi t’i shpëtonte kombinimit të jashtëzakonshëm të tragjikës me absurdin, që e karakterizonte shpërbërjen e Austrisë. Terroristi i ri serb nuk arriti, në përpjekjen e parë, ta vriste Franc Ferdinandin, duke e plagosur në vend të tij shoferin e makinës së arkidukës. Mbasi arriti në rezidencën e guvernatorit dhe i ndëshkoi rëndë administratorët austriakë për pakujdesinë e tyre, Franc Ferdinandi, i shoqëruar nga gruaja e tij, vendosi ta vizitonte viktimën në spital. Shoferi i ri i çiftit mbretëror mori një kthesë gabim dhe, duke u kthyer mbrapsht, u ndal përballë vrasësit të dështuar që shtangu, ai po e hiqte dëshprimin me të pirë në një kafene në buzë të rrugës. Viktimat që **fati i solli** vet përpara, herën e dytë nuk i shpëtuan vrasësit”.

Henry Kissinger-i, në pasuesin e dytë, me instiktin e politikanit të fjalisë biodemokratike amerikane shton: “Ajo që nisi gati si aksident, u shndërrua në një zjarr të madh të pashmangshëm si në një tragjedi greke ...Por me sa duket, edhe një takim i mbretërve nuk do ta kishte frenuar Austrinë ta ndizte fitilin, që tashmë e mbante në dorë pa kujdes Kajzeri”.

Henry Kissinger-i, gjenialisht, i nëpërdur elementët e fjalisë teatrale ballkanike si: tragjiken, absurdin, fatin, tragjedinë greke. Ai nuk don ta dijë kryesoren e fjalisë teatrale ballkanike, të cilën e dinte Kajzeri dhe pushteti austriak. Kajzeri e dinte, por jo Kissinger-i, se pushteti ballkanik aktron sundimin jashtë kohës, jashtë hapsirës, jashtë metodologjisë. Sipas tekes politikoartistike, në ditën e fjalisë teatrale ballkanike, krejt lehtë, dielli mund ta ngatrojë rendin e rrugëtimit; mund të lind në çdo kohë të ditë: në mesditë, në

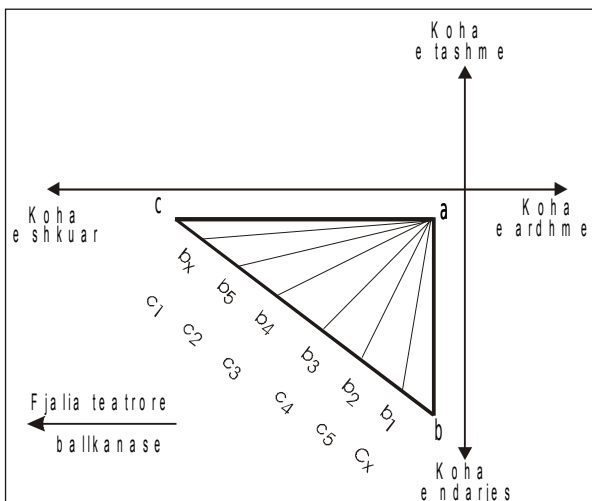
mbrëmje, në mëngjes ... Siç ndodh shpeshherë që dita e Homerit të dalë me dy mesdita, me dy mbrëmje ose me disa mëngjese.

Austrisë i duhej një atentat politik sa më spektakular dhe i besueshëm. Saktësinë e atentatit Austria e ndërton brenda fjalisë autoritare evropiane ndërsa spektakularen e ndërton në fjalinë teatrale ballkanike. Kajzeri i “pakujdesshëm”, Franc Ferdinandin e vret përpara se të vijë në Sarajevë; në atentatin e Sarajevës vritet vetëm maskota e Franc Ferdinandit. Atentati i Sarajevës duhet të përsëritet disa herë brenda ditës sikurse përsëriten mëngjeset brenda ditës së Homerit. Në reprizën e parë do të “plagoset” shoferi, në reprizën e dytë do të gabojë shoferi i dytë, në reprizën e tretë Franc Ferdinandi do të ndeshet ballëpërballë me terroristin serb, në reprizën e katërt do të “vritet” Franc Ferdinandi.

Vetëm fjalia teatrale ballkanike e mundësonte shumësinë e reprizave skenike të atentateve çfarë i nevoiteshin Kajzerit. Kajzeri e kishte mësuar gjatë sundimit austriak në Ballkan, si dhe nga studius gjermanë të folklorit ballkanas se në fjalinë ballkanike është i lartë standardi i absurdit. Fjalia teatrale ballkanase e pranon standardin e Fatumit për ta nxjerrë më shumë se dy herë brenda ditës Franc Ferdinandin para të njejtit terroristsit serb.

Në fjalinë teatrale ballkanase pushteti shtetëror, kur t'i teket e aktron vetveten përmes: Fatumit, Tragjikës, Absurdit. Hipotenuza e fjalisë teatrore ballkanase ka shumë variacine të pushtetit – protagonist, të ideve, të ngjarjeve: $B_1, B_2, B_3, \dots B_x$. Në këtë fjalë pushteti shtetëror e aktron sundimin ndërsa shtetasi e aktron luajalitetin ndaj shtetit – atdhe. Shkrimtari e aktron protagonistin – libër ndërsa lexuesi shtetas e aktron leximin – libër. Historia e aktron ngjarjen. Fiozofia e aktron idenë. Shtetasit, të gjithë, e aktrojnë atdheun privat kundër atdheut të tjetrit. Sa banorë – dhetarë të ketë atdheu aq atdhe kanë banorët – dhetarë.

Në fjalinë teatrale ballkanase të gjithë gënjejnë sipas standardit të lartë të absurdit. Mundësinë e tillë e jep vetëm fjalitë teatrale ballkanase sipas gjuhës mentale të të gjithëve e jo sipas gjuhës së përgjithshme:

Prej këndit B e deri tek këndi C e anasjelltas në fjalinë teatrore ballkanase lëvizë kallëzuesi duke e bërë shumësinë e pushteteve, shumësinë e protagonistëve, shumësinë e ngjarjeve, shumësinë e ideve. Në qoftëse shteti – atdhe ballkanas i ka dhjetë milionë shtetas, njëherit do t'i ketë dhjetë milionë pushtete, dhjetë milionë protagonistë, dhjetë milionë ngjarje, dhjetë milionë ide.

Në qoftë se pesëmijë shtetas të dheut e lexojnë librin atëherë do të ketë pesëmijë libra, pesëmijë skrimtarë.

Fjalisë teatrore ballkanase i mungon gjeneralizimi i konceptit të atdheut, i konceptit të protagonistit, i konceptit të ngjarjes.

Qeverisë austriake i nevoitej aktrimi i protagonistëve, aktrimi i ngjarjeve, i datave, i mentaliteteve. I nevoitej Sarajeva, Serbia, Franc Ferdinandi, terroristi serb dhe Vidovdani sllav. Austria e zgjodhi 28 qershorin, kujtimin e keq të serbëve për Betejen e Kosovës.

Sovranët evropianë me logjikën e ftohtë evropiane se “gjërat brenda tyre kanë rregullën e sundimit” nuk morën pjesë në vodvillin ballkanik të inskenuar nga Austria.

Për të mos u bërë as spektatorë as aktorë të fjalisë ballkanike “asnjë nga sovranët e Evropës nuk mori pjesë në funeralin e Franc Ferdinandit”. Sovranët shtetërorë evropian të stërvitur brenda “Raison d’etat” të kardinalit Rishljë e dinin se atentat politik mund të bëjë vetëm pushteti. Hapsirën midis shtetit dhe shtetasit e kontrollon pushteti shtetëror.

Çuditrisht Henry Kissinger-i, edhe pse, me hezitim, e pranon të realizuar atentatin e Sarajevës të datës njëzet e tetë (28) të qershorit (6) të vitit njëmijë e nëntqind e katërbëdhjetë (1914), jo si atentat të pushtetit kundër pushtetit por si atentat të terroristit. Henry Kissinger-i, përveç hezitimit, mbase ka arsye të tjera të mos e thotë prerazi se fjalia teatrore ballkanase psikosociale prodhon surrogate politike, prodhon imitime morale, kimera religjioze, gënjeshtër patriotike, lajthime ideologjike, histori folklorike, letërsi baladike.

Fjalia teatrale ballkanase lejon çdo gjë por nuk realizon asgjë. Fjalia autoritare evropiane ndalon çdo gjë por realizon vetveten. Austria me “atentatin” e Sarajevës të datës 28 qershor të vitit 1914 e kombinon absurdin e fjalisë teatrore ballkanase me Raison d’etat të fjalisë autoritare evropiane, për ta realizuar Casus belin me të paren e, për ta realizuar fitëren me të dytën.

Politika austriake Henry Kissinger-in e shtyen fare afër fjalisë teatrale ballkanike, ku të gjitha politikat, të gjitha ideologjitë, të gjitha letërsitë, të gjithë patriotizmat, i përkasin ditës teatrale të Homerit.

Sipas fjalisë teatrore ballkanase nëpërmes “tragjikës” e “absurdit”, vetëm për casus beli, Austria viktimën (maskotën e Franc Ferdinandit) e vret në Sarajevë e jo në Vjenë. Viktima duhet të vijë tek fjalja ballkanike e jo fjalja teatrore ballkanike të shkojë tek viktima. Mekanizmi i fjalisë teatrore ballkanase Austrisë i jep poliseminë politike të orakullit cinik.

Edhe Shekspiri, i dalldisur nga skena ballkanike provoi ta locojë skenën ballkanike në fjalinë autoritare evropiane. Shekspiri duke e shpërfillë fjalinë autoritare evropiane mendon se pushtetin se pushtetin mund ta lëvizin tri shtriga të dobëta, të cilat mbase, nuk i njohin as rregullat më të thjeshta gjuhësore. Fjalja autoritare evropiane e pengoi grushtshtetin e suksesshëm në dramën e Shekspirit; u pengua shndërrimi i metaforës në akt politik. Fjalja autoritare evropiane nuk i beson artit, nuk i beson figurës.

Fjalja teatrore ballkanase ia lejon Agamemnonit, si dhe të gjithë diktatorëve ballkanikë, të gjitha variacionet e mashtrimit, të komplotit, të gënjeshtëris prej Taulidës e deri në Trojë. Në fjalinë teatrale ballkanike Agamemnonin e ndëshkon, e vret impotencia seksuale, ndërsa Maketin në fjalinë autoritare e ndëshkon, e vret, pushteti, me të gjitha ingerencat, duke filluar nga ushtria e deri te Shërbimi informativ. Në fjalinë politike evropiane, treqind vjetët e fundit, fraksionet e pushtetit mund të revolucioarizohen për një çast historik e pastaj, shumë shpejtë, e në mënyrë të sigurtë, të dështojë. Makbeti kur provoi ta marrë pushtetin përmes revolucionit të komplotit u detyrua të dështojë.

Po të çvendosej Makbeti në fjalinë teatrore ballkanase do të sundonte me formulën e aktrimit të standardizuar të Fatumit.

Në fjalinë evropiane të Shekspirit kur pushteti i Jul Cezarit, brenda të njejtës ditë, kalon tek Brutit – Kas e tek Mark Antoni, para lexuesit hapet transparenca evropiane e mbështetur në logjikën e pastër të ushtrisë. Lexuesi evropian dhe lexuesi ballkanas pamfletin politik të Shekspirit mbi Cezarin e Romës e lexojnë me standarde të ndryshme. Lexuesi ballkanas ditën politike të Romës së Cezarit e lexon si vullnet sipëran të Fatumit. Lexuesi evropian ditën politike të Romës së Cezarit e lexon, realisht, si grushtshtet të pushtetit mbi pushtetit.

Shekspiri, popullin e Romës, tri herë brenda të njejtës ditë, e ven në gjumin politik të Prokrustit: e gdhinë me pushtetin e Cezarit, e shpie në sillë me pushtetin e Brutit – Kas e, në mbrëmje ngryset nën pushtetin e Mark Antonit.

Bajroni, me lazdrimin e tij tartufian, tenton t'ia kalojë ditës politike të Shekspirit duke iu afruar fizikisht fjalisë teatrore ballkanase pa i kuptuar kurrë mizoritë e Ali Pashë Tepelencës, pa e kuptuar pickimin hileqar të mushkajës. Bajroni s'ka konstrukt psikomental ta kuptojë se në fjalinë ballkanase ka veshtulli ugruzezë, veshtulli vrastare. Këtë veshtulli vrastare fjalja teatrore ballkanase e nxjerrë nga bodrumet e baladave, të legendave, të miteve.

Në skenën ballkanase politika pushtetore doemosdo do të ndryshojë, bile tri herë brenda ditës, asnjëherë pa i takuar ditës së vet. Prokrusti i fjalisë teatrale ballkanike brenda ditës i ekzekutonte tri politika sipas “gabimit” psikofizik të shtetasit. Kur shtetasi delte më i gjatë se shtrati i Prokrustit atëherë shtetasi ia prente këmbët për ta barazuar me shtratin; kur shtetasi ishte më i shkurtër se shtrati atëherë Prokrusti ia thente eshtrat për ta zgjatur sa shtrati; kur shtetasi pretendonte të paraqitej sa shtrati duhej t'i provonte dy të parat. Në të tri rastet, në të gjitha rastet, shtetasi ballkanik duhej të shtrihej i vdekur brenda shtratit të Prokrustit, duhej të jetonte i vdekur brenda shtetit – atdhe, duhej të jetojë i vdekur brenda fjalisë teatrale.

Letërsia, filozofia, historia ... brenda standadeve prokrustiane lexuesit – shtetas, brenda ditës, disa herë ia presin (ia shkurtojnë) këmbët, ia presin kokën sipas skemës së Prokrustit. Gjuha e të gjithëve në fjalinë teatrale ballkanase, sot e gjithë ditën frymon sipas standardeve të gënjeshtres teatrale.

Në faqen 443 të veprës së Henry Kissinger –it “Diplomacia” me saktësi ogure konstaton: “Dy vitët e para pas luftës vetëm Jugosllavia dhe Shqipëria vendosen diktatura komuniste”. Jashtë këtyre dy diktaturave të komunizmit ballkanik përkohësisht mbetën: Bullgaria, Rumania dhe Hungaria. Këto të fundit ishin në sferën drejtëpërdrejtë të ndikimit rus.

Marëshali i Jugosllavisë, Josip Broz Tito, dhe Gjeneralkoloneli Enver Hoxha i aktruan diktaturat komuniste sipas tundimit ballkanik për t’u shndërruar në qendra të komunizmit botëror. Aktrimi i diktaturës komuniste të Mareshalit Tito dhe gjenerkolonelit Enver Hoxha, doktrinën komuniste e shndërruan në incest ideopolitike.

Marksizmi ballkanik i Titos, Enverit, Zhivkovit, Çausheikut, Hornit, ka ecur nëpër fjalinë e njejtë të aktrimit nëpër të cilën kishte ecur krishterizmi për t’u bërë bektashizëm. Ortodoksizmi e bektashizmi vetëm e aktrojnë fenë, si të gjitha nocionet ballkanike.

Krejt gabimisht, pandergjegjshëm, mendimtarët evropian, si Bertrand Russell – i, e nxjerrin si shtyllë të dytë të krishtenizmit filozofinë greke. Krejt gabimisht mendimtarët evropian, në formimin e krishtenizmit, e barazojnë filozofinë greke me sakramentet institucionale romake. Filozofia greke e mbyllur brenda fjalisë së rrejshme teatrale bie ndesh me institucionin, me doktrinën.

Edhe pse fjalja logjikosintaktike e Aristotelit pretendon në tre faktoret shkencorë, mbetet fjali teatrale, e rrejshme. Çdo evropian, banor i fjalisë autoritare, e humb të drejtën për

jetë kur Aristoteli i thotë: “Lufta është e drejtë kur bëhet kundër atyre që duhet të përkulen”.

Fjala e Aristotelit ABC Subjekti (A) – Predikati (B), Objekti (C), edhe pse teatrale, e rrejshme në mentalitetin ballkanas, në Evropë u realizua me kod të fortë: Shteti (A) – Pushteti (B) – Shtetasi (C). Atëherë lufta e drejtë e Aristotelit, sipas kësaj fjalie kodifikohet: Lufta e drejtë (A) – Luftëtari i drejtë (B) – Ai që duhet të bindet, që duhet ta humb luftën (C). Thënë sakt: në fjalinë autoritare evropioane të gjithë shtetasit – nënshtetas e humbin lirinë, e humbin luftën ndaj shtetit – pushtet: Shteti (A) bën luftë të drejtë, Pushteti (B) ekzekuton luftë të drejtë, Shtetasi – nënshtetasi (C) duhet të instrumentalizohet për luftën e pushtetit shtetëror.

Në historinë e Evropës, duke filluar nga pushteti shtetërorë të tipit të Shën Augustinit – Platon e deri tek pushteti shtetëror i Hitlerit – Stalin, cili do ta pranonte për vete sa bën luftë të padrejtë? Deri sot asnjëri. Të gjithë shtetarët bënë, bëjnë, do të bëjnë luftë, vetëm, të drejtë!

Për Platonin, Aristotelin, Makiavelin, Niçen, Hegelin, Monteskien, Hitlerin, Stalinin, luftë të padrejtë bën vetëm humbësi, i dobëti, i vogli. Luftë të drejtë bën vetëm fituesi. Luftë të drejtë bën i forti shtet, i forti pushtet, diktatori, monarku, populli i madh. Luftë të padrejtë bën nënshtetasi, populli i vogël.

Për shtetasin - nënshtetas, për popujt e vegjël, vetëm politika e globalizimit të fjalisë biodemokratike amerikane e zbuloi të drejtën e jetës. Fjala biodemokratike amerikane parimisht bie ndesh fjalisë së mbyllër të shoqërisë së mbyllur të Aristotelit – Hegel e deri tek Hitleri – Stalin.

Komunizmi ballkanik i Marshalit Tito, sipas standardeve të fjalisë teatrale, e aktroi politikën me nofkat: vetqeverisje, painkuadrim, bashkim-vëllazërim. Në të tri këto nofka politike rysej gënjeshtër, demagogjia, kryesisht përdorej aktrimi ballkanik i politikës. Këtë aktrim ballkanik të politikës së Mareshalit Tito e shpërblei bujarisht Amerika. Henry Kissinger-

i konstaton: “Një vend evropianolindor që ta kishte të drejtën e ndihmës amerikane, nuk kishte nevojë të bëhej demokratik por do të ishte e mjaftueshme të ndiqte shembullin e Titos dhe të dilte nga traktati i Varshavës”.

Për shkaqe diplomatike Henry Kissinger-i nuk e zbërthen gjuhësisht e saktësisht se: Marshali Tito mbijetoi nga ndihma bujare e Shteteve të Bahkuara të Amerikës. Në kohën e Marshalit Tito, Amerika nuk nxitonte ta mbeltojë demokracinë e pamundëshme në fjalinë teatrale ballkanike. Amerikës, për një kohë, i interesonte vetëm kaq: me Titon e pa Titon, fjalja ballkanike të mbetej djerrinë politike, ashtu siç kishte qenë gjithmonë; të mbetej jasht ngertheses politike të komunizmit rus.

Djerrina politike që Amerika e konsideronte blerje të kohës, sot e shumë kohë pas të sotmës, do ta kërkojë tagrin hospitalor sikur në gjithë Evropën perëndimore. Supërfaqsisë së vetme të demokracisë i përket t’i hapë shkencërisht tri fjali – mentalitete: fjalinë diktatoriale, fjalinë teatrore ballkanike dhe fjalinë – soft të Komonveltit. Në këto mentalitete – fjali Amerika doemosdo do të ndërhyjë psikogjenetakisht, të ndërhyjë më proteina, albumin, vitamina, të ndërhyjë në rregullimin e konceptit kohë, të konceptit vend, të konceptit pozicion, të konceptit metodologji ...

Kundruall fjalisë – amforë ballkanike Kisingjeri hutohet pas kumbimit të zërit të vet kur thotë: “Doli se Stalini e kishte kuptuar drejt rrezikun titist për Bashkimin Sovjetik”.

Sot e gjithë ditën ky mendim – fjali i Kissinger-it thuhet gabimisht për Stalinin, kurse për Amerikën thuhet saktë. Stalini don të mbeltojë komunizën sllav në fjalinë ballkanike kurse Amerika e len djerrë fjalinë teatrore ballkanike e të Titos, Enver Hoxhës, Çausheikut. Amerikës i mjaftonte të mos aktrohej komunizmi rus në fjalinë teatrore ballkanike siç ishte aktruar varianti i keq i krishterizmit bizantin – ortodoks. Amerika e dinte se “duke e ndihmuar titizmin nuk e përkrahte

demokracinë”. Po, Amerika e dinte se titizmi e demokracia nuk shkojnë bashkë.

Politika amerikane e përbuzte çdo variantë të komunizmit, edhe komunizmin e fjalisë teatrore ballkanase siç e kishte përbuzë Roma variantin e krishterizmit të fjalisë teatrore ballkanike. Përkundër qendrimit privat të Çërçillit, Amerika sillej institucionalisht ndaj komunizmit të Stalinit, siç bëri më vonë ndaj komunizmave ballkanikë të Titos, Enverit, Çausheksut.

Nga variantet e komunizmave ballkanikë, komunizmi i Titos përmes grupit të të paangazhuarve tentoi të kultivohej në shtetet manifakturale afroasiatike. Në fillim të viteve të gjashtëdhjeta grupin e shteteve të paangazhuara Amerika e kundronte si djerrinë politike, në fillim, të Hindisë së Nehrusë e të Egjiptit të Naserit, të grishur nga politika ballkanase e Titos, e pastaj të shumë shteteve afroasiatike të cilat i dronin Bashkimit Sovjetik. Në anën tjetër Bashkimi Sovjetik, i cili e mbante veten inovator në politikën globale diktaturat manifakturale të shteteve të paangazhuara i lexonte në mënyrë imperialiste. Amerikës i mjaftonte, për fillim, ky lexim i Bashkimit Sovjetik.

Në shtator të vitit 1961 me famfare e pompozitet, grupi i të paangazhuarve, organizoi samit në Beograd, sipas fjalisë teatrore ballkanike. Në këtë samit, me gjuhë teatrale ballkanike u kritikua imperializmi, vatrat e krizave, u përkrahën luftërat çlirimtare në Azinë juglindore, në Afrikë, në Amerikën latine.

Fjalja teatrore e ballkanasit Tito në samitin e të painkuadruarëve në Beograd e qetësoi paksa Bashkimin Sovjetik. Në anën tjetër Amerika me potencën e vet politike ushtarake përgatitej ta shpërblejë gjuhën e fjalisë teatrale të kryetarit Tito. Duhet t’i përsërisim edhe njëherë fjalët e Z. Kissinger: “Një vend evropianolindor për ta fituar të drejtën e ndihmës amerikane nuk i nevojte të bëhej demokratik, por do t’i mjaftonte vetëm të dilte nga Traktati i Varshavës”.

Pikërisht një muaj pas përfundimit të samitit të të paangazhuarëve në Beograd, Amerika, sipas kërkesës së Mareshalit Tito e shpërblei Jugosllavinë me Çmimin me të lartë të Dinamitit. Në tetor të vitit 1961, një muaj pas samitit të të paangazhuarve, shrimtarit jugosllav me motive kryesisht nga Bosna, iu nda Çmimi Nobel. Amerika i blenë protagonistë e “Urës së Drinës” për tridhjetë e pesë vjet. Tridhjetë e pesë vjet protagonistët e “Urës së Drinës” pushuan të qetë nënë sundimin e Titos e të pasuesve të tij. Në vitin 1995, kur në Jugosllavi u lugatos nacionalmi serb, protagonistët e “Urës së Drinës” u ngritën, u rebeluan, tek ura e Vishegradit. Protagonistët e “Urës së Drinës” dolën nga amfora politikoartistike e Pandorës jugosllave. Përkundër Çmimit Nobel protagonistët e “Urës së Drinës” të ndarë në serbë, myslimanë, kroatë e, në çka mos tjetër, e linçojnë Ivo Andriçin duke e hudhë në valet e Drinës. Pikërisht këta protagonistë e thejnë shtatoren e Ivo Andriçit, e zhgulin nga bazamenti i urës për ta hudhë copë – copë në valet e Drinës.

Vetëm dhjetë vjet më parë, në vitin 1985 pushteti shtetëror jugosllav i përgëdhelë nga politika perëndimore mendoi se do t'i ndihmojë Amerika për ta uzorpuar Trojën e mbretit Priam. Fjalja teatrale ballkanike e Jugosllavisë provoi të bëjë atentat mbi Shlimanin duke e çvendosur Trojen nga Cukali i Hisarlëkut të Azisë së Vogël për ta vendosur në fshatin Gabela të Hercegovinës.

Jo rastësisht, jo nga prireja shkencore, meksikani i llastuar, Garsia Prajs, e lansoi në fjalinë teatrore tezën linguistikohistorike se Troja e Shlimmanit gjendet në fshatin Gabela tek delta e Neretves e jo në Turqinë e sotme.

Natyrisht se na tundon pyetja se çka u nevoitej sllavëve të Ballkanit uzurpimi i emblemes së Trojës kur të gjithë e dimë se Troja shfaqet në histori njëmijë e katërqind

vjet para se të shfaqen sllavët e Ballkanit. Por uzurpimi i Trojës së Shlimanit e spikatë lakminë e Jugosllavisë për ta promovuar politikisht emblemen e Trojës siç e kishte promovuar politikisht para njëzet e katër vjetësh Çmimin Nobel për “Urë e Drinës”

Tashmë kishin ndryshuar kohërat.

4.

Në strukturën e fjalisë autoritare evropiane, pas tentimeve të presidentit Uillson, Amerika e veneronte qartë se me zhbërjen e pushtetit zhbëhet letërsia, filozofia, historia, sociologjia. Kur u mënjanua Hrushçovi u zhbë pushteti artistik i Pasternakut, kur u zhbë Titoja zhbë pushteti artistik i Ivo Andriqit, kur u mënjanua Gorbaçovi u zhbë pushteti i Solzhenicinit ...

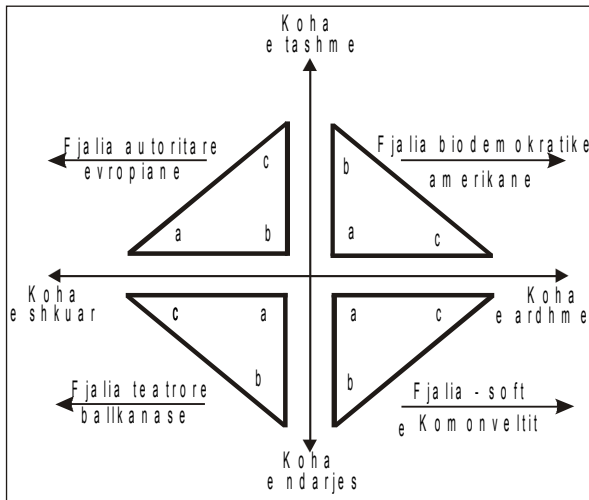
Rraca e disidentëve për Amerikën u bë e dyshimtë...

Rraca e shkrimtarëve të fjalisë autoritare evropiane rritet bashkë me rritën e pushtetve shtetërore. Pushteti shtetëror brenda kodit të fortë të fjalisë autoritare evropiane e stervitë njëfarë shtetasi – lexues – homopolitikus. Përvoja treqindvjeçare politike lexuesin e paqenë evropian e ka vrarë brenda tekstit, nëntekstit, mbitekstit, anashtekstit. Asnjë shtetas i sotëm evropian nuk dëshiron të identifikohet me Don Kishotin, me Tartufin, me fajdexhiun Gobsek, me Kuazimodon ... Don Kishoti vetveten e kodifikon shenjë të ndalesës përfundimtare nëpërmes propagandës artistike të Servantesit. Në shenjën e kodifikuar të Don Kishotit, në secilën kohë mund të akuzohet, të dënohet, të ekzekutohet shtetasi.

Ruana Zot nga altruizmi kalorsiak i Don Kishotit.

a.

Amerika me pozicionin e fjalisë biodemokratike të avansuar kundrejt fjalive: diktatoriale evropiane, fjalisë teatrore ballkanase dhe fjalisë – soft të Komonvltit, duhet t'i çelë të tri fjalitë brenda të cilave duhet te ndodhë evolucioni gjenetik. Fjalitë biodemokratike amerikane ndaj tri fjalive të tjera e mban pozicionin e avansuar, kohët e avansuara, metodologjinë e avansuar.

Pozicionin e fjalisë së vet Amerika e zbulon vetëm pas luftës së Dytë të përbotshme; ndërhyrja amerikane në Evropë

i ngadalsoi, por nuk i ndaloi, revolucionet morale, religjioze, patriotike, ideologjike, brenda fjalisë autoritare evropiane.

Në shenjen e këtyre revolucioneve pushteti rritej në disproporcion me shtetin. Kur pushteti i Hitlerit rritej disproporcionalisht me Gjermaninë, atëherë doemosdo lindi pabarazia midis shtetit gjerman dhe qeverisë së Hitlerit: ose duhej të rritej Gjermania ose duhej të zvoglohej Hitleri. Indoktrinimi nacionalsocialist gjerman mbështetet në tradicionalizmin e Gjermanisë kundrejtë shteteve tjera.

Meqë struktura e fjalisë diktatoriale evropiane tradicionalisht e rritë potencën ideologjike, patriotike, fetare, morale, të pushtetit, atëherë bëhen kryqëzata për rritjen e shtetit. Duke u rritur pushteti – shtet zvoglohet nënshtetasi deri në krijesë njëditëshe. Në vitin 1945 Evropa e kishte rritur pushtetin – shtet sa e kishte shpenë veten buzë zhdukjes së nënshtetasit. Kur ushtria amerikane zbarkoi në Sicili e pastaj në Normandi në Evropë nuk e gjeti asnjë nënshtetas. Presidenti Ruzvelt në gjithë Evropën i takon vetëm dy gjysëmburra për ta kuvenduar çështjen e Evropës.

Pasi Amerika e çliroi Evropën nga vetvetja e pa se tradicionalisht fjalia diktatoriale evropiane i takon shoqërisë së mbyllur. Vetëm atëherë presidenti Ruzvelt e kuptoi pse presidenti Uilson para njëzet e gjashtë vjetësh s'e kishte çelë fjalinë autoritare evropiane.

Amerikës i takon sot ta çelë fjalinë diktatoriale evropiane, ta çelë shoqërinë evropiane, t'i çelë në të ardhmen e në të kaluarën Platonin – Hegel, Shën Augustini – Marks, Niçen – Hitler ...Ta shpëtojë njeriun e stërkequr pa e ngrënë llojin e vet.

Ideogjuha e letërsive të verbëra

1. Ati ynë që je në qiell, jepna fuqinë ta mbajmë gojën të mbyllur kur s'kemi gjë për të thënë! Falna durimin të thellojmë një punë përpara se të shkruajmë për të! Frymëzona me një ndjenjë të mprehtë të drejtësisë, që të flasim jo vetëm me paanësi por edhe të sillemi ashtu! Shpëtona nga grackat e gramatikës, nga shtrembërimi i gjuhës dhe nga lajthimet e shtypit. Ashtu qoftë!

Faik Konica

2. Kvejni e kishte zakon të thoshte se lexuesit janë një lloj njerëzish , që sapo ishin zhdukur. Nuk ka evropas (mendonte) që nuk mund të bëhet shkrimtar, apo që nuk është shkrimtar.

Horhe Luis Borhes

3. Të gjithë ata që dinë të heshtin, thotë ai, bëhen bijtë e Perëndisë, sepse përmes heshtjes lindet vetëdija mbi prejardhjen tonë hyjnore.

Zhorzh Munen

4. Xhelati për mesjetën ngapak ishte punëtor shkencor. Arti luftarak dhe mjeshtria e ekzekutimit me vdekje janë ngapak paraprirëse të teatrit anatomik.

Osip Mendelshtam

5. Dhe nuk më habisin aspak gjërat që tregojnë për filozofët e lashtësisë, shkrimet e të cilëve nuk i kemi, prandaj as nuk mendoj se mendimet e tyre ishin fort të paarsyeshme, sepse ata ishin mendjet më të ndritura të kohës së tyre, por vetëm se i kanë bartur keq.

Rene Dekarti

6. Të jesh filozof në politikë, politikan në art ose në filozofi, s'është mënyrë për të arritur një humanizëm të lartë; kjo është mënyrë e huqjes së humanizmit i cili kërkon që çdo hulumtim të shkojë deri në fund të vërtetësisë së vet.

Gaetan Pikon

7. Kur e pyetën ç'është miku, tha: "Tjetri jam unë".

Zenoni

8. Mos e hani atë që bjen nga tavolina në tokë!

Aristofani

9. Rënia në Had është e thjeshtë sepse atje shkohet me sy të mbyllur.

Bioni

10. Pyetjes se ç'është më e mira, iu përgjegj: Fjala e lirë (parresia).

11. I pyetur se ç'është më e mirë dhe më e keqe për njeriun, u përgjegj: "Gjuha"

Anarkis Skit

12. Mbetet edhe një iluzion të cilin duhet mënjanuar: kritiku për asgjë s'mund ta zëvendësojë lexuesin.

Roland Bart

13. Dallimi i gjuhës (Langue) nga fjala (Parole), shkruan Sosyri, ndan njëkohësisht: 1. atë që është shoqërore nga ajo që është individuale. 2. ajo që është qenësore nga ajo që është disi e rastësishme.

Xhonatan Kaler

14. Mos i pikëlllo që diç s'ke arritur; tha gëzoju çdo gjëje që Zoti tok i dha. Pse edhe i dituri Periandar i hidhëruar vdiq që s'arriti atë që dëshiruar kish.

(Epitaf. Anth. Pal, VII, 620)

15. Si do të të quajmë ty që dhuntinë artistike e pate por rasti qe kundër teje? Kurrë s'e kumtove gëzimin, pikëllimin as mendimin. Ku të ta vendosim kurorën e mirënjohjes? Ç' epitaf të të shkruajmë. Lavdia e heshtur të freskoftë si stina!

16. N' agim të ditës së parë të javës, njaty kah të lemt e diellit, arrijtën te vorri. Shkojshin tue thanë me vedi: kush ka për të na e largue rrasën e vorrit?

(Ungjilli sipas Markut 6,1-7)

17. Në kje se Krishti nuk u ngjall, feja jonë asht e kotë,

(Letra, Sh. Pali)

18. Në qoftë se Fjala nuk u ngjall, Demokracia jonë do të jetë e kotë.

19. Në fund gjithçka u krye ... Po fjala!

Para se të këndojë gjeli, ti ke për të më mohue Tri herë. E mbasi duel jashtë kjau me Lot për faqe.

(Sipas Mateut, 26, 36-75; 27, 1-54)

Historia e jonë qe e tillë, herë tinzare, pamëshirshëm e stuhishme që, shpeshherë na detyroi të mohojmë: atdheun, gjuhën, historinë; shpeshherë na detyroi të “kajmë” me lot për faqe. Ç’ është pendesa? Kanë pyetur të gjithë: feja, historia, psikologjia, letërsia, filozofia, e kushmos tjetër, por ende s’është dhënë përgjegje.

Në këtë libër nuk mëtohet të sqarohet kjo pyetje, as në rrafshin individual as në rrafshin kolektiv: pse deti cektohej deri në gju, pse bjeshkët ulnin kurrizet e tyre hepuse, pse honet rrafshoheshin, kur në atdheun e shqiptarëve historia aq dëshpërueshëm e aq pamëshirshëm, në të njëjtën kohë, i digjte të pestë stinët e Shqipërisë? Deti, bjeshkët, honet, për fatum apo për kob, e ndihmonin ikjen kolektive të shqiptarëve. Një PO! e madhe, e pamohueshme vetëm për një çast, tregon se pati edhe aso burrash që e sfiduan vdekjen duke i shuar zjarret përbindështa të historisë.

Ky sfidim s' guxon ta bëjë gjumin e mermert në përkundjen e historisë. Secili le të jetë ai që është lindur - thotë demokracia.

Në këtë libër s'do të flasim për individin, edhe pse, mbase, mbase ndokush do të mendojë se i është përmendur emri. Në e beson Zotin ai s' është përmendur, ai s' është individ. Qëllimi i librit është të vërtetojë se në mënyrë të veçantë në sockomunizëm nuk kemi ekzistuar as individualisht as kolektivisht, përveç instiktit biologjik. Kishte arritur koha e mohimit përveç instiktit biologjik. Epidemia e mohit e kishte përfshirë gjysmën e planetës. Mjerë për të fyerin: ai mashtrohet se ka ekzistuar në Babelin sockomunist, se paska qenë njeri me emër e mbiemër. Ky është mashtrimi që s'e lë njeriun të shërohet kurrë.

Në këtë libër do t' i shqyrtojmë pleksjet metodologjike, historike, të cilave gjuha shqipe është orvatur t' u rezistojë me natyrën e saj biohistorike. S'do t'i konsiderojmë aq gërryese huazimet apo ndikimet e rrugës së ndërsjellë të gjuhëve të Siujdhesës Ilirike. Këto raporte studimet gjuhësore i kanë pranuar si të ligjshme në areat leksikore e gramatikore duke u ngjitur aq mundimshëm deri tek trashëgimia indoevropiane. Ligjshmëria e kohës, e kontakteve hapsinore, i ka kryer proceset e bashkimeve gjuhësore brenda grupeve, siç thotë edhe vet Sandfeldi për "grupin gjerman", për "grupin roman", në "Linguistique balkanique", si një tendencë grupimi ekstrateritorial. Në këtë libër do të përpiqemi ta prekim atë tinzaren, brejtësen brenda fjalës, brenda tekstit, si rravizuese e psikikës së tipizimit të të gjitha kohërave.

Koha e gjatë, i huqi të gjitha shenjimët: fjalën e gjuhës shqipe e nxori prej etimologjisë duke e shpënë drejt spekulimeve ideologjike për ta shterruar konceptualisht, logjikogramatikisht, semantikisht ..., më në fund duke e katandisur në shënjes të vetëm të diktaturës sockomuniste. Sot, kur po i rrekemi shpëtimit nga cenzura, kund sinqerisht e kund plot me hile, janë mpleksur deri në dëshprim kriteret gjuhësore, artistike, tipologjike e politike. Është bërë e

natyrshme që secili shkrimtar, sot, t'u dalë zot veprave të veta. Duke i mbrojtur ato vepra, shkrimtari e mbron vetveten, njëkohësisht mbron edhe kohën e shkrimeve ideokomuniste. Në këto libra s' është arti për ta mbrojtur por është politika, që zbulon deklarin e doemosdoshëm të shkrimtarit, historianit, intelektualit Tash në kohën e shpalljes së demokracisë shkrimtari po detyrohet, për shkaqe mbrojtëse, ta stisë biografinë e vet të dytë, për ta mohuar biografinë e parë politike, të kohës së monizmit. Sipas këtij shembulli na ka kapërthye mania e shpifjeve biografike.

Eksperimenti sockomunist s'e ka kursye askënd: viktimat, në emër të popullit, e kanë denoncuar njëra-tjetrën deri tek zhbërja fizike. Ideologjia bënte çdo gjë të ndodhte në emër të popullit, pikërisht të një populli pa biografi. Nga gjithë ky popull pa biografi pesëdhjetëvjeçare, sot shkrimtarët donë të ringjallen me ndihmën e muzeumeve biografike. Nëpërmes stisjeve krejtësisht të paqëna, tash njerëzit vetshpallen: disidentë, të persekutuar, të burgosur politikë, azilantë, refugjatë... . Të gjithë nguten të ikin nga populli i pabiografi. Qëllimi është më shumë se dëshprues: i magjepsuri i atëhershëm politik tash dëshiron më çdo kusht t' ia tregojë rrugën e demokracisë popullit të humbur. Kjo nuk është vetëm çështje morale por është shumë materiale, më konkrete - shumë më fizike. Ai që ishte i magjepsur politikisht në kohën sockomuniste, ose që i ka takuar "gjendjes së tretë" psikopolitike, sot pavetëdijshtë, e shpesh edhe vetëdijshtë, bëhet pengesë fizike duke u orvatur ta shpëtojë veten nga gjendja e mëparshme politike. Andaj sot tek ne, si edhe në të gjitha vendet e kontaminuara nga sockomunizmi, mjetet gjuhësore, tipologjike, psikike, dalin aq të vjetëruara sa edhe armët e vëngjilluara të Don Kishotit. Të gjithë këta faktorë gjuhësorë doemosdo kërkojnë ristrukturim, së pakut krahasues, me atë të demokracive perëndimore. Mbase ndonjëherë do t' i arrijmë të mirat materiale, por me këtë shpejtësi s' do të arrijmë ta bëjmë popullin, lexuesin,

shkrimtarin. O zot, këtë herë shpëtona nga vetja jonë! Rikthena Popullin, shkrimtarin dhe Lexuesin e vockël! U bëftë vullneti Yt

“Aso heret u tha Jezus dishepujve të vet: Në kje se drejtësija juej s’ ka për të kenë shum ma e madhe se ajo e skribëve e Farizejve, s’ keni për të hi në mbretni të qiellës ... Por unë po u them: se çdo njeri, i cili ka për t’ u idhnue kundra vllaut të vet, ka për t’ u dënue para gjyqit. Kush, mandej, t’ i ketë thanë vëllaut të vet budall, ka për t’ u dënue para sinedit; Kush t’i ketë thanë: i marrë, ka për t’ u dënue për zjarr të ferrit. Në kje se ti je tuj pushue lemoshen tande mbi elter e aty të kujtohet se vëllau yt ka ndonji send kundra teje, lene dhantinë tande para elterit e shko e pajtohu përpara me vëllaun tand e mandej kthe e bane elmoshen tande. (Ungjilli Shejt simbas Mateut. 5. 20-24)

Vërtet të dy thëniet e Jezusë, dalin mjaftë njerëzore e shumë të dobishme, kryekëput i përgjigjen kohës sonë:

1. Nëse drejtësia e Demokracisë shqiptare s’ do të jetë shumë më e madhe se ajo e skribëve

kriptokomunistë s’ do të hyjë në mbretërinë e qiellit të demokracisë së vërtetë.

2. Çështja e vëllaut, përkundër udhëzimeve aq të relievuara të Jezusë, për kohën tonë mbetet shumë e sakatosur: mëkati është bërë. Para nesh dalin pyetjet: a) në kohën e ideologjisë së madhe a kishte vëlla shkrimtari, b) a kishte vëlla protagonist, c) a kishte vëlla lexuesi?

Sistemi komunist s’ e lejonte vëllazërinë e këtyre tri krijesave të mjera, meqë vendin e nënës jetësore e kishte zënë njerka ideologjike. Kjo njerka gjëllonte mbi jetën, mbi frikën, mbi denoncimet, e deri tek mohimi. Këto tri krijesa të mjera më nuk e bënin jetën e tyre, por brenda librit sockomunist detyrohen, jo vetëm ta zhdukin njëra tjetrën, por

të zbresin deri tek relacionet e Kont Ugolinit e kardinal Ruxherit. Po, mëkati ishte bë!

Prapë zbresin pyetjet: *a) cila do të jetë koha e pajtimit, b) si do të bëhet pajtimi?*

Përgjigja do të jetë: a) koha e doemosdoshme e pajtimit, natyrisht, do të jetë koha e demokracisë, b) mënyra e pajtimit: shërimi i tipologjisë (tipizimit); shërimi i skribëve nga autosugjestionit i shkrimit; përvendosja e fjalës në rrjedhat diakronike e sinkronike të etimologjisë, që, në mënyrë më të saktë, do të vendosej logjika ekonomike e fjalës.

Në gjuhësi, përveç tjerash, qëndron mendimi klasik se nën trysninë e faktorëve të ndryshëm shumë gjuhë, bile të njohura, janë zhdukur nga faqja e dheut. Indoeuropianistët e njohur, si Franc Bopi, tek gjuha shqipe kanë parë një mbijetueshmëri - një mbijetësë të habitshme midis trysnive aq të forta gjuhësore por F. Bopi s'flet për semantikën e dobësuar të fjalës. Te fundi do të pranojmë, të rrëqethur ose gjakftohët, se shqipja gjatë shekujve ka qëndruar shumë afër vrasjes, por më në fund s'e dimë a i ka shpëtuar asaj goditjes fatale. Ashtu si Mendeljevi që është befasuar me natyrën e disa elementeve, edhe indoeuropianistët janë marrë, deri diku, me aftësitë mbijetuese të shqipes. Çka s'është thënë në këtë drejtim!? Cilat teori nuk i janë amputuar gjuhës shqipe! Deri sot vetëm një teori doli e sigurtë: shqipja doli pa motër e pa vëlla, gjatë historisë, e ndikuar nga ideologji të ndryshme. Shumë e rrudhur nga trysnitë, shqipja shpëtoi nga zhdukja klasike etnogjuhësore, por nuk shpëtoi prej detyrimeve semantike ideore. Ne, për shumë hire të ideologjive, të pakuptueshme për kushtet tona, e dëmtuam fort keqas ekuilibrin gjuhësor që nga fonema, morfema, sintagma, e deri tek shumësia e tekstit.

Tipologjia e letërsisë shqipe, e dëmtuar nga ideologjitë, më në fund u vendos nën tutelën e pamëshirshme të trekëndëshit policor. Do të besojmë, në mos ne, atëherë ata që do të vijnë pas nesh, se modeli i trekëndëshit policor,

veçant gjatë pesëdhjetë vjetëve të fundit, u bë model informacioni, jo vetëm në libra, por edhe në raportet e ndërsjella jetësore. Këtu edhe ishte qëllimi i kësaj propagande.

Në kohën e demokracisë, pikërisht kur përgatitemi të mbajmë fjalimin më patetik, a s' jemi të detyruar të mendojmë: a mos ka vëllau im diç kundër meje? A duhet të pajtohem me vëllanë pa e fyer? Po! Vëllau i madh, i quajtur shkrimtar, do të pajtohet mashtroeshëm me vëllezërit e vegjël: protagonistin dhe lexuesin e vogël. Vëllau i madh sinjerisht duhet t'i lirojë nga trekëndëshi ideopolicor. Vëllau i madh, i detyruar në kohën e shkrimeve ideokomuniste t'i përmbahet rreptësisht trekëndëshit të gullagut, sot e ka shansën e vetme historike të lirohet e të lirojë vetëm nëse e pranon egoizmin, inercionin e shprehisë, shajninë se në kohën e sockomunizmit zyrtar ka qenë shkrimtar. Pajtimi i vëllezërve do të bëhet, siç mendojnë filozofët bashkëkohorë, kur të Tretë: shkrimtari, protagonistin e lexuesi të pavarësohen. Siç mendojnë linguistët, edhe gjuha në këtë faksim do të jetë më e lirë që nga fonema e deri tek teksti. Kjo do të jetë demokracia: "Në kje se drejtësia e juaj s' ka për të kenë shumë ma e madhe se ajo e Skribëve dhe e Farizejve, s' keni për të hi në mbretin të qiellës ... ". Demokracia shqiptare për të hy në qiellin

e demokracive evropiane skajsmërisht duhet të jetë më e drejtë se ajo e skribëve sockomunistë. Tipologjia jo vetëm të lirohet nga pozicionimi brenda trekëndëshit policor, por edhe të lirohet nga cenet konceptuale historike. Po s'i liruam dhe s' u shëruan këta dy faktorë themelorë të kulturës sonë, do të ngurosemi në cenet e idelogjisë edhe përtej pesëdhjetë vjetëve të fundit. Demokracia kërkon logjikën e vet; ndryshe ajo do të mbetet vetëm emërtim pa asfarë përmbajtje dhe gjithmonë e pakuptueshme për ne. Demokracia kërkon t'i njohim mëkatet. Nëse askush s'do të njohë asgjë nga mëkatet e veta, pa të cilët s'është mbetura asnjëri, s'kemi lëvizur asnjë centimetër drejt demokracisë.

Rruga e disidencës së shpifur, të cilën po e lakmojmë të gjithë, i përgjigjet më së miri asaj “jetës së dytë” - jetës së lugatit. Nëse nuk lëvizim njëmendësisht drejt demokracisë, në derën e shtëpisë sonë vazhdimisht do të na trokasë rreziku i kthimit prapa, sikur po i shohim rastet jo të pakta, nëpër ngastrat e Evropës Lindore.

Hyrje për skicim

Në shëkullin e tetëmbëdhjetë, një njeri duke udhëtuar me dilizhansin e vet, befasisht u alivanos në midis të rrugës kur e lexoi një pyetje hipotetike që e shtroi një revistë e asaj kohe. Në dukje të parë pyetja ishte shumë e thjeshtë: ç'është fuqia e artit e ç' është fuqia e shkencës. Meqë ky njeri qëndronte midis këtyre dy forcave, pyetja hipotetike e mërtisi në alivani. Shërbëtori i tij u detyrua ta ndalojë karrocen afër një lisi për ta përmendur bashkëudhëtarin e nderuar. Ai njeri u mbështet për trupin e këtij lisi duke i përngja tablosë madhështore e plot diell të "Rolandit të plagosur". Rolandin e kishte plagosur shpata kurse këtë intelektual të lartë evropian e kishte plagosur pyetja aq hipotetike: "Ç'është fuqia e artit e ç'është fuqia e shkencës"? Ky njeri, i plagosur nga kjo pyetje kaq ngulmuese e kaq hipotetike, ishte Zhan Zhak Ruso.

Dy shekuj më vonë, pikërisht në vitin 1968, në një intervistë, një shkrimtar i ri, shumë i talentuar, i cili aksidentalisht hoqi dorë nga letërsia, u përgjegj në mënyrë kaq të vërtetë: "Letërsinë nuk e mbron asfarë force e realizimit konkret; forca e saj është vetëm fjala, të cilën mund ta dhunojë çdo pushtet, çdo sekretar komiteti apo kryepolic rajoni".

Sipas këtyre dy shembujve, jo pak hezitues për letërsinë, doemos duhet të ndalemi para supozimit shumë konkret: historiani i letërsisë, teoricienti i letërsisë, kritiku i letërsisë, më në fund edhe vetë shkrimtari, duhet ta kuptojnë se në letërsi të përbotëshme duhej të mbisundonte njëfarë bashkëjetese e lexuesit dhe e personazheve letrare, që do ta zgjidhte atë dilemë alivanosëse të Zhan Zhak Rusosë. Vetëm kjo bashkëjetesë e lexuesit në veprën letrare ose në interpretimin e saj, do ta zgjidhte njëherë e përgjithmonë

dilemën hipotetike të një historie. Bashkëjetesë do ta quajmë kur lexuesi i beson veprës letrare në mënyrë intime. Po edhe në letërsinë botërore, shumë të rralla janë veprat letrare apo interpretimet kritike që lexuesit i lejojnë mundësinë e bashkëkrijimit brenda veprës letrare, që në vepër lexuesi të vendosë një rrugë, një shtëpi apo një protagonist të njohur. Autoriteti i shkrimtarit, rrallë, shumë rrallë, i rreshtet përvojës ideore. Sasinë vizuele, fjalën, kodin, mesazhin, orvatet t'i saktësojë në dimensione autoritare, që ato të mbesin të pandryshuara nga përvoja e lexuesit. Ta privosh lexuesin nga përvoja, do të thotë të krijosh nga ai një qenie shumë të flashkët, e cila do të ngulitet në një pikë imagjinare jashtë mundësive të kohës dhe hapsirës së vet. Ndërsa ai, që në letërsi quhet prototip, nuk mund të koekzistojë si individ në korelacion me lexuesin edhe pse gjithnjë është orvatur të barazohet me një shenjues diskurziv, me një formulë kimike, me një kod dhe me një mesazh. Sipas kësaj situate prototipi synon të bëhet i mëvetësishëm. Ky prototip ngulmon për t' u bërë i vetmi bartës i shëmbullit. Këtu zë fill nomopolizimi i mendjes njerëzore.

Ekzorciusi politik

Letërsia ideokomuniste duke i shfrytëzuar të gjitha përvojat totalitare “e zgjidhi dilemën e shekullit të Rusosë” në mënyrën më rutinore: ngurosi shkrimtarin - lexuesin - protagonistin në trekëndëshin metafizik. Ky trekëndësh, në të gjitha interpretimet ishte i determinuar të japë të njëjtin rezultat ideologjik.

Në të gjitha shtetet ideokomuniste ky trekëndësh letrar u bë masë e vetme e të gjitha rezultateve ideoletrare, si ristrukturim i diakronisë dhe sinkronisë. Faktorët më tradicionalë, si religjioni, morali, folklori, patriotizmi, sipas marrëveshjes tematike, heshtazi, filluan të mënjanohej në pozita sekondare. Ato e kishin sosur misionin e tyre historik. Për shkaqe fort të kuptueshme, kjo letërsi socrealiste i është rreshtur terrenit më sizmik - terrenit të tipologjisë. Në fillim të këtij procedimi të ideostrukturimit, sistemi politik i përvetësoi shënjesit gjuhësorë si zëvendësim të tipologjisë. Keqpërdorimi i ligjeve sintaktike krijoi trekëndëshin literam, sipas modelit të lashtë sintaktik: **subjekti - predikati - objekti**¹⁾

që në letërsi do të lexohet: **shkrimtari - protagonist - lexuesi**. Duke u nisur nga fillet e sockomunizmit, gati një shekull të vjetër, në studimet historikoletrare, teorikoletrare, kritikoletrare apo nga krijimtaria artistikoletrare, nga

¹⁾ Nga Aristoteli e këtij fjali bazike është konsideruar fjalia trielementëshe: Subjekti-Predikati-Objekti. Fjalja tridimensionale me predikat pasiv , përkundër përpjekjeve, nuk arritj të hyjë në strukturën gjuhësore. Struktura e fjalisë biodemokratike amerikane e arriti strukturimin tredimensional me predikat neutral.

trekëndëshi politik nuk dolën më as të vdekurit as të gjallët. Brenda këtij trekëndëshi të hekurt u mbyllën përfundimisht historia, letërsia dhe të gjitha entitetet kulturore.

Metodologjia, tipologjia dhe të gjitha vlerat e mirëfillta historikoletrare u zhveshen nga protagonistët dhe nga figurat historike për ta bërë sa më të pastër politikisht gullagun e trekëndëshit ideologjik. Udhëheqësit ideopolitikë që e pranuan pushtetin ideologjik të këtij trekëndëshi, kolektivisht i shpallën anatemat politike për të gjallët dhe për të vdekurit: **apage, apage satanus; apage satanus** dhe demonët e letërsisë: Ballami, Isakarioni, Asmadei, Grezili, Begeriti,¹⁾

të gjallë apo të vdekur u detyruan të ngurosen politikisht brenda modelit të trekëndëshit ideologjik. Pas kësaj anateme filluan “vetëvrasjet” e shkrimtarëve, burgosjet, vrasjet, për të mbijetuar vetëm ata që i besuan plotësisht trekëndëshit ideopolitik. Këta të fundit, në hapsirën e ngushtë të trekëndëshit metafizik (edhe pse ky trekëndësh pretendonte për superdialektikë), e pranuan metagjuhën politike si të vetmën marrëveshje për ekzistencë biologjike. Protagonisti i veprës ideoletrare që në fillim e kuptoi “detyrën” e përcaktuar për shpirtin e shembullt, në atë shkallë, që, lexuesi t’i pranojë doemosdo vlerat moralopolitike të marrëveshjes brenda trekëndëshit ideologjik. Më në fund lexuesi do t’i pësojë edhe sanksionet politike nëse nuk arrin ta kuptojë rrezikun e qëndrimit jashtë trekëndëshit ideoletrar.

Logjika makiaveliste e këtij trekëndëshi mëton nivelizimin ideologjik: Shkrimtari - Përsönazhi - Lexuesi, që pastaj ky nivelizim të bëhet psikikë e natyrës së të treve. Nga të tretë, vetëm heroit të veprës letrare i prejjudikohet qëllimisht ndonjë avanturëz eksperimentale, sa për një shembull politik të shkrimtarit; për ta “rinxjerrë” heroin e veprës nga mëkati. Ky akt i shpëtimit të protagonistit, tek shkrimtari krijon ndjenjën e atësisë, të pedagogut, më në fund të shpëtimtarit moralopolitik. Përsönazhi i gabimit eksperimental si Djali nga

¹ Figura satanike që hynin në shpirtërat e njerëzve për t’i çmendur.

Bibla do ta paguajë aventurën e vet me lektisje për t' u kthyer në pafajsinë e parë, në grigjen e pafajshme politike, por pa iu rreshtur kurrë nofkës së mëkatit politik.

Metafizika e këtij trekëndëshi synon ndikimin e menjëhershëm; synon ngurëzimin total të ambientit. Lëvizjet brenda këtij trekëndëshi do ta kontaminojnë gjithë hapsirën. Vetëm zodiaku i harmonisë së çastit, shumë rrallë, në letërsinë e përbotshme, arrin t'i shpëtojë këtij trekëndëshi apokrif. Instikti i gjeniut s'ka pretendime për ndikim të rrëmbyeshëm e autoritativ, por edhe instikti i gjeniut nuk mund t'i shpëtojë krejtësisht këtij rrëmbimi. Dostojevski, ta zëmë, për disa çaste, ka mundë t'i shpëtojë zonës së rrezikshme të trekëndëshit ideor. Në fillim të veprës "Krimi dhe dënimi", shkrimtari lektis ta shpëtojë Rodion Romanoviqin nga humnera e ëndrrës së determinimit fatal. Rodion Romanoviq, përkundër vullnetit të Dostojevskit, përherë ka mbetur në zonën e ëndrrës satanike jashtë trekëndëshit ideor. Funksionin e këtij trekëndëshi tek Dostojevski, në kontura të zbehta, e fillon një "vizion i dobët klerikal e patriotik". I gjithë zodiaku i rreshtimit të veglave të vrasjes arrin pajtimin absolut për realizimin e krimit. Para këtij rreshtimi shkrimtari stepet i pafuqishëm, ndërsa Raskolnikovi udhëhiqet nga ëndërra fatale. Dostojevski s'mund të ndikojë më në këtë konstelacion as për hir të religjionit, as për hir të politikës, as për hir të atdheut. Raskolnikovi vepron vetëm si medium i marrëveshjes absolute - i dirigjuar nga fuqia e instiktit. Jo vetëm Raskolnikovi, por të gjitha veglat e krimit lëvizin drejt erës së jakut. Raskolnikovi i ëndërrës s'mund të kontaktojë më, për asnjë moment, me logjikën monotone të realitetit.

Dostojevski bëhet i pafuqishëm t'i vendosë brenda trekëndëshit patriotik konstelacionet e rreshtuara nga forca supreme për të realizuar krimin e pashmangshëm e krejtësisht fatal.

Pas vrasjes së Lizaveta Ivanovnës, pushon së vepruari forca e determinimit satanik. Inventari i krimit pjesë-pjesë kthehet në natyrshmërinë e gravitacionit.

Studiuesit e veprave të Dostojevskit duhet ta pranojnë, më në fund, se pikërisht në dhomën e Alona Ivanovnës përfundon vepra “Krimi e dënimi”. “Krimi” është vepër e rrallë në letërsinë botërore që i ka shpëtuar tiranisë së trekëndëshit letrar. Rodion Romanoviq Raskolnikov kurrë më s’është dalë nga dhoma e motrave Ivanovna. Ai gjendet, po në atë dhomë, sot e gjithë ditën. Në pjesën e dytë të veprës “Krimi dhe dënimi” fillon strukturimi i trekëndëshit letrar, i moralit rusoortodoks dhe i politikës cariste. Në këtë trekëndësh vendosën të shpërngulurit psikologjikë për ta ruajtur moralin, ortodoksizmin dhe idenë perandorake. Këto entitete morale, ruse, kërkojnë nga Dostojevski ta shpëtojë Raskolnikovin. Dostojevski e “shpëton” nëpërmes trekëndëshit letrar ideopolitik. Psikanaliza, duke e parë që ne fillim të shekullit se ky trekëndësh letrar e kufizon njeriun emocionalisht e intelektualisht, orvatet ta nxjerrë, pak aksidentalisht, nga kjo pozitë. Metodologjinë e trekëndëshit letrar psikanaliza e vendosi brenda natyrës së individit. Faktorët e sjelljes individuale i vendosi në tri pika që përkufizojnë me efektin e endërrës:

- a. *Veprimi motivues*
- b. *Veprimi i motivuar*
- c. *Përjetimi subjektiv*

Është i pari konstatim që “zbuloi” homogjenitetin e motivimeve psikofizike të individit. Vetëm ky “zbulim” psikanalitik, për herë të parë, fitoi të drejtën e autocenzurës. Andaj psikanaliza me të drejtë shkoqiti vetëm ato fragmente të letërsisë së përbotëshme ku gjeniu i shkrimtarit gjendet jashtë metodologjisë së trekëndëshit ideoletrar. Sipas metodologjisë psikanalitike studiohet vetëm krimi i Raskolnikovit, ndërsa

sipas metodologjisë së trekëndëshit ideoletrar studiohet “Shërimi” moral, ortodoks e patriotik i Raskolnikovit.

Trinia e religjionit qëndron midis tre faktorëve psikanalitikë, të inkarnuar brenda individit dhe metodologjisë së trekëndëshit ideoletrar të ndikimit. Ati-Biri-Shpirti i Shenjtë janë tri nocione të inkarnuara psikanalitikisht por janë edhe faktorë të trekëndëshit ideobiblik, të aftë për ndikim dhe për “shërim”.

Andaj e gjithë letërsia botërore mbështetet, kund më shumë e kund më pak, në inkarnimin religjioz, në metodologjinë e trekëndëshit letrar dhe në lucida momenta të psikanalizës. Meqë në këtë rast flasim për efektet e letërsisë, duhet të “zbulojmë” se që nga zanafilla, letërsia i ka dhënë rëndësi primare faktorit të tretë: përjetimit të ndikuar, Shpirtit të Shenjtë dhe më në fund, ndikimit të përhershëm mbi lexuesin. Që në zanafillën e parë, të formës letrare të miteve të lashta, është përvijosur, krahas personazhit hyjnor edhe trekëndëshi i parë i ndikimit mbi lexuesin, për t’u përforcuar tmerrësisht gjatë historisë deri tek ideologjia e fundit sockomuniste.

Zanafilla hipotetike e censurës

Letërsia shqipe, që nga fillet ekzistuese ka qenë e detyruar të mbështetet në trininë fetare, në atë “patriotike” e moralizuese. Ai ***“Djali shkapërdar”*** i Gjon Buzikut bën një aventurë të përllogaritur, të përmasave familjare, për t’u kthyer tek i ati me peshën e rritur të pendimit. Këtu fillon letrarisht trinia më rurale e ndikimit mbi faktorin e tretë, të censuruar, nëpërmes sovranitetit të familjes, ku koekzistojnë: Baba, Biri dhe Pendesa. Kjo, ende, sipas studimeve të papërfunduara, mbetet shtëpia e parë e ndikimit biblik, në të cilin është strehuar lexuesi shqiptar. Natyrisht në këtë tregim të përshtatur, aq sa mund të flasë letërsia shqipe, fillon përfytyrimi i parë për protagonistin zyrtar në letërsinë shqipe, ndonëse në Bibël konsiderohet protagonist i tretë, pas Kainit dhe Abelit. Jo rastësisht, Gjon Buzuku e zgjodhi ***“Djalin shkapërdar”***, me instiktin e moralizuesit të angazhuar, për t’i përvijosur konturat e para të trekëndëshit literal në letërsinë shqipe, qoftë për interes të familjes, të moralit apo të religjionit.

Tregimet e gatshme biblike mbi Kainin dhe Abelin nuk premtuan ndikim të mjaftueshëm për skicimin e trekëndëshit të qëndrueshëm, sepse ata ishin të përcaktuar për kodifikim vetëm të krimit ose të viktimës: ishte një aksident i një regjie të kryer shume kohë para lindjes së Kainit e Abelit.

Lexuesi shqiptar, si edhe lexuesi i Biblës, ditën e parë të leximit shkollor e fillon me komentet e gjashtë ditëve të Zanafillës. Ata që, me të drejtë, nuk pajtohen me këtë ditë të parë të shkollës së lexuesit shqiptar, e thonë më ndryshe: lexuesi shqiptar, sërish, pas shumë klasësh të kaluara nën

pushtuesin turk, u kthye në ditën e parë dhe në klasën e parë. Mendimi i dytë do të duket shumë më pikëllues se i pari: shqiptari detyrohet ta përsërisë, të njëjtin veprim që e kishte kryer shekuj më parë. Kjo ishte punë Sizifi! Ky fakt, si duket, përherë i është përcaktuar dhe ende i përcaktohet pamëshirshëm njeriut dhe lexuesit shqiptar. Ky lexues, shumë herë gjatë historisë, jo me vullnetin e tij, është detyruar të gjendet i nënçmuar, i papërfillur, gjithmonë në moshën e adoleshencës shkollore. Gjithnjë ka qenë i shtyrë t'i mësojë rregullat e vjetra të leximit dhe metodologjinë e trekëndëshit të ndikimit të dhunshëm. Natyrisht se tempulli i moralit folklorik ishte shumë më i vjetër tek shqiptarët se ai tregimi për "**Djalin shkapërdar**", por si duket Buzuku u detyrua t'ia rikujtojë zyrtarisht lexuesit shqiptar ditën e parë të shkollës kristiane, pikërisht me këtë tregim. Tregimi, përveç kërcënimit të qiellit, të Atit qiellor, si akt zyrtar, synon edhe syzheun e hidhërimit e të gëzimit familjar. Gjon Buzuku mendon se shqiptarëve u duhet sërish klasa e parë e moralit familjar dhe e kristianizmit.

Kishte kaluar më shumë se një shekull nga ekzoduesi i parë i shqiptarëve dhe tashmë po bëhej ekzoduesi i dytë. Rrëqethës, shumë rrëqethës, u bë trajta e këtij ekzoduesi të dytë. Të përfytyrojmë muzgun e trashë të pikëllimit të Gjon Buzukut buzë vetmisë; i ulur, kobshëm, në oborrin e kishës, ai i përcjell skenat e zallahisë kolektive të ekzodit fetar. Nata aziatike e kafshonte përbindshëm oborrin e kishës së tij. Shkretërimi fushor, bashkë me vajin e zogut vetmitar të natës, zvarriteshin tinëzisht në oborrin e kishës. Nga kjo pozitë dëshpëruese Buzuku i përcillte me dëtyrim biblik skenat e shpërnguljes shpirtërore të bashkëkombasve të vet. Shqiptarët, tashmë, nuk ikinin përtej detit, si para një shekulli, por kolektivisht, si grigjet, shkonin drejt fesë islame. Shpirtrat e tyre zdesnin rreshkun e fesë kristiane; e hidhnin në flakën e stavës heretike të mohimit. Ave Maria! Tash shqiptarët po hynin tërësisht në natën e parë të shkollës aziatike dhe vendoseshin brenda trajtimit të trekëndëshit të ri - i

përshtateshin natyrës së re të të lexuarit. Gjon Buzuku mendonte se ende kishte kohë për kthim, përkundër premtimeve shumë të vyshkura të Marin Barlecit e të Marin Beçikemit e shumë të tjerëve, që kishin premtuar rikthimin në atdhe. Ata më s'mund të ktheheshin as të shndërroheshin në hije konstantinësh. Për të kishte ardhë koha e prehjes fetare në trollin italian, tashmë ishin qindra kilometra më afër shtëpisë së Jezusë. Gjon Buzuku i vuajtjes së dyfishtë: asaj fizike dhe shpirtërore, ishte në rrezik të privohej nga Fryma e Shenjtë. Do të binte në herezi të plotë po s'u orvat, si bariu i popullit që ishte, ta shpëtojë grigjen prej gllabërimit të zvarranikut aziatik.

Përpjekja e tij dëshpëruese ishte: t'ia kumtojë grigjës së shqiptarëve të ndërkurrë shpirtërisht, se qielli dhe Ati i ynë më shumë gëzohet për pendimin e mëkatarit se sa për njëqind të tjerë që s'kanë mëkatnuar kurrë. T'ua kumtojë shqiptarëve mesazhin e Jezusë, se Ati përherë e fal gabimin e fëmijës. Brenda në kumt feks aq dukshëm nostalgjia e Buzukut për shtëpinë e kujtimeve të fëmijërisë. Por kthimi nga ekzili i dheut, i gjakut, i fesë, i familjes nuk ndodhi kurrë më.

Njeriu i letërsisë, Gjon Buzuku, hero i apo lexuesi, që në fillim është përcaktuar ta ruajë formën e shëmbullit të zgjedhur. Rruga e zgjedhjes së shëmbullit eksperimental u tregua shumë e vështirë që nga hapat e parë të formësimit. Fat i tillë iu atribua edhe atij Djaloshit të flashkët shkapërdar, që bëri një aventurë simbolike vetëm sa për ta kënaqur providencën biblike.

Ndonjë studiues i rrallë ka mendime hipotetike se edhe para **“Djalit shkapërdar”**, letërsia shqipe do të ketë pasur ndonjë personazh sado episodik por ky personazh u detyrua të asgjësohet bashkë me prirjet e tij pagane. Mbase ky studiues mund të ketë të drejtë. Censura monoteiste e ka asgjësuar këtë “personazh” pikërisht në zonën e ndikimit, ndonëse në legjenda dhe balada, edhe sot, hero i pagan e vazhdon jetën si një bimë e egër. Dëshëm ne ose jo, do të

pranojmë se censura ka vepruar që në zanafillë të letërsisë shqipe, bile që në ditën e parë të shkollës së leximit.

“Djalin shkapërdar” mund ta shfrytëzonin të tri censurat kryesore: censura kristiane, censura familjare dhe censura “patriotike”, të asaj kohe dhe të kohës sonë. Me të njëjtin kod penal mund të akuzoheshin të tre ikësit shqiptarë: ikësit prej kristianizmit drejt islamizmit, ikësit prej atdheut kah dheu i huaj, ikësit prej familjes drejt gjakut të “shprishur”. Të tre egzodet bënin kërdi në atdheun e shqiptarëve, prandaj përveç mëshirës kristijane për rehabilitim të këtyre tre ikasve, Gjon Buzuku krijon ravizimin e parë të censurimit ungjillor, të bazuar në trekëndëshin e kontrolluar nga katekizmi. Tri autoritetet e kohës: Patria, Pater familjas, Pater spiritus (Atdheu, Baba i familjes, Shpëtimtari i shpirtit), e ngulitën pushtetin e tyre brenda kornizave të censurës trikëndore. Këto tri autoritete mund të përdornin të njëjtin trekëndësh semantik me modifikime të vogla të leximit tekstual.

Koekzistenca e tri censurave brenda të njëjtit trekëndësh tregon tolerancë fillestare, kur asnjëra nga këto tri censura s’kishte ambicje të theksuar për supremaci. Në trekëndëshin: shkrimtari - heroi - lexuesi, asnjëra nga censurat e leximit të parë shqip, nuk mundet ta rikonstruktojë trekëndëshin specifik për interesa të veçanta.

Qëllimisht, instikti i shkrimtarit, e prirë Buzukun të zgjedhë autoritetin e mesëm, autoritetin më intim - pikërisht institucionin e familjes. Dekaloga e bindjeve (të tij) fetare e mëtonte Buzukun të veprojë më ashpër, me psalmet e Davidit, se sa me një tregim shumë të shkurtër biblik. Rreptësia sakramentale e psalmeve të Davidit do ta loconte idenë e Buzukut vetëm në domenin e kristijanizmit, duke i mënjanuar dy lektisje të tjera: “atdhetare” e familjare. Përdorimi i trekëndëshit të ndikimit, në mënyrë të dukshme politike, do ta rrezikonte pozitën e shkrimtarit; do të konsiderohej se Gjon Buzuku bënte propagandë antiislamike dhe antishtetërore. Njeriu i sojit të Gjon Buzukut, i shmanget konfliktit politik duke

besuar në Ringjalljen, jo vetëm të Jezusë por të të gjithë asaj që ka qenë njëherë më parë. Besimi i tillë i ka mjaftuar për ta zgjuar ndërgjegjen e ikasit shqiptar, pikërisht përmes institucionit familjar, aty ku fillon detyrimi i parë i njeriut.

Nëpërmes rrugës së mesme të familjes Buzuku mendon të arrijë sa më larg, pa e ngarkuar politikisht ikasin shqiptar me kristijanizëm të tepruar as me “patriotizëm”. Babai i mëshirshëm i familjes i plotëson kriteret e të gjithëve: të Zotit, të atdheut, të fesë, të familjes, por në të njëjtën kohë duke iu shmangur konfliktit me pushtetin islam.

Pozicioni që i cakton Gjon Buzuku Kainit ekonomik (Djalit shkapërdar), në trekëndëshin e përhershëm censural e nivelizon jashtë rrezikut politik realizimin e tri pushteteve. Secili prej këtyre pushteteve lakmon pozitën e parë; atë pozitën ku e sos rrugën e tij Kaini ekonomik. Në të gjitha variantet e vendosjes, lexuesi i Gjon Buzukut do të gjendet në pozitë të pandryshueshme të kodifikimit.

Si duket, dhe ashtu fatkeqësisht deri sot, vërtetohet se Gjon Buzuku ka qenë shumë i vetmuar për ta marrë guximin apelativ të pasardhësve të tij në favor të “atdheut” e të kristijanizmit. Ai ka jetuar në natën e parë të historisë shqiptare, me shpresë të madhe të mëngjesit të Ringjalljes. Gjatësinë tragjike të kësaj nate aziatike e provojnë pasardhësit e Buzukut, siç janë: Budi, Bogdani, Bardhi e deri tek Gjeçovi, të cilët u detyruan t’i provojnë programet e tyre të qartësuar fetare e politike brenda trekëndëshit ideor duke qenë të vetëdijshëm për sanskionet fizike. Këto programe të qartësuar fetare e politike kërkojnë rikonstruktim të trekëndëshit: shkrimtari - protagonist - lexuesi. Kristijanizmi e atdheu u gjetën para rrezikut të përbashkët: atdheun e kristianizmin i kaplonte vetmia nga ekzodi fetar drejt xhamisë. Tash beteja për strukturimin e trekëndëshit ashpërsohet vëçanërisht për dominimin e pozicionit të heroit. Dominimi i këtij pozicioni njëherit do të siguronte edhe dominimin mbi lexuesin shqiptar. Në këtë konkurrencë befas hyri edhe

protagonisti i ri, i sjellë nga Lindja, nëpërmes fesë islame. Megjithëse me një sjellje të ngathtë aziatike, i paaftë t'i përshtatet konkurrencës kristijane e "patriotike", protagonist i aziatik, me ndihmën e pushtetit, provoi ta zë vendin kryesor në trekëndëshin ideor të letërsisë shqipe. Bejtexhinjtë u bënë përkrahësit zyrtarë të këtij protagonist aziatik, sipas kriterëve të islamizmit. Islamizmi asnjëherë s'arriti të kuptojë se shqiptarët e kishin mësuar teknikën e konvertimit konfensional duke e mbijetuar idenë themelore të fesë.

Secili prej këtyre personazheve aziatikë që kishte filluar të shprehë specifikat e veta, orvatej të zë pozicionin e Beatrice. Kodi i censurës Danteske, që kishte traditë të gjatë pushteti mbi konstruktin psikofizik të heroit, në gjithë letërsinë evropiane, ia bëri të qartë Virgjilit se në parajsë mund të hyjnë vetëm të pagëzuarit e pushtetshëm. Virgjili mund të baritojë vetëm në dy katet e para të arkitekturës hyjnore, të ferrit e të purgatorit, por në katin e parajsës i ndalohej hyrja sepse Virgjili është i kontaminuar me paganizëm. Virgjili nuk dëshprohet pse e dëbon Beatrice, përkundrazi, më mirë e ndjente veten në katet e para - në zonën përjetimeve senzuale. Ai i përkiste hedonizmit të rrushit, gjakut romak, stimulseve të dashurisë senzuale. Për Virgjilin Beatrice ishte vetëm dekor i parajsës; krejtësisht afizike për filozofinë romake.

Konkurrenca e Dantes dhe e Virgjilit, për ta zënë pozicionin dominues të shkrimtarit, që në fillim nuk ishte e barabartë. Dante Alighieri i shfytëzon të gjitha përparësitë "moralopolitike" për ta fituar garën artistike kundër Virgjilit. Danteja posedonte teskeren e pagëzimit, e cila i mundësonte pa pengesë të hyjë në parajsë dhe ta realizojë dashurinë e Beatrice. Prej fillimit rregullat e lojës ishin të kurdisura në favor të Dantes.

Fillet e studimeve ideologjike

Të gjitha periudhat e letërsisë shqipe, duke filluar nga periudha e principatave shqiptare, që në letërsinë shqipe mbetet ende periudhë hipotetike, vëçanërisht në aspektin tipologjik, e duke vazhduar me humanizmin, pastaj me periudhën e Bejtexhinjëve, për ta vazhduar me Rilindjen kombëtare, e me periudhën e indipendencës, deri tek bazamenti i saj politik, i quajtur realizëm socialist, sot ende gjenden të ngërthyera brenda metodës së politizuar të studimit. E gjithë diakronia e këtyre periudhave, detyrimisht, hyri brenda trekëndëshit politik të studimeve. Ky trekëndësh u bë bazë ideologjike e historisë së letërsisë shqipe, për t'i rrafshuar dhunshëm dallimet logjike, sado të vogla, në studimin sinkronik, që janë aq të natyrshme për një letërsi. Krahas këtij studimi u rikrijua trekëndëshi i tipologjisë së krijimtarisë artistike, si model kontrollues i personazheve të mëhershme të letërsisë shqipe, ose thënë më qartë, që nga fillimi i kësaj letërsie.

Modeli i protagonistit të rikonstruktuar, për të gjitha periudhat letrare, sipas trekëndëshit ideor e rregullon kodin e vet politik, duke rënë në konflikt të ashpër me sinkroninë e vet periodike. Kodi i tillë, me një ngathtësi politike, i mënjanon të gjitha pengesat logjike vetëm për primatin ideopolitik. Studimet e këtilla protagonistin e zhvendosin prej gjenezësgnosologjike, për ta vendosur në trekëndëshin e sintezës politike. Duke e nxjerr protagonistin prej pozicionit të parë gjenetik, studiuesi në të njëjtën mënyrë e nxjerr nga gjeneza edhe lexuesin edhe shkrimtarin, për t'i vënë në trekëndëshin

ideor, të kontrolluar nga pushteti politik. Kjo shpërngulje e madhe psikofizike synon ta zbrazë gjithë letërsinë shqipe prej shkrimtarit të parë, prej protagonistit të parë dhe prej lexuesit të parë.

Letërsia shqipe sistematikisht më në fund u ngërthye brenda unitetit të trekëndëshit ideologjik, ku matej pastërtia politike e të gjallëve e të vdekurve. Në të gjitha veprat e shkrimtarëve të vdekur caktohet kufiri i shpjegimit të figurës. Zakonisht, shkrimtari i kohës së shkuar me “vetëdije politike progresive”, e kuptoi se sanksionet politike do ta arrijnë çdo pjesë të veprës letrare në të gjitha kohërat. Në këtë mënyrë brenda veprës caktohet shenja më konkrete, siç u caktua, për shembull aq politikisht trualli sizmik në veprën e Jeronim De Radës: **“Këngët e Milosaos”**. Këtë shenjues ugurzi kritika ideologjike e ka shndërruar në gur pelegrinazhi për të gjithë studiuesit e letërsisë shqipe. Tërmeti i trolit sizmik u bë forcë telepatike e Milosaos dhe e Rinës, që në kritikën socrealiste arriti të shndërrohet në tërmet ideologjik. Figura e Milosaos frustronet në dy pjesë të ndara sipas shenjes sizmike: dashuria kalorsiake e Milosaos mbetet përtej këtij shenjuesi, ndërsa këtej shenjuesit sizmik vazhdimisht dobësohet shpirti kalorsiak i Milosaos, duke u matur me entitete të zbehta kombëtare. Tri tragjeditë e Milosaos: atdheu, përgjërata kalorsiake dhe dashuria e rendit kalorsiak, lajmërojnë një kalorës të zakonit mesjetar. Realizimi i dy të parave bëhet në mënyrë të shablonizuar, ndërsa dashuria e Milosaos ngec për shkaqe sociale. Sipas origjinës Milosao duhet t’i takojë gjakut kalorsiak, të pajisur me kualitete të klasës së lartë. Andaj dashuria ndaj Rinës hyn vetëm si dekor në inventarin e rekvizitave kalorsiake, pa të cilën nuk vringëllon shpata e kalorësit. Sipas kësaj rregulle, aq fanatike në letërsinë mesjetare, nuk i takon Rinës merita e dashurisë, bile as ta ngacmojë Milosaon me përkatësinë e saj klasore. Përkundrazi, yshtja kalorsiake e Milosaos e stisë aq lehtë dashurinë e Rinës. Në renditjen e sakramenteve riteriane, çdo

gjë është përcaktuar më parë, qoftë ajo Rina ose vetëm ideja për të. Në përkim të plotë me letërsinë e tillë evropiane, origjina e damave të zemrës asnjëherë s'ka qenë problematike. (Në letërsinë evropiane është studiuar figura e Beatrices por asnjëherë s'është folur për origjinën e saj; bile është prekur edhe konstatimi se ajo ishte vetëm ide e krijuar si antipod i Xhema Donatit).

Figura e Milosaos në studimet e letërsisë shqipe çvendoset nga pozicionet kalorsiake e patriotike për t'u locuar në trekëndëshin politik, të kontrolluar nga ideologjia. Sipas kohezionit të kësaj logjike, në këtë rikonstruktim të kontrolluar politikisht, do të vendoset edhe De Rada me të gjithë lexuesit e vet.

Rezultatet e studimit jocosural të varianteve të para: të variantës kalorsiake ose patriotike, figurën e Milosaos do ta nxjerrin jashtë kontratës politike. Kjo mënyrë e promovimit, sipas kontratës ideopolitike të personazheve, do ta dëmtonte gjithë letërsinë shqipe. Trajtimi vetëm i faktorit kalorsiak të Milosaos, në studimet letrare, nuk do ta përcaktonte lexuesin shqiptar në këndin e tij të disiplinuar, ndonëse trajtimi vetëm patriotik i Milosaos, krijon hipertrofi të tekstit. Almanahu bizantin i De Radës përciptazi i lejon Milosaos të martohet me Rinën, si njëfarë opozicioni me kristianizmin papnor. Kodifikimin e figurës së Milosaos kritika ideologjike e vendos brenda mesazhit predikativ duke u liruar në këtë rast nga vet Almanahu bizantin i Jeronim De Radës. Reminishenca politike e idesë mund ta mbulojë gjithë tekstin por me të njëjtin intensitet e shpërbën edhe mikrostrukturën e fjalës, duke e vendosur lexuesin para metodologjisë krejtësisht të re të të lexuarit. Lexuesi shqiptar u detyrua të dalë nga teksti tradicional, për të hyrë sërish në ambientin e ri të leximit. Gjatë këtij emigrimi politik lexuesi shqiptar do të qëndrojë në një pezullim gjeografik, historik dhe psikik; do të qëndrojë jashtë tekstit dhe jashtë strukturës gjuhësore. Periudha e emigrimit kolektiv jashtë traditës nëpërmes ideologjisë, synon dobësimin

e kujtesës së lexuesit. Me vet faktin se ideja s'ka aftësi të përjetimit, u shfrytëzua nga kritika ideologjike për kthesa të mëdha ideopolitike në letërsinë shqipe. Rikëthimi i tipizimit të skematizuar në letërsinë shqipe deri në skajshmëri ideologjike, solli mënyrën e re të rikonstruktimit të personazhit, të seleksionimit dhe të interpretimit.

Të gjitha personazhet e letërsisë shqipe (komuniste doemosdo) do ta kuptojnë nevojën për ekzistencën e identitetit të ri politik, po aq fuqishëm sa edhe identiteti i pastër hegeljan. Për ta arritur absoluten e këtij identiteti, heroi i veprës, që në fillim, i nënshtrohet karantinës së pastrimit ideopolitik. Ky hero ideologjik s'do të arrijë asnjëherë të bëhet i vetmjaftueshëm për t'i realizuar tërësisht kriteret ideoletrare, as atëherë kur flijohet për to. Akti i flijimit, sipas kriterëve partiake, heronjëve të traditës letrare ua lejon kryesisht vetëm shenjën ideologjike.

Arkitekti dhe krijuesi

Filozofia parakristijane Zotin e ka konsideruar si arkitekt, ndonëse Shën Augustini e promovon Krijuesin e vërtetë, i cili prej asgjësë krijoi materjen. Vështirsia u shpalos pas vënies së pushtetit mbi këtë materje; pasi u zbulua gabimi metodologjik i përdorimit të saj. Në këtë dihotimi të Arkitektit e të Krijuesit konsiston filozofia panteiste e Naimit, e interpretuar në mënyra të ndryshme ideologjike, duke ia lënë të hapur përherë derën manipulimit. Ky interpretim ideor, për asnjë moment, s'mund ta shpëtojë Naimin nga skëterra ideologjike. Kjo filozofi e Naimit s'do të merrej në konsideratë, po mos të ishte pikëvështrimi i kategorisë gjuhë idiomatike, si demagogji kombëtare. Njësoj si në filozofi, edhe në gjuhën e Naimit bëhen ristrukturime pseudopatriotike në rrafshin horizontal dhe vertikal: shenja gjuhësore shkëputet nga konteksti historik dhe indirekt shenja gjuhësore ngarkohet me gabime tradicionale. Fundi i këtij procedimi, jo vetëm tek Naimi, (pasi lexuesin e ven në pozitë inferiore, të pleksur me rrezikun ideologjik) por edhe panigjerikun e ideologjisë partiake e ven para dilemës: ta shpallë Partinë Komuniste Krijues apo Arkitekt. Karizma ideokomuniste më tepër e lakmonte Krijuesin, ndonëse më shumë i përkiste Arkitektit. Panigjeriku ideologjik e zgjodhi mundësinë e tretë: sintezën e Krijuesit dhe Arkitektit; bën atë sintezën përfundimtare të rrugës së gjatë, deri tek kufiri i Apokalipsës mendore, psikike e morale. Puna e Arkitektit ideologjik fillon nga kufijtë më të dyshimtë të letërsisë shqipe e vazhdon deri tek piramida malicioze e Migjenit, ndërsa puna e Krijuesit fillon tek kjo piramidë e vazhdon deri në kohën tonë. Të gjithë banorët e Dhjatës së

vjetër të letërsisë shqipe, sado qofshin patriotë, politikaj, moralisht e psikikisht të lartë, s'mund të hyjnë në katin e parajsës ideologjike të letërsisë shqipe. Këtë të drejtë, sipas skemës biblike, mund ta fitojnë vetëm banorët e Dhjatës së re të letërsisë shqipe. Dy katet e para të ngrehinës ideologjike i përkasin Arkitektit ndërsa kati i sipërm i takoi plotësisht Krijuesit ideologjik.

Arkitekti ideologjik me transponimin e heroit tradicional dhe Krijuesi i Partisë, me krijimin e heroit nga asgjëja, e përdorin të njëjtin procedim skematik trekëndor: *Shkrimtari - Heroi - Lexuesi*.

Në këtë trekëndësh, së pari transponohet heroit, përmes të cilit ndërthehen në ndjeshmëri shkrimtari dhe lexuesi. Shkrimtari bëhet peng ideopolitik nëpërmes personazhit të tij të stërkequr, për hir të të cilit, shkrimtari si Kont Ugolini, do të vetëmbyllet në kështjellën ideologjike. Kjo lidhje e ngushtë gjaku, midis Atit (shkrimtarit) dhe Birit (heroit), e përcakton lexuesin të bashkëjetojë në temperaturën e brendshme të trekëndëshit ideoletrar. Lexuesi, jo vetëm në letërsinë shqipe, e ka detyrimin moralopolitik ndaj shembullit të autoritetshëm të heroit, aq sa ka Jezui ndaj Shpirtit të Shenjtë. Nëse Arkitekti ideologjik, në rast të pandreqshëm, nuk e arrin transponimin e plotë të heroit letrar, ngase shkatërrimi ideologjik i protagonistit nuk i mundëson asnjë ndërhyrje, atëherë pason akti i anatemës, dhe në fund, akti i dëbimit përfundimtar prej gjeografisë dhe historisë shqiptare.

Arkitekti ideopolitik i suprimon të gjitha standardet psikike, të të gjithë banorëve të letërsisë shqipe, prej Djalit shkapërdar e deri tek dogana ideore e Migjenit, për të krijuar moshën e adoleshencës politike të heroit, të lexuesit dhe të gjithë kombit. Gjendja e re politike, heroin e letërsisë, e gjithë kombin, e locon në terrenin më idiomatik - jashtë mundësisë së realizimit emocional. Menjëherë pas kësaj herrjeje emocionale, Kritiku - Arkitekt i letërsisë i cakton përmasat ideopolitike brenda zonës së trekëndëshit: Shkrimtari - Heroi -

Lexuesi. Këndet strategjike të këtij trekëndëshi, detyrimisht s'gjojnë për ta ruajtur pastërtinë moralopolitike të letërsisë shqipe në të gjithë diakroninë e saj. Asnjëri prej këtyre individ-mediumeve (*Shkrimtari - Heroi - Lexuesi*) s'mbetet i aftë të krijojë mesazhin e vet autonom.

Dihotomia midis Arkitektit ideologjik dhe Krijuesit ideologjik nuk qëndron vetëm në përcaktimin e formës, por ajo përfshin edhe përmbajtjen. Heteronomia e mundshme e shpjegimeve të personazheve, të ideve ose të personaliteteve historike, zakonisht rrjedh nga tradita e shpjegimeve të ekzistencës. Arkitekti ideologjik e korrigjon traditën letrare duke renovuar identitetin e protagonistit, të idesë, të historisë, për të arritur promovimet ideomorale të tyre. Puna e Arkitektit përqëndrohet vetëm në ristrukturimin ideologjik të asaj letërsie që ka qenë e krijuar para socrealizmit, por që ideologjikisht është lindur e gjymtë.

Arkitekti dhe Krijuesi ideologjik e përdorin suplementarizimin e ndërsjellë të skemave biblike: Arkitekti vetëm do të renovojë; do të gërmojë në Dhjatën e vjetër të letërsisë shqipe, pa arritur asnjëherë ta kapërcejë Rubikonin e Migjenit. Ky arkitekt gjithnjë mbetet i dyshimt politikisht, sikur profetët e Dhjatës së vjetër edhe pse mjaft të devotshëm; nuk arritën asnjëherë ta kuptojnë monoseminë e kristijanizimit. Përpjekjet dëshpruese të Spasses, Poradecit, Kutelit, e në një mënyrë edhe të Fan Nolit, për të hyrë fizikisht në Dhjatën e re të letërsisë shqipe, tregojnë se sa i pamëshirshëm ishte kalimi pranë Cerberit politik. Të gjithë këta shkrimtarë do të kënaqen vetëm me firomën e klimës ideologjike, aq sa u kënaq Gjon Pagëzuesi në klimën parakristijane.

Krijuesi vepron në kushte krejtësisht të tjera: ai është absolutisht i liruar nga koha, hapsira, gravitacioni, historia; kryesisht krijimtaria e tij fillon prej asgjësë absolute duke abstrahuar çdo gjë që ka ekzistuar para gjashtë ditëve

gjenaologjike. Këto gjashtë ditë gjeneaologjike, në letërsinë shqipe, fillojnë prej Migjenit e këtej.

Çvendosja e parë ideoarkitektonike e personazhit

Historia e letërsisë shqipe, qoftë socrealiste apo socpatriotike, kryesisht në ristrukturimet prozatore, i ka vënë vetes qëllimin e ripozicionit të çdo protagonistit të Dhjatës së vjetër. Lexuesi shqiptar sot është privuar nga pozicioni i leximit dhe meditimit individual të letërsisë së vjetër. Rruga e leximit shqip, zakonisht, do të fillojë prej pozicionit të dytë, aty ku animohet porosia morale e patriotike e do të përfundojë tek ideologjia. Konstrukti psikofizik i shkrimtarit, i protagonistit dhe i lexuesit të letërsisë shqipe, mbulohet me shtresimin pragmatik, për të nxjerrë mbi këto gërmadha porosinë e madhe didaktike.

Mosha e teksteve të vjetra katekizmore shqipe me burime nga Bibla, duhet ta pranojmë, se nuk ndryshon nga tekstet evropiane të kësaj moshe. Pozicioni i idesë, i personazhit katekizmor, i kodit, i mesazhit, mbetet uniform me një ndryshim të vetëm: me atë ndryshimin gjuhësor. Gjuha shqipe, në këto tekste, s'do ta arrijë funksionin rikrijues as formal as përmbajtësor. Andaj arkitektët e letërsisë shqipe, të pamundshëm ta bëjnë ndonjë çformësim profetësh nga Dhjata e vjetër, orvaten që nëpërmes elementit gjuhësor të nxjerrin ideopatriotizmin e shkrimtarëve të vjetër të letërsisë shqipe. Kongregacionet zyrtare orvaten t'i caktojnë gjuhës shqipe funksion autoqefal. Sipas këtij praktikumi gjuhësor: Maria, Jezu, Gjoni e personazhe të tjera ungjillore duke filluar të flasin shqip në tekstet e vjetra katekizmore, fitojnë të drejtën figurative të interpretimit, si personazhe pak të çvendosura nga "shtëpia e mendimit biblik". Meqë këto tekste ekzistojnë, e

krahas tyre ekzistojnë edhe epigonet interpretues, është e natyrshme se në letërsinë shqipe kemi aq interpretime sui generis. Arkitekti ideologjik, së pari e ndjek rrugën e çkishërimit sa më të mundshëm të këtyre teksteve për t'i dhënë rëndësi aproksimative “planit gjuhësor”. Në këtë mënyrë, që në fillim retardohet ndjenja patriotike tek lexuesi. Vetvetiu lexuesi gjendet para dihotomisë nismëtare religjioze e patriotike: për ta mohuar fenë e për të mos e pranuar gjuhën. Strategjia e Arkitektit ideologjik vazhdimisht bën renovime në diakroninë e Dhjatës së vjetër për t'i mohuar në mënyrë të tërthortë religjionin dhe patriotizmin. Më në fund për tekstet e vjetra shqipe, me burim ungjillor, politikisht është pranuar vetëm “supremacia gjuhësore”, e cila sot studiohet vetëm fonetikisht e morfologjikisht. Figurat e standardizuara ungjillore, të teksteve të vjetra, nuk u integruan brenda trekëndëshit ideopolitik për shkak të idiomatizmit të fortë sakramental. Kodi i fortë kristijan nuk lejonte asfarë mundësie për renovime ideologjike. Bindja e thellë fetare është një ngulitje e fortë, që përfshin gjithë potencialin psikik të subjektit deri tek vetëflijimi. Andaj tretmani i studimeve ideologjike të këtyre teksteve u orientua drejt tejkalimit të përbajtjes, sipas dy kriterëve: së pari u shpallën si tekste të imponuara nga kundërrëformacioni kishtar “përkundër vullnetit të priftërinjëve shqiptarë” dhe, së dyti, studimi gjuhësor i këtyre teksteve u promovua si vlerë primare e “patriotizmit të priftërinjëve shqiptarë”. Vlera “gjuhësore” e teksteve të vjetra e suprimoi “shkencërisht” dhe ideologjikisht përbajtjen filozofiko-letrare të teksteve të vjetra ungjillore. Natyrisht, vjen pyetja se a kanë qenë të fiksuar në këto pozita autorët e teksteve të vjetra shqipe; a do t'i kenë dhënë priftërinjtë shqiptarë atë vlerë superiore e patriotike elementit gjuhë mbi të gjitha bindjet e tyre për shpëtimin e shpirtit? S'do të ishte pa vend të ndihmohemi në këtë rast, nga mendimi shumë i qëlluar i Moris Merlo-Pontit: “... (nga kjo rrjedhë se) mendimi i plotë i ndonjë gjuhe kurrë s'mund të bartet në një gjuhë tjetër. Ne mund të

flasim shumë gjuhë por njëra sosh mbetet e përhershme, në të cilën jetojmë. Për ta përvetësuar plotësisht ndonjë gjuhë duhet ta përvetësojmë brenda vetes sonë gjithë botën që ajo shpall ndonëse brenda një çasti nuk mund t'u takojë dy botërave". Para kësaj pamundësie, lexuesin shqiptar e vë kritika ideologjike, e cila, autorët e teksteve të vjetra shqipe lexuesit të vet ia ofron t'i lexojë së prapthi gjuhësisht. Në këto tekste, për indokrimin pseudopatriotik, përdoret pikërisht "gjuha", si e vetmja vlerë e vetëdijës së autorëve të vjetër, dhe gjuha keqpërdoret në të njëjtën kohë si transliterim dhe si transkriptim. Gjuha e teksteve të vjetra shqipe dhe ideologjia komuniste nuk mund të bashkëjetojnë në atë nivel që pretendon kritika shqiptare. Nëse gjuha e teksteve të vjetra shqipe privohet prej bashkëjetesës me frymëzimin kishtar dhe besimin e autorit, si mund të bashkëjetojë në një largësi aq të madhe kohore me ideologjinë komuniste. Këtu mund të konkludojmë se kemi të bëjë me dy specifika gjuhësore: Gjuha e letërsisë që pretendon për t'i ruajtur lidhjet më të lashta emocionale të njeriut me përfytyrimet e para, tenton, përkundër shkencave historike, filozofike, sociologjike, ta shpëtojë ëndrrën e njeriut. Përkundër kësaj, gjuha e logjikës synon ta ruajë mendjen më tepër se shpirtin. Në të dy gjuhët ideja "krijon" certifikatën politike, të cilës duhet t'i bindemi politikisht, por s'do të jetë mëkat nëse nuk i besojmë. Gjuha e letërsisë konceptualisht paraqitet me specifikat e veta dihotomike, diku "obligative" e diku "emocionale".

"E nderoja teologjinë dhe më shumë se çdo kush tjetër, pretendoja të shkoj në parajsë por duke pasë mësuar si gjë shumë të sigurtë faktin se rruga për në parajsë është njësoj e hapur si për më të paditshmin ashtu edhe për më të mençurit, dhe të vërtetat që të shpiejnë në parajsë qëndrojnë mbi mendjen tonë, nuk guxova t'i nënshtrohem dobësisë së

arsyetimeve të mia. Kështu që mendoja se të ndërmerret me sukses një shqyrtim i tillë është e domosdoshme ndihma e jashtëzakonshme e qiellit, pra është e domosdoshme të jesh më shumë se njeri”¹⁾

Do të pranojmë se ky është mendim sa i sigurtë aq edhe i guximshëm: paraqet respektin, pietetin e Arkitektit ndaj Krijuesit. Dekarti në këtë rast zë vendin e Arkitektit dhe nuk jemi të sigurtë se me cilën gjuhë flet, por Dekarti anjëherë nuk e kaloi Rubikonin, për të hyrë në terrenin e Krijuesit edhe atëherë kur kërkoi transparencë qiellore për të qenë më shumë se njeri.

Këtij procedimi të përcaktuar i është nënshtruar pjesa më e madhe e letërsisë botërore, bile edhe perlat letrare që kanë gëzuar famë të madhe. Letërsia evropërimore, fragmentarisht ka mundur t’i shpëtojë procedimit të determinuar ideopolitik, ndërsa letërsia evropërimore, edhe përpara letërsisë ideokomuniste pretendon të zë vendin e Krijuesit qiellor, duke E zëvendësuar me një vdekëtar të rëndomtë. “Profeti” ideokomunist, shtetasin e shkëputi nga besimi i amshueshëm duke e zbritur në nivelin e një milingonje. Banuesi i diktaturës komuniste, më nuk gjendet përballë gjatësisë së jetës por gjendet vetëm përballë gjatësisë së një dite. Gjuha filozofike e letrare e diktaturës komuniste kishte arritur shkallën e eksperimentit laboratorik, që shenjonte vetëm detyrimet e një dite - prej mëngjesit e deri në mbrëmje.

Letërsia totalitare, socnacionaliste apo sockomuniste është shërbyer me shembujt më të pamëshirshëm, që velojnë, kund më shumë e kund më pak, në gjithë letërsinë botërore, ku “moralja”, e vëçanërisht politika, përcaktojnë fituesin, duke e pridhur dhe dëshpëruar lexuesin. Vëçanërisht procedimi i tillë gjëllon në letërsinë e Lindjes, qoftë në kodeksin e rreptë ortodoks apo në fundamentalizmin islam deri tek ideja sockomuniste. Këto letërsi, mbase duke qëndruar

¹ Rene Dekart “Ligjëratë mbi metodën”, Prishtinë 1990.

gjeografikisht më afër profetëve, më afër vendit të Biblës dhe të Kur'anit, e kanë ruajtur më tepër aftësinë e kërcënimit dhe të mallkimit radikal:

1. Mojsiu përcaktohet të qëndrojë në arean hipotetike psikogjuhësore, (në zonën e ndarjes) midis gjuhës kozmopolite të Adamit, Izakut, Abrahamit dhe gjuhës së kodifikuar të Jehovahit. Gjuha e relievuar në pllakat e Sinajit, Mojsiun e përcakton në të njëjtën kohë në area të gjuhës së mëkatit dhe të virtytit. Ky kontrast gjuhësor, aq radikal, i kumtohet Mojsiut, për ta detyruar të zgjedhë gjuhën e virtytit sipas kodifikimeve të Dekalogës. Sipas rregullave gjuhësore të kësaj Dekaloge, Mojsiu u bë profeti i parë nacional. Në historinë njerëzore kjo u bë “gjuha” e parë “nacionale” tek Besëlidhja e vjetër.

2. Shën Pali vendoset zyrtarisht në area gjuhësore, predikuese, midis dy Besëlidhjeve, por më tepër i prirur kah gjuha e Besëlidhjes e re, ndonëse zona e shkëputjes nga Besëlidhja e vjetër e kishte hamendur nga kodifikimi profetik i fjalëve të Jezusë.

3. Homeri, në një logjikë pak më evropiane, gjendet në zonën hipotetike gjuhësore, midis mitologjisë ontologjike dhe filleve të “patriotizmit” mizor grek. Ky farë “patriotizmi grek” u promovua në qytetin e Trojës me ndihmën e paskrupullt të ontologjisë mitologjike; disa shekuj më vonë u konvertua në ortodoksizëm helen. Ky ortodoksizëm duke u bërë i vetëdijshëm për fitoren e lashtë mbi Trojën, shumë shekuj më vonë; lavdinë helenoortdokose, e orienton drejtë Trojës së re - drejtë Kontantinopolit.

4. Në të gjitha historitë e tyre, në kohërat e caktuara, popujt janë gjetur, ose e kanë stisur çastin historik të fitores në zonën e kodifikimit psikogjuhësor. Të gjithë këta popuj me pretendime të dyfishta historike ndaj njeri-tjetrit, sot jetojnë në një hapsirë të ngushtë, të quajtur Evropë Juglindore, Siudhesë ilire apo Ballkan.

5. Sipas predikimeve biblike, Mosiu në Sinaj u kodifikua në një strukturë krejtësisht të re të besimit monoteist, por i mungonte konotacioni gjuhësor i interpretimit. Jehovahi duke parë ngatërrimin ideogjuhësor e jo të shpirtit tek Mojsiu, ia kodifikoi gjuhën me dërgesën e Dekalogës, ku qenë shënuar në mënyrë eksplicite Dhjetë urdhërat e Zotit. Struktura e re gjuhësore monoteiste me përkushtim, u vendos në Arkën e Dekalogës për t'u locuar në Jerusalem, ku iu ngrit tempulli i përkushtimit nga vet Solomoni i urtë. Këtu strukturohet institucionalizimi i parë monoteist, i bazuar në psikogjuhën e kodifikuar të Dekalogës. Strukturën e gjuhës monoteiste e përsosin më vonë profetët si Amosi dhe Osia, ligjërues të Betelit dhe Mikeji e Isaj në Jude, të cilët me fenë e tyre krijojnë "gjuhën e kodifikuar monoteiste".

6. Struktura gjuhësore e "Iliumit" të Homerit më vonë shtyhet drejtë një entiteti më praktik olimpikoushtarak si suplementarizëm fillestar i "kombëtares" helene. Këtë strukturë gjuhësore të Iliumit prej kozmogonisë drejtë entiteteve shumë më pragmatike kombëtare, e afrojnë edhe më tepër tragjedianët grekë: Eskili me madhështinë e temave me përmasa të vullnetit të hyjnive greke; Sofokliu me dilemat morale që konsiderohen sinonim i moralit kombëtar dhe Euripidi me thellimin në shpirtin e njeriut që u konsiderua shkalla më e lartë e psiqikës greke.

7. Ristrukturimi psikogjuhësor i tragjedianëve grekë e më vonë edhe i filozofëve grekë, krijoi rradhë të pranueshme për psikogjuhën e Shën Palit. Ai me një greqishte të pastër, të bazuar në predikimet kristijane, ristrukturon një psikogjuhë të re monoteiste. Këtu krijohet Dhjata e re greke që e kishte bazën në gjuhën e Homerit, në gjuhën e tragjedianëve grekë dhe në gjuhën e filozofëve të lashtë të antikës greke.

Mbrojtja brenda rilindjes kombëtare

Të gjithë këta popuj ballkanikë, me të gjitha këto ngarkesa psikohistorike për vetveten dhe për të tjerët, kanë tentuar ta shndërrojnë njeri-tjetrin në minorotete, deri në zhdukje të ndërsjella. Secili synonte epërsinë kulturore, historike, fetare, e në fund etnogjuhësore, kundrejt fqinjëve të vet, brenda një territori kaq të ngushtë e kaq të kontaminuar me armiqësi.

Ndryshe nga popujt e tjerë të këtij nocioni gjeografik, kaq të kontaminuar me armiqësi të ndërsjella, popullit shqiptar i takoi fati më i pikëllueshëm në konkurrencën e gjëllimit. Bindi iliripagan u gjet në një konkrucencë të fortë midis grekut Zeus e latinut Jupiter. Shqiptarët, me emra të ndryshëm, arrijnë deri tek mesjeta, mu në midis të kësaj konkurrence aq afirmative: të greqishtes apokrifë të Shën Palit dhe të latinishtes së Shën Pjetrit. Këtyre entiteteve të reja psikogjuhësore e fetare që vërshonin me fanatizëm nëpër Europë, populli shqiptar u detyrua t'u kundërvehej me një ngulm të ri e shumë të fortë. Entitetet tradicionale të shqiptarëve si gjuha, folklori, historia, u ngriten në shkallën e mbrojtjes kundrejt religjionit asimilues ortodoks, i cili tentonte t'i rrafshojë dallimet kombëtare sipas Megalidesë helenoortodokse

Dokumemtet e para të gjuhës shqipe, fatkeqsisht, si më të vjetrit, na vijnë deri në kohën tonë si formula heraldike. Këto formula kanë një disiplinë apokrifë gjuhësore, të inkarnuar plotësisht në strukturimin gjuhësor kristian deri te vizualiteti ikonastik. Formula e Pagëzimit na vjen me një

sintaksë gati të konvertuar latine, ndërsa Perikopeja me konvertim të rreptë bizantin. Këto dokumente në një mënyrë janë pasardhëset legjitime të Jupiterit latin dhe Zeusit grek, por me konotacion të krishterimit apokrif.

Historia e letërsisë shqipe ngulmon, që në periudhën e këtyre shkrimeve të vjetra, mbase edhe më thellë në histori, të gjejë fosilet e personazheve të para. Meqë këto formula, përveç gjuhës katekizmore, s'ishin as tematike as kompozicionale, atëherë letërsia shqipe u detyra të bëjë kapërcim historik për ta shpjeguar "humanizmi" shqiptar. Kjo periudhë letrare, sipas studiusve të letërsisë, premtonte një formë kompozicionale, që disi mund ta mbronte mendimin filozofik- letrar. Mbase do të jetë e drejtë që Rilindja kombëtare të quhet konsolidim tematik dhe rikonstruktiv i gjuhës dhe i personazhit. Rilindja kombëtare shqiptare i ka dy skena dihotomike: atë të rikrijimit dhe atë të atë krijimit. Skena e rikrijimit të rilindasve shqiptarë është tejkalim i formulave të gatshme të kristianizmit grekollatin për ta sublimuar një periudhë më tematike e tipologjike në letërsinë shqipe. Procedimi i ri tematik e tipologjik (e psikogjuhësor) i Rilindjes, lexuesin shqiptar e detyron ta bëjë kompenzimin letrar të dy periudhave paraprise: atë të Bejtexhinjve dhe atë më të fuqishmin në planin gjuhësor - periudhën e shkrimtarëve të Veriut. Metoda tematike e tipologjike e detyron Rilindjen Kombëtare të krijojë një lloj të veçantë entiteti panigjyerik gjuhësor, nëpërmes të cilit duhet të shprehet ideja e një patriotizmi të hipertrofuar. Në këtë periudhë të kulturës shqiptare, sipas periodizmit diakronik, bëhet eksperimenti i parë për ta institucionalizuar një zonë të re të ndërgjuhës e të tipologjisë, si periudhë e tejkalimit të formulave ikonastike. Kjo zonë ndërgjuhësore e Rilindjes Kombëtare u bë diga më e sigurtë kundër ndikimeve të jashtme, që kishin depërtuar nga të gjitha dyert e fortesës etnogjuhësore të kulturës shqiptare. Gjithsesi duhej të shpëtohej terreni gjuhësor.

Si periudhë psikogjuhësore, tipologjike, tematike, Rilindja kombëtare, e filloi ravizimin e censurës nën trysinë e tematikës patriotike; në fillim duke iu kundërvënë metodologjikisht censurës apokrife të periudhave të mëparshme. Rilindja kombëtare, do të jetë e para që konceptet gjuhësore i nxjerr nga mbrauajtja religjioze për të krijuar zonën e idesë së re patriotike, me homonimi të theksuar politike. Në konkurrencën e hezitimeve, aq të rrezikshme për popujt e Ballkanit, Rilindja jonë kombëtare, duke kërkuar mbijetesën detyrohet të mohojë shumëçka nga periudhat paraprise të kulturës shqiptare.

Pikërisht te Rilindja kombëtare forcohet censura zyrtare patriotike, me tendencë ta retardojë diapazonin e dyshimtë jo vetëm tek tekstet e ndikuara nga jashtë por edhe të vet fjalës. Ky retardim censural i Rilindjes kombëtare e zgjeron ekspansionin e vet, së pari brenda figurës, pastaj brenda fjalës, duke përfshirë ngadalë kodin, mesazhin, fjalinë, e për ta kapluar më në fund gjithë ligjërimin. Në retardimin kategorik të ligjërimin u lind rreziku i kompozicionit të censuruar patriotik, i cili më vonë, pikërisht pas një shekulli, i parapriu një censure tjetër përbindëshe e ideologjike, që sot e quajnë censurë dhe autocensurë ideokomuniste.

Duke filluar nga mugëtirat arkivore të letërsisë shqipe, që nga supozimet hipotetike të principatave shqiptare, e deri në kohën tonë, kund më pak e kund më shumë, ka vepruar censura morale, fetare, patriotike, krahas mbrojtjes objektive prej sulmeve të jashtme asimiluese. Gjuha e Buzikut, Budit, Bogdanit dhe e Meshtarëve tjerë, nuk arrin ta krijojë protagonistin sepse veprimtaria e tyre përkonte vetëm me procedurën liturgjike, ku në mënyrë idiomatike, vetëm për nevojat e meshës, paraqitej figura e Jezusë. Këtë do ta quajmë mundësia e vetme skematike e personazhit për nevojat liturgjike brenda kishës. Në këto të dhëna, Jezusi nuk u bë personazh që ambientehej, por më tepër ishte një ide e

inkarnuar. Gjuha liturgjike e meshtarëve të veriut, në letërsinë shqipe, krijoi fragmentarizimin aplikativ, kryesisht religjioz. Rilindja kombëtare do ta censurojë liturgjinë kishtare me entitetin e ri, të kodifikuar nëpërmes personazhit patriotik.

Rilindja kombëtare e zhdrivlon procedimin e metodës së re logjiko-gjuhësore të censurës sipas:

1. Retardimit të konceptit moral të periudhave të mëparshme letrare,
2. Në fazën e parë të retardimit, censurohen vetëm elementet më radikalë të konceptit religjioz.
3. Krijohet zona e efekteve emocionale brenda konceptit gjuhësor.
4. Arrihet ristrukturimi politik i fjalës, duke e plotësuar patriotizmin strategjik me efekte të reja politike.

Koncepti i personazhit patriotik arrin të formësohet, jo vetëm si figurë por si protagonist me pretendime të theksuara morale e politike. Në këtë gjendje të ecurisë së mendimit shqiptar, arkitektët e letërsisë shqipe, për herë të parë në periudhën e Rilindjes e arritën censurën e Trinisë zyrtare tipologjike: *Shkrimtari* - *Lexuesi* - *Personazhi*. Kështu fillon beteja e censurës në të gjithë letërsinë botërore ku kemi plot shembuj të disfatës tipologjike, qoftë për shkrimtarin, për lexuesin, apo në mënyrë të veçantë për protagonistin e veprës letrare. Kur shkrimtari detyrohet të mbështetet në pragmatizmin politik të idesë, doemosdo do të mohojë shumë elemente përbërëse të konceptit, do të mohojë edhe qenien biologjike të protagonistit. Këtu zë fill edhe soset fatkeqësia e shkrimtarit, pa qenë i vetëdijshëm se fëmija i tij ka vdekur që në fillim të veprës. Sa shembuj të tillë të dhëmbshëm ka shënuar deri sot letërsia botërore, duke e dëmtuar, jo vetëm logjikën por edhe të gjithë metabolizmin e protagonistit dhe të lexuesit.

Metodologjia e konsolidimit të censurës moralopolitike, u aplikua nga Rilindja kombëtare, për të arritur nivelin më të lartë të patriotizmit (po e përsërisim edhe njëherë); ajo e

mohon frymëzimin, edhe ashtu të dobët, të Bejtexhinjve, e kapërcen entropinë kryesore të koncepteve liturgjike të meshtarëve të hershëm shqiptarë për të arritur te periudha e humanizmit, e cila historiografikisht Rilindjes kombëtare i ofron model(të dobët) kompozicional. Këtë model të dobët të personazhit, Rilindja kombëtare e hipertofon në tipologji vetëm romantike të frymëzimit naimjan. Andaj vet emërtimi Rilindje, në letërsinë shqipe, nuk është i rastësishëm edhe pa ndikim nga analogjia e emërimit të Rilindjes europiane. Nëse Rilindjes europiane i është dashur ta kapërcejë krejt censurën apokrife të mesjetës, për ta rizbuluar kompozicionin e mendimit grekollatin, Rilindjes shqiptare i është dashur t'i kapërcejë dy periudha letrare për ta prekur kohën e bëmave të Skënderbeut. Prej figurës heraldike të ngurosur historiografike të humanizmit shqiptar, Skënderbeu u shndërrua në protagonist të ekstazës romantike të Rilindjes kombëtare.

Ndryshimi është mjaft qenësor, jo vetëm në nocionin kohë por edhe në formë dhe në përmbajtje: Skënderbeu i Marin Barleci korrespondonte vetëm me përmasat e bazës historiografike ndërsa Skënderbeu i Naimit shndërrohet në një personazh me mision të caktuar katarzisi, i cili sipas idesë do t'i nënshtrohet censurës strukturale të trekëndëshit politik. Jashtë këtij trekëndëshi të rreptë politik s'mbetet më vend as për një shtëpi, as për një varr, as për një njeri.

Retardimi i shenjës gjuhësore

Duke i studiuar të gjitha censurat e mëparshme në të gjithë diakroninë e periodizimit të mendimit shqiptar, të cilat në një mënyrë pak më skrupuloze, e mohonin njëra-tjetrën deri tek Rilindja, do të bindeni se sa minore ishin këto censura brenda megacensurës së Partisë së Punës e cila e vuri kontrollin e rreptë sockomunist të Hyut të stepës ruse, mbi të gjithë mendimin e hajthem shqiptar. Idejshmëria më e skajshme e socrealizmit, në letërsinë shqipe i krijoi arkitektët e rinj që morën mbi vete mëkatën të rikonstruktajn idenë dhe metagjuhën politike. Ekuivalenca e kësaj gjuhe synonte rrafshimin përfundimtar të shenjës diakronike gjuhësore me konceptin socpolitik.

1. Rrafshimi ideopolitik i konceptit arriti ta kaplojë mikrostrukturën dhe makrostrukturën gjuhësore. Suplementarizimi i rrafshimit ideogjuhësor sockomunist u zhvillua në rrafshin diakronik duke shpjeguar sipas idesë partiake varfërinë dialektike të shenjësve gjuhësorë të gjuhës shqipe. Në rrafshin sinkronik do të ndërtohet shenjuesi dialektik ekuivalent me protagonistin e ri politik.

2. Çvendosja diakronike e pozicionit të shenjës gjuhësore bëhet vetëm për të fituar sintagma të reja politike. Kjo çvendosje u tregua mjaft efektive për shterrimin e kompozicionit dhe të mendimit. Nëpërmes këtyre sintagmave alogjike, apoziciale, vihet në veprim informacioni i një ligjërimi sinjifikativ. Prej fillimit të letërsisë shqipe ky lloj ligjërimi i censuroi i këmbente modelet ideogjuhësore.

3. Në përdorimet gjuhësore, vëçanërisht në përdorimet më praktike: fonetike, morfologjike, semantike e sintaktike, historikisht u bë ndërhyrja ideogjuhësore duke filluar prej tingullit e deri tek teksti:

- a) *Përbërja tingullore (fonetikë-fonologji) pësoi ndryshime materiale.*
- b) *Kuptimi ose përbërja konceptuale e fjalës (semantika) u cenzurua nëpër etapa të ndryshme historike.*
- c) *Shërbimi ose funksioni pozicional i fjalës brenda ligjërit (sintaksa) u shkërmoç sipas mëtesave idiore.*

Të gjitha këto kategori gramatikore të teksteve shqipe, që u janë nënshtruar studimeve ideogjuhësore, qoftë në diakroni apo sinkroni, s'kanë arritur të ruajnë asgjë origjinale, përveç, pjesërisht kategorinë tingullore.

4. Animizimi më i fundit socpolitik i shenjës gjuhësore, në studimet ideokomuniste, fillon pikërisht aty ku përfundon ndërtimi tingullor e nis ndërtimi morfo-sintaktik. Natyra polisemike e fjalës, që asnjëherë s'ishte e tillë në gjuhën shqipe, pësoi insuficiencë enorme duke rënë në ngërthesën e interpolacionit politik. Insufienca e kaploi gjithë ligjërimin shqip deri tek veprimi i metagjuhës politike. Në fund të këtij procesi insufient të ligjërit shqip, fjala si njësi sintaktike reduktohet deri në minimumin e funksionit brenda fjalisë. Fjala, edhe pse formalisht mbeti në strukturën shterpe të fjalisë, u bë formulë e thjeshtë njëdimensionale e ritualit politik.

Pushteti sockomunist, nëpërmes epigoneve të studimeve letrare, gjuhën e vjetruar politike, me dekret, e shpalli jodialektike. Shkrimtari shqiptar, që nga piramida kufitare e Migjenit, tek **“Gjenerali i ushtrisë ...”** e deri tek **“Mërgata e qyqeve”** detyrohet t'i përmbahet kodit të fortë politik. Retardimi konotativ politik i fjalës shkrimtarit ia cakton kodin ideopolitik pa kurrfarë polisemie mashtuese. Tash, po këta shkrimtarë, përpiqen ta stisin një polisemi mashtuese si figurë disidente. Në këtë mënyrë, këta shkrimtarë socrealistë e përsëdytin nëpërkëmbjen e lexuesit, e fyejnë dinjitetin e kombit duke e paraqitur veten e tyre si “disidentë”. Lexuesi

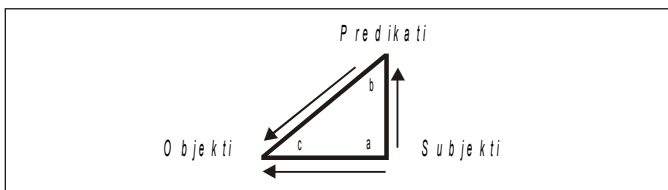
shqiptar mëtohet t'i rilexojë veprat e socrealistëve për ta “zbuluar” disidencën e këtyre shkrimtarëve.

5. Përkthyesit shqiptarë, përveç seleksionimit të rreptë të veprave “përparimtare” të letërsisë botërore, detyroheshin të kërkojnë nga Komiteti i Partisë viza hyrëse për “shkrimtarët përparimtarë”, që do të përktheheshin në gjuhën shqipe. Veprat e këtyre shkrimtarëve botërorë përktheheshin politikisht. Kodin, mesazhin, konceptin, tekstin e përkthyer, përkthyesi ideologjik shqiptar duhej t'i retardonte nga polisemia e dyshimtë e çdo fjale. Të gjitha këto vlera letrare artistike të përkthyer nga letërsia “përparimtare” botërore duhet të shndërrohen në formula të thjeshta idiomatike politike. Përveç ndërhyrjeve ideogjuhësore në këto vepra “të përkthyer”, shkrimtarët “përparimtarë” botërorë detyroheshin të rrinin shumë cuc midis parathënies, pasthënies, mbithënies, nënthenies, përthënies. Pas gjithë këtyre punimeve ideopolitike “shkrimtari përparimtar” i letërsisë botërore mund të hynte vetëm në purgatorin politik të letërsisë shqipe dhe duhej të ndjehej shumë më i lumtur që nuk ka mbetur në “ferrin e dekadencës borgjeze”.

Prej modelit sintaktik deri tek censura sockomuniste

Në veprat e shkruara sipas modelit të kooperativës ideokomuniste, heroi i veprës letrare synon me çdo kusht ta ruajë epërsinë e shembullt politike që i ka caktuar Komiteti i Partisë: të jetë protagonist krejt pozitiv ose krejt negativ. Sipas procedimit ideopolitik rruga e mesme, e protagonistit të identitetit del shumë e ndaluar. Ky hero pozitiv apo negativ e kishte të caktuar vendin e veprimit të përhershëm në këndin (B) të trekëndëshit partiak - midis këndit (A) dhe këndit (C). Këndi i mesëm i mundëson heroit të veprës letrare ta kontrollojë pastërtinë ideologjike të shkrimtarit dhe higjienën politike të lexuesit.

Forma e tillë e procedimit ka qenë e njohur qysh nga “kategoritë” e Aristotelit, por ka qenë kryesisht e njohur vetëm në sintaksë - kryesisht në fjalinë e fortë predikative. Baza e kësaj fjalie, që edhe sot mbisundon në të gjitha sintaksat ka qenë: ***subjekti - predikati - objekti***. Në trekëndëshin sintaktik rrijnë në këto pozicione:

Në këtë trekëndësh sintaktik ndikimi fizik qëndron në sintagmën AC, ndërsa predikati kontrollon lëvizjen e veprimit. Sipas këtij procedimi sintaktik, më vonë ka filluar të veprojë edhe trinia e trekëndëshit letrar. Andaj, shkrimtari i veprës politike, jo vetëm që nuk arriti të ndikojë mbi heroin e veprës së vet, por duhet ta nanurisë në mënyrë shumë inferiore prepotencën e këtij heroi fodull. Fausti për një kohë ka qenë në pozitë të heroit socrealist: e pranoi pushtetin absolut të Mefistos, por më në fund polisemia kuptimore e kontratës i ndihmoi Gëtes ta shpëtojë Faustin, duke e rregulluar zodiakun e trekëndëshit të çrregulluar. Këtë privilegj, asnjëherë s’e pati shkrimtari shqiptar në asnjë periudhë të letërsisë.

Është vërtetuar shkencërisht se konotacionin e këtij trekëndëshi nuk e zbuloi socrealizmi i kohës sonë, por e përsosi dhe e shfrytëzoi në mënyrë më të skajshme. Miti kozmogonik, si forma e parë e psikologjisë kolektive, kur arriti të bëhet i vetmjaftueshëm i eliminoi të gjitha gjymtyrët korresponduese me gjenealogjinë e studimit denoncues. Miti dëshironte t’i zhdukë të gjitha atavizmat komprometuese të origjinës së vet fillestare. Ky reduktim i origjinës naive, mitit i siguroi qëndrueshmërinë. Me gjithë këtë qëndrueshmëri, në strukturën e mitit ndodhi një plasaritje e cila mund të shpjegohet në tri mënyra:

a) *Monotonia e njëtrajtshmërisë kohore*

b) *Prometheut ia dha zvarranikun njeri, mbeturinat e rrufeve.*

c) *Qëndrimi dihotomik i Prometheut ndaj Zeusit.*

Prometeu ia hudhi zjarrin njeriut dhe e mësoi si të digjet në të. Njeriu i mblodhi mbeturinat e rrufeve të Zeusit për ta ruajtur farën e tyre. Tymi i këtyre zjarreve e zgjoi Zeusin e përlotur. Dënimi që i dha Zeusi Prometeut për zbulimin e sekretit të zjarrit ishte më tepër teatral. Zeusi për katarzë të publikut të dramës u detyrua të bëjë një kompromis politik me Prometeun. Në këtë kohë tek njerëzit vazhdimisht rritej zjarri deri tek zjarri i Trojës. Miti zu të dobësohej dhe çatia e tij zu të pikojë.

Erih Fromi rrugën e mitit e shpie deri në gjysmën e mesjetës. Me guxim të madh pranon se pikërisht në midis të mesjetës njeriu e “zbuloi” vetveten; në këtë periudhë njeriu u bë “individ” i vetëdijshëm. Deri në këtë kohë, sipas Fromit, njeriu jetonte në psiikën plymësore të mitit. Me këtë mendim, pa dashje, Erih Fromi u bë armik indirekt i ideokomunizmit. Fromi kërkonte lirinë e njeriut, kur ideologjia komuniste tentonte ta kthejë njeriun në plymësinë e parë, me ideologji të re.

Frojdi dhe Jungu, secili në mënyrën e vet, përkojnë psikologjikisht me mendimin e Fromit. Këta të dy, Frojdi dhe Jungu, ëndrrën sugjestivokolektive e shpjegojnë si mbeturinë robëtuese psikofizike të mitit. Strukturimin e ëndërrës Frojdi e shpjegoi në mënyrë specifike, duke e nxjerrë nga struktura e mitit. Tri elementet strukturale Frojdi i pozicionon brenda individit:

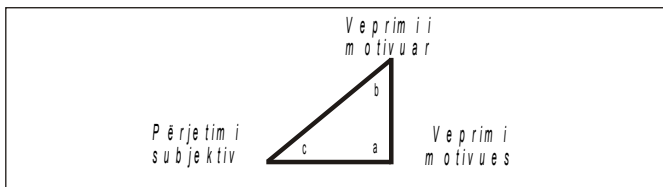
a) *veprimi motivues,*

b) *veprimi i motivuar*

c) *përjetimi subjektiv*

Edhe ky pozicionim psikanalitik, në mënyrën e vet, s’është larg trekëndëshit të lashtë sintaktik të Aristotelit. Në këtë

trekëndësh elementet psikanalitike të Frojdit do të qëndrojnë në këtë mënyrë:

Më vonë edhe nxënësi i Sigmund Frojdit, Karl Gustav Jungu, i ka pranuar këto tri pika të ëndrrës, në planin referues, edhe tek ritet kolektive. Andaj, askush deri sot s'i ka vënë në mëdyshje, sa letërsia patriotike, morale e ideologjike, këto tri elemente të ëndërrës. Letërsia botërore këto tri veprime psikanalitike i ka konsumuar sipas trekëndëshit mikst psikoletrar

- a) *veprimi i motivuar (shkrimtari),*
- b) *veprimi motivues (protagonisti),*
- c) *përjetimi subjektiv (lexuesi).*

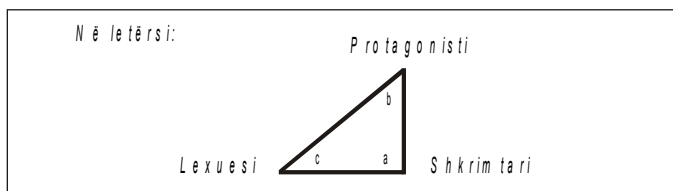
Sigmund Frojdi në psikanalizë, dhe Erih Fromi në sociologji, vazhdimisht e kanë shpallë se krijuesi ideopolitik mund të lugatoset mbi këtë trekëndësh kaq idiomatik në kulturën botërore. Frojdi e përjetoi lukuninë e këtij përbindëshi në vitet e 30-ta të këtij shekulli. Andaj me dekretet e krijuesit fashist dhe ideokomunist, Sigmund Frojdi u shpall dekadenti më i madh i shpirtit të njeriut.

Metodologjia e studimit psikanalitik u përpoq për herë të parë në historinë e njerëzimit ta lirojë njeriun nga ngërthesa afiksuese ideologjike, patriotike, folklorike. Merita e psikanalizës qëndron në faktin se e Frojdi vendosi në

trekëndëshin literal protagonistin e parë të “identitetit”, i cili me rrezik të madh e “realizoi” lirinë letrare të shkrimtarit, protagonistit dhe të lexuesit. Pikërisht për këtë realizim lirie, Sigmund Frojdi, si Sokrati u detyrua në emigrojë në pleqëri të vonë.

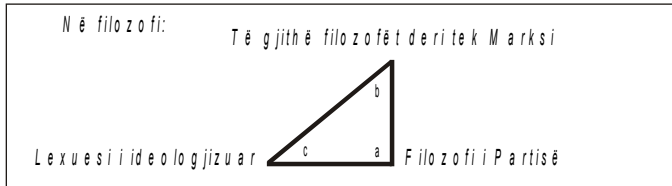
Duke i djegur librat e Frojdit në stilin e natës së shtrigave të Valpugjisë, propaganda fashiste synonte të krijojë njeriun e animuar politikisht. Fashizmin, edhe pse krijoi bazën e fortë të trekëndëshit të ideologjizuar gebelsian, e penguan dy faktorë kryesorë: koha e shkurtër për një projekt gjithëevreopian dhe hapsira e kufizuar për shtrirjen e këtij projekti .

Trekëndëshi ideologjik i fashizmit nuk u dobësua në fund të Luftës së Dytë Botërore. Përkundrazi, ideokomunizmi evroaziatik e konvertoi trekëndëshin fashist në ideologjinë sockomuniste. Trekëndëshi i propagandës gebelsiane nacionalsocialiste u shndërrua në trekëndësh sockomunist zhdanovian. Shkrimtari, filozofi, historiani, folkloristi, e studiues të tjerë, deri tek këngëtari popullor, animizojnë **idenë** e madhe sockomuniste nëpërmes trekëndëshit zhdanovian:

Njësoj si në fjalinë e fortë predikative antike, sintagma e fortë e ndikimit ideologjik forcohet në raportet AC nëpërmes elementit B. Shkrimtari e robëron ideologjikisht lexuesin nëpërmes shembullit të protagonistit.

Në filozofi:

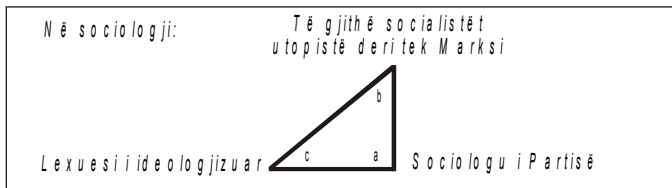

A. Filozofi i Partisë animizon idenë sockomuniste.

B. Të gjithë filozofët, prej fillimit e deri tek Marksi, janë profetë të Dhjatës së vjetër. Ata merren vetëm si shëmbuj të dobët të idesë.

C. Lexuesi i animizuar ideogjikisht do t'i besojë vetëm filozofit të Partisë.

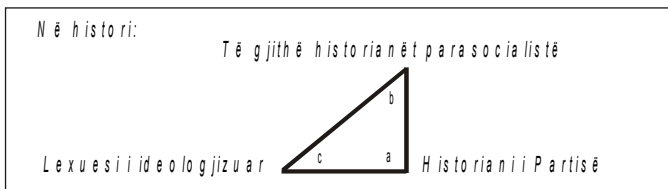
Në sociologji:

A. Sociologu i Partisë animizon sociologjinë ideokomuniste.

B. Të gjithë socialistët utopistë që s'e njihnin firomën e dialektikës.

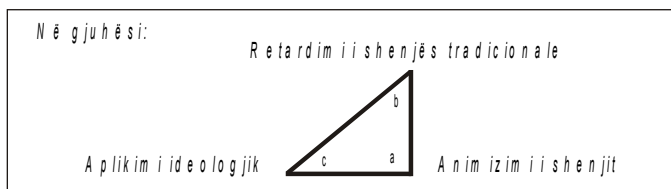
C. Lexuesi i animizuar ideologjikisht.

- A. Historiani skriboman i Partisë që shkruan demaskimin e gjithë të shkuarës së njerëzimit.
- B. Të gjithë historianët parakomunistë.
- C. Lexuesi i animuar ideologjikisht.

Nga të gjitha këto lëmi kemi një gjedhe unifikuese, që përveç emërtimit formal, s'ka asgjë të veçantë. Kjo shkallë e ideologjizmit të kodit, mesazhit, fjalisë, tekstit, që rrinin aq disiplinueshëm brenda trekëndëshit policor, do të quhet makrostrukturë e degradimit të shpirtit, në krahasim me mikrostrukturën fillestare të shenjë antike të tragjedisë.

Idioma e ngritur në shkallën e Simbolikës ideologjike, standardizohet në tri pika strategjike të trekëndëshit. Kjo do të thotë se edhe mikrostruktura e konceptit do t'i nënshtrohet, në fillim retardimit degradues e pastaj t'i përshtatet trysnisë së një hapsire aq të ngushtë siç është hapsira e fjalës.

A. Animizimi ideologjik i shenjës gjuhësore (fjalës-koncept).

B. Përvënia vetëm e gjedhes politike, duke eliminuar çdo polisemi të dyshimtë të shenjës gjuhësore.

C. Mbrojtja ligjore e shenjës idiomatike.

Kjo mënyrë e interpretimit të degraduar shenjën gjuhësore e gjymton në të gjitha variantet. Kjo ngulfatje politike e shenjit gjuhësor barazohet me “gjuhën vizuele”, pa asfarë teksti, si p.sh. në filmin sovjetik me titull: **“Lufta e Dytë Botërore”**. Në këtë film me titull gjithëevropian paraqitet vetëm Stalini në kabinetin e tij, duke ia dhënë urdhërat Mollotovit. Në rastet e ngulfatjes politike të tekstit, siç thotë Solzhenicini:” partizani rus që paska vrarë me qindra gjermanë, në fund të luftës s’e ndjen veten të sigurtë a do të jetë anëtarë i mirë i Komsomolit!”

Lexuesi i sotëm duhet të bëhet shpresëmadh, dinjitoz, kur ta takojë mendimin aq të guximshëm të Horhe Luiz Borhesit për adhurimin që ka ndaj “Lightning” (laitningut) të gjuhës angleze. Borhesi e ka thanë në ndonjë moment dëshprimi, pa e pasë peshuar me përvojën e krijuesit të madh, thënien aq të guximshme, aq origjinale e aq të vërtetë: “Sot në letërsi, më vështirë është të gjendet lexuesi i mirë se shkrimtari i mirë ¹⁾ Ky mendim kaq origjinal nuk vlen, sipas Borhesit, vetëm për Amerikën Latine, për Amerikën e juntave ushtarake, për nazifashizmin evropian dhe për për sockomunizmin evroaziatik por vlen për letërsinë botërore në përgjithësi. Andaj s’është e rastit gjuha e Sabatos, e Borhesit, e vëçanërisht e Markesit, ku shenjuesit gjuhësor i jepet liria e fantazisë indopagane. Pra Borhesi, pa hezitim, me guxim të një intelektualit botëror e pranon sëmundjen politike, ushtarake, të gjuhës dhe të vet shenjës gjuhësore, prej Argjentinës e deri në Meksikë.

¹⁾ Horhe Luis Borhes “I pavdekshmi”, Prishtinë faqe 206

Aplikimi policor i trekëndëshit ideologjik

Shenja gjuhësore e, si barazim material i vlerës konceptuale në domenet gjuhësore të Evropës demokratike, sipas Raselit është përpjekur të arrijë konsolidim sa më spontan në konkurrencën e fortë të mendimit demokratik. Shenjuesi ose sintagma e gjuhës angleze, ta zemë, ndryshon kualitativisht nga shenjuesi i një gjuhe të regjimit totalitar. Sistemet totalitare e kanë zbuluar njëfarë zone të përhitur në mikrostrukturën e fjalës. Pikërisht në atë zonë të përhitur zë fill ndërtimi ideologjik; pra në strukturën më të vogël të gjuhës. Në këtë zonë të fjalës fillon hipertrofia e likantropisë politike. Pa mëdyshje do të konstatojmë se e njëjta fjalë leksikore më nuk ishte e barabartë kuptimisht në gjuhën angleze dhe, ta zemë, në gjuhën shqipe.

Tash, shtetasi i totalitarizmit shqiptar do ta zhvillojë instiktin politik kundrejt secilës fjalë. Ai u bë i vetëdijshëm se në çdo shenjë gjuhësore ishte kurdisur gracka e gabimit politik. Secila shenjë e gjuhës shqipe, e të mos flasim për struktura më të mëdha, në vete përmbante një mekanizëm të tërë denoncues, të quajtur “agjitacion e propagandë”. Shtetasi shqiptar para secilës fjalë ishte i pasigurt si para dyerve të burgut. Me ndrojtjen e çmontimit të një bombe, njeriu i totalitarizmit shqiptar, duhet të përdorte çdo koncept gjuhësor sipas gjedhes së re të zbërthimit në këndin (A), në këndin (B) dhe në këndin (C). Një gabim i vogël në këtë “zbërthim” politik të shenjuesit gjuhësor mund të shpiente në burg për disa vjet.

Ristrukturimi i konceptit në shkollat ideokomuniste, tek shtetasit shqiptarë, fillonte që në fëmijëri të hershme. Fëmija i klasës së parë fillore, i udhëhequr nga mësuesi i kurseve ideopedagogjike dymujore, fillonte t’i absorbojë shenjat e para

gjuhësore, të vënë si distinktivë zhbirues në tabelën halleligë. Ritualit i shenjave politike zhvillohej brenda klasës së fëmijëve të brishtë, në atmosferë të zymtë të ditës vjeshtore, aq të njëtrajtëshme e të përgjumur. Në këtë klasë që do të bëhet fidanishtë revolucionarësh, fëmija për herë të parë takohet me shenjën gjuhësore të cilës duhet t'ia kuptojë ndryshimin e brendshëm politik.

Mësuesi i kurseve ideopedagogjike, i cili përveç frikës politike, e ka zhvilluar edhe instiktin biopolitik, shpalos para fëmijëve të revolucionit konceptet e para ideologjike. Në klasën e parë të shkollës fillore, instikti biopolitik i mësuesit të kurseve tremujore, kultivon prirjet psikogjuhësore, revolucionare, të fëmijës. Nëpërmes këtyre shenjave gjuhësore fillojnë promovimet e para politike brenda klasës së parë të shkollës. Seleksionimi i nxënësve bëhet në një mënyrë që të gjithëve u duket shumë normale: nxënësit më “aktivë” e informojnë mësuesin për “fajet” e bashkënxënësve të klasës, gjatë kohës së pushimit midis orëve të mësimi, kur mësuesi nuk ka qenë në klasë. Është shumë sinjifikative se si e transformon nxënësi “aktivë” atë “fajin” e tjetrit. Në këtë determinim psikogjuhësor të nxënësit revolucionar ndihmojnë edhe prirjet gjenetike të nxënësit “aktivë”. Nxënësi që “e transmeton fajin” e bashkënxënësit tjetër, me bekimin e mësuesit, promovohet në kryesinë e klasës. Detyra e këtyre nxënësve “aktivë” është ta konsolidojnë pushtetin politik brenda klasës. Por mësuesi, para se të bëjë promovimin politik të këtij nxënësi do të kërkojë nga komiteti i shkollës që, ta verifikojë pastërtinë moralopolitike të familjes të nxënësit. Nëse ky nxënës e kalon edhe këtë pengesë, avancohet politikisht në tërë korridorin e shkollës, që më vonë të zgjidhet kryetar i rinisë për tërë shkollën. Natyrisht se aktiviteti ia mundëson të zgjidhet anëtar i Partisë. Sipas këtij sistemi ky nxënës me kalimin e kohës bëhet kuadër i Partisë sipas rekomandimeve të komitetit komunal; pastaj i rritur në frymën

e denoncimeve arrin në vendet udhëheqëse: drejtor apo në pozita më të larta të hierarkisë. Ne, që përcollëm kronologjikisht punën e këtij kuadri, do të shtrojmë pyetjen: cilën gjuhë, cilin koncept gjuhësorëopolitik ka përdorur ky njeri, atëherë, në kohën e diktaturës dhe cilin e përdor, sot, në kohën e konvertimeve të dyshimta politike e patriotike? Ky njeri i diktaturës s'ka aftësi psikofizike të konvertohet gjuhësisht e konceptualisht. Diktatura e ka caktuar gjenetikut elementin dominues brenda shenjës gjuhësore; jashtë këtij shenji nuk mund të jetojë askush. Kjo nuk është fatkeqësia vetëm e këtij kuadri partie, por është fatkeqësi gjithëkombëtare.

Punën e mësuesit, të kursit tremujor, për formimin e kuadrit, e bën edhe poeti, e cili me ngulm kultivon "poezinë e prindit politik" ndaj "birit politik". Ky "biri politik" i socrealizmit duhet ta banojë hapsirën midis historisë dhe ideologjisë, siç e emërton Raseli; terren të askujt, fushën midis filozofisë dhe shkencës. Sot, kur në kulturën shqiptare bëhen hapat fort të ngathët të demokracisë, shkrimtarët orvaten ta konsumojnë këtë terren sketerror për ta shpallur disidencën e vet.

Lexuesi shqiptar, as sot as dje, s'e ka as s'e kishte të qartë nocionin e disidencës. Duhet të mbrohem nga rreziku i këtij nocioni kaq të nëpërkëmbur, sepse mpleksja e nocionit disidencë krijon kope "disidentësh", të përbërë nga luftëtarë të LNÇ-së, të punëtorit të Sigurimit shtetëror, azilantit, izolantit, refugjatit, kuririt të shkollës e, deri tek roja e natës; e kush jo tjetër.

Emrat e disidentëve të Lindjes si: Pasternaku, Solzhenicini, Saharovi, Kundera e deri tek Haveli i dyshimtë, historia do t'i vërtetojë se s'kanë pasur mundësi për t'u bërë disidentë të mirëfilltë. (Emërtimi ekziston; dukuria nuk ekziston). Në shtetet e Lindjes komuniste paraqiteshin disa periudha të kurdisura kozmetike që stisnin po ashtu disidentë kozmetikë. Reformizmi iluzor i Hrushovit nxiti lajthimin e nocionit disident, që e paguan aq shtrenjtë fluturat e

mashtuara hungareze. Këto flutura hungareze që s'e kuptuan gjuhën mashtuese të "liberalizimit" të Hrushovit në vitin 1956, u shkelën me tanke nëpër rrugët e Peshtes si popull disident. Të gjithë duhet ta dimë se përkthyesit jugosllavë ishin ndër të parët përkthyes të Solzhenicinit e të Pasternakut, por ishin ata që e dorëzuan Imre Nagjin në duart e sovjetikëve. Hrushovit i nevojitej një aleancë kalimtare me shkrimtarët "disidentë", vetëm sa për ta "diskredituar" Stalinin. Këtë ndihmë, të pakursyer, ia ofroi Hrushovit edhe poeti më zyrtar i asaj kohe Jevtushenko, i cili me rekomandim nga lart, botoi "poemën" për diktatorin Enver Hoxha. Kjo "poemë", me rekomandim, po ashtu nga jugosllavët, u përkthye në shqipe dhe u botua tek revista "Jeta e re". Tash, Jevtushenko, autori i "poemës" politike mbi Enver Hoxhën, pa fijen e skrupullit kapërdiset në TVSH si disident i kohës së Hrushovit.

Sado të shkurtëra të kenë qenë këto erëra të vakëta politike në BRSS, e pastaj në shtetet e Lindjes, në një mënyrë i kanë paraprirë Pranverës së Pragës, e cila u shua ushtarakisht, por kujtimi i saj arriti deri në ditët tona. Dubçeku ishte vetëm një reformist, një renovues i socializmit, por nuk ishte për vendosjen e demokracisë së mirëfilltë. Natyrisht do të konstatojmë se kodi, mesazhi, koncepti, ligjërimi dhe sistemi i të menduarit të njeriut socialist, asnjëherë s'mund të lirohet ideologjikisht, edhe kur fizikisht kalon në anën e demokracisë. Anatomia ideologjike e ka përcaktuar bioritmin e të menduarit, prej mekanizmit të shenjit gjuhësor, e deri tek metabolizmi fonetik ose fonologjik. Shenja gjuhësore e kontaminuar substancialisht me ideologji, nuk e lejon shërimin e gjuhës, as të individit e as të kolektivit. Si mund ta shpjegojmë ndryshe gjuhën e përmbytur të të burgosurve politikë në Bashkimin Sovjetik, të sojit të Artur Londonit, të cilët për asnjë sekondë nuk dyshojnë në idetë e larta të Stalinin, por mendojnë se burgosja e tyre është një lajthim gjuhësor, apo një intrigë e vogël e armiqëve të Partisë, për të cilët Stalini nuk

e dinte. Të gjithë ata ushtarë dhe oficerë, që gjatë luftës ishin në Gjermani, pas asaj lufte u burgosën, por anjeri s'kishte dihotomi gjuhësore se në këtë burgosje kolektive ka dorë vet sistemi sockomunist. Fundja, të gjithë i besojnë gjuhës së ideologjizuar ideokomuniste. Atëherë prapë i vjen radha pyetjes: a ishin disidentë këta të burgosur të metagjuhës sockomuniste apo ishin viktimat të një regjimi totalitar?

Të burgosurit politikë shqiptarë, për të cilët janë dhënë shumë mendime, sinqerisht donë ta mësojnë metagjuhën politike me të cilën i drejtohen nëpërmes letrave Enverit për të konfirmuar, me të drejtë pafajsinë e tyre politike. Edhe këta mendonin se gabimisht kanë rënë në burg, pa dijen e Enver Hoxhës. Prapë do të pyesim: a është disident apo viktimë i burgosuri i tillë i cili ende s'e ka mësuar metagjuhën e vetdenoncimit?! Natyrisht ky i burgosur ka edhe "dobësitë e çastit" në ndërgjegjen e tij gjatë kohës së qëndrimit në burg. Shkenca dhe përvoja kanë vërtetuar, se, sado i fortë ideologjikisht apo moralisht qoftë njeriu, ekziston kufiri i durimit të torturës psikofizike. Përtej këtij kufiri asnjë njeri s'është në gjendje të dijë për vetveten; më s'i takon vetvetes. Përtej këtij kufiri të torturës eksperimentale, i burgosuri mund t'i denoncojë të gjithë, sipas kërkesës së hetuesit. Rrugë tjetër s'ka. I burgosuri tjetër, ai kosovar, nuk mund të shpëtohet nga gjuha ideopatriotike sepse Partia e Punë i kishte uzurpuar të gjitha entitetet kombëtare, ishte indentifikuar me Shqipërinë:

*ishte uzurpuar atdheu, si fiziku elementar i një kombi.
ishte uzurpuar shenja gjuhësore, kodi, mesazhi, fjala,
fjalja ...
ishte uzurpuar mendimi filozofik, letrar, historik ...*

Mendimi jashtë kësaj kornize ideologjike konsiderohej armiqësor dhe ky veprim gjuhësor dihotomik konsiderohej si mbeturinë zogiste apo balliste. Këtë nofkë politike askush në Kosovë s'e ka dëshiruar. UDB-ja jugosllave nuk ishte aq

naive, siç pretendohet gabimisht të paraqitet nga shumë të burgosur, se s'paska pasë ditur ta zbërthejë shenjën gjuhësore. Për ta njëmendësuar “disidencën”, i burgosuri kosovar don të bëjë të mbijetueshëm qëndrimin heroik në burg; ta konfirmojë qëndresën dinjitoze. Ky mendim, i paraqitur nga të burgosurit, stërmadhon përmasat e njëmendëta psikofizike të njeriut: me një gjuhë debatikasish fëmijënorë në njërën anë hipertrofon disidencën politike e në anën tjetër nënçmon gabimisht eksperimentin UDB-esk ndaj shqiptarëve të Kosovës. UDB-ja jugosllave s'ishte aq naive, sa t'i shpëtonin gjërat, ashtu siç pretendohet për interesa pseudohistorike të paraqitet sot; ajo kishte bërë elaborate të tëra ekipoqe që ta krijonin liderin kosovar, i cili do t'i shërbente si karrem, me gjuhën marksiste-enveriste të paraqitet sot për burgosje grupe marksiste leniniste. Midis Gjon Sereçit, Kapllan Resulit, UDB-ja jugosllave zgjodhi për lider të shqiptarëve të Kosovës këtë të dytin pikërisht për shkak të gjuhës ideomarksiste. Gjon Sereçi, në planin ndërkombëtar, do ta komprometonte Jugosllavinë, e cila aso kohe ishte bërë kinse kampione e demokracisë ndër shtetet ideokomuniste. Andaj pa farë hezitimi u pushkatua vetëm gjuha e Sereçit.

Pas vitit 1955, kur Jugosllavia kishte krijuar marrëdhënie të mira me Lindjen dhe Perëndimin, Shqipëria merrte rrugët e humbëtirës aziatike, për të arritur gjithnjë e më larg, deri në Kinë e Vietnam. Në këtë kohë Jugosllavia promovonte liderë dhe organizata proenveriste, marksisteleniniste, ndaj të cilave Evropa e SHBA kishin averzion politik. Pas këtyre promovimeve ideogjuhësore sipas katandisjes enveriane përcaktoheshin “liderët” që duhet të qëndronin me decaenie nëpër kazamatet jugosllave. Duhet ta kemi të qartë, bile sot, se Jugosllavia e asaj kohe kishte arritur fitore masive në tri drejtime: me Lindjen i kishte rregulluar marrëdhëniet deri atje sa Hrushovi t'i kërkojë falje Jugosllavisë; Perëndimi e konsideronte njëfarë sabotatori të paktit të Varshavës; të

painkuadruarit e adhuronin Jugosllavinë deri në gjuhën e ritualeve afroaziatike. Të gjithë e dimë se Jugosllavia pikërisht në majën e këtyre sukseseve e filloi aksionin e armëve në Kosovë, jo për t'i mbledhur armët që s'i kishin shqiptarët, por për të treguar para botës se shqiptarët e Kosovës e kishin një gjuhë enveriste me konotacion terrorist. Shqiptarët paraqiteshin para Evropës si të indoktrinuara me stalinizëm nëpërmes ndikimit gjuhësor të Enver Hoxhës. Nga shumë të burgosur, të eksperimentuar ideopolitikisht në elabortet e Beogradit më i përshtatshmi gjuhësisht u veçua Ali Aliu, i ri, entuziast, i shkolluar në socializëm, marksist i vetshpallur.

Këtë eksperiment elabortet e Beogradit e kishin përvetësuar pikë për pikë nga shkolla e gjuhësisë politike të Marrit në Moskë. Sipas kësaj shkolle të Moskës, trekëndëshi ideoletrar fillon të aplikohet edhe në procedurën policore:

*në këndin A, vendoset hetuesi, prokurori, pushteti ...
në këndin B, vendoset i burgosuri politik ...
në këndin C, të gjithë shtetasit e sockomunizmit.*

Në këtë mënyrë banorët e këndit A, të trekëndëshit politik, siç ishin: redaktorët, kryeredaktorët, shkrimtarët, gazetarët, e të gjithë intelektualët e llojeve të tjerë, e kishin kuptuar se një shenjë gjuhësore e pozicionuar gabimisht marramendhi do t'i kthente në banorë të këndit B të trekëndëshit policor. Banorët e këndit C duke "lexuar" shembullin e këndit B të trekëndëshit policor, orvateshin ta ruajnë pozicionin e fjalës zero në këtë trekëndësh. Sipas procedimit të shkollës moskovite, UDB-ja jugosllave i caktonte për liderë të shqiptarëve të Kosovës, jo të burgosurit më të rrezikshëm, por të burgosurit më të dobishëm, nëpërmes gjuhës së të cilëve formalisht inskenonte organizata ultra të majta politike, për ta arsyetuar terrorin shtetëror mbi shqiptarët. Qëndrimi i gjatë i "liderit politik" në burg, synonte të krijojë gjuhën e legjendës politike, e cila në dy dimensione i shërbente qëllimit të politikës antishqiptare:

1. Mbante ndezur tek rinia shqiptare e Kosovës njëfarë gjuhe të revolucionaritetit socpatriotik, që shndërrohej në një minierë politike për burgjet e UDB-së.

2. UDB-ja i “konkretizonte” organizatat marksisteleniniste, sa herë që kishte nevojë politike, sipas normës së elaboratit të gjuhës policore. “Formonte” organizata marksisteleniniste me emra e konotacione kombëtare. Zakonisht “organizatat marksisteleniniste” sipas gjuhës policore të UDB-së duhej të “financoheshin” nga Sigurimi i Shqipërisë, por gjithnjë të organizuara nga “lideri” kosovar. Çdo i burgosur politik duhej t’i shërbente UDB-së si bërthamë politike, rreth të cilit doemos do të krijohej organizata “terroriste marksisteleniniste”, pastaj “zbulohej” lidhja vertikale me “liderin”. Sipas shabllonit të gjuhës policore, më në fund “zbulohej” financimi i Sigurimit të Shqipërisë. Zakonisht këto organizata elaboroheshin brenda mureve të burgjeve; aty UDB-ja organizatorët i sistemonte nëpërmes thyerjeve psikofizike të të burgosurve.

Këto organizata marksisteleniniste të shqiptarëve të Kosovës, në opinionin ndërkombëtar, Jugosllavia i demonstronte si organizata të Mafies së kuqe, të udhëhequra nga “kumbara” socpatriotik kosovar dhe “kumbara” panmarksist i Shqipërisë. “Kumbara” kosovar caktohej ndonjë lider marksistleninist, ndërsa “kumbara” i panmarksizmit të Shqipërisë ishte Sigurimi i Shqipërisë. Evropa i përtyppte e i ripërtyppte këto “informata” me ngathtësinë e lopës plakë. Sot, më shume se kurrë më parë, jo vetëm shqiptarëve, por të gjithë popujve të kontaminuar ideologjikisht, u duhet racionalizimi i ekonomisë logjikogjuhësore, që do ta rivendoste në baza reale “liderizmin” e dikurshëm dhe “disidencën” e sotme. Ne kur të domë mund ta mashtrojmë vetveten por nuk mund t’i mashtrojmë të tjerët, deri sa të të tjerët dhe ne duhet ta dimë, se në elaborimet e metodologjisë policore të totalitarizmit, një natë, vetëm në natë, mund ta përgatiste njeriun psikofizikisht për rrethin e parë të ferrit. Këtë fakt na e

jep Selzhenicini nëpërmes shembullit të Inokentijes, i cili në fund të natës së parë të burgosjes do ta jepte çdo gjë vetëm për një gjilpërë. Pra elaborimit policor të totalitarizmit ideokomunist s'i duhen më shumë se nëntë net për ta dërguar njeriun në rrethin politik të Luciferit. Në këtë faturë të gjuhës politike s'ka qenë i mundëshëm liderizmi, as s'ka qenë e mundëshme disidenca. Për këtë duhet të bëhemi të vetëdijshëm, ta ruajmë dinjitetin njerëzor sa nuk është tepër vonë. Për të arritur deri tek kjo gjendje e vetëdijës politike, së pari duhet ta kurojmë, pastaj ta shërojmë gjuhën.

Ne duhet ta dimë se atëherë ishte ndryshe: figura e të burgosurve politikë bëhej figurë e urrejtur, që si shpata e Demokleut u rrinte kërcënueshëm mbi kokë të gjithëve, bile edhe njerëzve, që mundoheshin të bëheshin të padukshëm fizikisht e intelektualisht. Natyrisht se egoizmi i njeriut, atij që i frigohet, jo vetëm i ndruhet por edhe e urren. Ugolini shqiptar, në trekëndëshin gjuhësor të nje legjende politike, ngadalë e krijon konceptin psikogjuhësor të fajit kolektiv. Njerëzit frikësohen nga vërtëllimi i trekëndëshit politikogjuhësor andaj shkojnë deri te mohimi dilerant. Të tjerët, ata që kishin "pozita politike", e denonconin dhe e mallkonin singërisht të burgosurin politik duke e mbrojtur trekëndëshin e gjuhës policore. Qielli i secilit katandisej nga reja e rrezikut politik.

Në këtë qiell politik klasifikoheshin tre lloje armiqësh potencialë më së pari të zbuluar dhe të dënuar nga Lenini:

armikun ideologjik me kombësi ruse

armikun ideologjik nga marksistët ndërkombëtarë që vinin në Mekën ideokomuniste për pelegrinazh. Këta komunistë, nga vende të ndryshme të botës, konsideroheshin spiuj potencialë deri në atentatorë politikë

armiku më i rrezikshëm ishte armiku me kombësi joruse e me nënshtetësi të BRSS-së, që s'ishin të

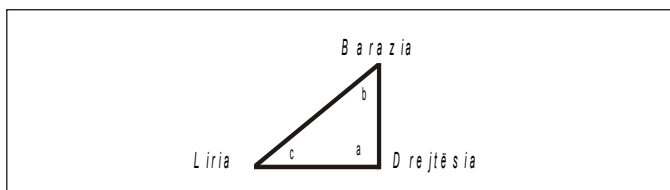
pakët nga republikat baltike e deri te republikat aziatike. Secili nga këta “tradhëtarë” të ideokomunizmit me gjuhë të veçantë duhej t’i pranonte “mëkatet” politike për hir të interesave të Partisë. Besnikëria e këtyre “armiqëve” duhej të vërtetohej nëpër Gjyqet e improvizuara, në praninë e “gazetarëve te Perëndimit”.

Viktima politike duhej t’i bindej pastërtisë ideore të shënjit gjuhësor, konceptit, sintagmës, apo teksit politik. Ndodhnin raste, jo të rralla, që viktima nuk besonte se kishte bërë “fajin politik” por nuk ndodhte asnjëherë, që kjo viktimitë të mos i besojë pastërtisë ideore të shenjuesit gjuhësor. Bërthama etimologjike e konceptit ishte zbrazur prej përbërjes tradicionale leksikore dhe brenda formës tradicionale të fjalës ishte tulitur përbërje e re . Këta shenjues të rinj, përveç funksionit gjenerativ, duhet të kishin edhe sugjestionin ritual. Njeriu i ideologjizuar ishte i lidhur me “të dy vlerat” e shenjit: me “vlerën” e re konceptuale dhe me “vlerën” rituale sugjestive.

Tri kategoritë e armiqëve të Stalinit burgoseshin me fajin fillestar se nuk e njihnin tërësinë politike të shenjit gjuhësor ideopolitik, se nuk dinin ku fillon e ku përfundon vlera e konceptit ideologjik. Andaj Partia kishte për detyrë ta mbrojtë grigjen e vet, nga infiltrimi i armikut, me pastërtinë absolute të shenjit ideogjuhësor.

Viktimës i determinohej si argument i vetëm koncepti ideogjuhësor: **Komunizëm**, të cilin emërtim viktima ishte e detyruar ta mësojë në tekstet ideofilozofike si barazim të tre shenjuesve tradicionalë: liri, drejtësi, barazi, të unifikuar brenda të njëjtit shenj ideogjuhësor: Komunizëm. Me faktin se tre elementet tradicionalë kishin formuar një koncept ideologjik, atëherë rreziku qëndronte në permutacionet e renditjes së trekëndëshit mikrostruktural të konceptit politik.

Nëse merrej trekëndëshi i parë mikrostruktural i konceptit ideologjik në këtë korelacion:

atëherë secili njeri mund të akuzohej për renditje të gabuar. Pra ky koncept përherë mbetej shtrati i Prokrustit, duke u bërë model i trekëndëshit më të fortë. Gjithmonë e gjithkush ishte i kërcnuar prej gabimit të rradhitjes së kësaj mikrostrukture të shenjit. Lexuesit e pranonin “mëkatin” e keqrenditjes; se në vend të elementit A, ka vendosur elementin B, ose anasjelltas.

Këtë metodologji marriste në gjuhësi, e zhdanoviste në letërsi, e katandisi edhe më shumë, deri në dilerium policor, totalitarizmi i Enver Hoxhës. Shqipëria komuniste, vëçanërisht pas viteve të gjashtëdhjeta, kur më s’e kishte “kujdesin” e gjuhës sovjetike, e trembur historikisht nga koalicioni i armiqve ideologjikë, i rreshtej komoditetit të burgosjeve selektive; bëheshin burgosje kolektive dhe pushkatime kolektive.

Nga vitet e pesëdhjeta në Shqipëri filluan të grumbullohen shumë kosovarë të përndjekur nga UDB-ja. Eksperimenti u zhvillua edhe mbi këta “minj politikë”. Kosovarët e ikur në Shqipëri, të cilët ende e kishin etiketën e gjuhës armiqësore të Drenicës e të Masakrës së Tivarit, konsideroheshin të papërshtatshëm për metagjuhën politikë të sockomunizmit në Shqipëri. Për ta eliminuar rrezikun e konceptit gjuhësor që sillnin Kosovarët në Shqipëri, Sigurimi

shtetëror vazhdoi aleancën me UDB-në jugosllave. Sigurimi shqiptar kërkonte nga UDB-ja jugosllave kosovarë të komprometuar, që t'i shpallte të arratisur në Shqipëri. Këta persona analfabetë, që dikur në Kosovë kishin mbajtur poste partiake e, që më UDB-së s'i duheshin, iu dorëzuan Sigurimit shqiptar, të cilët me decenie qëndruan nëpër burgjet e Shqipërisë, duke arritur të bëhen denoncues të ndërsjellë profesionistë të Kosovarëve në Shqipëri. Në anën tjetër të kufirit, UDB-ja çdo ditë burgoste njerëz me akuzën se u vinin natën ata “diversantë”, të cilët UDB-ja i kishte dorëzuar tek Sigurimi shqiptar.

Në këtë mënyrë të elaborimit, në Beograd e Tiranë, tek shqiptarët tentohej të kultivohej gjenetika gjuhësore e dyfishtë hibride, siç veprohej me minjtë e “kacës mesjetare”.

Natyrisht, ka njerëz që s'e kanë lexuar këtë metodë, dhe mirë kanë bërë që s'e kanë ditur trishtimin e saj. Jemi të detyruar ta shpjegojmë metodën e hibridizimit gjenetik mesjetar të këtij brejtësi të urryer, që do ta quajmë kambializëm përtej shenjit ideogjuhësor: në mesjetë hidheshin në fundin e thellë të një kace disa minj. Aty gjithë kohën liheshin pa ushqim. Instikti i fortë i urisë i shtynte ta hanë llojin e vet, deri sa në fund të kacës mbetej një i vetëm; pasi i kishte ngrënë të gjithë të tjerët. Ky mi, monstrum, pas këtij eksperimenti e hante vetëm llojin e vet dhe, më në fund nxjerrej nga kaca për t'i shfarosur minjtë e tjerë të shtëpisë. Ky është quajtur “eksperiment i shkatërrimit gjenetik”.

Do të na dukej e dhembshme të bëjmë një krahasim me hibridizimin gjenetikogjuhësor të njeriut të sockomunizmit. Eksperimentet u bënë në megamedium, sipas egoizmit të njeriut: në letërsi sipas lojalitetit politik të shkrimtarit, në gjuhësi sipas hapsirës prokrustiane të shenjit gjuhësor...

Sot, ne mund të llomotisim në mënyrë të papërgjegjësi për çkado, por a mund ta mohojmë një periudhë shumëvjeçare, kur askush s'mund t'i besonte askujt, kur të

gjithë ishin kundër të gjithëve. Cilën gjuhë e kemi përdorë atëherë dhe cilët libra? Arkivi i kësaj gjuhe dhe i këtyre librave ekziston e do të ekzistojë edhe për nipat e nipave tanë. Po gjuha e sotme cila do të jetë?

Arka e Nojës

Në Shqipëri klima politike po acarohet në përpjestim me izolimin e sistemit dhe arriti të bëhet kampione në gjithë Evropën për vrazhdësinë e arketipit letrar. Arketipi i letërsisë shqipe e jetësoi instinktin e vetmbrojtjes, jo vetëm të shkrimtarëve por të të gjithë atyre që doemosdo ishin ngërthyer në trekëndëshin ideor e s'pretendonin të merreshin me këtë profesion. Sipas studimeve do ta vërtetojmë, jo vetëm animizmin e personazhit, por sipas trekëndëshit psikogjuhësor do të konstatojmë hibridizimin, apo thënë më qartë, degjenerimin psikobiologjik të njeriut shqiptar, që ka lidhje të forta me faktorin gjuhë.

Disa shtete ideokomuniste të vendeve lindore, si Polonia e Çekosllovakia, kishin "lëvizur" pak nga shtrëngesa moniste, vëçanërisht pas viteve të gjashtëdhjeta. Në këto shtete vërehej ndonjë "lule e kumbullës japoneze", që kishte filluar të dukej që në dimrin e pesëdhjetë e gjashtës, si në Hungari e në Gjermaninë e lindjes. "Lulet e kumbullës japoneze" kurrë s'kanë dhënë fryt sepse gjithnjë lulëzojnë mu në mes të dimrit, dhe janë të determinuara të dështojnë; ato vetëm paralajmërojnë idenë për pranverën.

Në shtetin e shkrimtarëve shqiptarë ndodhi profetizimi më i keq. Personazhi i veprës letrare, njeriu i gjallë, gjuha, dhe të gjitha entitetet e mundëshme të një kombi, u animizuan në trekëndëshin e determinuar. Askujt nga shqiptarët më nuk i lejohej as reminishenca asociative e farsës faustiane. Shkrimtarët shqiptarë, me fshesat e shtrigave, i pastrojnë terrenet paksa të dyshimtë të trekëndëshave literalë, vëçanërisht dallimet e kodifikuara politike midis protagonistit

pozitiv dhe atij negativ. Këto dy personazhe nuk guxojnë të takohen askund në historinë e letërsisë shqiptare, sepse mund të ngjallnin dyshimin. Askush më, sipas këtij kodifikimi të hekurt literal, s'kishte mundësi t'ia "shesë shpirtin djallit" as për një gjysmë ore, apo për një çast të lig në shkallën figurative. Shkrimtarët shqiptarë kujdestaronin njëzet e katër orë në ditë që të mos ndodhte ndonjë komplot brenda letërsisë ideore.

Shkrimtari shqiptar, protagonistin shqiptar dhe lexuesin shqiptar sipas strukturës danteske u mbyllën brenda Arkës së Nojes për të udhëtuar drejt "amshimit të lumturisë politike", sepse jashtë shtetit politik shqiptar ishte kontaminuar politikisht e gjithë planeta, po ndodhte përmbytja politike e përmasave biblike. U zgjodh raca me e mirë politike e botës, me Prisin më të mirë të historisë, dhe me këtë arkë të Nojes socialist u nis për t'i kapërcyer të gjitha të këqijat historike prej Adamit e deri tek Apokalipsa e parathënë e Gjonit. Gjysma e popullit shqiptar mbeti jashtë Arkës ideopolitike të shpëtimit. Kjo gjysmë tragjike e popullit shqiptar që mbeti jashtë Arkës, nga Çamëria e Kosova, e përcillte me dëshpërim largimin e anijes së nënës Shqipëri. Nëna po ikte nga gjysma e fëmijëve të vet. Nënën kosovare e nënat çame, rreqetheshin nga klithmat e vëllezërve të tyre, vëllai dëgjonte klithmat dëshpëruese të vëllaut, gjaku vajtonte gjakun. Arka ideologjike po gozhdohej si kështjella e Kont Ugolinit. Zërat dëgjoheshin si një uturimë nëntokësore, derisa pas viteve të gjashtëdhjeta zallahia trishtuese e Shqipërisë s'u dëgjua më. Shqipëria hyri ngadalë në nebulozën e galaktikës së harresës. U bë nata e gjashtë e Biblës shqiptare.

Pas kësaj ndarjeje përfundimtare, Kosova e bë fajtoreshë e dyfishtë: heretike e gjuhës ideologjike dhe fajtoreshë kujdestare e gjuhës nacionaliste. Për këto dy gjuhë dënimi ishte i dyfishtë: Nëna e stërkequr Shqipëri dhe Njerka Jugosllavi e kishin dënuar shumë më heret me herrje demografike në Drenicë, Gjilan, Tivar e gjetiu, se Kosova fliste gjuhë pak më ndryshe.

Grupi i tretë i shqiptarëve i emërtuar në mënyrë fyese **diasporë** mbeti jashtë Shqipërisë dhe trojeve tjera shqiptare, duke rravguar rrugëve të Evropës, Amerikës, Turqisë, e kahmos tjetër. Vetëm këta shqiptarë, që sot krejt gabimisht i quajmë “të diasporës” e përjetuan se pikëllimi i zemrës nuk mund të shprehej në gjuhë tjetër; vetëm këta e kuptuan me zërin e zemrës se thellësia e pikëllimit mund të shprehet vetëm me gjuhën që dëgjon dhe e flet në endërrën fëmijnore.

Në gjithë këtë frustrim kombëtar të shqiptarëve, më së pari i ra hise gjuhës së letërsisë ta animizojë “Luftën Nacionalçlirimtare” në rrafshin e katarzës më spekulative politike. Letërsia do ta stisë këtë luftë, si lektisje të kryehershme të popullit shqiptar: sipas letërsisë qyqare gjysma e popullit shqiptar kanë shprehur vullnetin të jetojnë nën tiraninë e sockomunizmit të kohës së gurit në Shqipëri e gjysma tjetër të quajtur kosovarë kanë lektisur të jetojnë në “bashkimin e vullnetshëm” me Jugosllavinë!

Për t’iu rreshtur idesë fillestare, diletante, të letërsisë shqipe, do të na japin mësim shkrimtarë, si Miltoni anglez, që nga nebuloza qiellore krijoi “Parajsën e humbur”. Të “frymëzuar” nga një periodizim i gjymtë socrealist shkrimtarët shqiptarë e krijuan “Parajsën e fituar”. Në këtë periodizim të gjymtë të letërsisë shqipe estetizohej qëllimisht ideja e masovizimit të padefinuar kombëtarisht. Kjo letërsi, nëpërmes arketipit, do ta getizojë lexuesin dhe gjithë masën njerëzore brenda këllapës ideologjike; në atë pozicion ku s’mund ta provokojë as armiku më fiktiv ideologjik.

Si shembull, në sërën e shembujve të studimeve letrare, do ta veçojmë shumëgjuhësinë, shumësinë e tekstit të pseudoarakullit të promovuar aq shpesh në letërsinë shqipe dhe natyrisht që nga studimet nismëtare mbi Naimin do të gjendemi para dyerve të censurës. Naimi “u dëbua” nga letërsia shqipe në mënyrën më përfide. Në librat shkollorë jemi orvatur ta krahasojmë Naimin me nocionet gjeografike, gjithnjë

duke e shtyrë herë kah misticizmi, kah legjenda e herë kah religjioni zyrtar. Ky determinim Naimin e bëri gjithnjë e më tepër të pakuptueshëm për nxënësin, studentin, dhe interpretuesin. “Kritiku letrar” ishte i detyruar, në fund të çdo studimi për Naimin, ta promovonte nofkën: “Naimi nuk e njihje dialektikën andaj s’mund të hyjë në parajsën ideologjike”. Sipas të gjitha metodave të majta apo të djathta shkrimtari anjëherë s’mund të rrijë brenda veprës së vet. Sistematikisht krijohet dysia gjuhësore e biografike e rishqyrtimit të shkrimtarëve.

Atëherë do të gjendemi sërish para pyetjes provokative: cilit shkrimtar, detyrimisht shkrimtar të gjallë, do t’i takojë fati i Dantes: të harliset pa pengesa në parajsën përmbajtësore? Letërsisë shqipe, në gjithë periodizimin e saj, s’i është duhur purgatori, sepse ka mundur të bëhet vendbanim i personazheve të identitetit, që për protagonistin shqiptar po edhe për patriotizmin primitiv, gjithnjë kanë qenë të dyshimtë. Sipas këtyre studimeve halleliga të letërsisë shqipe, Virgjili shqiptar mund të përcaktohej në zonën e hirosur midis Jeronim De Radës dhe Naim Frashërit. Këta dy poetë, një kohë të gjatë mbetën duke pritur paraqitjen e Dantes së gjallë, i cili do ta caktonte Virgjilin e letërsisë shqipe: De Radën apo Naimin.

Beatricet e letërsisë shqipe që nga paraqitja e tyre e parë s’janë aspak paqësore, siç pretendojnë të paraqiten me natyrën e tyre femërore. Ato i kanë usurpuar të gjitha entitetet: morale, patriotike, politike e shtetërore. Për shkaqe gjenetike, seleksionimi i tyre mbetet në kodifikimin gjuhësor politik, derisa “Hyu ideologjik”, me shkopin e Bariut e shpie grigjen tek “uji i shpëtimit”. Me kalimin e kohës u bë pak diskutabile paraqitja e Dantes dytësor. Bashkë me rritjen e kësaj polisemie figurative, një natë me shi, në Prishtinë arriti Godoja të takohet me shqiptarin ideofolklorik. Në këtë kontekst, Godoja nuk vinte në Prishtinë aq i humbur në kohë dhe hapsirë, siç ishte paraqitur në vendlindjen e vet. Ai vinte me

mision të caktuar: vinte të “konfirmojë” se në Pishtinë krijohet letërsi modernei. Pra Godoja në Prishtinë nuk vjen nga kureshtja për kulisat e skenës ballkanase; ai vjen me mision edhe për t’i rrafshuar filozofikisht kufinj të veçorive të gjuhës, ose thënë më qartë, erdhi nga qendrat e Evropës në Prishtinë për ta “zbuluar” me filozofinë e absurdit ndonjë protagonist të “optimizmit revolucionar”. Ky protagonist i “optimizmit revolucionar” mund të ishte politikani i entuziazmit ideofolklorik, që pjesërisht konsiderohej i demoduar.

Letërsia e zhvilluar në Kosovë, për shkaqe të qarta politike, kryesisht është orvatur t’i rreshtet trekëndëshit politikoletërar. Këtë shmangie letërsia kosovare e bëri me program sepse temat letrare duhej të përkonin me Lidhjen komuniste të Jugosllavisë e, kjo letërsi këtë e bënte në mënyrë të tërthortë. Përveç, në disa raste të rralla, të pseudoshkrimtarëve të Lidhjes komuniste të Jugosllavisë, letërsia kosovare i është rreshtur trekëndëshit banal politik në disa variante: ka kultivuar poezinë e gjuhës polisemike, kritikën eseistike, prozën e historisë së largët kombëtare, prozën e gjeografisë jodemografike me kompozicion të hiçt. Por nuk mund ta mohojmë krejtësisht krijimin e një romani me kompozicion të përhitur nën ndikimin e socrealizmit shqiptar. S’është as e pamundëshme as e panevojshme të studiohet në tërësi letërsia kosovare prej filimit e deri më 10 mars 1990, për të nxjerrë këtë përfundim të prosedeut letrar:

- a. heroi folklorik i ristrukturuar me polisemi të padefinuar figurative.*
- b. heroi i ndikimeve fragmentare europiane me pretendime moderniste.*
- c. heroi i historisë së lashtë dhe i gjeografisë jodemografike.*
- d. heroi i romanit të përhitur social.*

E gjithë kjo është quajtur letërsi kosovare me kontura të dalluara procedimi nga letërsia që zhvillohej në Shqipëri. Kjo letërsi, e quajtur “*kosovare*”, në të ardhmen do të jetë më e vështirë për studim, sepse tematikisht është shumë efemere njëditore, shumë fluide. Studimi i saj, në të ardhmen duhet të jetë shumë fragmentar në aspektin tipologjik, kohor, gjuhësor dhe figurativ.

Dogana e letërsisë shqipe

Analizat e veprave letrare në letërsinë shqipe kanë nxjerrë në spikamë se protagonistit artistikoletrar nuk ekziston për të gjitha situatat brenda veprës. Shumë episode të veprave letrare, përkundër vetëdijës së shkrimtarit, ose mbeten të zbrazta, ose rastësisht depërtojnë personazhe të papërshtatshme. Protagonisti kërkon, me të drejtë, situatën e volitshme për veprim, të cilën asnjëherë prej fillimit e deri sot nuk e arriti në letërsinë shqipe, e shumë më vështirë edhe në letërsinë botërore. Çfarë protagonistësh do të jenë Stavri Lara, Zef Mojsiu, Din Hyka, Ismail Kamberi, Emira Velo... të cilët prej paraqitjes së parë nuk lëvizin nga ngurosja e trekëndëshit metafizik? Edhe në letërsinë botërore, bile edhe në perlat e kësaj letërsie, gjejmë episode të tëra metafizike brenda trekëndëshit letrar. Në këtë trekëndësh metafizik, ngado që e fillojmë leximin e tekstit, do të ndalohemi në të njëjtën pikë, para fatit ta determinuar të protagonistit. Ana Karenina, Ema Bovari dhe Irena Forsajti nuk veprojnë me intensitet të njëjtë brenda trekëndëshit literal: Ana Karenina dhe Ema Bovari që në gjysmën e veprave kalojnë në trekëndëshat metafizikë ku i pret dënimi i rreptë moral, të cilave u mbetet vetëvrasja si shembull i dështimit jetësor, ndërsa trekëndëshi letrar i Irena Forsajtit lëviz me ritëm të natyrshëm. Përkundër autoritetit të lartë të këtyre personazheve të letërsisë botërore, të përkthyer me një gjuhë arketipe në letërsinë shqipe, kritika ideologjike i skematizon brenda idejshmërisë së dyshimtë ideoestetike. Kjo kritikë mëton të arrijë realizimin e idesë së detyrueshme se, të gjitha personalitetet historike, letrare, filozofike... do të barazohen para gabimit gjuhësor të

përbashkët: para mungesës së vetëdijës moralopolitike. Vizavi këtij vlerësimi, kritika ideore shembullin e vet revolucionar e shpall si kod përfundimtar, me të cilin ua cakton moshën, përherë adoleshente filozofëve prej Sokratit e deri tek Hegeli, shkrimtarëve prej Homerit e deri tek Tolstoi, historianëve prej Herodotit e deri tek Hameri... . Figura artistike në këtë kodifikim decidiv, s'ka mundur të ekzistojë. Atje ku flourescencon metafora ose simotrat e saj, krijohen gropa të errëta, shumë të dyshimta ideologjikisht.

Në të gjitha letërsitë, bile edhe në ato të quajturat më modernet, figura artistike është treguar shumë anarkike. Mendimet janë shfaqur të ndryshme në studimet e përbotshme; disa figurën e kanë quajtur nyjetim të mendimit, disa tjerë figurën e kanë emërtuar si shmangie prej denoncimit politik, e deri tek estetizimi i mirëfilltë.

Filozofia, që nga goja e orakullit e deri tek nyjetimi polisemik, figurën e ka emërtuar si mundësi intelektuale të interpretimit shumëgjuhësor dhe të leximit. Në këtë mënyrë të folurit e orakullit do ta zgjojë asociacionin e ëndërrës, pa pasur pretendim e të kuptuarit direkt. Pra, në letërsi, figura locohet si medium i komunikimit midis orakullit dhe lexuesit.

Rruga e komunikimit të tillë është treguar e mjegulluar veçanërisht prej kalimit të idesë tek inkarnimi i personazhit. **“Djali shkapërdar”**, autor i të cilit, sipas Biblës, është vet Jezu, tenton me shembullin familjar ta kapërcejë atë hapësirën neutrale midis idesë dhe protagonistit, për ta arritur efektin e kompozicionit, të shembullit të detyrimit.

Arkitektët e mediumit ideologjik u gjendën para detyrave politike, duke u orvatur ta riparojnë shumë hipohondrikisht tregimin e parë të letërsisë shqipe. Këta arkitektë të historisë së letërsisë shqipe filluan ta ristrukturojnë përmbajtjen e folklorit shqiptar, ta qëmtojnë letërsinë artistike prej zanafillës, ta riparojnë detajisht historinë e letërsisë sipas “materializmit historik”.

Atëherë dhe sot, ishte e qartë dhe është e qartë tendenca, që **ideja e partisë** të materializohet në konstruktin e protagonistit, që lexuesi ta shihte sa më qartë shembullin e lartësisë ideore. Partia i shndërronte në shenjues gjuhësorë të gjithë shembujt ideorë të kulturës shqiptare. Reduktimi i idesë, decidivisht duhej të shndërrohej ose në shenjues kategorik pozitiv ose në shenjues kategorik negativ. Shenjuesi, i shenjuari, kodi, mesazhi, teksti, nënteksti ... nën trysninë e shembullit, pozitiv dhe negativ, krijuan që në fillim metagjuhën e rrezikut politik. Ky shenj gjuhësor-ideor ndryshon krejtësisht nga shenji gjuhësor i Gjon Buzukut. Shenji gjuhësor ideopolitik bëhet paditës, ndërsa shenji gjuhësor i Buzukut mbetet polivalent, me shenjën morale të fesë, të familjes e të atdheut. Kodi i vjetër gjuhësor, qoftë ai kod fetar, moral, apo kod patriotik, nuk mund të bashkëjetonte më me kodin e ngurt. Mund të konkludojmë se midis kodit gjuhësor të Buzukut dhe kodit gjuhësor ideologjik u konsistua gjuha masone, me të cilën njerëzit i reshteshin rrezikut politik. Etimologjia e fjalës shqipe tashmë mbeti vetëm gëzhgojë masone, e cila gjithnjë mbushej me konotacion të ri. Brenda fjalës, sintagmës, fjalisë, vendosen konotacionet për inkubacion të ri ideologjik.

Semantikisht filloi heshtja e thellë gjuhësore; rreth secilit individ u krijua zona e përhitur sematike, sepse secili shtetas mund të bëhej viktimë e konotacionit të dyshimtë politik brenda një fjale apo një sintagme. Në kuptimin e mirëfilltë i gjithë populli shqiptar u detyrua sërish “ta mësojë” semantikën e re të gjuhës shqipe, për të arritur t’i lexojë dhe t’i interpretojë tekstet. Derisa arkitektët e teksteve ideoletrare bënë renovime spekulative ideogjuhësore, shkrimtarët shqiptarë detyrohen ta mësojnë Adamin ideosocialist të rrijë cuc brenda letërsisë, duke ia hëqur mundësinë e përsëritjes së mëkatit të parë. Këtu caktohet semantika e pozicionit ideopolitik dhe degradimi i shenjës tradicionale gjuhësore. Depersonalizohen të gjitha personazhet e “Dhjatës së vjetër” të letërsisë shqipe. E gjithë krijimtaria e traditës së zvetnuar,

çoftë letrare, historike, sociologjike, e deri te kënga popullore, çvendoset nga zona e ndikimit. Fillon tkurra e ngjarjeve historike, e personaliteteve. Banorët e folklorit, të letërsisë, të historisë shqiptare, shpërngulen nga zona e moralit arkaik për t'iu përshtatur ideologjisë. Andaj këta banorë të vjetër të letërsisë shqipe kolektivisht hyjnë në zookopshtin ideologjik.

Në këtë dyndje të madhe historikoletrare i shohim Skënderbenë, Ismail Qemalin, Avdyl Frashërin, Hasan Prishtinën, Mit'hat Frashërin ... Buzukun, Budin, Bogdanin, Naimin, De Radën, e deri te shkrimtarët e intepedencës, që si xhuxhë historikoletrarë zbresin drejt dikasterëve të Partisë për t'u rivendosur në skutat arkivore historikoletrare, pa qenë aspak të sigurtë se cili do të jetë vendi i tyre i caktuar nga Goliati ideor. Në këto zyra të komiteteve të Partisë doganohet e gjithë veprimtaria historikoletrare, e cila, duhet ta pranojë mëkatin gjuhësor, konceptual, mëkatin antidialektik. Të gjitha këto personalitete, me ndrojtjen e Djalit shkapërdar e kapërcejnë kufirin e semantikës arkaike për t'u "riatdhësuar" në Shqipërinë e ideologjisë. Shumë prej tyre nuk arritën ta marrin këtë nënshtetësi ideologjike dhe mbetën duke rravguar rrugëve të botës, si sibila të humbura e të mallkuara që lektisin për një varr në Shqipëri.

Në të gjitha tekstet shkollore, nxënësit, profesorët, studentët, janë dresuar të pikëllohen para klaustrofobisë së një "legjende" të misrit, por edhe të revolucionizohen për fatin e malësorit shqiptar. Tek "Legjenda e misrit", malësori shqiptar bie në Shkodër, sikur një grua, për ta doganuar burrinë e vet. Ky malësor këmben dinjitetin e vet vetëm për njëzet e pesë kilogram misër! Malësori shqiptar po delte nga një legjendë për të hyrë në një legjendë tjetër: ai del nga legjenda antike e "**Lahutës ...**" e hyn në legjendën klaustrofobike të kokrrës së misrit. "**Legjenda e misrit**" nuk kërkoi vetëm transponim fizik prej legjendës së parë në legjendën e dytë, por në oborrin e "**Legjendës së misrit**" promovohet qyqarllëku gjenetik i malësorit shqiptar. Populli shqiptar sipas

“Legjendës së misrit” po dilte kolektivisht nga frymëzimi folklorikoantik dhe ngadalë po hynte në legjendën e llucës, që më vonë sipas periodizmit të letërsisë do të emërtohet materializëm historik.

Sipas një periodizimi të letërsisë shqipe, pozita e Demiurgut inkvizitor; pozita e vizionarit ideor, i takoi pikërisht Millosh Gjergj Nikollës. Ai u bë doganieri i parë në zyrat e Partisë, ku do të doganohej e gjithë letërsia shqipe. Një shprehje zyrtare, fort mospërfillëse e Migjenit, i priste para zyrës ideologjike të gjithë shkrimtarët shqiptarë, që vinin ta doganonin mallin e tyre artistik. Shkrimtarët shqiptarë, sipas natyrës së tyre të ndrojtur dhe sipas mallit artistik që paraqitnin para Panteonit ideoartistik të Migjenit, e kishin kuptuar se Migjeni e kryente *“detyrën”* e modelimit kodifikues midis Partisë komuniste dhe shkrimtarit përparimtar.

Hierarkia partiake e Panteonit ideologjik të Migjenit faturohet sipas angazhimit politik. Te kasollja politike e Migjenit, anatemohen, gjymtohen, ristrukturohen, sipas gjedhes partiake, veprat letrare. Para këtij dikasteri, njësoj sikur malësori që e kishte bjerrë gjuhën për njëzet e pesë kilogram misër, shkrimtari shqiptar, i zvetnuar pret ta doganojë mallin e vet. Ishte bërë rrymujë e madhe; në depon e Migjenit ishin përzier librat e letërsisë mjerake shqipe dhe misri i mykur. Nuk është as e çuditshme e as e rastit, për atë që i pranon lirshëm rrethanat politike, ta kuptojë pse autoriteti i demiurgut inkvizitor i takoi pikërisht Millosh Gjergj Nikollës. Ishte i vetmi, më i përshtatshmi që, pas vdekjes, i plotësoi kriteret inkvizitore të Partisë:

- a. kishte shkruar shumë pak,
- b. ishte vdekur shumë i ri,
- c. ishte *“blasfemist i fesë”*,
- d. kombëtarisht ishte i padefinuar,
- e. ishte mohues i çdo gjëje.

S'dihet për cilën, nga këto karakteristika apo për të gjitha së bashku, poeti rus (sllav) Nikollai, me lot në sy pat deklaruar: "Kur e lexova Migjenin qava pse nuk e kisha njohur para dyzet vitesh". Nuk e dijmë se për cilin poet tjetër shqiptar do të kishte qajtur kaq mallëngjyeshëm poeti sllav.

Malësori i Migjenit fashitet, deri në sjellje tragjiko-komike, para nëpunësit të zyrës, për njëzet e pesë kilogram misër - si antinomi sociopsikologjike e pseudoshqiptarit folklorik të "hipertrofuar" patriotikisht nga Gjergj Fishta. Më ngushtë se në kohën e Migjenit, shkrimtari i vjetër, Pjetër Bogdani, i paraqet kelmendasit e tij, kur në atë dimër të vështirë hanin lëvore drunjësh sepse ndofta në kohën e Bogdanit nuk pat në Shkodër një zyrë për shpërndarjen e misrit! Pjetër Bogdani, malësorët e tij, nuk i zbriti në Shkodër për të marrë misër, mbase edhe bëri keq! Bogdani kurrë s'e kishte parafulur atë më të keqen se me relacionet e tij, me poezitë aq të dashura, e më në fund me "Çetën e profetëve" nën sjetull, do të zbresë para dikasterit të një shkrimtari pseudoblasfemist.

Në letërsinë tonë, pa më të voglin hezitim të nxënësit e shkollës fillore, e deri tek studiuesit për Migjenin, është mohuar "krenaria e rrejshme" në skenën morale të malësorit shqiptar. Kësaj i ndihmon guximi i Migjenit që në Shkodër të shpallë legal prostitucionin seksual - komercial, kur në Gjirokastër Ramiz Kurti i Ismail Kadaresë vret një italiane të gjorë të shtëpisë publike për ta shpëtuar sedrën familjare. Ramiz Kurti, Gjirokastrit, e mbron me vrasjen jashtë kanunore moralin e vet patriarkal, kur në të njëjtën kohë, në veri të Shqipërisë, Lukja e Shkodrës e shiste moralin patriarkal aq lirë e aq publikisht. Përkundër këtij morali të dyfishtë të gjithë studiuesit e letërsisë e pranojnë realitetin e prokurorit të letërsisë shqipe.

Sa do t'i ketë pëlqyer intimisht Migjenit kjo detyrë që ia ngarkuan studiuesit mjerakë ne s'mund të konstatojmë, por ky mendim na vën para supozimit: çdo të kishte ndodhur me Migjenin po ta kishte përjetuar fizikisht socrealizmin shqiptar?

Teorikisht e praktikisht do t'i plotësonte kushtet për ta zënë pozitën më të lartë të censurës. Është i pari, e gati i vetmi që u përkthye në gjuhën sllav; është kryesori, që mësuesin dhe studiuesin e mjerë të letërsisë i tumirë të hedhin gur e dru mbi Mbretin Zog, është i pari që mësuesin e letërsisë e “udhëzoi” të flasë mbi luftën e klasave.

Janë paraqitur studime të shkurtra e të gjata, eseistike e me pretendime shkencore që ta nxjerrin Migjenin në një aleancë estetike e politike me Nolin e Lasgushin: kundër Mbretit Zog. Teorema e këtillë s'është treguar e qëndrueshme sepse Lasgushi e Noli “e përjetuan” fizikisht socrealizmin, por përkundër disa përpjekjeve shumë dëshpruese të Lasgushit për të shkruar poema socrealiste e, Noli të kthehet në Shqipëri, nuk arritën të inkuadrohen. Noli e Lasgushi s'arritën të dalin nga koha e tyre: Noli me peshën e dyshimtë të Kryqit të Kalvarit e Lasgushi me dashurinë halucinaive të yjeve. Ata që janë orvatur të bëjnë barazimin midis Lasgushit, Migjenit dhe Nolit, na visht ose qëllimisht, e heshtin faktin se Noli e Lasgushi s'kanë kaluar aspak mirë në prokurorinë ideoletrare. Kalorësi i Krishtit, i Skënderbeut dhe i Napoleonit, siç thotë Noli për veten, do ta ketë paksa ngushtë të reduktohet vetëm brenda një dimensionit, vetëm brenda dimensionit armiqësor kundër Mbretit Zog. Në fillim ky dimension politik i Nolit u tumir vetëm në librat shkollorë që pastaj të konsolidohet edhe në të gjitha studimet për Nolin. Ky barazim politik i Nolit dhe Migjenit u tregua skematizim i dhunshëm.

Meqë çdo studim në letërsinë shqipe u bë i dyshimtë, shpeshherë në letrat shqipe është përsëritur në mënyrë akuzuese se përse Theofan Stilian Noli, pas vizitës që i bëri Bashkimit Sovjetik në kohën e Stalinit dhe pas admirimit që shprehu për atë shtet, dhe pas një përkushtimi epistulik “çlirimtarëve” të Shqipërisë komuniste, përse nuk u kthye të jetojë në Shqipërinë e Enver Hoxhës. Tash vonë, shumë vonë, njerëzit e panë të shpallur publikisht faktin e mëshefur, e aq trishtues e aq të mëkatshëm - amanetin e Faik Konicës për t'u

varrosur në atdhe. Kufoma e tij priti aq vite e mbyllur në “dollap”, derisa komunistët shqiptarë t’ia dhurojnë një varr në kohën kur në librat shkollorë mësohej se Luigj Gurakuqit “Mbreti Zog nuk ia dha një vend për varr”. Kur Faik Konica, i vdekur, s’mund të kthehej në atdheun e tij, si mund ta kthente në Shqipërinë komuniste Lame Kodra, të gjallë, Fan Nolin me Kryqin e Kalvarit në shpinë! Do të pranojmë se Noli deshi të kthehej në Shqipërinë komuniste por s’iu lejua. Kjo gjë i heq të gjitha dyshimet, të gjitha pëshpëritjet rreth kthimit të Nolit, por kënd s’e mashtroi malli për atdheun?

S’është mëkat as sekret të dihet se Jezui, Skënderbeu dhe Napoleoni, që në fëmijërinë e hershme të Nolit ishin anëtarë të familjes. Të komunikosh me Jezunë nëpërmes gjyshes, me Skënderbenë nëpërmes xhaxhait, me Napoleonin nëpërmes babait, s’është vetëm çështje frymëzimi por është inkarnacion nëpërmes anëtarëve më të afërm të familjes. Kjo trini: Jezui, Skënderbeu, Napoleon, të inkarnuar fizikisht në gjyshen, xhaxhanë dhe babën, mbetet e përhershme në ndërgjegjen e Nolit. Për të shpëtuar nga faqja e parë e librit psikologjik familjar, por jo nga ideja fanatike e pjekurisë, Noli duhet të ngrihet në majen e piramidës biblike, të piramidës kombëtare dhe të piramidës europiane: ta shohë yllin e Betlehemit, ta shohë Diellin e Albulenës dhe luftën e Vaterlos. Të triat ishin të vështira sa rruga e Ferrit.

Para dyerve të ngushta të dikasterit të Migjenit, me Kryqin e Kalvarit mbi shpinë dhe me pllakat psikogjuhësore të Mojsiut nën sqetull, Theofan Stilian Noli, pëkundër lektisjes që i shprehi Lame Kodrës (Sejfulla Maleshovës) të intervenojë tek Enver Hoxha t’ia lejojë kthimin në Shqipëri, ky Noli ynë do të dukej një Don Kishot i dhembshëm, i fantaksuar si para ndonjë hani të magjepsur. Të gjitha këto sakramente psikomorale që do t’i barte Theofan Stilian Noli para Dikasterit ideologjik, do të nxitnin tek Migjeni një buzëqeshje përbuzëse e aspak miqësore. Por Noli nuk e dinte se s’i lejohej të bënte simoni me inventarin e tij biblik.

Përkundër Nolit, me Lasgush Poradecin ndodhi diç tjetër: Lasgushi me feksjet, me tiset e grimit të vjeshtës, me pak diell, me copa të kaltëra të qiellit e të liqenit, u paraqit fizikisht para Dikasterit politik me sjellje kokoshe e me poezi hemarfrogdite politike. Lasgushi bëri simoni fizike e morale me poezitë e tija, duke “provuar” të shkruajë poemë për “hekurudhën e Partisë”, duke folur shumë përçarhtë: “fliqësi kërkuan, fliqësi u dhashë”. Krahastuar me dy poetët e parë, Migjeni “del” poeti - Mefisto në letërsinë shqipe: në të njëjtën kohë tenton të jetë gjithshka e s’është asgjë; është prift “blasfemist” por asnjëherë i liruar nga frika e Zotit; bëhet mësues por dështon sipas natyrës dhe profesionit; kombëtarisht i padefinuar, i dështuar në planin shëndetësor e të dashurisë; është i revoltuar kundër çdo gjëje pa qenë i vetëdijshëm se më së tepërmi është kundër vetvetes. Psikanaliza ka vërtetuar, aq sa ka arritur të vërtetohet se revolta s’është kundërshtim njëdimensional. Shpesh, në kuptimin afirmativ, kur njeriu blasfemon më së shumti, në mënyrë të teptisshme pikërisht atëherë psikogjuhësisht gjendet në zonën e tretë. Tjetër është analiza shkencore e tjetër është blasfemizmi emocional. Migjeni asnjëherë s’ka qenë indiferent ndaj Jezusë, Kishës, Zotit, edhe pse në librat shkollorë shpjegohet si antikrisht! “Purgatori i Nolit, parajsa e Lazrit dhe ferri i Migjenit”, nëse promovohen në katet e strukturimit të përbashkët hyjnor, do të përkonin vetëm në dimensionin e armiqësisë kundër Mbretit, e, në asgjë tjetër. Nëse e pranojmë këtë promovim, atëherë e gjithë arkitektura e ndërtesës hyjnore do të kthehet me kokë tëposhtë: në katin e epërm do të vendosej ferri e në podrumet e kësaj arkitekture do të vendosej parajsa. Noli, në përmbysjen e këtij rruzullimi, sipas pozicionit që i është caktuar në purgator, s’do ta ndjente fort këtë rrokullim. Është e natyrshme se Noli mbetet në armiqësi të përhershme me Mbretin Zog por shenja gjuhësore e Nolit mbetet kryesisht biblike, pikërisht pse kjo shenjë gjuhësore ka aftësi të madhe konotative të mallkimit. Sipas

kësaj shenje gjuhësore, protagonistët, filozofikobiblikë të Nolit që korrespondojnë me figurat politike të kohës, mund të përcaktohen në trekëndëshin e rreptë letrar me kodifikim pozitiv dhe negativ.

Përkundër poezive të kompozicionit biblik të Nolit, poezitë figurative, efemere, të Lasgushit dalin të stërmotivuara por jo kompozicionale. Andaj nismat studimore për t'i nivelizuar poezitë e Lasgushit, Nolit e Migjenit, vetëm sipas një dimensionit të stisur politik, dalin të paqëndrueshme. Ky qëndrim politik i “studiuësve”, mbase mund të qëndrojë si ide por s'mund të qëndrojë si realizim kompozicional e tipologjik në letërsinë shqipe.

Mësuesit e letërsisë shqipe, sipas propagandës, poezitë e Nolit i interpretonin vetëm si poezi që mohonin, mallkonin politikën e Mbretit Zog. Këto poezi nuk guxonin të interpretoheshin më shumë sepse shenji i gjuhës biblike bëhej i rrezikshëm për t'u shpjeguar sipas gjuhës së Nolit. Poezitë e Lasgushit i mbuloi pluhuri i përgjumësisë duke ua përngjitur nofken shumë konotative politikisht “poet i kullës së fildishtë”. Mësuesi, studiuesi, lexuesi i letërsisë shqipe, “kullën e fildishtë” e lexonin si parullë armiqësore. Konotacionin politik të kësaj nofke e kuptoi mjaftë mirë edhe vet Lazri, i cili bëri një përpjekje për t'u ringjallur politikisht. Deshi të ringjallet si Lazri i Biblës. Lazrin e Biblës e ringjalli Jezu ndërsa Lazrin e Ideologjisë shqiptare s'e ringjallte Partia.

Malësori i Migjenit s'pati nevojë për konvertim karakteri: sipas Migjenit ky malsor ishte mjaft dinak, i burrëruar dinakërisht që në kohën e Rozafës, andaj situata e re politike e gjeti të përpunuar psikomoralisht. Tragjika e Malësorit të Migjenit është përfolur nëpër tekstet shkollore si tragjikë e popullit shqiptar, për ta trallisur kokën e secilit se Partia e Punës së Shqipërisë e nxori shqiptarin njëherë e përgjithmonë nga klaustrofobia e kokrrës së misrit.

Studiuesit shqiptarë janë përpjekur ta zbërthejnë gjuhën e Migjenit pa arritur, as sot e kësaj dite të thonë, se cila

ishte gjuha e tij: ungjillore, morale, kombëtare, socialepolitike, apo njëfarë metagjuhe, po aq metafizike, për njëfarë Mbinjeriu. Estetizmat e tepruara për gjuhën e Migjenit, deri tek përpjekjet për shpjegime strukturaliste, kanë krijuar idenë e Mbinjeriut të poezitë e Migjenit; jo të atij Mbinjeriu ambigjinor nëçean por të një Përbindëshi shumë të animuar politikisht. Në fund është krijuar një marrëveshje midis “studiuesve” të poezive të Migjenit se Mbinjeriu i tij ka qenë ideja e animuar për Partinë, për të mos thënë më sakt, edhe për udhëheqësin e kësaj Partie.

Gjuha e aplikuar e Migjenit, veçanërisht ajo që i strukturohet më vonë nga studiuesit, e bën legjitim relievin e ashpër politik të trekëndëshit ideoliterar, ku protagonistin i tregimit dhe lexuesin ngulfatshëm përcaktohen në këndet politike të këtij trekëndëshi politik. Edhe vet Migjeni nuk shpëton më mirë nga trekëndëshi ideoletrar që ia përcaktojnë kinsestudiuesit (kuazistudiuesit). Asnjë shkrimtar tjetër i letërsisë shqipe s’është trajtuar aq profet i social sa Migjeni: ndryshe në rast të studimeve më idealistike gjuha “profetike” e Migjenit do të krahasohej me gjuhën e Jezusë sepse të dy ishin për shpëtimin e të vuajturve. Gjuha e Jezusë, në trekëndëshin biblik ka rrysur zgjidhjen e amshueshme, ndërsa tek gjuha në trekëndëshin e Migjenit është “zbuluar antikrishti”, mohuesi dhe “blasfemisti”. Këto stisje antibiblike, tek Migjeni, arkitektët e letërsisë shqipe i kanë konsoliduar politikisht: vendin e Zotit e zë Partia, të dyja relative në poezitë e Migjenit. Animizimi aq banal i Partisë në trekëndëshin literal të Migjenit, u ngrit në nivelin e institucionalizmit të të gjithë letërsisë shqipe. Klaustrofobia e kokrrës së misrit në **“Legjendën e misrit”**, paraqitet nga Migjeni si periudhë urie nëpërmes një mallkimi krejt pagan të malësorit shqiptar: “Mos e shkel kokrrën e misrit, të plaçin sytë!”. Studiuesit e kësaj letërsie gjithnjë vijnë tek përfundimi uniform: popullin shqiptar e shpëtoi nga uria glaciale e bukës, askush tjetër, përveç

Partia. Këtu do të përfundonte secili vlerësim, apo “studim” mbi Migjenin.

Njëzet, ose edhe më pak vite nga “**Legjenda e misrit**” të Migjenit, në zemrën e natës lugatoset një legjendë tjetër. Kjo, legjenda e dytë, u bë tabu për shkrimtarin, për lexuesin e për të gjithë shqiptarët. Në legjendën e dytë shkrimtari socrealist kishte hyrë politikisht si krymb brejtës brenda kokrrës së misrit. Malësori i Migjenit me njëzet e pesë kilogram misër, e dinte rrugën drejtë shtëpisë, ai mirë e dinte se ku do ta nxirrte shtegu i shtëpisë së vet. Malësori i Legjendës së dytë, që jetonte në socializëm, në të dy anët e kufirit Kosovë - Shqipëri, shumë më tragjikisht do ta rrokullisë kokrrën e misrit. Malësori i legjendës së dytë, me njëzet kilogram misër në shpinë, nuk shkon më drejt shtëpisë; ai duhet ta kalojë kufirin Shqipëri-Kosovë, atë gjarpër politik që i ka rënë te dera e shtëpisë, e ta dërgojë misrin politikopropagandistik përtej kufirit - në Shqipëri.

Në vitin dyzet e tetë, idila e partive komuniste shqiptare- jugosllave jo vetëm ishte sosur por kishte kaluar në armiqësi të ndërsjellë: e para, ajo e Shqipërisë mbeti në miqësi me Stalinin ndonëse e dyta ajo e Jugosllavisë, edhe pse poashtu komuniste, u prish me Stalinin duke e mashtuar Perëndimin demokratik. Demokracia perëndimore donte të bëjë një eksperiment gjysmëpsikologjik e politik, për të parë njëherë rezultatin konkret të kalimit të një populli nga diktatura komuniste në demokraci. Për këtë eksperiment psikopolitik, ishte zgjedhur pikërisht Shqipëria, sipas pozicionit gjeografik, historik e demografik. Në këtë eksperiment politik Jugosllavia nxirrte përfitime të larta ekonomiko-politike; lejonte për interesa të saj që propaganda të bëhej nëpërmes territorit jugosllav me benificione të larta ekonomike. Organizonte diverzione brenda kufijve politik të Shqipërisë; i joshte shqiptarët të kalonin përtej kufirit Shqipëri-Kosovë për t'i shpallur si numër kundër Enver Hoxhës. Shqiptarët e Kosovës, edhe pse vet në kufirin e ekzistencës për bukë,

detyroheshin të nxjerrin, përtej, në Shqipëri misrin propagandistik. Shqiptarët e Shqipërisë mashtroheshin nga jashtë e nga brenda. Fshatari kosovar, i detyruar nga UDB-ja jugosllave, dërgonte misër në Shqipëri duke propaganduar se në Jugosllavi ka mjaft bukë. Nga ana tjetër **“Zëri i Popullit”** shkruante se Jugosllavia revizioniste po ushqehet me çokollata amerikane!

Për t'u mbrojtur nga propaganda revizioniste-kapitaliste, fshatari i Shqipërisë, detyrohej çdo natë ta kalonte kufirin Shqipëri-Kosovë e të sillte në Kosovë nga njëzet kilogramë ekzemplarë të **“Zërit të Popullit”**. Në mëngjes fushat rreth kufirit shqiptaro-shqiptar zbardhëllonin nga **“Zëri i Popullit”** që pushteti jugosllav e mblidhte me një ngadalësi strategjike. Me **“Zërin e Popullit”**, zakonisht kufirin e “kalonin” edhe Lenini e Stalini të cilët nuk vinin vetëm. Stalini, rëndom, kur e “kalonte” kufirin, nga të gjallët e të vdekurit, me vete e merrte Migjenin. Këta të dy kishin diç të përbashkët: kishin qenë nxënës të manastireve ortodokse, të dy blasfemonin për drejtësi klasore përkundër frikës drithëtuese ndaj Zotit. Nga dy anët e kufirit shqiptarëve u rrinte mbi kokë rreziku politik si shpata e Demokleut: ata që e bartën misrin politik në Shqipëri, UDB-ja i akuzoi, pastaj, i burgosi si spiuj të Sigurimit shqiptar. Nga këta njerëz u krijua terreni politik për ta inskenuar “Procesin e Prizrenit”. Ata shqiptarë që ikën nga Shqipëria socialiste u shtrydhën politikisht dhe u dëbuan në shtetet e perëndimit. Shqiptarët e Shqipërisë sockomuniste që nxorrën “Zërin e Popullit” dhe Stalinin në Kosovë, u burgosën dhe u pushkatuan si bashkëpunëtorë të UDB-së jugosllave. Dënimi përherë binte vetëm mbi shqiptarët. Në letërsinë shqipe, në periudhën më të re, janë paraqitur disa kategori malësorësh, por ne do t'i kategorizojmë në tri lloje: malësorin folklorik të Fishtës, malësorin e Migjenit dhe malësorin e misrit propagandistik. Ky i fundit ende s'ka hyrë në letërsi dhe ka frikë se vonë do të hyjë. Dy të parët, që i ka pranuar letërsia shqipe në mënyrë aq të mjerë, të gjymtë, dhe i treti, ende i

papranuar, (secili prej tyre) e kanë locuar masën e mallkimit: mallkimi i malësorit të Fishtës arrin largësinë e plumbit të pushkës, malësori i Migjenit e hedh mallkimin aq larg sa mund të shihen tri kokrra fort të verdha të misrit, mallkimi i malësorit të misrit propagandistik, i malësorit të **“Zërit të Popullit”**, nuk kufizohet vizuelisht sepse ai nuk e sheh cakun e ndaljes së kokrrës së misrit të tij. Ky malësor udhëtonte vetëm natën. Malësori i Gjergj Fishtës me vigmën e tij antike strukturohet në trekëndëshin e letërsisë folklorikopatriotike. Mesazhi e heroit të Fishtës, natyrisht censurohet nga patriotizmi, nga të gjitha konfesionet shqiptare për t’u barazuar me moshën e **“Iliadës”**; mbase moshë e shqiptarëve folklorik do të matet me moshën e stalaktiteve. Mesazhi pagan i Fishtës vjen nga lashtësia ilire nëpërmes ndihmës së zanave, orëve, shtojzovallëve, e figurave tjera të kodifikuara patriotikisht.

Figura e Akilit, për shembull, nuk mund të ristrukturohet jashtë fragmentarizmit folklorik, mitologjisë dhe fatumit grek. Sipas këtyre faktorëve Akili dallohet si ide nismëtare e animizuar e modelit patriotik të grekut të ardhëshëm. Akili, më vonë, do të ndërgjegjësohet, jo vetëm sipas nocionit gjeografik, por me kalimin e kohës do të ndërgjegjësohet edhe në aspektin religjioz. Përkundër Homerit, që me ndërgjegje e fillon luftën nga një fyerje e Akejve për ta pushtuar Trojën, Gjergj Fishta do të bëjë një ngulitje territoriale gjuhësore e gjithëantropologjike ilire për ta mbrojtur entitetin gjeohistorik që u takonte legjitimisht shqiptarëve, duke krijuar supremaci morale ndaj **“Iliadës”**.

Një françeskan, si Gjergj Fishta, me ndjesi, kulturë antike, e me ndihmën e folklorit e arrin një patriotizëm aq diakronik, që nga paganizimi ilir e deri në shekullin tonë. Kjo supremaci patriotike glorifikohet nga një françeskan, i cili sipas profesionit baritor të shpirtit, mbase malësorin shqiptar ka qenë duhur ta shndërrojë në një dele të urtë e të dëgjueshme. Andaj lexuesi shqiptar e ka vështirë ta zë vendin e heroit të Fishtës, sepse dimensionet e këtij heroit diakronisht janë të

përmasave titanike. Shembulli i heroit në “Lahutën e malsisë” paraqitet me dimensione diakronike, sipas masës megagjuhësore të folklorit. Para këtyre shembëlltyrave lexuesi shqiptar duket shumë miniatural sikur para skulpturave titanike.

Para këtyre strukturave titanike të Fishtës, natyrisht se jo vetëm Migjeni e pa veten shumë të vogël, andaj vendosi t’i sfidojë moralopsikologjikisht me vullnetin e furishëm donkishotesk.

Migjeni për shkaqe të censurës së atëhershme patriotike blasfemoi në konstruktin psikofizik të malësorëve të Fishtës. Censura e viteve të tridhjeta e kërkonte hijeshinë folklorike, hijeshinë herkuliane të malësorit shqiptar, andaj këtë hijeshi të malësorit, por edhe me ironi, Migjeni e paraqet me këtë diskurs: “... një copë shkëmbi i vënë mbi dy lëndë pylli”. Këtu sintetizon bjeshkën që zbret në rrafsh, si një Samsoni që i është zhgulur morali luftarak nga Dalilja e Kokrrës së misrit. Ky malsor i përmasave herkuliane depersonalizohet nga uria si një guliver tragjikomik.

Kritika socrealiste, përmes personazheve të Migjenit vëçanërisht nëpërmes këtij guliveri shqiptar tragjikomik, e sfidoi gjithë letërsinë shqipe si të hipertrofuar nga nacionalizmi, moralizmi e religjioni. Kritika sockomuniste tumirë mendimin se Migjeni ka kërkuar psikofizik tjetër të personazhit në letërsinë shqipe. Migjeni ka promovuar në letërsinë shqipe tipologjinë revolucionare gorkiane të Pavel Vllasovit: pak rus, pak ortodoks e pak revolucionar. Të gjithë faktorët e pushtetit ideokomunist e promovuan Migjenin në pozitën e inkvizitorit revolucionar të letërsisë shqipe. Mbeti i vetmi shkrimtar në Shqipëri dhe në Kosovë që mësuesit mund t’ua shpjegonin nxënësve si vizionarin e komunizmit, me nëntekst e mbitekst të ideologjizuar.

Malësori i misrit propagandistik, dhjetë vjet pas vdekjes së Migjenit sikur Sizifi shtyen kokrrën e misrit nga Kosova drejt Shqipërisë, për ta lënë si Kalin e Trojës para dyerve të

shqiptarëve të uritur. Ky kosovar, çdo natë e rrokullisë kokrrën e misrit përtej kufirit, jo pse ai e dëshironte këtë gjë, por kjo punë ishte kushtëzuar me jetën e fëmijëve. Malësori i misrit propagandistik del shumë i komplikuar në letërsinë shqipe për t'u locuar në këndin e vet merit, sepse këtij personazhi të ardhëshëm s'i është lënë asfarë e drejte e katarzës së mallkimit. Mbase letërsia shqipe këtë personazh dikur do ta vendosë në këndin e tradhëtisë, por kjo vendosje do të jetë e padrejtë. Për të mos u caktuar në këndin e tradhëtisë kombëtare, ky protagonist i ardhëshëm, ose duhet të bëjë vetëvrasje historike, kohore e hapsinore, ose do të akuzojë dydimensionalisht: t'i akuzojë ata që ia jepnin misrin propagandistik dhe ata që e merrnin këtë misër. Ky protagonist do të bëhet problematik për të gjitha llojet e moralit. Ky fshatar që shtyen Misrin trojan drejt Shqipërisë për interesat e Jugosllavisë e më pak për eksperimentin iluzor evropian, dyfish do të bëhet i vështirë për t'u kodifikuar; nuk funksionon si animizim i shembullit të mirë, por duke marrë për bazë dhunën e pushtetit policor jugosllav, nuk mund të akuzohet as si shembull i vullnetit të keq. Me këtë identitet të papërcaktuar kosovari sizifian e sfidon malësin e Migjenit. Por malësorit të Migjenit i është garantuar në letërsinë shqipe katarza e mallkimit. Të njëjtin problem, letërsia shqipe do ta ketë edhe me malësin shqiptar të Shqipërisë në anën tjetër të kufirit. Ai, nën trysinë e Sigurimit Shqiptar, ishte i detyruar ta ngarkojë në shpinë **“Zërin e Popullit”** dhe fotografinë e Stalinit për t'i nxjerrë në Kosovë. Letërsia shqipe, po edhe historia, do t'u mbesin borxh këtyre dy malsorëve që i ndante kufiri politik por që shpesh ishin të detyruar të vriten dhe ta vrasin njëri-tjetrin. Si do t'i quajë letërsia shqipe këta malsorë tragjikë, në çfarë këndi letrar do t'i vendosë, mbetet për t'u parë.

Simbolika kondensuese dhe simbolika e referencës

Letërsia shqipe, po edhe letërsia botërore, është sjellë shumë edukativisht ndaj lexuesit, siç është sjellë shumë edukativisht që në lashtësi gjyshja ndaj nipit apo mbesës së dëgjueshme. Përkundër lexuesit i cili nga skrupuloziteti, nga besimi apo nga frika politike heshtë, fëmija shpesh, me guximin e tij të papërmbajtur, i kundërvihet gjyshes për ngatërrimin e kompozicionit të përrallës. Gjyshja dhe fëmija, ose ndahen me hidhërim të ndërsjellë ose bëjnë kompromis me ndërhyrjen direkte të fëmijës në kompozicionin e përrallës.

Bokaço sjell këtë dialog të dy grave që me kujdes e vështronin Dante Aligierin: “E dini atë që ai zbret në ferr dhe kthehet nga atje kur të dojë?” Tjetra sinjerisht i përgjigjet: “Po, ti, si duket, flet të vërtetën. Çka mendon, a thua mjekrra aq e ashpër dhe teni i fytyrës aq i errët i janë bërë nga zjarri dhe tymi i atjeshëm?”¹⁾

Çdo shkrimtar i letërsisë botërore do të ishte i lumtur po t'i kishte lexuesit si këto dy gra, por jo si fëmija që i ndërhyr gjyshes në kompozicionin e përrallës. Shkrimtari për ta arritur pozitën e determinuar, të dishiplinuar, të lexuesit, përherë shfrytëzon atributet kërcnuese, morale, religjioze, folklorike, patriotike. Çfarëdo drejtimi letrar, megjithatë shumësi shkollash letrare, prej atyre më klasike e deri te të ashtuquajturat drejtime moderniste, s'kanë arritur për asnjë moment t'i reshten heroit të mikrotekstit e as të makrotestit.

¹⁾ Osip Mendelshtam, “Shqyrtime mbi Danten”, fq. 68

Nëse romantizmi, realizmi, e vëçanërisht natyralizimi i janë përmbajtur makrotekstit kompozicional, ku shkrimtari, lexuesi dhe protagonist i kanë bashkëjetuar më gjatë, brenda trekëndëshit pragmatik, drejtimet të tjera moderniste e kanë zgjedhur mikrotekstin, ku shkrimtari, lexuesi dhe “protagonisti” bashkejetojnë në mënyrë episodike, digresive, kryesisht në situata të shkurtëra. Makroteksti me gjatësinë e vet kompozicionale gjithnjë ka tentuar të krijojë lexues epikë të llojit dantesk, siç flet Bokaço për dialogun e atyre dy grave. Mikroteksti i letërsisë së quajtur moderne, episodike, digresive, strukturën e trekëndëshit e ruan po ashtu në episode e digresione. Duke i shqyrtuar të dy format, makrotekstin dhe mikrotekstin, Borhesi erdhi deri tek përfundimi aq i guximshëm por aq i vërtetë, se më vështirë në letërsinë e përbotëshme gjendet lexuesi i mirë se shkrimtari i mirë.

Makroteksti dhe mikroteksti janë aplikuar edhe në letërsinë shqipe, sipas të cilëve është provuar edhe tipizimi që orvatet të korrespondojë me periodizimin e letërsisë shqipe. Në të dy format, makrotekstuale dhe mikrotekstuale, sipas modeleve të pragmatizmave të letërsisë së përbotëshme është synuar të animizohet ideja e, më në fund, të institucionalizohet ky animizim nëpërmes trekëndëshit letrar. Për t’u institucionalizuar ky trekëndësh, heroi i veprës letrare, qoftë ai më episodiku, më digresivi, pozitiv apo negativ, doemosdo do të shndërrohet në një predikat të fortë tipologjik. Të gjitha shtresimet tekstuale për ta animizuar **idenë** si shembull e si veprim, korrespondojnë me sintagmën e shembullit antik të përberë nga elemente të forta: nga shenja e veprës letrare dhe shenjuesi i veprës letrare. Shenja e veprës letrare në antikitet barazohet me lexuesin kurse shenjuesi barazohet me protagonistin. Brenda kësaj sintagme, shkrimtari, në të gjitha rastet i censuruar nga lartë, i animizon politikisht të gjithë faktorët: religjiozë, moralë, patriotikë, folklorikë, që të përfundojë tek nyjëtimet e forta ideologjike. Sintagama politike

në letërsi, është bërë shumë kategorike, sa që do të paraqitet plotësisht me suprimaci gjuhësore e tipologjike- tautologjike në çdo nyjëtim konceptual:

shenjuesi patriotik - i shenjuari patriotik

shenjuesi religjioz - i shenjuari religjioz

shenjuesi moralist - i shenjuari moralist

shenjuesi ideologjik - i shenjuari ideologjik

Këtë procedim sintagmatik, mikroteksti që korrespondon me romanin eseistik ose me poezinë figurative, e krijojnë iluzionin se i është shmangur tautologjisë së kësaj sintagme. Iluzioni i mënjanimi të kësaj sintagme të antikitetit, tek mikroteksti, arrihet vetëm nëpërmes digresionit episodik, ose tek poezia, duke e lënë fjalinë e cunguar. Këmbimi i shumësisë së situatave në romanet eseistike, apo tentimi i figurës për ta prishur gravitacionin e trekëndëshit tipologjik ose të sintagmës së fortë antike, s'është arritur në letërsinë botërore. Mundësisë së shpëtimit nga trekëndëshi i nyjësuar tipologjik dhe prej sintagmës së antikitetit, më shumë i afrohet mikroteksti.

Po të bëjmë një krahasim mbase të pranueshëm: veprën e Dostojevskit "**Krimi dhe dënimi**" ta definojmë si makrotekst dhe "**Faustin**" e Gëtes ta definojmë si mikrotekst, do të gjendemi para të njëjtit fakt: të dy shkrimtarët lektisin ringjalljen shpirtërore e fizike të Lazrit të Biblës. Raskolnikovi i Dostojevskit që i takon makrotekstit; trekëndëshit të nyjësuar të shërimit shpirtëror dhe sintagmës së fortë të tragjedisë antike, mbetet përgjithmonë në varrin e vet të krimit. Letërsia botërore e ka pranuar që në fillim trekëndëshin e shpëtimit moral, politik, e ortodoks të Raskolnikovit, por e vërteta qëndron në gjenin e ndërdijshëm të Dostojevskit. Raskolnikovi mbeti përgjithmonë në dhomën e krimit; ai nuk u ringjall si Lazri. Psikoanaliza ka vërtetuar se Dostojevski kur kishte qenë fëmijë e kishte parë ujkun dhe kishte diçka likantropike në shkrimet e tij.

Fausti i Gëtes, një i përkëdhelur nga kristijanizmi primitiv, i këmben situatat sipas transformacionit figurativ, duke lozur me ferrin, me parajsën dhe me erotikën. Gëte kishte një kinseliri politikomorale për këtë transformacion fizik e shpirtëror të Faustit, ndonëse Dostojevski jetonte në një ortodoksizëm shumë tragjik për vetë mendimin dhe moralin. Në të gjitha letërsitë e Lindjes shenjuesi dhe shenji detyrueshëm duhet të krijojnë kohezionin e fortë sintagmatik, homogjen, moral, politik, religjioz, patriotik, deri në shovinizëm. Po ta vendosim midis letërsisë evropërendimore dhe letërsisë evrolindore, si shenj nismëtar të letërsisë së shkruar, **“Iliadën”** e Homerit, atëherë përkundër klasicizmit evropërendimor, shpirti i “Iliumit” ka mbetur më tepër në letërsinë lindore. Struktura mitologjike mbeti e fortë në Lindje, e cila e ka prejardhjen nga mikrostruktura e ëndërrës hakmarrëse.

Në fillim të agut të historisë shpirti i shqetësuar i poetit u shqua duke u gjetur në fokusin e transit të ritualit për ta bërë të ndërsjellë komunikimin në mes të njeriut dhe Perëndive idhnake. Në këtë fillim poeti dhe profeti janë afruar shumë midis tyre, për të mos thënë se janë shkrirë në një, sepse jo vetëm i kanë besuar mitit, ritit, ëndërrës, por ata obligohen ta njëmëndësojnë besimin në sovranin qiellor. Poeti dhe profeti, në gjuhën e tyre i animizuan thellësisht abuzimet e mundëshme të diellit, të stinëve apo të plleshmërisë së tokës. Këto abuzime të natyrës mund të ndodhin në çdo kohë, siç mund të jetë i shpeshtë hidhërimi i njeriut. Për t’u shpëtuar abuzimeve katastrofale të natyrës së hidhëruar kërkohej flijimi i njeriut mu në zemrën e ritit, krahas të cilit duhej të vepronte efekti i shajnisë së fjalës. Bashkëjetesa e singertë e transit dhe e efektit magjik të fjalës e mbijetoi vetveten më së miri në tekstet parahomeriane. (tekste parahomeriane janë quajtur krijimet e aedëve anonimë).

Duke hequr idenë suplementare të “patriotizmit” të Akejve të **“Iliadës”**, Leonard Cotrell në mënyrë decisive thotë:

“... tregimet e Homerit janë mite folklorike e asgjë tjetër.” ¹⁾ Renditja e entiteteve kompozicionale të “Iliadës” si: autoriteti ushtarak i Agamemnonit, flijimi i Ifigjenisë, zemërimi i Akilit, detyrimi moral i Paridit, dinakëria e Odhisesë, vrasja e Hektorit, shquhen mjaft të dyshimta brenda idesë së Homerit, kur krahasohen me paanësinë politike të teksteve parahomeriane. Gjenialiteti i Homerit anon drejt reduktimit të kozmogonisë së teksteve të aedëve apolitikë. Homeri e redukon konfliktin midis Akilit dhe Agamemnonit që konsiderohet si pajtim “gjithëakejas”; në një mënyrë paraqitet si pajtim “gjithëkombëtar”. Evans thotë: “krahas emërtimeve regjionale: Danan, Locrian, Arcadian, sipas emërtimeve toponomistike (emra vendesh nga vinin, HD), emërtimi i përbashkët i tyre ishte: Akejet” ²⁾ që zbulon embrionin e parë kombëtar, që në “**Iliadë**” e “promovoi” greku Homer.

Referenca kryesore dalluese midis “**Iliadës**” dhe teksteve parahomeriane mbetet simbolika më e spikatur: Kali i Trojës. Shenji dallues bëhet mjaft i kapshëm për strukturimet logjikogjuhësore: në tekstet fragmentare parahomeriane, aedët, Kalin e Trojës nuk e kanë ngritur më lartë se simbolika kondenzuese. (Sipas Eduard Sapirit, simbolika kondenzuese mundëson katarzën, çvendosjen simbolike nga tendosja e tepruar emocionale). Simbolika kondenzuese është një katarzë e pastër, më tepër shkarkesë psikofizike e fenomenit të ëndrrës se sa një ide e programuar. Në këtë referencë spikatshëm dallon Homeri nga tekstet e aedeve. Homeri - embrionin e idesë e politizon ndërsa aedet shërbehen vetëm me frymëzimin e simbolikës kondenzuese. Përkundër simbolikës kondenzuese të aedeve në “**Iliadën**” e Grekut gjenial, jo spontanisht, arrihet tek simbolika referuese. (Sipas Eduard Sapirit, simbolika krejt lehtë mund të bëhet mjet

¹⁾ Leonard Cotrell: “The Bull of Minos”, Athenes 1983 fq.29.

²⁾ Evans, Sir Arthur “The Palace of Minos (Macmilan)

shprehjeje e ideve të standardizuara. Simbolika e referencës së standardizuar, me ngulm, është shfrytëzuar në lëmitë më të tendosura ideologjike, siç janë: religjioni, patriotizmi, ideologjia). Eduard Sapir shkruan: “Flamujt dhe parollat janë shembuj tipik në lëminë e politikës, ndërsa kryqët dhe sakramentet në lëminë e religjionit”.¹⁾

Simbolika kondenzuese është thënë se më tepër është orientuar në katarzën e letërsisë evropërimore, atje ku njeriu ka pasur një të drejtë më të veçantë të mendimit dhe fantazisë së lirshme individuale. Kjo katarzë evropërimore thonë i mundësoi Shlimanit të vogël, që në moshën shtatëvjeçare të zhvillojë me të atin këtë dialog:

“Fëmija vrapoi tek i ati, me gjysëm zjarri e pyeti:”

“Baba, a mund të më thuani se Troja komplet është zhdukur?”

“Unë mendoj se është zhdukur”

“Dhe nga gjithë kjo s’ka mbetur asgjë?”

“Asgjë nga krejt ajo.”

“Po Xherri, si mund të ketë pa Trojën, apo si mund ta ketë sjellë këtu!”

“Henri, ky është vetëm një pikturim i thjeshtë”.

Fëmija shikoi sërish me vëmendje. Ende s’kishte kurrfarë satisfaksioni.

“Baba, a thua Troja kishte mure aq të mëdha si në fotografi?”

¹⁾ Sapir, Eduard Sapir “Selected writing in language, culture and personality”, Berkeley and Los Angeles, 1949, fq.192,193

“Natyrisht”.

... (triumfalisht), “ato s’mund të jenë zhdukur krejtësisht. Disa ende mund të kenë sharruar nën dhe. Unë do të doja t’i ngris sërishë. Baba, një ditë do të shkoj dhe do t’i ngris sërishë.

“Unë s’do të befasohem. Dhe tash biri im të jeshë i qetë. Tash dëshiroj të shkosh të flesh”¹⁾

Kjo bisedë midis babës dhe birit u zhvillua në vitin 1829, në një qytet të vogël të Gjermanisë veriore, pikërisht në Meklenburg. Në këtë dialog vërehet këmbëngulja frymëzuese e një fëmije për ta vërtetuar “shkencërisht” ekzistencën e Trojës sepse nuk i mjaftonte vetëm besimi simbolik për Trojën. Në këtë dialog vërehet logjika evropërendimore, e cila mbase mund të ketë një synim ta mbulojë simbolikën e skllavërisë lindore. Vërtet ky djalosh i quajtur Henrih Shliman, me zjarrin entuziast arriti ta zbulojë Trojën e mbretit Priam, atë Trojën e **“Iliadës”** së Homerit, pa qenë i vetëdijshëm se ka zbuluar edhe qytetërime më të hershme. Shlimani, joprofesionist në arkeologji, shkoi më lartë se Homeri; me arkeologjinë e tij Shlimani s’e dinte se u ndesh në tekstet parahomeriane.

Shumë vite më vonë Shlimani vërtetë e zbuloi Trojën e Priamit pikërisht në brigjet lindore të Turqisë së sotme, aty ku ai me instiktin e lexuesit të pasionuar të **“Iliadës”** i kishte caktuar të gjitha koordinatat e qytetit të Priamit. Arkeologjia botërore me disa vërejtje e ka pranuar këtë zbulim, ndonëse 156 vjet pas këtij dialogu të Shlimanit shtatëvjeçar dhe ta atit, në Meksikën e largët, Prajsi botoi librin e tij akcidental **“Publiku i verbër i Homerit”**, i cili kryesisht sipas toponimeve mjaft të dyshimta “vërtetoi” se Troja e Priamit ishte, askund tjetër veçse, në fshatin Gabela të Hercegovinës, aty ku lumi Neretva i afrohet Adriatikut. Ky “zbulim” nuk bëri as më të

¹ Cotrell, Leonard Cotrell “The Bull of Minos”, Athenes, 1983, fq. 5.

voglën çvendosje në studimet arkeologjike por i shqetësoi shpirtrat e ballkanasve të mëvonshëm. Edhe sot s'dihet përse me aq ngulm lakmuan çvendosjen e Trojës prej Azisë së vogël në fshatin Gabela. Sipas Praisit rruga e Odhisesë nuk shpiente nga Troja në Itakë vetëm nëpër detin Egje, por nga Itaka në Trojë dhe anasjelltas bëhet kryesisht nëpër detin Jon dhe Adriatik. Në vitin 1986, gazetarët, pseudointelektualët jugosllavë, organizuan seanca "gjuhësore-televizive" ku paditeshin të gjithë arkeologë sllavë që s'kanë qenë në gjendje ta "zbulojnë këtë Trojë" në luginën e Neretves, para se këtë ta bëjë "shkencëtari gjenial" nga Meksika e largët. Arkeologët jugosllavë me gjysëm zëri, me ndjenjën e fajit, përgjigjeshin se më lart se qyteti i Durrësit nuk është zbuluar ndonjë element i kulturës helene. Ky kontest tragjikomik midis gazetarëve dhe arkeologëve jugosllavë mbeti i pazgjidhur. Mbase shpirti sllav me maliciozitet mazohist të Kosovës kishte nevojë për një luftë të humbur paraantike, kur ende këta sllavë sillleshin nëpër stepat e Sibirit. Te fundi, e rëndësishme ishte që kjo luftë e Trojës të jetë zhvilluar dhe të jetë humbur diku në trojet e sotme sllave.

Eduard Sapiri, këtë ngulm për çvendosjen e Trojës nga Azia e vogël në fshatin Gabela, do ta shpjegonte nëpërmes ekonomisë së referencës, e cila s'ka nevojë për fakte shkencore por vetëm për idetë e indoktrinimit kolektiv. Ky indoktrim, pa mundur të thotë asgjë se cilët do të kenë qenë banorët e Trojës ballkanike provoi ta varrosë Trojën e vërtetë të zbuluar nga racionalizimi evropërimor. Ekonomisë së referencës së Lindjes i shërben shenji ideor, i cili do të qëndrojë mbi turmën si shenjë e përhumbyes së identitetit të individit. Andaj edhe sot gjuha plymësore e lindjes, pa identitet, për pragmatizmin evropërimor mbetet gjuhë e gjymtë konceptualisht.

Këtu qëndron, për shembull, ndryshimi përëndim-lindje i shenjit dhe shenjuesin psikogjuhësor midis "**Faustit**" të Gëtes dhe "**Krimin** ..." të Dostojevskit. Sipas ekonomisë ideore

Raskolnikovi nuk guxon të paraqitet si individ por duhet të bëhet vetëm ide e shembullit të ndërgjegjes morale, religjioze, patriotike ruse. Fausti i Gëtes sipas një kristijanizimi pak më pragmatik perëndimor tenton ta eksperimentojë shpirtin e njeriut. Ekonomia psikogjuhësore e referencës së standardizuar, ideore me zanafillë aq të hershme në letërsi, që nga **“Iliada”** ka arritur në kohën tonë jo si figurë kozmogonike por si sintagmë, e fortë ideore, si fjali, kod, mesazh, tekst, e më në fund si kompozicion i tërë moralizues.

Fobia politike e shkrimtarit

Në letërsinë shqipe thonë janë shkruar shumë libra! Janë shkruar ashtu siç kanë mundur të shkruhen; në kohëra të ndryshme historike, qofshin ato kohëra të moralit, të religjionit, të patriotizmit, apo së fundi, të kohës së ideokomunizmit. Sot lexuesi i përçmuar shqiptar gjendet para profecisë së letërsisë shqipe njësoj si Makbethi para profecisë shumëkuptimore të Tri Magjistriceve.

Lexuesi shqiptar ose duhet të stepet si Makbethi, pa aftësi kuptimi e interpretimi, ose t'i lexojë veprat letrare ashtu siç i lexoi profecitë e magjistriceve Zonja Makbeth. Sipas interpretimit të Magjistriceve lexuesit të letërsisë botërore s'i tregohet ku fillon disidenca e Makbethit dhe ku përfundon. Sot shkrimtarët shqiptarë, veçanërisht ata që janë konsideruar më të njohur në letërsinë shqipe, po shërbehen me shenjin gjuhësor të Magjistriceve makbethiane, para të cilave lexuesi shqiptar duhet vetëm të stepet, pa qenë në gjendje të konceptojë nocionin “disidencë”. Lexuesi shqiptar sot qëndron para dilemës: ta rilexojë formulën ideoletrare sipas referencës së parë politike apo ta rilexojë sipas variantës “disidente” që rekomandon shkrimtari. Çdo shkrimtar duhet ta ketë të qartë se libri bëhet arkiv publik, i zbuluar për të gjithë lexuesit. Përkundër dëshirës së madhe të shkrimtarit vepra e shkruar me motive rutinore moralopolitike, sot, s'mund të flasë ndryshe nga ideogjuha që i është caktuar atëherë.

Lexuesi i letërsisë shqipe, pas përsëritjes aq ngulmuese të Ismail Kadaresë se novela apo romani “**Përbindëshi**” i pati gjithë ato ndalesa politike, edhe sot e gjithë ditën e ka të paqartë ku qëndron misteri i ndalimit të

veprës. Ndofta në kohën e “**Përbindëshit**” gjërat janë zhvilluar sipas asaj rutinës politike: të integritit të ndërsjellë të shkrimtarëve. Si duhet ta lexojmë sot “**Përbindëshin**” e Ismail Kadaresë për t’u bindur se aty është disidenca.

Në vitin 1965, u shkrua “**Përbindëshi**” i cili jasht asaj që thotë sot shkrimtari ka historinë paraprake të ambicies politike.

“Disa kilometra larg periferisë së qytetit, në fushën e hapur, ishte një furgon i madh i braktisur. Pjesët metalike i kishin shkullur prej kohësh dhe tani kishte mbetur vetëm karrocëria e mbyllur prej druri. Ajo ishte mbërthyer dhe qëndronte mbi katër trarët e shkurtër, të ngulur në tokë. Siç duket dikush e kishte bërë këtë gjë për ta mbrojtur armaturën e drunjtë prej llucës dhe lagështirës së fushës. Ditëve me diell, furgoni dukej qartë që nga terracat apo katet e sipërme të shtëpive të qytetit, por kur binte nata ose kur kishte mjegull në fushë, ai tretej dhe humbiste sikur të mos kishte ekzistuar kurrë. Veçanërisht ngjiste kështu ditëve të tetorit.

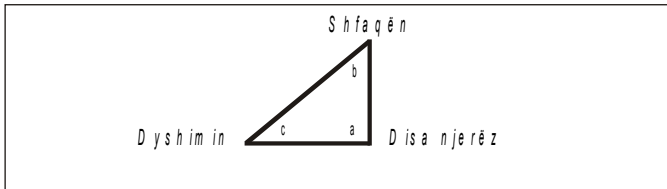
Në fakt ai nuk kishte shumë kohë që ishte shfaqur dhe askush nuk e dinte në fillim nga doli dhe kush e pruri në këtë fushë. E vërteta është që kohë kishte kaluar pa e vënë re fare, por një ditë pranvere, gjatë një pikniku **disa njerëz shfaqën dyshimin** se në atë **furgon** të braktisur kishte mundësi të fshiheshin **njerëz për diversion**”¹⁾

Në këtë tekst shpaloset fobia politike e të shenjuarit dhe shenjuesit, si sintagmë e mbyllur politike e të gjithë shtetasve shqiptarë. Poashtu ndërtohet trekëndëshi i mbyllur sockomunist. Personazhet politike nuk e arsyetojnë ndalimin e veprës, e përkundrazi arsyetojnë vigjilencën kolektive të shqiptarëve në Shqipërinë komuniste. Sintagma e mbyllur politike në romanin “**Përbindëshi**” del strukturë e mbyllur:

*shenjuesi: Disa njerëz
i shenjuari: Dyshimi*

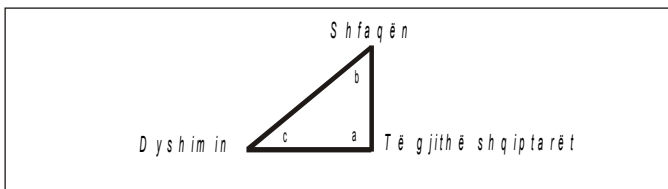
¹⁾ *IsmailKadare, “Përbindëshi”, Prishtinë 1990, fq. 5.

Trekëndëshi letrar i vigjilencës politike të të gjithë nënshtetasve shqiptarë konstruktohet në këtë mënyrë:

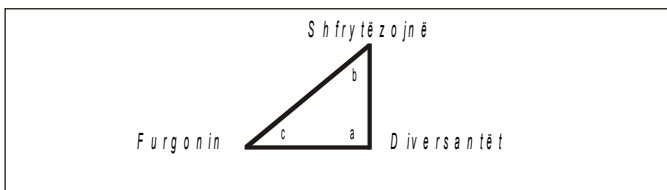

Në të gjitha rastet duhet ta qartësojmë kush janë këta **disa njerëz** që dyshojnë dhe çfarë është përkatësia e tyre politike. Përveç këtyre Disa njerëzve që dyshojnë a kishte në Shqipërinë socialiste të tjerë që nuk dyshonin?

Vigjilenca politike e të gjithë nënshtetasve shqiptarë kalon në fazën e dytë:

Në trekëndëshin e fazës së dytë të vigjilencës “reale” politike të shqiptarëve paraqitet kjo strukturë e trekëndëshit të eksperimentuar politik :

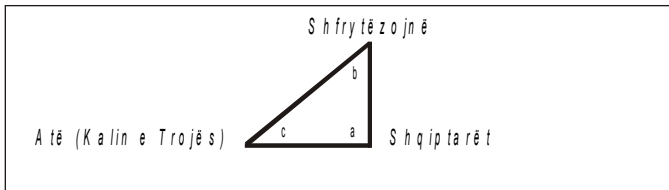

Në fazën e tretë të psikofizikut të shqiptarëve tek romani **“Përbindëshi”** fobia politike bëhet gjithëshqiptare, qoftë brenda sintagmës së mbyllur politike, qoftë brenda trekëndëshit letrar. Diversantët e pararojës politike animizohen në psiken e të gjithë shqiptarëve; furgoni e merr formën më të rrezikshme historike; shndërrohet në kalë të Trojës. Shqiptarët detyrohen të mbrohen nga ky rrezik tremijëvjeçar.

Sipas propagandës edhe diversantët animizohen politikisht e kohërisht. Koalicioni gjithëevropian, historia armiqësore trimijëvjeçare, revizionizmi e kapitalizmi evropian kanë bërë aleancë kundër socializmit më të mirë në botë. Instinktet e lashta për hakmarrje janë lugatosur kundër socializmit shqiptar. Propaganda sockomuniste e krijon fantazmën e armiqësisë ideologjike, ndërsa letërsia këtë fobi politike të Partisë e animizon artistikisht, duke e transformuar gjenetikisht shqisën e të pamurit. Tek shqiptarët u zbulua shqisa e veçantë politike.

Në veprën **“Përbindëshi”**, Ismail Kadare promovon pikërisht këtë fazë të tjetërsimit gjenetik të shqiptarëve. Furgoni shndërrohet në Kalin e Trojës. Në Kalin e Trojës që ka ardhur nga largësitë historike, sipas kodifikimit, në të janë vendosur të gjithë armiqët historikë e ideologjikë të Shqipërisë: Odhisea (greku), Roberti (italiani), Konstruktori (ushtaraku), Maksi (angloamerikani), Akamenti (renegati iliroshqiptar), Milloshi (sllav); çuditrisht mungon një turk.

Në fazën e tjetërsimit gjenetik të shqiptarëve trekëndëshi i mbyllur ideoletrar i **“Përbindëshit”** paraqitet kështu:

Shkrimtari, Ismail Kadare, tjetërsimin psiko-shqisor të shqiptarit e tumirë si të doemosdoshëm nëpërmes këtij teksti e nënteksti politiko-historik:

Mos i besoni kalit

Virgjili

viti 25 p. e. r.

Në qetësinë e natës vini veshin,

A nuk dëgjoni një trok të largët, të shurdhër?

Nga thellësitë e errëta të kohrave drejt

qyteteve tona

po troket një kalë:

Kali i Trojës.

1965 ¹⁾

Është viti 1965, Shqipëria komuniste përfundimisht ka dalë nga Evropa. Kali i Trojës kërcnon psikikisht mbi klaustrofobinë ideokomuniste të shqiptarëve. Historia e

¹ Ismail Kadare, "Përbindëshi", Prishtinë 1990, fq.5.

udhtimit të Kalit të Trojës drejt Shqipërisë ideohistorikisht është e motivuar. Dy dekada më parë, bashkë me shumë refugjate çame e greke që iknin prej “terrorit” angloamerikan që s’e lejonte komunizmin në Greqi, e kaloi kufirin greko-shqiptar edhe Euterpa (muza e poezisë). Kufirin greko-shqiptar, gjatë këtij ekzodi, e kapërceu edhe Helena e Trojës; ajo iku nga klaustrofobia politikomorale e hakmarrjes së Homerit. Euterpa dhe Helena udhëtuan së bashku deri në qytetin e gurit, deri në Gjirokastër. Në fund të këtij udhëtimi të mundimshëm, Euterpa ndaloi në qytetin e shkrimtarit, në Gjirokastër, e përgjakur këmbësh nga një terren që lëngon nga sëmundja e marramendjes. E cilitur nga udhëtimi aq politik, në një mëngjes të zvetnuar vjeshte trokiti në shtëpinë me numër 16. Pas një konflikti konvencional me nënën e poetit (Kadaresë), konflikt i natyrës së injorancës provinciale kundër poezisë, Euterpa dhe poeti dolën publikisht nëpër rrugët e qytetit. Ata e shpallën dashurinë e tyre ¹⁾

Pas shpalljes së kësaj dashurie të ndërsjellë midis Kadaresë së ri dhe Euterpës së bukur Shqipëria sockomuniste kishte mbetur e shkretë, pa ndonjë poet madhor i cili do të kishte qenë i denjë për këtë dashuri? Vërtet, në Shqipërinë sockomuniste nuk kishte mbetur ndonjë poet i gjallë që ta grishte dashurinë e Euterpës! Lasgushi ishte i vjetër për këto dashuriçka, por edhe po të donte, s’i lejohej një gjë e tillë, ndërsa poetët e anatemuar ose s’jetonin më ose rravgonin rrugët e Evropës e Amerikës.

Idilën e kësaj dashurie të vetshpallur midis Kadaresë së ri dhe Euterpës e tndon që nga varri poeti i veriut, Gjergj Fishta, ndaj të cilit Kadareja, për arsye fort të njohur, sillet në mënyrë malicioze, duke mos mundur ta thotë asnjëherë të vërtetën. Ismail Kadareja, atëherë, me një xhelozri rinore s’donte ta prishte idilin e dashurisë së tij me pyetjen provokative drejtuar Euterpës: a kishte qenë ndonjëherë më parë në Shqipëri dhe a kishte njohur më parë ndonjë poet

¹⁾ Marrë nga poezia “Anketë”, Ismail Kadare.

Shqiptar. Letërsia shqipe flet se edhe më parë Euterpa kishte qenë në Shqipëri, bile deri në veriun e saj epik, jo si refugjate këmbëpërgjakur por kishte ardhur si një zonjë e rëndë nga Helikoni. Ajo kishte qenë në Shqipëri në vizitë protokolare me të gjitha motrat e saj, por në një sfond epik:

Ka do kohë qi t'bardhat Zana,

Shtozovallet qi npër hana,

t'Elikones prin kangë e valle

e pinë ujin n'atë Gurrë Kashtalle,

kanë lanë bjeshkë e vërrije e zalle

të Grekisë e dalë n'shqipni,

ku n'gjuhë shqipe-bukuri!

herë tue folë, herë tue këndue,

kanë rysë gjinden me feksue: ¹⁾

Muzat e Elikonit, sipas këtyre vargjeve të Fishtës, kishin ardhur në vizitë protokolare, të galduara thellësisht që zanat shqiptare, më në fund, e fituan pavarësinë kombëtare. Zanat shqiptare dhe Muzat e Helikonit, të moshës antike greko-ilire, nuk ishin ende të indoktrinuara nga ortodoksizmi apo nga armiqësia e superioritetit gjuhësor, historik, ...

Krejt ndryshe nga kredoja e Fishtes, e rrafshit të barabartë të komunikimit të kulturave grekoilire, Euterpa e Kadaresë, me konspiracion politik prej partizaneje, rrugëton

¹ Fishta, Gjergj Fishta "Lahuta e malsisë", botimi i katërt

natën duke i kaluar gjithë ato hone, derisa sosë një mëngjes si refugjate në qytetin e Gjirokastrës.

Cilët ishin faktorët që e sollën Euterpën ideoestetike në Gjirokastrë: telepatia joshëse e poetit të ri gjirokastrit apo patosi i veçantë politik? Dilemën e ardhjes së Euterpës vetëm në Shqipëri, e askund tjetër në Evropë, na e zhdaravit Helena e Trojës. Helena gjatë tre mijë vjetësh mbeti e dënuar brenda **“Iliadës”**, si “shkaktare” e luftës së Trojës. Tri mijë vjet Helena ka ikur nga Ajaksi i fyer rëndë. Herë ikte me kalë, herë me taksi të verdhë e herë me taksi të ngjyrosur me katrorë. Kjo do të thotë se Helena i kishte rravguar të gjitha metropolet evropiane por askund s’kishte gjetur qetësinë idilike, ndonëse Ajaksi (Maksi) gjatë kësaj përndjekjeje trimijë vjeçare më shumë ishte shndërruar në anglo-amerikan se grek. Tre mijë vjet Helena kishte ëndërruar një liri politikosociale e feministe; kishte lektisur për një pranverë politike në gadishullin ilirik, e cila do t’ia lejonte të gjitha hiret hepuese të zemrës. Më në fund kjo pranverë lulëzoi në Shqipërinë komuniste, mu afër shtëpisë së mallkuar të Helenës. Konfiguracioni gjeografik nuk ia mundësoi të ndalet në jug të Shqipërisë, të ndalojë në qytetin e gurit. Helena iku më në veri, në një terrën më fushor e më epik. Këtë terren Helena e konsumon psiqikisht edhe strategjikisht. Terreni fushor (asociativisht) ia ruante ëndrrën epike të aventurës së parë të dashurisë. Gjeografikisht terreni më fushor Helenës ia siguronte hapsirën strategjike për qëndrimin e Kalit, meqë taksitë e gjithë metropoleve evropiane më s’mund ta arrinin. Helena ishte bindur se ka arritur në fund të historisë. Ajo ende frikësohej se do të vinte Kali i Trojës me të gjithë krushqit e parë dhe argatët e mëvonshëm historik, siç janë Akamanati e Milloshi, për ta rikthyer brenda dënimit të **“Iliadës”** ose Helena do të shpëtonte përgjithmonë duke hyrë në kuzhinën sockomuniste si një grua e shekullit të njëzet. Ndodhi ajo që duhej të ndodhte: u zgjodh rruga më politike në novelën **“Përbindëshi”**: të gjithë banorët e **“Iliadës”** si xhuxhë hakmarrës u dyndën në Shqipëri, dikush në ikje e dikush në

ndjekje. **“Iliada”** mbeti e zbrazur si një amforë e lashtë. Ndodhi ajo që doemos duhej të ndodhte: ikasit që kërkuar shpëtim politikosocial në Shqipërinë komuniste e fituan lirinë e barazisë sociale. Të gjithë donkishotët antiko-modernë, së bashku me donkishotët e koalicionit gjithëevropianë kundër Shqipërisë komuniste, sipas letërsisë socrealiste, ishin të determinuar të mbyten në llucën fushore, nën “indeferencën mospërfillëse e superiore të socializmit shqiptar”. Edhe emri, mjaft konotativ i Gentit që dashuron Helenën është i moshës trojane, që bashkë me Helenën përfundimisht shkëputën nga vetëdija historike për t’u bërë qytetarë të socializmit shqiptar. Të gjithë këta protagonistë të ikur nga amfora e **“Iliadës”** së gardianit Homer, Kadareja i pagëzon politikisht, ua drejton rrugët e historisë, i udhëheqë si pronari i Llambës së Aladinit që urdhëron Ifritin. Këta protagonistë shfrytëzohen si faktorë brenda difektit historik dhe dialektikës socpolitike.

S’është as e çuditshme as e pakuptueshme pse sockomunizmit nuk i shkon për shtati ta pranojë se **“Iliada”** shqiptare e titulluar **“Lahuta e Malësisë”** po ashtu kishte mbetur një amforë e zbrazur. Në kohën kur Euterpa, Helena e shumë greke të tjera të tragjeditë, kërkonin strehim politik në Shqipërinë sockomuniste, Shtozovallet, Zanat, të Mirat, Floçkat, bukuritë e femrës frymëzuese të Gjergj Fishtës, ishin shpallur të përdalura moralisht e politikisht. Të gjitha këto bukuri femërore të Poemës Shqiptare, nën përndjekjen moralopolitike, ngrihen flauri mbi Adria për të kërkuar azil nëpër rrugët e dyshimta të Evropës. Këtë këmbim të muzave greke me Zanat shqiptare do ta quajmë këmbim politikofqinjësor, të cilin do ta gëlltisë lexuesi, shkrimtari dhe gjithë kombi shqiptar. Por sockomunizmi, prej pozitave të pabarabarta politike, vazhdonte ta nëpërkëmbë “folklorizimin” e Fishtës së dënuar politikisht. Në të gjitha rregullat e lojës s’vepron konkurrenca; në raportin e kritikës së sockomunizmit ndaj Fishtës vepron ligji i “fituesit” ndaj “humbësit”. Nga pozita shkrimtarit sockomunist, puna më e ndershme do të kishte

qenë të mos fliste fare për Fishtën kur edhe shkrimtari vet e ka ditur se edhe po të donte s'mund ta përmendte në kontekst pozitiv.

Në simbolikën e referencës së mirëfilltë politike e ka bazën novela **“Përbindëshi”**, për të cilën shkrimtari aq herë e përsërit ankesën aq mallengjyese se vepra u ndalua, se shkrimtari u rrezikua politikisht. Është e vërtetë se në Shqipërinë e sockomunizmit kanë ndodhur gjëra të çuditshme, pikëlluese, të dhëmbëshme, të kobshme, e pse të mos ketë ndodhur edhe kjo lojë e dyshimtë. Enigma e kësaj ndalese duhet afruar pikërisht me formën mjaft të moderuar të novelës **“Përbindëshi”**.

Secila figurë e kësaj novele paraqitet rreptësisht e kodifikuar politikisht, pa lënë asfarë mundësie të hamendjes politike: nga konturat e një furgoni të braktisur, në horizontin e përhitur qartësohen psiqikisht konturat e kalit të Trojës. (Kështu diç në një mbrëmje të përhitur çformësohet nga një kone Mefistoja tek Fausti). Të gjitha pushtetet totalitare aplikojnë uzurpimin e katër anëve të horizontit psiqik duke e stisur fobinë kolektive të rrezikut nga armiku i jashtëm dhe nga armiku i brendshëm. Halucinacioni i shtetasve shqiptarë, të gjitha objektet, me forma pak asociative, i ka transformuar në fole diversantësh politikë. Jo rastësisht **“Përbindëshi”** u shkrua në vitin 1965, në kohën e çkurorëzimit të dytë ideologjik të Partisë së Punës ose siç është thënë, në fund të socializmit të dytë. Divorci me bashkëshortët jugosllavorusë, tek populli shqiptar e rriste frikën psiqike se a mund të jetojë Partia e Punës së Shqipërisë, jashtë këtyre bashkëshortësive. Në këtë kohë nuhatej një orientim më i largët i Partisë. Krushku politik ishte nisur rrugës së Marko Pollos për të arritur tek Miku i ri, përtej Murit kinez. Ishte koha, mbase më e domosdoshmja që në horizontin psikoshqiptar të paraqitej përceptimi i dyfishit fatamorgan. “Shqipëria ishte e rrethuar nga armiqësi historikoideologjike”. Simboli i tradhëtisë më të madhe diakronike, Kali i Trojës, animizohet nga skeleti i një

furgoni të braktisur. Kali i Trojës u shfaq në Shqipëri në kohën kur Helena përpëlitej për herë të fundit në historinë trimijëvjeçare të bëhej grua. Rezistenca e lashtë historike ka krijuar varshmërinë e fortë midis Kalit të Trojës dhe Helenës. Ata në çdo ekspeditë duhet të koekzistojnë figurativisht e psikologjikisht si në legjenda nusja dhe kali. Ismail Kadare, tek novela **“Përbindëshi”** ka zgjedhë rrugën e ndërprerjes psikopolitike të kësaj idiomatike psikogjuhësore. Elena përkundër të gjitha kodeve homerohistorike mbetet shtatëzënë për herë të parë gjatë tri mijë vjetësh, e Kali i Trojës zhveshet nga forca mitologjike për t’u shndërruar në një furgon të braktisur që ngadalë sharron në llucën e fushës së përhitur socialiste. Këtu Elena bëhet figurë e dyfishtë: shpëton nga aksidenti avanturistik, nga i cili s’kanë mundur ta shpëtojnë tragjedianët grekë, as shkrimtarë e psikologë të mëvonshëm, por njëherësh, edhe si femër, socializmi shqiptar e shpëton nga ngërthesa e tradicionalizmit të “kanunit të tmerrshëm” të Lekës.

Këtë gjysmën e dytë të Elenës, mirëfilli që në fillim e gjejmë tek romani **“Dasma”**, ku një Ajaks i Alpeve shqiptare bashkë me Lekë Dukagjnin kanë ikur nga legjenda dhe e ndjekin si hije një aksioniste shqiptare. Sipas veprës **“Përbindëshi”** pa më të voglin hezitim, Ismail Kadare poaq sa Helena e Trojës ka qenë i bindur se komunizmi është fundi i historisë dhe këtu galopi i Kalit të Trojës do të ndalojë përgjithmonë, se Elena do të shpëtojë nga përndjekja homeriane, poashtu Kanuni i Lekë Dukagjinit do të kalbet në aksionet e rinisë socialiste. Këtë e vërteton diskursi i Genthit, drejtuar Elenës, tek novela **“Përbindëshi”**: “Elena mos fol budallallëqe. Bota e vjetër sigurisht nuk ta fal kur dezerton prej saj. Ti dole nga një botë e keqe dhe **erdhe tek ne** dhe ajo botë do të përpiqet të të tërheqë prapë por ajo është e pafuqishme për ta bërë këtë gjë. Ajo mund të të asgjësojë por kurrë nuk do të të kthejë dot”¹⁾

¹ Ismail Kadare “Përbindëshi”, Prishtinë 1990, fq. 38.

Kali i Trojës, si figurë e referencës së standardizuar politikisht, s'kërkon më tepër se një psikikë fataliste kolektive. Aty, ku paraqitet Kali, krijohet fatumi kolektiv i vetvrasjes: "Ky rrezik ishte në fillim, atëherë kur njerëzit mund të gënjejeshin, të tërhiqeshin nga pamja e tij dhe ta fusnin brenda territorit të qytetit. Por kjo kaloi."¹ Rreziku ende s'ka kaluar definitivisht derisa ekzistojnë në ndergjegjet e njerëzve dhe kohës shumë mungesa. "–Jo Elena. Kjo është e keqja e përgjithshme që na vjen rrotull dhe përpiqet të futet brenda nesh: bota e vjetër, me të gjithë elementet e saj: **diverzionin, pronën, paragjykimet, hakmarrjen, pabesinë, tradhëtinë.** Ndërgjegjen e keqe të kohës sonë."²

Të gjithë këta faktorë, të numëruar decidivisht, korrespondojnë sakt me rrezikun që i kanosej Shqipërisë sockomuniste. Brenda barkut të Kalit zien koalicioni historikoideologjik kundër "socializmit më të mirë në botë", dhe përballë këtij koalicioni sfidonte jeta e qetë e plot ngjyra, triumfale, brenda Kryeqytetit të Shqipërisë sockomuniste. Definicioni i referencës politike të socializmit është shumë i qartë: Partia e ruan grigjen-popull të mos bie në fatumin e shtetasve të fantaksur të Trojës dhe të mos e shoh kurrë ujkun e Lekë Dukagjinit.

Pas këtij definicioni të Socializmit kopeja shqiptare s'guxonte të bënte këtë pyetje: gjatë gjithë historisë iliroshqiptare, prej Dhimitër Farës e deri te fatosët e kopshteve të sotëm, kush ka sjellë më shumë kuaj të Trojës në Shqipëri se Partia e Punës? Kësaj lloshmie kuajsh do t'i mjaftojnë të gjithë kuajt bashkëideologjikë sllavë, mongolezë, vietnamezë, kinezë e kubanë, deri tek rosinantët e Partive të renovuara marksiste leniniste. Por as shkrimtari, Ismail Kadare, as kopeja shqiptare këtij komunizmi s'ia kanë

¹ Ismail Kadare, "Përbindëshi", Prishtinë 1990, fq. 38

² Ismail Kadare, "Përbindëshi", Prishtinë 1990, fq. 38

parashikuar fundin. Një ide e tillë ka qenë më shumë se herezi. Rreziku sipas Kadaresë, ishte shumë konkret: Kali i Trojës këmbët e prapme i kishte në mitet idhnake, të lashta, e këmbët e para afër qytetit të Tiranës. Në barkun e kalit-furgon ziente koalicioni gjithëevropian kundër Shqipërisë socialiste:

1. Odhiseja K. paraqet dinakun, me lektisje shekullore për zaptimin e tokave të “Vorioepirit”.

2. Roberti, dikur italomaku i armiqsuar me grekun, tash në barkun e Kalit, është gjetur në koalicionin kundër “socializmit iliroshqiptar”.

3. Konstruktori paraqet shkencëtarin e strategjisë ushtarake që sublimon të gjithë konstruktorët, prej atij të Kalit të Trojës e deri tek konstruktorët e bombës atomike. Me injorancën e tyre socpolitike, këta konstruktorë përherë janë në shërbime të gjeneralstabeve ushtarake.

4. Maksi identifikohet me Ajaksin, por njëkohësisht paraqet anglo-amerikanin, do të thoshim më mirë, grekun e amerikanizuar, si armik historik, ideologjik; por edhe i prekur në sedër për grabitjen e fundit të Helenës.

5. Akamanti paraqet renegatin iliroshqiptar, Dhimitër Farin që e flet mjaft dobët gjuhën iliroshqiptare. Është i vetmi që vritet dhe varroset në Shqipëri; në mënyrë tjetër si një renegat që njëzet shekuj s’ka gjetur vend për varr.

6. Milloshi është banori më i vonshëm i këtij koalicioni. Ai ka ardhur shumë vonë në Ballkan, atëherë kur brinjtë e Kalit kishin filluar të rrallohen. Andaj s’kishte njohuri të qarta për Kalin. Milloshi, edhe pse më i voni në barkun e Kalit, armiqësisht s’mbetej pas të tjerëve: “Atëherë Odhisea dha urdhër të largoheshin të gjithë me përjashtim të atyre që u ra shorti të futen në barkun e Kalit. Të gjithë ikën dhe mbetën vetëm ne të pestë”.

“Unë atëherë nuk isha këtu, por e kam dëgjuar-tha Milloshi”.

“-Ti e urren këtë qytet, sepse këtu u strehua Elena?-pyeti Milloshi”.

“-Jo - tha Maksi - unë e urrej këtë qytet prej kohësh. Unë do të hyja te ky kalë sido që të ndodhte. Por tani urrejtja ime për qytetin është e dyfishtë”.

“-Edhe unë e urrej, - tha Milloshi”.

“-Ti s’mund ta urresh kurrë sa unë”.

“-E urrej, ndoshta më tepër”¹⁾

Jeta e qetë, e lumtur, e qytetit të Tiranës, me indiferencë superiore sockomuniste e sfidon këtë urrejtje të helmët shekullore: “-E di? Më duket se jam me barrë, -tha Elena porsa u takuan tek shkallët e universitetit”.

“-Vërtetë Elena. ti dole më në fund nga shkretëtira e shterpësisë”²⁾.

I gjithë teksti i novelës **“Përbindëshi”** nuk e vë në mëdyshje referencën e angazhuar politike. Ngutja dhe ngadalsimi i subjektit të kësaj novele përkohet në të njëjtin pikëvështrim, të cilën sot shkrimtari orvatet ta mohojë tërthorazi. Ky fokus paraqet dilemën: a i ka besuar dhe a i beson Ismail Kadare sinqerisht këtij “komploti”, apo është dhënë si strukturë e idesë së shtetit? Nuk ka dyshim se shkrimtari, po edhe lexuesi shqiptar, kanë qenë të detyruar t’i besojnë saktësisë së kësaj armiqësie. Kjo mënyrë e të menduarit, qoftë e shkrimtarit, qoftë e pushtetit, qoftë e lexuesit, apo e të treve bashkë, arsyeton jo vetëm izolimin total të Shqipërisë por edhe bunkerët për t’u mbrojtur nga kjo

¹ Ismail Kadare, “Përbindëshi”, Prishtinë 1990, fq. 38

² Ismail Kadare, “Përbindëshi”, Prishtinë 1990, fa.53

armiqsi e helmët. Kjo armiqsi e thellë mitologjike, gjithëvropiane, kundër socializmit më të virgjër në botë fillon me flijimin e lfgjenisë dhe përfundon me vrasjen e Ana Kurtit. Me gjakun e këtyre dy vashave kufizon në të dy anët tragjedia tremijëvjeçare dhe përfundon në fund të historisë, në socializmin shqiptar. Andaj, po të ndodhte, ashtu siç e thotë Ismail Kadare, që t'i qaset edhe njëherë për renovim veprës **“Përbindëshi”**, do të kishte qenë mirë ta zgjeronte “koalicionin” antikomunist me kinezë, mongolezë, vietnamezë, kubanezë e me të gjithë ata që prishën miqësinë me Shqipërinë socialiste.

Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

Lexuesi shqiptar, krahas tundimit psikik të Partisë së Punës, tek **“Përbindëshi”** i Kadaresë “zbulon” animizimin e armikut që mund të hyjë në secilin individ, si shpirt i lig, nëpërmes “agjitacionit e propagandës”. Sipas komplotit gjithëevropian, asnjë shtetas shqiptar s’është i sigurt prej vetvetes. Shtetasi shqiptar s’e di se kur mund të lugatohet, kur mund të stërkeqet politikisht. Këtë stërkeqeje kolektive e ngulit referenca armiqësore homeriane që pret për të hyrë në qytetin e Tiranës, si në Trojën e lashtë. Çdo gjë, sipas kësaj psiqike malicioze, kolektive, në Shqipërinë sockomuniste si: gëmushat, shpellat, malgropat, furgonet, ajri nga valët e radiostacioneve, janë të kontaminuara me armiqë të sockomunizmit shqiptar.

Lexuesi i “Furgonit Kalë”, duhet të jetojë në tehun e halucinacionit politik: aty ku përfundon ëndërra nacionaliste dhe ku fillon halucinacioni ideologjik. Të dy këto entitete të kontaminuara, secili në mënyrë të vet, synojnë dihotominë ose frustrim të plotë të individit. Kjo çole e politizuar vazhdimisht duhet të lutet si Bariu i Biblës: “O Zot, ndihmomë të të besoj Ty!” Me një ndryshim politik, shqiptari duhej të lutej; “ O Parti, ndihmomë të të besojë Ty!”.

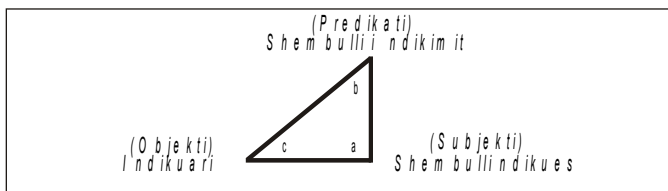
Këtë lutje kaq patetike, në shtetin shqiptar totalitar, suplementarisht me trysni ideopolitike, e kondenson vetë ideja e frikës së tmerrshme për ekzistencë. Frika është natyrë përcaktuese tek të gjithë: qoftë tek shkrimtarët, tek historianët apo tek të gjithë njerëzit e socializmit. Totalitarizmi klasik ose bashkëkohor, pa hezitim, i ka pranuar “intelektualët” e oborrit,

ashtu siç i kanë mbajtuar aristokratët francezë metresatë e tyre, si trajtim që u sillte respekt.

Shkrimtarët e këtyre sistemeve totalitare, nga ata më të vjetrit e deri te këta të sotmit, fiziologjikisht, figuren poetike, heroin e vepres letrare, idenë e analogjisë, e fillojnë dhe e përfundojnë sipas strukturimit të fortë sintaktik: *Subjekti - Predikati - Objekti*. Në trekëndëshin psikologjik: *Veprimi motivues - Veprimi i motivuar - Përjetimi subjektiv*; në trekëndëshin semantik: *Referuesi - Referenca - I referuari*; në letërsi: *Shkrimtari - Protagonisti - Lexuesi*.

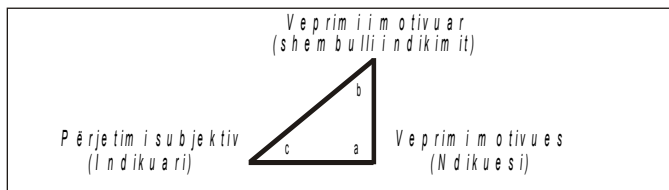
Të gjitha këto mënyra të procedimit politik, që përdoren për ndikime direkte, edhe sot bazohet në fjalinë e fortë predikative aristoteliane. Në shprehjet grafike këto procedime të ndikimit politik paraqiten në trekëndëshat funksionalë që shërbejnë si masë për caktimin e mikrostrukturës së fjalës e deri tek makroteksti i veprës në tërësi:

1. Trekëndëshi tradicional sintaktik aristotelian:

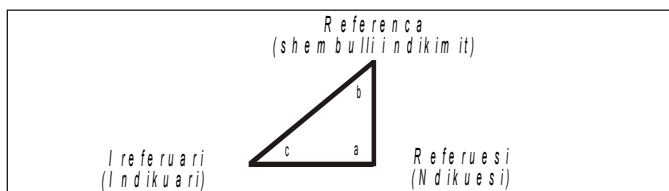

2. Trekëndëshi psikologjik sipas fjalisë së fortë predikative:

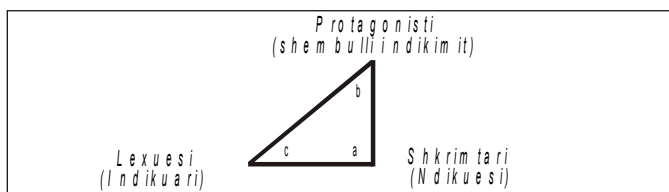
179 Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

3. Trekëndëshi semantik sipas fjalisë predikative:

4. Trekëndëshi letrarë sipas kësaj fjalie mbetet standard:

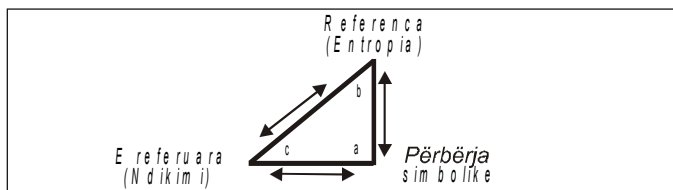
Sipas strukturës sintaktike, që nga studiuesit më të vjetër të letërsisë së përbotshme, është vënë themeli më i qëndrueshëm i tre shenjave shumëdeiktikë, shenji, shenjuesi dhe i shenjuari, që janë të lidhur kohezisht midis tyre në funksionin ideorganik të mikrotekstit dhe të makrotekstit me

ekuivalencë të plotë. Ekuilibrin shumë koheziv të këtyre tre shenjave e kanë aplikuar të gjithë studiuesit prej studimeve të para të Kategorive aristoteliane e deri tek psikoanaliza freudiane, e më në fund në linguistikën e Ogdenit e Rikardit (The Meaning of meaning). Po t'i qëmtojmë sipas këtij studimi personazhet aq të standardizuara politikisht të novelës **“Përbindëshi”** qoftë në funksionin mikrofigurativ qoftë në makrotekst, sipas trekëndëshit të fortë sintaktikoletrar, këto personazhe materializohen deri tek aftësia fizike e krimit. Maksi, si figurë e standardizuar historikopolitike mbetet brenda kodeksit të fortë të trekëndëshit dhe arrin të nguroset në fizikun e diversantit për të bërë një krim të mirëfilltë fizik - ta vrasë Ana Kurtin bashkë me të fejuarin e saj. Kuptohet, Maksi i vret gabimisht duke i pandehur për Elenën dhe Genthin, sepse Maksi me armën e tij antike donte të shkaktonte plagë antike mbi sintezën grekoilire, siç ishin Elena e Genti.

Lexuesi shqiptar, nga praktika jetësore, shumë shekullore, do të arrijë tek teoria letrare e denoncimit të gjuhës nëpërmes strukturës së trekëndëshit letrar. Sipas strukturimit psikologjik e artistikopolitik, protagonistët e standardizuar të letërsisë botërore janë të aftë të vrasin politikisht në të gjitha skenat kohore: prej skenës trojane e deri në skenën e socializmit shqiptar. Tautologjia e figurës politike e huazuar nga autoriteti i **“Iliadës”**, tek **“Përbindëshi”** i Ismail Kadaresë synon ta konsumojë psikogjuhën e Homerit dhe të shqiptarit të ideologjizuar (vetëm me vlerë tautologjike). Në gjithë letërsinë e përbotëshme, vëçanërisht tek ajo socialiste, katër tipeve kryesore të strukturës gjuhësore u është rysur denigrimi propagandistik, ku kanë pësuar më së shumti shenji - shenjuesi, pikërisht embrioni sintaktik i gjuhës. Katër mënyrat kryesore të spekulimit figurativogjuhësor e gjithë letërsia e angazhuar botërore i ka paraqitur sipas: **1.Ndërrimit të fjalëve (per mutationem); 2.Shtesa ose përsëritja e fjalës (per adedctionem); 3.Të munguarit e fjalës (per delractionem); 4.Renditja artistike, përvendosja e fjalës (per ordinem).** Nëse

181 Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

këto katër mënyra të kombinatorikës gjuhësore nga Rikard Siemoni, e të eksperimentuara nga linguist të tjerë, nuk kanë dhënë rezultate ideogjuhësore, atëherë shkrimtari socrealist e ka rritur trysninë ideologjike mbi konstruktin e fjalës deri në skajshmërinë e durimit gjuhësor. Në këtë trysni gjuhësore, shkrimtarët e kanë hetuar se faktori më kodifikues i figurës, i fjalës, i konceptit, gjithnjë mbetet Entropia ¹⁾.. Për çdo makrofigurë mund të shpërbëhen në tre elemente veprues kryesor: a) *përbërja simbolike*; b) *referenca (entropia)*; c) *e referuara (ndikimi)*. Në korelacionet sintagmatike të kësaj shpërbërjeje analitike zbulojmë virusin e përhershëm të sëmundjes gjuhësore, që ka kaluar prej strukturës së fjalës në strukturën e sintagmës: *a-b*; *a-c*; *b-c* sipas trekëndëshit semantik:

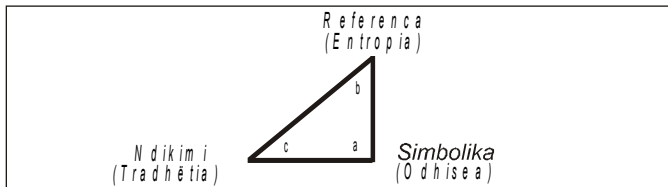

Të gjitha analogjitë e trekëndëshave sintaktikë, semantikë ... e të tjerë, na shpiejnë drejt trekëndëshit pragmatik të ndikimit, vëçanërisht të letërsisë së socrealizmit. Edhe ky trekëndësh përbëhet prej sintagmave të forta të ndikimit: *a-b*; *b-c*; *a-c*. Për ta realizuar këtë eksperiment sintagmatik, tredimensionalisht, duhet ta lexojmë veprën letrare. Në këtë rast, po t'i marrin për analizë figurat aq autoritative të novelës “**Përbindëshi**” e do të vërejmë shumë qartë se nuk e kanë forcën tradicionale:

1. Në rrafshin e semantikës së figurëzuar Odhiseja

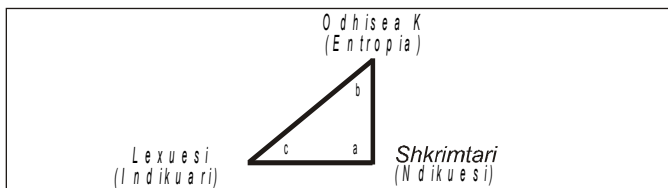
¹ Entropia: njëra nga dukuritë themelore të informacionit.

K. paraqitet në këtë formë:

Sipas kësaj paraqitjeje figura artistike mund të shpërbëhet në tri mikrosintagma interne që secila meton ndikim politik: simbolika (Odhiseja) - referenca entropike - tradhëtia ndikuese. Paraqitja tridimensionale, pra është gjithnjë analogjike vetëm për ndikim: $a-b$; $b-c$; $a-c$.

2. Në planin e trekëndëshit të makrotekstit ideopropagandistik; sipas grosintagmës, figura nuk paraqitet e shpërbërë analitikisht por paraqitet në përbërje ideologjizuese sintetike: Shkrimtari - heroi - lexuesi.

Kur e zmadhojmë strukturimin sintagmatik të mikrotekstit për ta bërë ekivalent gjuhësor me strukturën e trekëndëshit të makrotekstit, do të vërejmë qartë, në dritën e diellit, se **struktura e gjuhës është dëmtuar rëndë** vetëm për

183 Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

hir të ndikimit ideopolitik. Në këtë barazim të mikrostrukturës dhe makrostrukturës do të zbulojmë pamfletin politik të kamufluar në petkun artistik. Sipas strukturës së këtyre trekëndëshave, s'kemi si t'u reshtemi përcaktimeve politike të lexuesit. Ky lexues i ndërkyer shqiptar gjithnjë është më i rrezikuari, sepse në këndin e përcaktuar të tij vazhdimisht bie faji, tradhëtia, e të gjitha rreziqet politike, të qena e të paqena.

Përbindëshi socialist duhet të stisë rreziqet të dimensioneve historikoideologjike, mitike, gjithëevropiane, për t'i shpërndarë në të gjitha anët e atdheut të shqiptarëve. Ashtu siç dalin nga përralla edukative: ujkut, lugati, shtriga, e të tjerë gogolë, për të kaluar tërë natën tek shtrati i fëmijës së pagjumshëm. Koalicioni i ujkut, lugatit, shtrigës dhe gogolëve të tjerë me prindërit e fëmijës synojnë frikën kurative. Të njëjtin koalicion e bëjnë shkrimtarët ideologjikë me të gjithë armiqtë e ndërgjegjes kombëtare, morale, sociale, që populli të bëjë gjumin shpirtëror sa më të thellë.

Në kohën tonë është pranuar definimi i gabuar psikologjik se shenja idiomatike, e konsoliduar në ndërgjegjen njerëzore, përcakton ndërdijen. Që nga "*Iliada*" e Homerit e deri tek "*Përbindëshi*" i Ismail Kadaresë, në trekëndëshin e strukturimit letrar, Kali i Trojës e ka provokuar psiqiken kolektive. Forca sugjestive e kësaj figure gjigante, qyshë në tekstet parahomeriane, qëndronte para dyerve të Trojës, duke pritur cila do të jetë entropia që do t'ia hapë dyert e natës së krimin. Në "*Iliadën*" e Homerit u caktua entropia psikike e referencës politike të figurës, duke e shpërbërë metagjuhën e paanshme të teksteve të vjetra parahomeriane. Me entropinë funksionale të përcaktimit politik Kali i Trojës arriti para dyerve të kryeqytetit shqiptar.

Ne, ende s'mund ta konstatojmë, se e din apo jo shkrimtari i "*Përbindëshit*" mendimin e Jungut mbi "lejtmotivin e njeriut bashkëkohor", i cili tashmë e ka humbur aftësinë të komunikojë me figurat mitologjike, po edhe me Kalin e Trojës: "Sa më shumë të rritet tek njeriu aftësia e të kuptuarit, po aq

bota jonë dehumanizohet. Njeriu ndjehet gjithnjë më i vetmuar në këtë botë sepse më s'është i lidhur me natyrën dhe e ka humbur "ndërdijen individuale" e emocionale kundrejt fenomeneve të natyrës. Ato ngadalë e humbën kuptimin e tyre simbolik. Murmurima më s'është zëri i hidhërimit të Zotit, as vetëtimja s'është më shigjeta hakmarrëse e tij. Në asnjë fjalë s'ka më shpirt, asnjë dru nuk është më parim jetësor, asnjë gjarpër më nuk animizon mençurinë, asnjë shpellë s'është më vendbanim i demonëve të mëdhenj. Asfarë zërash nga guri nuk i flasin më njeriut; bimëve dhe kafshëve më s'mund t'u drejtohet duke shpresuar në përgjegjen e tyre. Është shkëputur kontakti me natyrën dhe energjinë emotive të cilën e ofronte kjo lidhmëri simbolike" ¹⁾

Këtë mendim të Jungut, analitikët evropërimorë e kanë zëvendësuar me racionalizimin shkencor, kurse evrolindorët me ekstremizmat ortodoksë, morale, patriotike, e për të përfunduar në ekstremizmin ideologjik. Andaj tek novela "**Përbindëshi**", Kali i Trojës, si megafigurë tradicionale, tashmë ka dalë jashtë protokolit origjinal duke kaluar në planin politik. Shqiptarët, të shkëputur nga çdo energji e lashtë emotive, vihen përballë rrezikut konkret të koalicionit armiqsor gjithëevropian kundër Shqipërisë. Krijoheshin "**Dimra të vetmive të mëdha**", "**Dimra të mëdhenjë**" politikë; hyhej nëpër bodrumet e legjendave e baladave për të bërë renovime politike. Metagjuha e personazheve me origjinë nga mitet, legjendat, baladat, shkërmoqet nëpër katër faza të diakronisë: a) *faza e animizimit*; b) *faza e gjuhës religjioze*; c) *faza e gjuhës patriotike*; d) *faza e gjuhës ideologjike*. Doruntina ka jetuar më shumë se tri mijë vite në diakroninë e animizimit; nënë kulmin e fortë të baladës, në energjinë emotive telepatike. Më shumë se në të gjitha fazat e tjera të diakronisë së shpirtit shqiptar, pikërisht në moshën rinore të baladës, Doruntina paraqet energje më të lartë psikike të një populli. Doruntina pa mëdyshje ka mundur të udhëtojë

¹⁾ Jung, Carl Gustav "Njeriu dhe simbolet e tij", fq.95.

185 Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

bashkë me Konstantinin e vdekur. Pse jo? Energjia psiqike, e cila fuqizohet në këtë rrugëtim, duke rritur marramenthi hormonin mashkullor tek Doruntina shërben në të vërtetë, për ringjalljen e ndërdijes së **animusit** demoniak. “Koha jonë ka treguar se çdo të thotë të hapet dera e kësaj nëntoke” ¹⁾

Doruntina, në fazën e animizimit e ka poseduar këtë energji nëntokësore psiqike, duke u shndërruar në ekuivalencë të zhuritjes së telepatisë për shtëpinë e lindjes. Faktorët e kësaj energjie psiqike të Doruntinës siç janë: shajnia, telepatia, të pranuar shkencërisht si faktorë të nëntokës psiqike, mund ta lëvizin gjithë “muzeun organik” të individit. Rrugëtimin e Doruntinës me Kostantinin, psikologjia e shpjegon si “**animus**” të femrës brenda mashkullit. Këtë alibi të udhëtimit, me dy gjinitë brenda individit, Doruntinës ia siguron faza e parë e “**animusit**” brenda mashkullit. Tri fazat të tjera: ajo religjioze, patriotike e ideologjike grinden rreth këtij udhëtimi të Doruntinës. Të trijat, për shkaqe politike sipas Ismail Kadaresë, e mohojnë njëra tjetrën. Duke ngritur procedurë gjyqësore, kush e solli Doruntinën, Kadareja e demonizon kishën, duke e vënë në lajthim politik edhe lexuesin. Asnjërës nga këto procedura s’i intereson pikëllimi zhuritës i Doruntinës por vetëm procedura e udhëtimit.

Morali patriotik dhe morali ideokomunist, sipas transliterimit të baladës, fiktivisht, bëjnë aleancë kundër prohibitorumit kishtar të ringjalljes duke e çvendosur Doruntinën nga domeni i përhënjes ambigjene, për ta vënë në domenin e programit politik. Ajo që e vë në lëvizje Kostantinin, sipas kësaj aleance politike e patriotike, qënka forca sovrane e **besës**, si specie biologjike e shqiptarit, e barabartë me emfazën pagane. Kjo farë **bese** politikopatriotike ka forcë më të madhe se lektisja përvëluese e nënës dhe të bijës! Do të ishte shumë më njerëzore po edhe shkencore që nga tre

¹ Jung, Carl Gustav “Njeriu dhe simbolet e tij”, fq.95.

faktorë, që e vëjnë në lëvizje “muzeun organik” të Konstantinit brenda Doruntinës të kenë qenë: **loti** zhuritës i nënës dhe **loti** zhuritës i Doruntinës, se sa forca përherë e rrejshme e besës. Doruntina dhe Konstantini kanë udhëtuar brenda animusit të Konstantinit e të Doruntinës - midis gjinisë femrore e mashkullore.

Nga pozicioni ideokomunist, Ismail Kadare e konteston çështjen “**Kush e solli Doruntinën**”, duke krijuar konfliktin midis sedrës së smuar kombëtare dhe autoritetit të Kishës. Mesazhi i Kadaresë është shumë i qartë: Kisha godet besën shqiptare, dhe Doruntinën e shpall të dyshimtë moralisht, po aq sa ringjalljen e përkohëshme të Konstantinit nuk e pranon as në nivelin e ringjalljes së Lazrit. Andaj, Kadareja, në “**Kush e solli Doruntinën**” e prononcon me të drejtë ideologjike Kishën si antikombëtare dhe për qëllime të qarta ideopolitike e bën gabimin e qëllimt kohor, sepse udhëtimi i Doruntinës kishte përfunduar shumë shekuj para se të formohej Kisha bizantine. Mund të thuhet mbase se udhëtimi i Doruntinës kishte përfunduar edhe më parë se udhëtimi i Shën Palit në Iliri. Në seancat e ekspertizave inkvizitore të ortodoksizmit, për ta bërë ekzorciusin nga shpirti mëkatar dhe trupi e Doruntinës, bëhen kalkulime komprometuese gjuhësore brenda sintagmave: “e solli dashnori”, “e solli tregtari”, “e solli udhëtar”. Në seancat gjyqësore, gjuha e improvizuar e dëshmitarit të rrejshëm nëpërmes njësive të dobëta sintaktike i ngatrron rrugët e Doruntinës. Sipas Kadaresë, qëllimi politik i gjyqit të Kishës pretendon një gjuhë tepër të kodifikuar e cila e dobëson shenjuesin e rrejshëm - **besën** e shqiptarëve.

Në konfliktin e Kishës dhe kombëtares Doruntinën e mbulon ideja politike. Konfliktin e Kishës dhe patriotizmit naiv të shqiptarëve, e shfrytëzon ideokomunizmi, me “supremaci dialektike” mbi të dyja: së pari akuzohet Kisha dhe shpallet armike e popullit, pastaj i vjen radha patriotizmit, si romantizëm naiv. Patriotizmit ideologjik të bodrumeve të baladave, më së pakut i intereson gjendja shpirtërore e

187 Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

Doruntinës, Ideoestetizimit të Kadaresë s'i intereson gjendja e animusit psikologjik të Doruntinës. "Megjithatë, psika është diç më tepër se vetëdije Tek kafsha ka pak vetëdije por shumë rrjedhime e reaksione, të cilat, në një mënyrë tregojnë njëfarë ekzistence të psikës; edhe primitivët bëjnë shumë gjëra që s'ua dimë kuptimin" ¹⁾

Letërsia popullore, me megagjuhën e ritit, Doruntinën nuk e çvendosë nga veprimi i animusit organik e psikik. Vetëm ajo gjuhë e ka krijuar Doruntinën e fazës së animizimit veprues. Letërsia ideokomuniste, prej pozicioneve shumë "dialektike" e vështrohet konfliktin e patriotizmit shqiptar me kishën ortodokse, të cilët e kundërshtojnë njëri-tjetrin për supremaci mbi ringjalljen pohuese dhe mohuese shpirtërore të Konstantinit. Realisht ky konflikt, përveç distancave të mëdha kohore, dhe demantit të ungjilltarëve, s'mund të ketë ekzistuar, sepse Jezu, sipas Biblës mendohet të ketë qenë një animizues shumë i aftë: "Jezu nuk i ka përkufizuar veprat e veta të shërimit trupor vetëm tek njerëzit me besim" (Gjoni 5:5-9,13).

Ungjilltarët shpjegojnë të dy mënyrat e shërimit psikik: të atyre që besojnë por edhe të atyre që nuk kanë besuar.

Gjuha politike e letërsisë totalitare ka synuar shërimin ideologjik të atyre që kanë besuar, jobesimtarët i ka asgjësuar. Besimtarët i ka arritur nëpërmes të reduktimit të aftësisë informative të fjalës tradicionale. Vetëm shenji arbitrar ka arritur të ndërtojë edhe tekstin arbitrar sipas kësaj trinie fort homogjene:

1. Referentja e porosisë faktike (*informacioni*)

2. Referentja e porosisë gjuhësore (*mesazhi*)

¹⁾ Jung, Carl Gustav, "Njeriu dhe simbolet e tij", fq. 95.

3.Referentja e porosive emotive (marrësi, pranuesi).

Në tekstin arbitrar të letërsisë totalitare referentja paraqitet ekuivalente e saktë e trekëndëshit politikoletërar: informacioni, mesazhi, marrësi. Andaj sipas nomenklaturës arbitrarë të baladës “**Kush e solli Doruntinën**”, të Ismail Kadaresë, aplikohen dy variantet e denoncimit:

1. *Denoncimi i parë i legalizuar i bëhet Kishës sipas këtyre shenjuesve: informacioni (Kisha), mesazhi (Doruntina), marrësi (lexuesi).*

2. *Denoncimi diskret i naivitetit patriotik: informacioni (Besa), mesazhi (Doruntina), marrësi (lexuesi).*

Të gjithë këta shenjues gjuhësoroprogonistë, lexuesi i letërsisë socrealiste duhet t'i lexojë me shqisë të programuar ideobiologjike. Kjo shqisë politike, jo vetëm tek lexuesi i letërsisë totalitare, duhet të funksionojë sakt edhe tek përkthyesit e romaneve nga gjuhët tjera në gjuhën e totalitarizmit. Le ta krahasojmë lexuesin frëng dhe lexuesin shqiptarë; si mund ta lexojë frëngu dhe shqiptari romanin “**Gjenerali i ushtrisë së vdekur**”.

Lexuesi frëng, që në fillim e ka lirinë edhe pse jo të plotë sintagmatike të leximit të titullit të veprës, jashtë konotacioneve të forta politike të **informacionit, mesazhit dhe pranuesit**. Lexuesi frëng mund ta lexojë titullin e veprës në tri variante pa e shprishur imazhin për tërësinë e romanit:

1. **Gjenerali i ushtrisë së vdekur**

2. **Ushtria e vdekur e gjeneralit**

3. **Vdekja e ushtrisë së gjeneralit ...**

Lexuesit shqiptar s'i lejohet ky permutacion i leximit. Edhe vlera e konceptit nuk perceptohet njësoj sikur tek lexuesi frëng. Pra, lexuesi shqiptar është ngurosuar në pozicionin politik të shenjave gjuhësore dhe në klaustrofobinë politike të njësisë të mbyllura gjuhësore. Sipas këtij procedimi, në letërsinë socrealiste, fjala, sintagma, edhe të gjitha njësitë logjikogramatikore programohen politikisht në dy rrafshë:

189 Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

a. Caktohet pozicioni i fortë politik i fjalës brenda sintagmës. Kjo quhet sintagmë ideogjuhësore e mbyllur hermetikisht.

b. Polisemia e fjalës shterret për t'iu reshtur çdo mundësie të interpretimit pak më të lirë.

Lexuesi frëng, apo evropërdimor, "**Gjeneralin e ushtrisë së vdekur**" mund ta lexojë në disa variante sintagmatike, pa e ngarkuar politikisht asnjërin shenjues gjuhësor brenda titullit sintagmatik. Në planin tjetër të leximit do të gjendet lexuesi shqiptar, që konceptet: gjeneral, ushtri, vdekje - të zgjedhura për titullin e veprës, duhet t'i lexojë sipas kodit të fortë politik; gjithnjë t'i lexojë në konotacion negativ.

Në të gjitha traktatet logjikogramatikore, semantike e filozofike, koncepti është orvatur të paraqitet i barasvlefshëm me emërtimin, i përbërë prej një shumësie përbërësish. Në rastin konkret koncepti gjeneral është i mbushur me shumë elemente përmbajtësore. Këtu zbulohet ndryshimi gjenetik i lexuesit të socrealizmit shqiptar kundrejt lexuesit evropërdimor. E përdorëm fjalën më ekstreme "ndryshim gjenetik", sepse Partia e punës nëpërmes të gjitha lëmive, vëçanërisht nëpërmes letërsisë, synonte të arrijë pikërisht inzhinieringun e njeriut socialist. Kur lexuesi shqiptar duhej ta lexonte vetëm kodifikimin fort negativ të "Gjeneralit", të dhënë sipas referencës ushtarake, lexuesi evropërdimor kishte njëfar lirie tjetër të leximit gati të përimitimit fonologjik. Kjo liri evropërdimore e leximit do të interpretohej sipas elementeve përbërës të konceptit "Gjeneral": $a = \text{gjeneral}; a_1 = \text{njeri}; a_2 = \text{substancë}; a_3 = \text{gjysh}; a_4 = \text{baba}; a_5 = \text{italian}; a_6 = \text{racë}; a_7 = \text{evropian} \dots$ e deri tek konkludimi $a + a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + a_5 + a_6 + a_7 \dots = a_x$. Pra lexuesi evropërdimor mund ta lexojë dhe ta interpretojë: $\text{Gjenerali} = a_x$, sepse ky lexues evropërdimor ka njëfarë tradite të lirë të disponojë me shumë vlera pozicionale të vetnacionit "Gjeneral", pozitive, negative apo vlerat e identitetit.

Për konkretizim po e paraqesim “Gjeneralin” e Ismail Kadaresë pak më matematikisht:

$$“Gjenerali”=a+a_1+a_2+a_3+a_4+...=a_x.$$

Të supozojmë se numerikisht $a_x=100$ elemente përmbajtësore të konceptit “Gjeneral”. Atëherë lexuesi shqiptar nga njëqind elementet përmbajtësore të konceptit “Gjeneral” do ta lexojë vetëm kodifikimin negativ politik. Mënyra e të lexuarit të shqiptarëve del më e stërkequra në Evropë. Nëntëdhjetë e nëntë herë lexuesi shqiptar duhet të lajthitet për ta lexuar vetëm kodifikimin absolut politik që i ka caktuar Partia integritetit të fjalës. Nëpërmes kësaj letërsie socrealiste Partia aplikoi inzhinieringun e degjenerimit gjenetik të lexuesit e të njeriut shqiptar. “Disa shembuj të metodës të Hegelit shërbejnë si shpjegime. Argumentin e logjikës së vet e fillon me shpjegimin se ekziston “absolutja e Qenjes së pastër”. Ne paramendojmë se ajo thjeshtë ekziston, ndonëse nuk i përshkruhet asfarë cilësie. Por qenja e pastër, pa farë cilësie s’është asgjë, dhe nga këtu kemi arritur deri tek antiteza: “*Absolutja është Asgjë*”¹)

Sipas kësaj tautologjie mbi absoluten, letërsia socrealiste është frymëzuar ta ndërtojë, jo vetëm Qenjen absolute, por kryesisht qenjen e gjenetikës së degraduar politike, sipas procedimit të negatives absolute ose të pozitivës absolute. Identiteti i qenjes anatomohej plotësisht. Kodifikimi i fjalëkoncepteve në letërsinë socrealiste e ka detyruar lexuesin shqiptar “ta lexojë” vetëm interpretimin e qenjes absolute politike. I njëjti artikull gjuhësor shitet në dy tregje - me vlera të ndryshme: tjetër vlerë gjuhësore në Evropë e tjetër në Shqipëri. Në këtë rast, lexuesi shqiptar, si çdo mallë tjetër, është i detyruar ta konsumojë mallin e kontaminuar konceptual, pikërisht të gjuhës së vet amtare. Konceptet: gjeneral, ushtri, prift, ushtar, e më në fund vdekje,

¹ Rusell, Bertrand Rusell “History of western philosophy (krahasuar me botimin 1962 në serbokroatisht fq. 703).

191 Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

që aq pakursyeshëm i përdor Ismail Kadare, që në fillim, sui generis, denoncohen nga atributi i armiqsisë absolute:

- a. *Gjenerali - vdekja fizike e shqiptarëve*
- b. *Prifti - vdekja shpirtërore e shqiptarëve*
- c. *Ushtria - mbytja diakronike e shqiptarëve*
- d. *Ushitari - vrasja sadiste e shqiptarëve*

Ky procedim, në letërsinë socrealiste shqiptar, shpie në varfëri të plotë të fjalës në rrafshin logjikosemantik; polisemia e begatë e fjalëkonceptit shërben vetëm kur arrin të shpërbëhet në kodifikim të ngurosur ideor.

Kjo do të na shpie deri tek pyetja se cila është baza e përcaktimit të filozofisë së tërësishme. A ka më tepër realitet në **tërësi** apo në **pjesë**? Hegeli për këtë bindëshëm përgjigjet: "Çështja e realitetit është metafizike, ndërsa çështja e vlerës është etike" ¹⁾

Nga kjo mund të konstatohet saktësisht: "**S'ka tjetër të vërtetë përveç të vërtetës së tërësishme**: Ngjashëm kësaj, asgjë s'është absolute përveç tërësisë, sepse secila pjesë kur shkëputet nga tërësia e ndërron natyrën e vet, nga se është shkëputur dhe më s'është çfarë ishte brenda tërësisë" ²⁾

Sipas mendimit hegelian Pjesë-Tërësi, që duket përmbajtësor, i qëndrueshëm, në teorinë dhe historinë e letërsisë shqipe, u shfrytëzua në pjesën e gabuar të konceptit logjikogjuhësor.

Ristrukturimi dialektik i pjesës së konceptit logjikogjuhësor për interesa politike, me nikoqërllekun e Mefistos u bë monosemi politike. Kjo pjesë e mangët dialektikisht e kodifikuar u shndërrua në monosemi retrogarde duke e renovuar historinë, folklorin e, deri edhe etimologjinë e fjalës.

¹⁾ Rusell, Bertrand Rusell "History of western philosophy (krahasuar me botimin 1962 në serbokroatisht fq. 703).

²⁾ Rusell, Bertrand Rusell "Historia of western philosophy (krahasuar me botimin 1962 në serbokroatisht fq. 703).

Fjala si çdo kategori logjike e kërkon tërësinë hegeliane, në mënyrë që të funksionojë sipas metodologjisë gjenerative. Në këtë mënyrë mbulohet materializmi historik dhe e gjithë diakronia e krijimtarisë shqiptare. Veçmas këtij angazhimi retrogard të materializmit absolut, ekziston problemi i definimit të vlerës etike të shpirtit, logjikës, gjuhës, sipas tri specieve gjeografike. Sipas këtyre tri specieve gati antropologjike të shtrua nga Hegeli, jo vetëm në shqiptarët por i gjithë mendimi socfilozofik evropian s'e ka të qartë se cilën nga këto specie duhet pranuar: "*Lindja ka njohur, dhe sot e gjithë ditën e njeh të lirë vetëm **një**; bota grekoromake e di se **disa** janë të lirë; ndërsa bota gjermane e di se **të gjithë** janë të lirë*"¹⁾

Kur shteti mbron vetëm interesat e **njërit** ose të **disave**, atëherë shumica e pambrojtur, që duhet të konstatojmë se mund të ekzistojë në këto sisteme, a duhet ta flasë gjuhën specifike të **njëshit** ose të **disave**. Individit fiktivisht mund ta ndjejë veten tëbarabartë në botën gjermane, ku "të gjithë janë të lirë". Duke e shfrytëzuar çështjen e realitetit metafizik të Hegelit kreatorët e sockomunizmit e zgjodhën rrugën më të sigurtë për veten e tyre: brenda origjinës etimologjike të fjalës, ose brenda konceptit, e rrysen metafizikën e absolute. Kjo mënyrë e shterrimit të funksionit të fjalës, që në fillim synonte modelin e Zhak Zhak Rusosë për formimin e "gjuhës së përgjithshme e të eliminohet gjuha e të gjithëve". Në këtë ngurose politike të gjuhës, të gjithë: të mbrojturit dhe të pambrojturit, sunduesit dhe të sunduarit, bëhen peng të metafizikës gjuhësore, sepse brenda fjalës më s'ka mbetur asfarë aftësie logjike për ta vënë në lëvizje mendimin. Duke e vërejtur këtë rrezik të madh gjuhësorlogjik

¹ Rusell, Bertrand Rusell "History of western philosophy (krahasuar me botimin 1962 në serbokroatisht fq. 703).

193 Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit

Roland Barti konstaton: “Për një shoqëri s’është diç më e rëndësishme se klasifikimi i gjuhës”.

Vëçanërisht në gjuhën shqipe, por edhe në gjuhët e tjera, që mbi pesëdhjetë vjet i shërbyen totalitarizmit, metafizika u tulli në makrostrukturën dhe mikrostrukturën gjuhësore, edhe pse askush më tepër se ideokomunizmi nuk e shpërdoroi emërtimin **dialektikë**. Sintagmat e antagonizmave metafizike u vendosën në shtratin e Prokustit politik si:

- **Centralizmi demokratik**
- **patriotizmi socialist**
- **diktatura e proletariatit ...**

Këto sintagma të antagonizmave metafizike, pretendojnë krijimin e **anës tjetër të gjuhës** nëpërmes asgjatimit të ekuivalencave të shenjave gjuhësore brenda sintagmës. Antinomet e shenjuesit dhe të shenjuarit detyrohen të bashkëjetojnë në dhomat sizmike sintagmatike, të shtrënguar ta kafshojnë njëri tjetrin si ogulinet e ruxheret në bodrumet e Ferrit.

Evrodemokracia s'e kuptoi gjuhën e "disidencës"

"S'ka dyshim se secila formë e qeverisjes formon shkrimin e vet, me të cilin fillon ta krijojë historinë. Shkrimi (gjuha) marksist, në të vërtetë, së shpejti u bë gjuhë vlere. Këto shkrime dukeshin që nga Marksi, shkrimi i të cilit, në tërësi qe eksplikativ, plotësisht dominoi mbi shkrimin (gjuhën) e Stalinit. Dukurive të qarta, padyshim identike, të cilat fjalori neutral nuk do t'i shënonte dyherësh, u jepte vlera të ndryshme edhe secila anë e tyre arrin emërtim të veçantë: **"kosmopolitizmi"** bëhet negacion i **"internacionalizmit"**, **"definicioni"** bëhet dallim absolut midis **të keqes** dhe **të mirës** ... më s'ka asfarë distance kohore midis emërtimeve të gjykimit; ndërsa vetmjaftueshmëria e gjuhës bëhet absolute" ¹⁾

Eksperimenti politik i kohës sonë shëmbëllen plotësisht i veçantë në historinë e njerëzimit: kalimi i parë i njerëzimit nga diktatura ideokomuniste në demokraci. Kjo u shpalos më tepër si një vërshimë e papërjetuar, jo vetëm për popujt e Lindjes, por kjo shpërbërje politike, e përmasave planetore, edhe demokracinë hamletiane evropërendimore e gjeti të papërgatitur.

Dendësia kohore, intensiteti stihik i eksperimentit politik, mosmundësia e liderëve ishkomunistë për të krijuar kundërvlerë të ideogjuhës diktatoriale, krijoi zonën e përhitur edhe për dashamirët më të sinqertë të demokracisë. Emërtimet e partive antikomuniste shqiptare, përkundër sinqeritetit për çlirimin nga ideogjuha, pa dëshirën e tyre,

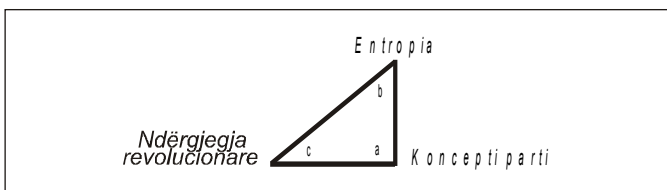
¹⁾ Roland Bart "Letërsia, Mitologjia, Semiologjia", fq.17-18.

|
s'kanë përvojë gjuhësore t'i përdorin si emërtime të sofistikuara demokratike. Partitë politike, antikomuniste, të formuara stihikisht, gjenden në hapsirën e panjohur gjuhësore, e cila shpesh, edhe padashje, i denoncon partitë demokratike! Aplikimet titullare të partive shqiptare: **parti demokratike; socialiste; republikane; sociale; uniteti; unikombi; lidhje; shoqatë ...** aq shumë ishin shterruar nga pushteti monist, sa që s'mund të përdoreshin më etimologjikisht. Andaj jo vetëm që zgjojnë asociacione të dyshimta por zhgënjëjnë, pa fajn e tyre, me zbrastësinë e shenjuesit gjuhësor. Sëmundja ideologjike ishte rysur brenda gjuhës dhe u bë vështirë, shumë vështirë, për ta mënjanuar nga trupi i fjalës. Antinomet e këtyre emërtimeve titullare të partive, me synime foshnjarake demokratike, e kanë të vështirë ta shërojnë titullin sofistikues gjuhësor. Një gjysëm shekulli këto emërtime të partive janë shterruar logjikisht, të binarizuara, me nocione ideologjike. Fjala-koncept në gjuhën shqipe e ka humbur aftësinë e informacionit të mirëfilltë, si për shembull në këto antisintagma:

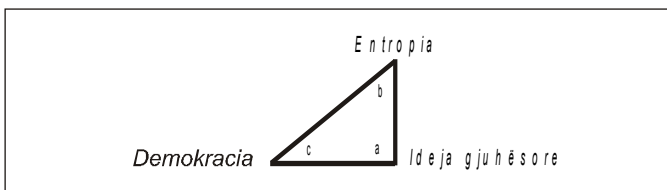
Fjala **parti**, e ka pasur negacionin e saj politik **anarki republikë - monarki**
socializëm - eksploatim
lidhje - çorganizim
shoqatë - çthurrje
unitet - seperatizëm ...

Shqiptari i sotëm, para se ta fillojë rrugën e demokracisë politike, bie ndësh problemit metagjuhësor. Ky demokrat foshnjarak, shqiptar, gjendet në pozitë gjuhësore shumë më të vështirë se Mojsiu i Biblës. Mojsiu i Biblës, për herë të parë organikisht bëhet zotërues i një gjuhe të sofistikuar hyjnore të Dhjetë urdhëresave. Në kundërshtim më këtë përvojë, predikuesi i demokracisë shqiptare, edhe pse pretendon ta zë providencën e re politike, s'arrin ta zë pozicionin e ri logjikogjuhësor të demokracisë.

Mikroteksti i koncepteve politike: **parti, demokraci, republikë, socialiste, lidhje, shoqatë, unitet** ... tredimensionalisht edhe sot i paraqet vlerat e monizmit politik. Referentja e këtyre nocioneve sipas programit gjuhësor zgjon asociacionin negativ e të rrezikshëm deri në agjitacion e propagandë, siç janë: **anarkia, dhuna, monarkia, eksploatimi** ... Të dy antinomet politike për të njëjtin nocion politik, dydimensionalisht paraqiten me pretendime njëmendësie. Sipas këtij zbërthimi gjuha e monizmit paraqet këtë strukturë:

Në trekëndëshin gjuhësor të demokracisë negacioni **parti**, dydimensionalisht tenton ta paraqet regjenerimin gjuhësor:

Midis trekëndëshit të parë ideogjuhësor socrealist dhe trekëndëshit të dytë demokratik, duhet të ekzistojë hapsira e mundëshme e dallimit gjuhësor. Vetëm në këtë hapsirë

|
gjuhësore, midis dy dallimeve, mund të vendoset protagonistin i identitetit, i logjikës jetësore apo figura reale historike. Krijuesit e letërsisë shqipe që nga fillimi s'kanë pasur mundësi ta shfrytëzojnë hapsirën e ndaluar midis trekëndëshit pozitiv dhe atij negativ. Kjo lloj letërsie e angazhuar edhe në shpjegimet psikanalitike, më tepër korrespondon me dekompozicionin ëndërrës se me ndonjë përmbajtje të qëndrueshme. Për të mos qëndruar në zonën e parë, midis trekëndëshit pozitiv dhe trekëndëshit negativ, censura sockomuniste e nxjerr jashtë funksionit gjuhën e neutralizimit ideologjik sipas këtyre raporteve:

1. *Raporti i pjesës ndaj tërësisë*
2. *Raporti i aluzionit*
3. *Raporti i konkretizimit fotografik*

Pikërisht mundësia manipuluese e efekteve gjuhësore bëhet aleatja më besnike artistike për pushtetin monist. Në terrenin e gjuhës politike, gjithnjë kanë banuar një kategori e specializuar njerëzish, të cilët me pak mund intelektualoinkvizitor mund të zbulonin dhe të denonin për konspiracion ideoartistik. Andaj letërsia, por jo vetëm letërsia, si metresa më intime e pushtetit politik, që në fillim, ka zbatuar dhunën e pushtetit ndaj gjuhës poetike dhe është ngutur ta forcojë politikisht bazamentin e trekëndëshit letrar, përmes të cilit, pushtetit politik i ka krijuar komoditetin e sundimit mbi tipologjinë politike: **shkrimtari - protagonistin - lexuesin**. Korespondimi tipologjik i këtij trekëndëshi, gjuhësisht duhet t'i reshtet referencës së esteticizmit, që kritika socrealiste e konsideron si konspiracion ose si komplot politik.

Kritiku i letërsisë socrealiste duhet ta kapërcejë esteticizmin e komentimit duke e shpërbërë gjuhën figurative për ta vendosur në referencën e qartë politike të trekëndëshit ideoletrar. Kriza e komentimit ideogjuhësor si duket përfundon me dëbimin e protagonistit nga terreni neutral, nga terreni i komplotit politik.

Në letërsinë shqipe, këto pesëdhjetë vjetët e fundit, janë paraqitur dy lloje gjuhësorepoetike, qoftë në poezi, e më pak në prozë.

1.Gjuha e referencave të pafundme e poezisë kosovare arrin deri tek shtërimi i asociacionit. Figura poetike e gjuhës së referencës përdoret vetëm për t'iu rreshtur çdo kompozicioni të rrezikshëm tipologjik. Këto tekste të programuara, për t'u ikur sanksioneve politike, por për të arritur edhe njëfarë iluzioni të modernizmit, s'i kanë respektuar as më të voglat rregulla sintaktike. "Qëndrimi themelor nuk bazohet në logjikën tradicionale, i cili supozon se çdo propozicion e ka subjektin dhe predikatin". Figura e gjuhës së programuar nuk e respekton propozicionin e subjektit dhe të predikatit as korrelacionet tjera logjikosintaktike. Në këtë mënyrë poeti lirohet nga "rregulla sintaktikologjike", në të cilën, frymon jeta politike e efektit të njëfishtë: fiktivisht arrihet jo "rrezja e llampës së Psikos por arrihet rrezja e cila krahas shpirtit të vetmuar, fshinë kohën dhe hapsirën" (Atibo). Nëse kritiku letrar e analizon këtë lloj figure sipas parimit hegelian: secili fakt qëndron në pjesën që ka një aftësi të sigurtë, do të gjendej në pozitën më të palakmueshme se Psiko. (Sipas mitologjisë, Psika, nga lektisja e madhe për t'ia parë fytyrën dashnorit të saj, Kupidonit, e ndezi llampën, por pika e nxehtë e vajit i ra Kupidonit në fytyrë, ai u zgjua dhe u zhduk). Para këtij rreziku, bile të dyfishtë gjendej figura gjuhësore, në këtë rast, e poezisë kosovare, që përpiquej jo rastësisht të kufizonte me abstrakimin jashtëkohor të Godosë. Kjo figurë e Godosë që nuk erdhi rastësisht në Prishtinë, do të mbetet e pazbërthyer, mbase edhe krejtësisht e humbur. (Brenda kësaj figure të Godosë, sot, secili, mëton ta zbulojë disidencën politike).

2. Proza dhe poezia që krijoheshin brenda kufijve politikë të Shqipërisë, fiktivisht lajmëronin njëfarë "figure gjuhësore", por kjo figurë duhej të ishte monosemike, sa më monopolitike, gjithnjë brenda domenit të trekëndëshit

| mikrostruktural e makrostruktural. Shkrimtarët e Partisë “vlerësoheshin” nga kritikët e Partisë. Shkrimtari dhe kritiku i Partisë e kishin kuptuar se gjuha duhet të animizohet sipas kriterëve politike. Andaj sot për disidencë, në letërsi, në histori, e në lëmitë tjera “formula gjuhësore” kërkon të drejtën e dyshpirtësisë; të dykohësisë faustiane. Shpirti gjuhësor i veprës së monizmit, si shpirti i parë, sot, në kohën e leximit demokratik, kërkon të drejtën të jetojë në të dy kohërat, që me të njëjtat mjete gjuhësore përpjekën ta mohojnë njëra-tjetrën. Fatkeqësisht ky mohim tenton të shndërrohet në njëshpirtësi të disidencës. Dyshpirtësinë e interpretimit të paqenë të veprës shkrimtari e shpall si konspiracion politik, si mashtrim të pushtetit monist, kurse lexuesin dhe gjithë kombin i përçmon për të dytën herë.

Natyrisht kjo mënyrë dytësore e leximit dhe interpretimit është plotësisht e pamundëshme, kur dihet se, në kohën kur shkrimtari kontrollonte dhe kontrollohej nga të gjitha anët, lexuesit i ofrohej vetëm kodifikimi i fortë politik, qoftë brenda figurës apo brenda shenjit gjuhësor. Shenjuesi gjuhësor ose “figura” politike, kishte arritur t’i tejkalojë edhe të tri referencat kryesore të bazës filozofike të Marksit: “Subjektivisht secilit filozof i bëhet se është angazhuar me hulumtimin e diçkahës, e cila plotësisht mund të emërtohet: **“e vërteta”** ... Marksi, si të tjerët ka besuar në saktësinë e teorisë së vet; ai s’e ka konsideruar se ajo shpreh ndjenjat, të cilat kanë qenë plotësisht të natyrshme për një kryengritës jevre gjerman që i parkiste klasës së mesme të shekullit XIX. Ç’të thomë mbi këtë konflikt midis të kuptuarit subjektiv dhe objektiv në filozofi” ¹⁾

Shenjuesi dhe i shenjuari sociofilozofik që paraqesin bazën e filozofisë marksiste, në trajtesat politike shqiptare, tejkalohen me vulgarizëm të socializmit fshataresk:

¹⁾ Rusell, Bertrand Rusell “History of western philosophy”, fq.751.

“Marksi e ngriti bazën e filozofisë së vet sipas inspirimit të mostrës hegeliane por realisht Marksit i kanë interesuar tre faktorë fundamentalë: feudalizmi dhe përfaqësuesi i tij - feudali; kapitalizmi dhe përfaqësuesi i tij - punëdhënësi industrialist; socializmi - përfaqësuesi i të cilit u bë punëtori” ¹⁾

Këto tri koncepte klasore të filozofisë marksiste gjuha sockomuniste shqipe i shatoi në disa sintagmat bazë: shenjuesi ideologjik - i shenjuari ideologjik - që janë determinuar tautologjikisht nga Partia e Punës së Shqipërisë.

1. Sintagma e parë ideogjuhësore

a. shenjuesi = feudalizmi

b. i shenjuari = feudali

2. Sintagma e dytë ideogjuhësore:

a. shenjuesi = kapitalizmi

b. i shenjuari = kapitalisti

3. Sintagma e tretë ideogjuhësore:

a. shenjuesi = socializmi

b. i shenjuari = punëtori

Sipas këtyre tri sintagmave të mostrës ideogjuhësore është rysur gradacioni politik brenda shenjuesit dhe të shenjuarit. Aspak larg këtij procedimi të leksemes politike s’ka qëndruar ajo “figura” poetike idiomatike e letërsisë socrealiste. Si shenjuesi dhe i shenjuari idiomatik edhe figura ideoartistike, përpikërisht programohet sipas skematizimit politik:

1. Animizimi politik i shenjit, shenjuesit, figurës

2. Aplikimi rigoroz në të folurit e përditshëm të vlerës politike të shenjit, shenjuesit, të shenjuarit, figurës apo të gjitha leksemave të gjuhës shqipe. Tipologjizmi i ideve marksiste në letërsinë socrealiste shqipare ka arritur ta kodifikojë gjithë mendimin letraroartistik në një fokus përcëllues. Sipas kësaj tipologjie, të ideve marksiste, u krijua trekëndëshi idiomatik, brenda të cilit u vendos e gjithë diakronia e shpirtit shqiptar. Filozofia marksiste shpirtin krijues të shqiptarit e mbylli si Kont Ugolinin brenda këtij trekëndëshi:

¹ Rusell, Bertrand Rusell “History of western philosophy”, fq.751.

|

këndi A = shkrimtari, socializmi, animizimi politik i fjalës ...

këndi B = personazhi, entropia predikative, aplikimi politik i fjalës ...

këndi C = lexuesi, punëtori, kuptimi politik i fjalës ...

Të gjithë krijuesit e letërsisë e të lëmive të tjera, me të drejtën e të pashpresit, e kuptuan këtë trekëndësh, jo vetëm si model të procedimit, por njëherit e konsideruan edhe mbyllje të derës së fundit të historisë. Të mendohej se ekziston diç tjetër përtej këtij trekëndëshi ishte herezi apokaliptike. Askush më, nuk besonte në ndodhjen e mrekullisë.

Mrekullia ndodhi për habinë e të gjithëve. S'është e rrugës të konstatojmë si ndodhi mrekullia, pse ndodhi, sa ndodhi. Bota për herë të parë në historinë e saj po veneron me habi miturake eksperimentin e çvendosjes së totalitarizmit dhe nisjes së gjysmës së botës drejt demokracisë së papërrjetuar. Njerëzimi po dilte nga pushteti i faraonëve për t'u nisur drejt lirisë së premtuar. Por njeriu më së vështiri e ka të dalë nga inzhinieringu gjenetik. Sot bota, ajo që e quan veten demokratike, duhet të kuptojë se Mihail Gorbaçovi dëshiroi vetëm disa reforma të pjesëshme; disa renovime në socializëm, në mënyrën që ta modernizojë, ta forcojë po atë socializëm rus që e kishte marrë trashëgim. Ai nuk e kishte as idenë as përvojën, se një nismë të vogël të këtij eksperimenti e kishte bërë dikur edhe Hrushovi por vet ai u detyrua ta ndalojë këtë eksperiment, kur e pa inercionin e kësaj nisme. Për çudinë e të gjithë atyre që e njohin Gorbaçovin çuditën me demagogjinë e tij. Sot kur më s'ka shpresë pushteti, deklaroi: "Socializmi ka qenë një utopi". Sikur kështu të kishte menduar gjithmonë, as teoretikisht as praktikisht s'do të kishte arritur funksione partiake në një hierarki aq burokratike. Ai don t'u prijë të gjithë disidentëve të paqenë në totalitarizmin ideokomunist.

"Disidenti" më i njohur i totalitarizmave të lindjes, Aleksandër Solzhenicin, pas njëzet vjetësh qëndrimi në demokracinë perëndimore, ka shprehur vullnetin të kthehet në

Rusinë e shtypjes së popujve. Atje po kthehet me një zhgënjim të thellë ndaj demokracisë perëndimore. Pra nëse është liruar nga ideokomunizmi s'është shëruar nga misticizmi ortodoks, njësoj si vet Tolstoi. Kjo i përngjet ikjes nëpër rrugët e ëndrrës ku e ke ndjenjen e ikjes por gjithnjë mbetesh në të njëjtin vend.

Provat e para, vetëm provat e para, ende pa arritur rezultatet e mirëfillta të demokracisë, i provokuan leksemat e programuara psikogjuhësore të ideokomunizmit. U bë e qartë, sipas sprovimeve, se egoizmi i njeriut, si supremaci psikike tentonte, e do të tentojë edhe më, ta ruajë “identitetin” e intelektualit ishkomunist. Shkrimtari, historiani, e të tjerë intelektualë ishkomunistë, marramenthi, u dyndën në terrenin e nacionalizmit më primitiv. Vërtetë kjo gjeneratë e pati më të vështirë, sepse prej saj u kërkua mohimi i asaj që e kishte krijuar, pastaj ripohimi i asaj që s'ishte krijuar e duhej të krijohet. Jeta është shumë e shkurtër për t'i arritur të dyja.

Hezitimet e intelektualëve midis mohimit total të krijimtarisë së tyre ideokomuniste dhe ripohimit, u treguan të vështira, andaj fatkeqësisht u zgjodh rruga e tretë, rruga më e pavërtetë, më tinzake, më demagogjike, më fatkeqe: rruga e disidencës!

Autosugjestionin i disidencës filloi të rritet tek shkrimtarët, historianët e tek të gjithë intelektualët, se kundërshtimi politik paska pasë ekzistuar edhe në kohën e monizmit, duke spekualuar deklarativisht me “antinomet” politikogjuhësore. Ky autosugjestion i euforisë skizofrenike, sot i jep mundësi ireale, fiktive, secilit të kritikojë, të sfidojë çdo gjë pa kurrfarë ndjenje të masës deri tek ironia aq e qëlluar e Dostojevskit: “Le të buajë vetëm një natë harta astronomike tek fshatari rus, të nesërmen ta sjellë të korrigjuar”. Tash, sikur fshatari i Dostojevskit, të gjithë jemi “zgjuar” të korrigjojmë në mënyrë euforike hartën historiko-gjeografike dhe hartën e astronomisë politike. Kjo situatë e ndërrimeve politike gjithëevropiane, orvatet egërsisht të këmbejë me shpejtësi

|
marramendëse arkitektonikën politike, sa që njeriu shqiptar e ndien pasigurinë mbi trollin e rrezikshëm sizmik, në prishjen e gravitacionit politik, pa arritur as individi as kolektivi kondicionin e ri psikofizik. Intelektuali, ish-politikani, i burgosuri, qoftë edhe ai më ordineri, izolanti, azilanti, punëtori “i përkohshëm” në botën e jashtme, refugjati, roja e pyllit, ofiqari i zyrës së fshatit, roja e natës, kuriri i shkollës, nëpunësi i Sigurimit, e kush mos tjetër, sipas thërmijave që mund të qëmtojnë në biografitë e veta përpëliten të paraqiten si disidentë, si të përndjekur politikë. Pas këtij kompensimi psikomoral pason faza e “Shpëtimit” të madh patriotik e demokratik. Fillon eksodi i demokracisë së madhe kur të gjithë nguten të ikin nga trolli aq sizmik i atdheut, që po lëkundet nga tërmeti antikomunist gjithëevropian. Filloi “ikja demokratike e patriotike” individuale, kolektive, familjare, partiake, masovike; iket e vetëm iket nga atdheu! Të gjithë shqiptarët ikin nga historia, nga gjeografia dhe nga të gjitha entitetet kombëtare. Iket nëpërmes tokës, nëpërmes detit, nëpërmes ajrit, liqejeve, lumejve. Kush mundet merr me vete dokumente për verifikimin e persekutimeve politike, e dikush në vend të këtyre dokumenteve merr me vete kujtimet e të pushkatuarve, çkamos tjetër, për të dëshmuar disidencën politike para Evropës plakë që i përtypë historitë e veta të thinjura. Të gjithë shqiptarët u bënë me dy biografi, kombi u bë me nëntë shtresa luftëtarësh të gjallë, të gatshëm për pensione kombëtare. Kryetari i Partisë së Punës, njëherit edhe kryetar i shtetit shqiptar me demagogjinë e politikanit sadist e dorëzoi librezën e Partisë së Punës dhe ndodhi mrekullia e natës së shtrigave valpurgjiane; pas pesë minutash si shtriga mbi fshesë, kryetari i Partisë së Punës dhe kryetari i shtetit komunist shqiptar bëhet person pa parti, e pas dhjetë minutash ky kryetar pretendon të bëhet kryedisident në gjithë Shqipërinë. E gjithë Partia e Punës së Shqipërisë hyn në kongresin e shtrigave valpurgjiane dhe mrekullisht del nga ky kongres e konvertuar në Parti “evrosocialiste”. Nga dy tre razi

brahima e hysni millosha “mbrohet Partia komuniste shqiptare” që kinsekomunistëve të renovuar do t’u shërbente si alibi: ja ku e keni Partinë Komuniste, sulmone, vritne, nëse jeni të etshëm për linçim! Bota i shikonte me vëmendje këto skena aq qesharake e aq indinjtoze të popullit shqiptar.

Identiteti i historisë dhe i historianit

Fatkeqësia e identifikimit të plotë psikointelektual, pa hezitimin më të vogël, të intelektualit me “gradën shkencore” të fituar nga idejshmëria, e merr formën më fatale kur ky intelektual, jo vetëm që në kohën e mëvonshme të demokracisë s’mund t’i shmanget emocionalisht krijimtarisë ideore, por duke mbrojtur vetveten mbron marrëzisht edhe këtë krijimtari sikur prindi fëmijën e gjymtë. Të zëmë, për shembullin e konkretizimit, historianin socialist, të stërvitur ideologjikisht, sipas hireakisë partiake që ka arritur tek titujt më të lartë shkencorë, asnjë studim shkencor s’mund ta fillonte pa e cituar në fillim profecinë e Partisë, të Udhëheqësit; pa i përmedur të gjitha kongreset, plenumet, sipas “materializmit historikodialektik”; pa e cituar në prologun dhe epilogun e veprës historike atë sintagmën dygjymtyrëshe të Dekalogës mbihistorike: **lufta nacionalçlirimtare**. Kjo sintagmë e profecisë historike është bërë aq sovranë, e paprekshme sa as letërsia, as historia, as semantika, s’kanë mundur ta shkërmoqin analitikisht, për ta studiuar në veçanti secilën fjalë. Në të gjitha permutacionet: morfematike, semantike, semasiologjike, apo thjeshtë logjike, fjalët e kësaj sintagme, sipas modelit politik, gjithnjë dalin ekuivoke politikisht:

1. luftë, nacion, çlirim.
2. nacion, çlirim, luftë.
3. çlirim, luftë, nacion.
4. çlirim, nacion, luftë.

Para këtij problemi logjikogjuhësor, sot, gjenden shkrimtarët, historianët, studiuesit e ndryshëm, apo edhe partitë politike, cila do qofshin ato: çka të mohohet e çka të

pohohet realisht në këtë pansintagmë. Duhet të pranojmë se kjo sintagmë kaq hipotetike u bë trini e mirëfilltë antinomesh: **luftë, nacion, çlirim**, që shkencërisht duhet të vendoset në funksione homonime: **kuaziluftë, kuazinacion** (anacional) **kuaziçlirim**. Historiani, si më kompetent, për ndriçimin shkencor të ngjarjeve të kësaj lufte, të gjitha faturat politike i ka marrë në depotë e kooperativës së Komitetit të Partisë. Çdo historian e kishte të qartë skematizmin e datave, të ngjarjeve, të vendeve, për ta ribërë kompozicionin ideologjik të kësaj lufte. Nuk është edhe aq i largët iniciimi i shtruar nga vetë historianët për ta ndriçuar masakrën e Tivarit: ngjarje shumë provokative për historinë, për letërsinë, për sociologjinë e deri tek regjisorët. Me një ndrojtje politike e profesionale, historianët, gjithë ecurinë e kësaj tragjedie e ngërthyen në dy skema shumë të thjeshta, të padenja për studim:

1. Akuza kundër shovinizmit sllavoortodoks, qëllim i të cilit paska qenë ta zhdukë fizikisht popullin shqiptar.
2. Heshtja “e vullnetshme” e historianëve shqiptarë ndaj krimeve të Partisë së Punës së Shqipërisë. Historianët paskan dashur ta ruajnë higjenën shpirtërore të shqiptarëve duke e mëshehur tragjedinë e një kombi. (Natyrisht akuzën e parë, për sadizmin sllavoortodoks që para njëqind vjetësh, e ka ditur çdo bari kosovar!)

Në kohën e demokracisë filluan belbëzimet e para për masakrën e mijëra djelmoshave kosovarë, nga sadizmi sllavoortodoks, në dimrin e vitit 1945. Këta djem kosovarë të molepsur e aq të pashpresë ecin nëpër gjoksin e Nënës duke shkuar drejt vdekjes kolektive. Në rrugën Prizren - Kukës _ Shkodër mbi këta leprozë politikë kishte rënë stina e harresës - stina e mallkimit. Toka shqiptare ishte shndërruar në Luginën leproze të skenave biblike, apo ishte shndërruar në tokën e murtajës mesjetare. Nëna Shqipëri, s’e dëgjonte vigmën e dhëmbjes së këtyre djemve që po shkonin drejt vdekjes.

Historianët, jo vetëm që nuk kanë shkruar për këtë masakër, jo vetëm që s'kanë guxuar t'ua shpjegojnë nxënësve nëpër audotiriume por sipas "profesionit pedagogjik" janë orvatur ta ruajnë nderin internacionalist të Enver Hoxhës duke bërë një rrenim gjeografik e demografik. Edhe kur filluan belbëzimet e para, rruga Prizren - Kukës - Shkodër të duket se nuk është në Shqipëri dhe se buzë kësaj rruge s'ka jetuar njeri i gjallë; s'kishte as njerëz, as fshatra, as pushtet shqiptar!

Në fund të këtij fragmenti tragjik të historisë shqiptare, vëhet para provës sintagma më titullare: **lufta nacionalçlirimtare**, e cila është përdorur në kodifikimin më të fortë politik nga të gjithë historianët e ideokomunizmit, ndonëse historianët që shkruanin në perëndim, lexuesi shqiptar s'mund t'i kishte:

1. Lufta

Ishte luftë shtyerja e mija njerëzve të rinj shqiptarë nga Kosova, të paarmatosur në humbëtirën e pushkatimit masiv? Çdo historian i demokracisë botërore, përveç historianëve shqiptarë, këtë do ta quante HOLOKAUST por asesi luftë. Në ballkanasit jemi të fundit në Evropë që ende s'e kemi mësuar se lufta zhvillohet midis dy kundërshtarëve të armatosur; ndryshe nëse njëri është i armatosur e tjetri jo, s'mund të ketë luftë por vetëm ployë. Në asnjë histori botërore nuk flitet për një luftë të jevrejve kundër Hitlerit, arsyet i dimë. Getoja e Varshavës ishte vetëm masakër.

2. Nacioni

Ishte nacioni, ai komb, (në këtë rast kombi shqiptar) që nuk e dëgjoi katrahurën e leprozëve politike kosovarë gjatë udhëtimit të tyre nëpër gjoksin e Nënës?! Ishte komb ai që s'mundi ta pengojë këtë masakër?! Përgjegjja e historianit objektiv s'është dhënë ende përkundër hipërtrofivë të tashme diletante.

3. Çlirimi

Ishte çlirim pushkatimi i gjithë këtyre të rinjve pa i dhënë llogari askujt? Kjo sintagmë kontradiktore rëndë do të

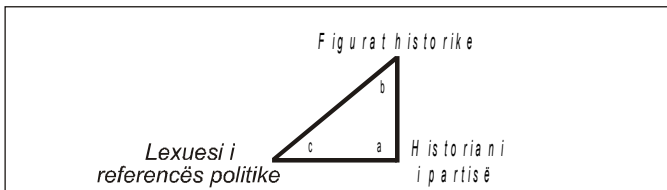
peshojë mbi ndërgjegjen e të gjithë intelektualëve shqiptarë, jo pse s'e kanë thënë atëherë, po pse sot, për ta mbrojtur "moralin" e historianit e vazhdojnë gabimin në kompilacione tematike. Në këtë rast historiani, më mirë se të tjerët, duhet të njohë lakminë e ndërsjellë për pozitën e Papës midis Aleksandrit III dhe Viktorit IV. Viktori i IV, i cili ishte antipapë, duke arritur ta zhvatë velandonin e Papës, idhëtarët e tij e këshillojnë ta zëvendësojë me një velandon të çpifur. Viktori IV, nga gutia për ta veshur sa më parë këtë velandon të kopjuar, duke mos ditur e në nguti, e veshë mbrapsht. Ngutja e sotme, në kohën e demokracisë së brishtë e historianëve për ta veshur velandonin e nacionalizmit, të shumtë, ka kushtëzuar ta veshin mbrapsht velandonin e historisë shqiptare. Përmbajtjen politike të "materializmit historik", tash, po ata historianë lektisin ta kompensojnë me nacionalizëm, shovinizëm, me urrejtje, që në asnjë mënyrë s'është larg nga tirania komunste. Ekspozicioni dhe retardimi (shpejtimi dhe ngadalsimi) i historisë kombëtare, sipas kërkesave të faturave ideopolitike të Komitetit të Partisë, i kanë rravizuar të gjitha figurat kombëtare, prej Skënderbeut e këtej. Secila figurë kombëtare, prej atyre që kanë guxuar të renovohen ideologjikisht, janë rreshtuar sipas kërkesave të Partisë për ekspozicion ose për retardim politik. Kategoria e tretë që s'ka mundur të rrjeshtohet as për ekspozicion as për retardim, është anatemuar, është dënuar me harresë të përhershme.

Historianët dhe intelektualët shqiptarë e kanë çvendosur, zvogluar apo smadhuar, gjithë inventarin historikokulturor për ta promovuar shekullin njëzet (XX) si shekullin e idesë. Të gjitha këto çvendosje logjikohistorike, gjuhësore, kohore, vendore, s'do ta rrezikonin metabolizmin intelektual po mos të ekzistonte rreziku i madh i identifikimit vetmashtues të historianit të ideologjisë me shkencëtarin e mirëfillt. Historiani i Partisë s'e ka guximin e qytetarit ta pranojë se kurrë s'e ka pasur mundësinë objektive të jetë shkencëtar; shkrimtari s'e pranon se për shkaqe ideore s'ka

mundur të jetë kurrë shkrimtar. Pikërisht këtu lugatoset egoizmi i identifikimit të historianit me shkencëtarin, i cili figurat e “dyshimta” i ka zvogluar në permasa të xhuxhit politik para Goliatit marksistleninist. Mënyra e të menduarit, struktura e gjymtuar e fjalës, brendia e tekstit, kushtëzojnë diferencat e mëdha të mësuara më tepër në arkivat e bodrumeve policore se sa në “bibliotekat historike”. Fatkeqsisht ky procedim i historianit të Partisë edhe sot kur flasim kaq tepër për demokracinë, pretendon të paraqitet i vetmjaftueshëm. Inercioni i egoizmit të historianit brenda arkivit ideokomunist, nuk i lejon çvendosjen kualitative në favor të demokracisë sepse me këtë akt, ky historian trimërisht do ta vriste vetveten.

Inicimet më të reja, mjaft diletante, të botuara në shtypin periodik, mbase të hipertrofuara kombëtarisht, pretendojnë zbulimin e asaj pjesës më të anatemuar të historisë shqiptare. Me vetëdije apo spontanisht, në këtë marketing historik të shtypit periodik, zë fill akuza malicioze nacionaliste kundër historianëve të Partisë. Objektivisht do të qëndrojnë larg konstatimit se inicimet e diletantëve nacionalistë për tema tabu të historisë shqiptare, janë më të nivelizuara shkencërisht se referencat e historianëve të Partisë. Vetvetiu dualizmi i mendimeve që provokohet nga situatat e sotme politike dhe situatat e djeshme politike, historianin e Partisë e nxjerrin më të nënçmuar se gazetarin. Përkundër kësaj të vërtete, ky historian, sot e gjithë ditën, s’arrinë më largë se të bëjë disa riparime në histori; fatkeqsisht me të njëjtat mjete të vjetruara gjuhësore e intelektuale.

Në kohën e monizmit partiak historiani ka qenë i shtrënguar të shërbente me shenjues dhe të shenjuar gjuhësorë sipas mostrës së caktuar nga arkivat policore. Këto struktura mikrotekstuale e kishin bazën e barazimit të të gjithë tekstit dhe figurave historike sipas trekëndëshit ideologjik:

Në këndin B, të trekëndëshit historikopolitik, kanë mundur të vendosen vetëm figurat e modifikuara politikisht. Shëmbulli përfundimtar i të gjitha figurave, të historisë shqiptare u bë figura e udhëheqësit të Partisë. Personalitetet e historisë shqiptare, shumë negative sipas kodit të Partisë, janë trajtuar në dy mënyra: ose janë vendosur në këndin B të trekëndëshit ideohistorik; të kthyer me kokë poshtë ashtu si Ferri i Dantes që ishte një ide e përmbysur politikisht ose këto personalitete historike u anatemuan dhe u dënuan me harresë të përhershme.

Sot, në kohën e demokracisë së brishtë, kur u hoq embargoja e heshtjes dhe e anatemës, historiani u gjet para detyrës profesionale: ta plotësojë, ta renovojë, ta rehabilitojë këndin B të trekëndëshit të “materializmit historik”. Sipas këtij procedimi të demokracisë së tashme u ndodhi historanëve që personalitetet e këndit B të trekëndëshit, në kohën e heqjes së embargos politike, t’i çvendosin nga pozicionet ideopolitike dhe si kope gjedhes i tremben kah vathët e nacionalizmit. Përkundër ligjeve shkencore, historiani i sotëm aplikon tri biografi antishkencore: vetvetes si historian, “pavetëdishëm ia krijon” dy biografi; personaliteteve historike po ashtu ua stisë nga dy biografi, si dhe lexuesit dy biografi, mu pse kështu e don autoriteti “shkencor” i historianit dhe përcmimi i dyfishtë i kombit shqiptar. Me të dy biografitë e tyre, që të tre, historiani i mëton të bashkëekzistojnë në trekëndëshin suplementar:

Këtë trekëndësh të kontradiksionit të fortë mund ta krahasojmë me diskursin aq të singertë e të pietetshëm të

Shën Tomës: “Synimi im - thotë Shën Toma - është ta paraqes të vërtetën, të cilën e predikon feja katolike; por unë këtu duhet t’i rreshtem logjikës natyrore, sepse të patenzotët (ateistët) s’e njohin autoritetin e Shkrimit të Shenjtë”¹)

Të gjithë krijuesit e periudhës socrealiste janë gjetur në pozitën e Shën Tomës por s’e patën guximin e tij për ta pranuar se e kanë mohuar logjikën natyrore për hir të “Shkrimit të Dialektikës partiake”.

Gjuha në funksion të dogmës

Demokracia e sotme shqiptare që në fillim, e ka vënë shkrimtarin në pozitë të njëjtë me historianin për ta dyfishuar trekëndëshin letrar. Trekëndëshi i parë i letërsisë socrealiste përkundër dëshirës së disidentëve të stisur nuk mund të eliminohet sepse praktikisht ai ekziston dhe do të ekzistojë deri tek analizat më strukturaliste që do t’i bëhen në të ardhmen. Shkrimtarët socrealistë të trekëndëshit ideoletrar, sot orvaten ta depersonalizojnë protagonistin, duke e transformuar socbiologjikisht. Protagonistit, qoftë pozitiv ose negativ, tash shkrimtari do t’ia stisë dy biografi: njëren ideologjike e tjetrën “disidente”, diç të ngjashme si në poezitë e “disidentëve artistikë” frengë: “Në këtë, nga thellësia e shpirtit vetëm tha jo. Ai e ka pastruar, dematerializuar poezinë”. (A. Tibode). Disidencë artistike, të këtij lloji, në

¹ Rusel, Bertrand Russel, “Historia e filozofisë perëndimore”, fq. 442.

letërsinë frënge ka provuar Marsel Prusti “Duke kërkuar kohën e humbur”. Në varianten frënge liria e figurës kufizon me shajninë, por kurrë jo me faktin. “Një fjalë, një frazë ose një imazh të përdorur me një domethënie të posaçme (të konsiderohet se do të thotë fjala simbol) janë të gjitha simbole kur si elemente mund të dallohen në analizën kritike. Madje edhe shkronjat me të cilat shkrimtari shënon fjalët e veta, formojnë një pjesë të simbolizmit të tij në këtë kuptim”¹⁾

Në mitologjinë greke, prej Homerit e deri tek tragjedianët grekë, simbolikisht nocioni i pendimit ka qenë shumë i zbehur, aq sa gjithmonë i është përshtatur vetëm një strukturimi të trekëndëshit letrar. Klimtenestra, Agamemnoni, Oresti, Elektra, Akili, i qëndrojnë besnikë krimit të tyre duke e ruajtur përherë kodin e fortë të këndit B, edhe pse shumë analitikë në këtë letërsi janë orvatur t’u krijojnë këtyre protagonistëve nga dy biografi. Këtij pozicioni të biografisë së dytë i ka paraprirë arsyeimi i krimit pagan e jo pendimi. Tragjeditë kristiane të Shekspirit e këmbajnë moralin pagan duke i dhënë vendin e parë pendimit, ndërgjegjesimit, si akt imitues i Biblës. “Ndjenja e vërtetësisë është, për shembull, shumë më e fortë në tragjedi se në komedi, ngaqë në komedi logjika e ngjarjes lëshon pe moralisht para dëshirës së audiencës për mbarim të lumtur”²⁾ Tragjedia si akti më i lartë i jetës, nuk i bën këto lëshime as për audiencë as për providencë, sepse akti i saj i fundit duhet të jetë hakmarrës. Tragjedianët skenën e kanë zgjedhur si inkubacion të tronditjeve, si vend ku tentohej të zbutej spektatori me flijimin e një viktime, por asnjëherë s’kanë arritur ta ngopin spektatorin me shijen e gjakut. Andaj komedia në skenë “luhet” ndërsa tragjedia në skenë “ndodh”. Tragjeditë paskristiane u zbutën në “drama”, të cilat duhej t’i bindeshin

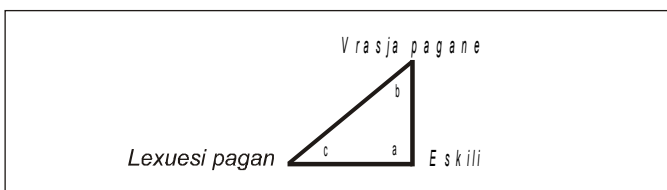
¹ *Norton Frajt “Anatomia e kritikës”, Prishtinë 1990, fq. 102.

² Norton Frajt, “Anatomia e kritikës”, Prishtinë 1990, fq. 102.

autoritetit kishtar, duke e dyfishuar projektin e trekëndëshit letrar me aktin e krimit pagan dhe të pendimit kristian. Tragjeditë, si **“Makbethi”**, **“Jul Cezari”**, **“Otello”**, përveç aktit të pastër të krimit pagan, e kanë edhe aktin e pendimit kristian. Akti i pendimit kristian në dramë u bë porosi përfundimtare. **“Te Makbethi”**, për shembull, imazhet e gjakut dhe pagjumësisë kanë rëndësi tematike që është shumë e natyrshme për një tragjedi të vrasjes dhe pendimit”¹⁾

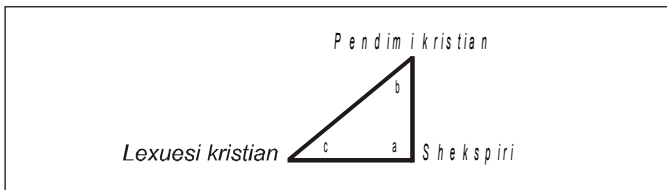
Ky mendim shpreh providencën kristiane që pendimin e barazon me aktin e shpëtimit. Akti i vrasjes pagane dhe akti i pendimit kristian në projektimet suplementare të trekëndëshit letrar i binden konstruktit të fjalisë predikative.

1. Trekëndëshi i vrasjes pagane:

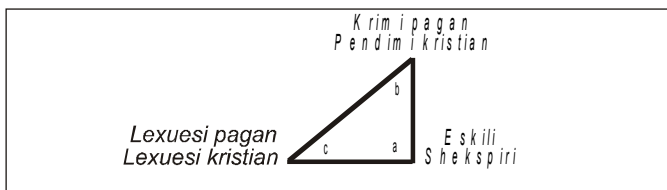

2. Trekëndëshi i pendimit kristian:

¹ *Norton Frajt, “Anatomia e kritikës”, Prishtinë 1990, fq. 102.

Krimi pagan dhe pendimi kristian, brenda strukturës së trekëndëshit të dramës, i kundërvehen njëri-tjetrit për dominim. Sipas këtij konfrontimi midis krimit pagan e pendimit kristian u bë kompromisi i quajtur “dramë”, me këtë strukturë suplementare:

Sa krime politike janë bërë që nga kështjellat mesjetare e deri tek komitetet qendrore të partive komuniste! Zakonisht viktimë është paditur si armik i rrezikshëm i popullit, ndërsa kryesi i krimit mbrojtës i interesave të popullit, deri tek konsolidimi i sintagmës “ne emër të popullit”.

Në serinë e pafund të krimeve të Stalinit, vrasja e Kirovit, të cilit Stalini i shkoi edhe në funeral, s’ishte as fillimi as fundi i krimeve të Ivanit të tmerrshëm. Në këto krime politike, pendimi kristian hiqet nga struktura e trekëndëshit literal, duke u zëvendësuar me “renovimet sociale”.

Çdo shqiptar, me shqisën tepër të zhvilluar politike, e ka “lexuar” natën makbetiane të vrasjes së Mehmet Shehut. Në raportin midis viktimit dhe vrasësit, është ditur, se nuk do të shpallet as pendimi i viktimit as krimi i vrasësit. Të dyja

këto akte duhej t'i "lexonte" instinkti politik i një populli të tërë. E gjithë Shqipëria e kishte humbur gjumin; nata makbetiane kishte hyrë në çdo shtëpi, në çdo njeri.

Si i kishin punët shkrimtarët atë natë? "Privelegji", në të parë unik i injorimit të fakteve, i ka dhënë poetit namin e tij tradicional të rrenacakut me diplomë dhe kjo sqaron për ç'arsye aq shumë fjalë që caktojnë strukturën letrare "si fabula", "fiksioni", "miti" e të ngjashme, kanë të pavërtetën si kuptim dytësor, si fjala norvegjeze **DIGTER** që thuhet se do të thotë "rrenacak", njësoj si edhe "poet". Por siç ka vërejtur sër Filip Sidni "poeti kurrë nuk vërteton prandaj nuk gënjen"¹⁾

Mendimi i Sër Filip Sidnit do të qëndronte po mos të ishin "fabula", "fiksioni", "miti", të gjitha të karakterit politik në letërsinë shqipe. Këta tre faktorë, që nga mugëtira e zanafillës së letërsisë shqipe shpjegohen sipas strukturës së trekëndëshit, moralist, relegjioz, patriotik, e së fundit sipas trekëndëshit socrealist. Struktura gjuhësore e këtyre interpretimeve synon ta konsumojë pragmatizmin gjenerativ: "Strukturalizmi është orvatje që ta krijojë shkencën linguistike e cila do të bazohet në principin e njëjtë epistemologjik si shkencat natyrore ...

1. Gjuha është sistemi dhe si të tillë duhet ta mësojmë dhe ta aplikojmë në tërësi.

2. Gjuha është fenomen shoqëror (për marrëveshje të ndërsjellë midis njerëzve) dhe duhet ta mësojmë jo të veçuar. Të kemi kujdes ndaj korrespondimit të ndërsjellë të njësive gjuhësore.

3. Sipas evolucionit gjuhësor është e palejueshme metodologjikisht të pleksen kriteret historike me interpretimin e gjuhës aktuale.²⁾

¹ Norton Frajt "Anatomia e kritikës", Prishtinë 1990

² Simeon, Rikard Simeon "Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva", Zagreb 1969, fq. 553 (botuar në 8 gjuhë).

Këto tri kritere shkencore të gjuhësisë pushteti ideopolitik është orvatur t'ia përshtatë çvendosjes së madhe gjuhësore, historike dhe psiqike. "Çvendosja e shenjit dhe e shenjuesit gjuhësor jasht sistemit, çvendos në të njëjtën kohë konceptet, idetë, deri tek invariantja për ndarjen e relevantes nga irrelevantja, për të përfunduar tek metalogjika dhe anakronikja."¹⁾

Funksioni iracional i gjuhës në letërsi, jo rastësisht, më tepër u shërben kategorive të caktuara politike për ta mbuluar të verteten. Me të drejtë Norton Frajt e vërteton karakterin politik të veprës, duke konstatuar se gati çdo vepër arti, për të mos thënë, të gjitha veprat në të kaluarën kanë pasur funksion shoqëror, një funksion që e ka vënë në rend të dytë funksionin estetik.

Forca reprezentuese e shenjit gjuhësor në veprën letrare, qoftë me vlerën e semantemës ose të figurës artistike, do ta kryejë shërbimin politik si njësia më e vogël e tekstit. Me këtë shenj gjuhësor shkrimtari manipulon sikur se edhe me shënjesin, me kodin e mesazhin: "Më e çuditshmja është megjithatë kjo që, krahas kësaj sëmundjeje semantike, Lakoni është i ndjeshëm në çështjen e rregullsisë terminologjike. Ai me kënaqësi sulmoi përkthimet nga gjermanishtja duke u ankuar se "francezët nuk janë më të ndjeshëm ndaj saktësisë së fjalës" (fq. 150). Ai mbrohet nga përdorimi intuitiv i dukurive vetanake kundrejt atij përdorimi, i cili mbështetet në ndjenjën se diç kemi kuptuar" (fq. 221)²⁾

Më e mundimshmja, sot, i ndodhi shkrimtarit shqiptar, meqë u referohej të dy pozicioneve: pozicionit të ngulitur ideogjuhësor të monizmit dhe autosugjestionit të disidencës së paqenë. Në rastin e parë shenji gjuhësor kategorikisht

¹Simeon, Rikard Simeon "Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva", Zagreb 1969, fq. 553 (botuar në 8 gjuhë).

² *FBenxhamin Li Vorf "Gjuha, mendimi dhe realiteti" fq. 150, 221.

puthitej me konceptin e tërësishëm ideopolitik ndërsa në rastin e dytë shenji material gjuhësor realisht mungon si në çdo autosugestion. Në rastin e dytë shkrimtari shqiptar don ta animizojë shenjin e paqenë. Vërtet kjo është një gjendje shumë e dhëmbëshme, jo vetëm në letërsinë shqipe por në të gjitha letërsitë e totalitarizmit. Shembullin e tillë, të këtij, e takojmë tek Ismail Kadareja, i cili për t'u shmangur pak nga romani **"Dasma"** flet me plot të drejtë për njëfar "epidemie ideologjike gjithë evropiane": "Isha thellësisht i brengosur. Asgjë s'mund të më detyronte të ndërroja mendimin. As fakti që romani u botua në Norvegji, Suedi dhe SHBA. Një gjë e tillë s'më bëri ndonjë përshtypje, sepse ato ishin shtëpi botuese majtiste që e pëlqenin dhe e gjuanin një letërsi të tillë. Ajo që më habiti vërtet ishte mbërritja e një zarfi të trashë nga Radio-televizioni i Londrës (BBC) me tekstin e dramatizimit të romanit tim, madje me emrat e aktorëve interpretues si dhe me datën e dhënies. Dramatizimi kishte titullin (tashmë sintagmatik, vëretja jonë) **"Dasma dhe fantazma"**. Siç duket skematizmi po sulmonte metropolet."¹⁾

Radiotelevizionit të Londrës shenjuesi titullar i romanit **"Dasma"**, nuk i solli informacionin e vetmjaftueshëm egzotik, andaj me një mospërfillje fyese, që shkrimtari orvatet të mësheh, RTL e zgjeroi titullin në një sintagmë pak folklorike, pak egzotike, e pak si një baladë të çoroditur komuniste-kanunore. Pas këtij konstatimi të Ismail Kadaresë, lexuesi shqiptar do ta lexojë me skepticizëm tekstin me konotacion negativ për Radio-televizionin e Londrës. Përkundër habitës së lexuesit, autori i **"Dasmës"**, pa më të voglin respekt ndaj lexuesit shqiptar shton: "Siç duket skematizimi po sulmonte metropolet". Lexuesi i mjerë shqiptar, realisht s'e ka të qartë, se për cilën pikëllohet autori i **"Dasmës"**: për epideminë e skematizimit ideosocialist të metropoleve evropiane apo për inskenimin e një romani ku zihen ngusht midis tyre komunizmi

¹⁾ Ismail Kadare "Ftesë në studio" fq. 62.

i kohës së gurit dhe kanuni i Lekë Dukagjinit. Në dramatizimin e BBC-së inskenimi skandaloz arrihet duke i shtuar “Dasmës socialiste” fantazmën baladore të ikur nga Kanuni i Alpeve shqiptare. Komercializmi evropian i hipertrofon këto elemente anakronike për të realizuar marketing skenik. Ne nuk e dimë më larg, se ç’u bë me këtë dramatizim, me interpretimin, sepse shkrimtari s’na jep shpjegime të tjera. Evropa s’mund të shpëtojë nga skematizimi tradicional. Çka për këtë mund të shërbehemi me komentin e Benxhamin Li Vorfit mbi logjikën evropiane. Ai e komenton veprimin e asaj që e quajmë “**mbajtje**” sepse formula: “*substantivi + folja = kryesi i veprimit + veprimi i tij*, është fundamentale në fjalitë tona¹)

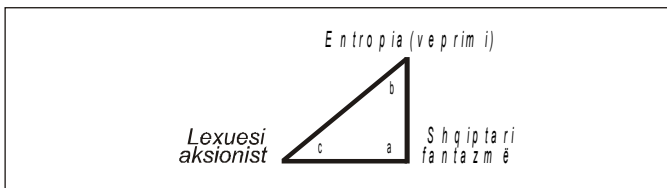
Benxhamin Li e paraqet formulën tradicionale sipas kategorisë aristoteliane të modifikuar me kombinimet sintaktike evropiane. Ky formulim i modifikuar në trekëndëshin logjikosintaktik kodifikohet në këtë mënyrë: Më shkurt kjo strukturë do të paraqitej kështu, sipas formulës së Benxhamin Li Vorfit: $C+B=A+B$. Ky trekëndësh logjikosintaktik, tradicional evropian, u referohet shumë veprave letrare me elemente të vogla ose të mëdha empirike, njësoj sikur dramatizimit “Dasma dhe fantazma” në Radio-televizionin e Londrës.

Sipas këtij trekëndëshi të logjikës evropiane, skenaristi i “Dramës” së Kadaresë ka krijuar sintagmën dualiste “Dasma dhe fantazma”, duke e “bërë” substantivimin (trupëzimin) e fantazmës të barabartë me vet lexuesin shqiptar. Këtë barazim, Ismail Kadare ose nuk e ka hetuar, ose është shtirë se s’e ka kuptuar si pragmatizëm të sintagmës titullare të shtuar nga TVL(Televizioni Londres).

Sipas logjikës evropiane, “**dasma**” e Kadaresë, si element i parë i sintagmës së zgjeruar, mbetet vetëm sfond statik, ndërsa funksioni i ekzotikës vepruese bëhet fantazma. Andaj në formulimin sintaktik të Benxhamin Li Vorfit “fantazma” dhe lexuesi i Kadaresë do të paraqiten: $C+B=A+B$.

¹Benxhamin Li Vorf “Jezik, misao i stvarnost”, Beograd, 1979, fq. 196 (Përkthim i përshtatur nga: Selected writing, 1956).

Në trekëndëshin përçmues evropian lexuesi (njeriu) shqiptar e zbërthehen kështu:

Për çudinë e lexuesit, fort të përçmuar shqiptar, Kadareja, “orvatet t’i mbrojë” metropolet evropiane nga kapitullimi skematik i romanit “**Dasma**”, derisa lexuesi shqiptar por edhe njeriu shqiptar në metropolet evropiane konceptoheshin në këtë mënyrë: $C+B=A+B$. Evropianët e kanë hetuar paradoksin e letërsisë shqipe, ku njeriu shqiptar i dalur nga Kanuni e ndjek lexuesin aksionist shqiptar.

Në letërsinë shqipe s’duhet të jemi aq dele të urta, as në letërsinë evropiane fantazma egzotike mesjetare, apo insekt që ndërton komunizmin e gurit. Deri kur lexuesi shqiptar do të gëlltisë çdo gjë që i ofrohet si një deveje të urtë? ... “Një kohë të gjatë kujtova se i lava duart me letërsinë. Në shpirt kisha një lloj rrënimi. As vrullet dehëse të kohës kur shkruaja “Përbindëshin”, nuk më ngjallnin më, as skematizimi s’më avitej dot pranë”¹⁾

Edhe pas këtij “rrënimi shpirtëror” të shkrimtarit, në ujdhesën Shqipëri vazhdojnë të lindin përbindësja polifemikë.

Shkrimtari le ta ketë të drejtën e vet profesionale të frymëzimit, të motivimit politik ose moral, le ta ketë të drejtën e shkrimit prej socrealizmit politik e deri tek verizmi e dadaizmi. Le ta ketë këtë të drejtë të interpretimit edhe kritikë i letërsisë. Por le ta ketë këtë të drejtë edhe lexuesi; le ta ketë të drejtën

¹⁾ *Ismail Kadare, “Ftesë në studio”, Prishtinë 1990, fq. 63.

ta lexojë veprën letrare sipas psikikës individuale dhe përvojës jetësore. Shkrimtari s'ka të drejtë ta terrorizojë lexuesin e gjithë kombin duke i mëtuar për shpirt dhe mendje të dyfishtë: dje e keni lexuar veprën time letrare në një mënyrë tjetër politike, sot po atë vepër, do ta lexoni në mënyrë tjetër politike. Ka "ndërruar" politikisht shkrimtari, po aq duhet të "ndërrojë" vepra, lexuesi dhe i gjithë kombi! Dje në kohën e socrealizmit, e keni kuptuar dhe ka qenë duhur ta kuptoni vetëm ideologjikisht veprën letrare, sot, në kohën e demokracisë, po atë vepër duhet ta lexosh ndryshe e ta kuptosh ndryshe! Shkrimtari shqiptar me këtë dyshpirtësi që kërkon nga lexuesi e nga i gjithë kombi, lektisë për disidencë retroaktive, duke e dhunuar dy herë, askënd tjetër vetëm lexuesin e gjithë kombin shqiptar. Mbase shkrimtari socrealist, pas veprave të shkruara pa konkurrencë mendimi, edhe sot mendon ndërkyeshëm se e ka të drejtën e Tomas Xhefersonit të shkruajë ndryshe e të mendojë ndryshe. Tomas Xhefersonit kur e nënshkroi Deklaratën e të drejtave të njeriut dhe i shpalli të gjithë njerëzit të barabartë; intimisht ishte i bindur se gjenetikisht zezakët janë inferiorë në aspektin intelektual. Edhe lexuesi shqiptar duhet të jetë jo vetëm inferior gjenetikisht, por duhet të jetë shumë i hendikepuar mentalisht për t'i besuar "disidencës" së shkrimtarit.

"Menari, bashkëkohës i Viliem Xhemsit nuk e kupton historinë si kërkim të njëmendësisë, veçse si burim të saj. E vërteta historike, për të, nuk është ajo që ndodhi; e vërteta e tillë është ajo që mendojmë se ndodhi. Fjalët e fundit - shembull dhe mësim nga bashkëkohësia si vërejtje për ardhmërinë - janë pragmatike në mënyrë të paskrupullt"- thotë Borhesi. S'ka shembull më konkret për lexuesin shqiptar se kumtimi publik, se histori e vërtetë për shkrimtarin socrealist u bë ajo që "menduam se ndodhi". Sipas kësaj stisjeje parahistorike, u nxuer në letërsi dhe në lëmitë e tjera sanksionimi ideopolitik që me paskrupulozitet iu imponua gjenetikisht popullit shqiptar.

Se histori mund të jetë ajo që “mendojmë se ka ndodhur” e konfirmon autosugjestionin poetik që nga Homeri e këtij. Se histori “bëjmë”, e kumton më së miri edhe dialogu i Lasgush Poradecit me Ismail Kadarenë:

“Kur e DËNUAM me 80 vjet burg Vinçens Prenushin, ai ishte 76 vjeç”.

Më bëri përshtypje folja “E DËNUAM” dhe duke kuptuar se e dëgjova gabim i thashë:

“Ju thatë “E DËNUAM”, në mos gaboj? Atëherë e futni edhe veten në dënimin e tij?”

Ai më vështroi gjatë dhe siç e kishte zakon në këso rastesh dhe u përgjegj:

–“Sigurisht. Poeti përgjigjet për çdo gjë”.

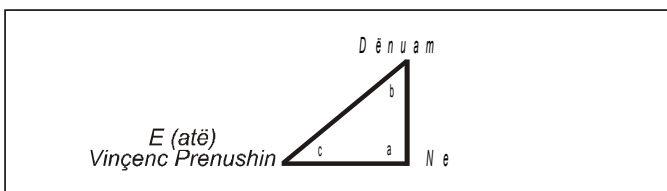
Shpeshherë në mendjen e tij qeveria, poetët, shtabi i ushtrisë, ministria e jashtme etj. bëheshin njësh.¹⁾

Natyrisht lexuesi, në këtë rast do të bënte pyetjen më të thjeshtë ekzistenciale: Ku zhvillohet ky dialog, në cilën kohë dhe ç'bënte Neni i famshëm i “agjitacionit dhe propagandës”; çfarë trajtimi kishte Ismail Kadare si dëgjues i këtij dialogu të tmerrshëm? A kishte person të tretë në këtë “dialog”, a duhej të raportonte “dikush” në degën e Sigurimit për këto “dialogje” të Lasgushit? Në qoftë se jo, atëherë lexuesi shqiptar i hendikepuar duhej të besojë në një “tolerancë” të pushtetit ose në “konspiracionin e rrezikshëm” të Kadaresë! Si “toleranca” e pushtetit, si “konspiracioni” i pamundëshëm e amnestojnë për interesat e shkrimtarit idenë për ekzistencën e ashpër të pushtetit policor. Por një mendje pak e shëndoshë dhe një përvojë e njeriut që ka jetuar në diktaturën komuniste, e di se asnjëra s'mund të jenë të vërteta. Tek Lasgushi nuk mund të shkohej ashtu shkarazi kush të dojë, kur të dojë. Kadareja edhe ne, e dimë se këto biseda ishin të përgjuara. Kush ishte njeri krejt i besueshëm në komunizëm? Biseda jo vetëm përgjohej, por edhe duhej të krahasohej saktësia e kallëzimit

¹⁾Ismael Kadare, “Ftesë në studio”, Prishtinë 1990, fq. 63

në Komitetin e Partisë. Të shkohej tek Lasgushi ishte njësoj si të kalohej kufiri. Çdo lexues e kishte të qartë si kalohej kufiri shtetëror: me pasaportë (e kishte rrallë kush), ilegalisht, të shumtën e rasteve vrasja në kufi. Lasgushi s'ishte ndonjë personalitet i rrezikshëm për qeverinë, por pushteti komunist e kishte dënuar me harresë si një amforë në fund të detit.

Edhe pse e thënë nga Lasgushi i “matufosur”, shprehjen “**e dënuam**”, nuk dimë ta veçojmë si ndërgjegje të poetit, si obligim, apo si borxh moraloprofesional. Lasgushi, me shprehejn fort konotative “**e dënuam**”, i determinon të gjitha referencat morale e politike të këndit B të trekëndëshit sintaktik, semantik, psikologjik e lingistik:

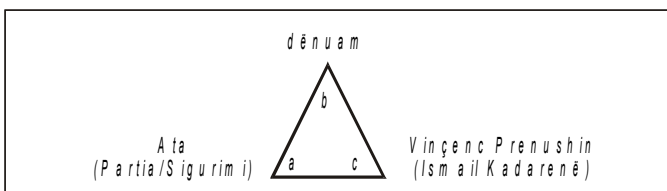

Lasgushi, me lucida momenta të poetit apo për elokucencë kalorsiake të rendit tradicional evropian, e çvendosi nga këndi A të trekëndëshit përemrin **ata** (Partinë, Sigurimin shtetëror, Komitetin e Partisë, Mehmet Shehun, Enver Hoxhën) e në vend të këtij përemri e vendosi përemrin gjithëkombëtar **ne..** Nga kjo bashkëfajsi kolektive nuk shpëtojnë as ata shqiptarë që ende s'ishin lindur kur Vinçenc Prenushi e mori dënimin tetëdhjetëvjeçar. Secili e ka peshën e vet të fajit: Lasgushi që u orvat të bëjë një kompromis politik me ca paçavure poetike për “Çelikun e Partisë”, Kadareja që ka menduar, e fatkeqsisht mendon ende, se kanë mundur të krijohen vepra të mirëfillta letrare në atë vend ku poeti e frati 76-vjeçar dënohet me tetëdhjetë vjet burg, aty ku Gjergj Fishta

u pushkatua katër vjet pas vdekjes, e poetëve tjerë plumbi ua këputi amanetin në gojë. Historiani ose s'i dinte ngjarjet ose s'guxonte ta shkruajë të vërtetën ose i besonte të "vërtetës" së Partisë; profesori i lëtërsisë, nga mosdija, nga frika, nga bindja politike, s'ia ka shpjeguar nxënësit, jo vetëm për Vinçenc Prenushin, por asgjë në kundërshtim sado asociativ me interpretimet partiake. Përkundër mosdijes, mosguximit, apo të bindjeve partiake, të gjithë identifikoheshin me titujt më mashtrues: të shkrimtarit, historianit, intelektualit, profesorit ...

Profecia e Lasgush Poradecit "**e dënuam**", e vendosur në pozicionin tepër efektiv, arrin konotacionin e fortë duke shpjeguar gjendjen psikopolitike - ndërgjegjen e një populli. Mbase në delirium të sinjeritetit, apo nga providenca kalorsiake ose nga vrrarja e ndërgjegjes për paçavuret poetike, nxitet Lasgushi t'i thotë ato fjalë aq profetike, qoftë si mikrotekst apo makrotekst. Lasgushi, me ndërgjegjen e poetit, me këtë profeci, e vendos veten dhe gjithë kombin shqiptar në stacionin e katërmbëdhjetë të rrugës së Kryqit: "**(e) dënuam**" Jezunë. Këtu provokohet e gjithë ndërgjegja e njerëzimit. Kanë kaluar dymijë vjet që çdo të premtë të përhitur "lozet" kjo dramë e udhës së kryqit, ku të gjithë njerëzit e botës jemi aktorë, spektatorë dhe pjesëmarrës në aktin "e të **dënuarit**". Përkundër këtij fakti, sot në kohën e demokracisë foshnjarake, jo vetëm Ismail Kadare por të gjithë shqiptarët, prej pilo pilatëve të Partisë, e deri tek roja e natës, ende pa e zbritur Krishtin nga kryqi, domë të mohojmë si Shën Pjetri, individualisht e kolektivisht pjesëmarrjen e të gjithëve në aktin e fjalës aq profetike "**e dënuam**". Lexuesi minor, naiv, adoleshent, duhet t'i kapërdijë "aventurat" pelegrine të Kadaresë tek Lasgush Poradeci. Ismail Kadare rropatet ta shpëtojë veten nga mëkati pjesëmarrjes në kumtin e profecisë lasgushiane "**e dënuam**". Pelegrinazhet artistike, të stisura të Kadaresë si udhëtime deri tek Lasgushi dhe udhëtimet "e rrezikshme politike" deri tek presidenti Alija, paraqiten si flijime për pranverën demokratike.

Lexuesi shqiptar e dinte atëherë, e di sot e gjithë ditën, se rrugëtimet e tilla kanë kërkuar stërvitje të veçantë: verifikimin e devotshmërisë politike. Kjo devotshmëri politike ndaj Partisë nuk fitohej vetëm me katër orë qëndrimi në kishën e Partisë, siç pretendon të na bindë Kadareja, se vetëm katër orë i ka kaluar në kishën e Nexhmije Hoxhës. Andaj sipas kësaj paraqitjeje trekëndëshi politik i Ismail Kadaresë ndryshon esencialisht nga ai i Lasgushit. Lasgushi e ven veten dhe të gjithë kombin në këndin A të trekëndëshitm, ndërsa viktimat e njëmendëta i ven në këndin C. Përkundër procedimit “të matufosur kalorsiak” të Lasgush Poradecit, trekëndëshi i Ismail Kadaresë paraqitet ne këtë mënyrë:

Në këtë trekëndësh Ismail Kadareja tenton të identifikohet me Vinçenc Prenushin në aktin e të dënuarit politik, ndërsa Poradeci e identifikon veten me Pilo Pilatin. Se cili ka qenë me të drejtë do ta vërtetojë koha dhe studimet shkencore.

Të gjitha teoritë e informacionit, prej atyre kibernetike e deri tek pragmatizmi i përceptimit shqisor, kërkojnë tërësinë e kodit sipas parimit matematikor: njëra gjysëm zbulon gjysmën tjetër të të njëjtës tërësi. Kundër kësaj logjike të informacionit, në shkrimet e fundit, Kadareja pretendon ta përmirsojë imazhin politik të veprave të veta sipas antagonizmit: njëra gjysëm zhdukë gjysmën tjetër të të njëjtës tërësi. Alogjikën politike të gjysmës së informacionit të shpallur, e dëshmojnë

pelegrinazhet e mëshehta tek Lasgushi, tek Presidenti dhe udhëtimet jasht atdheut. Këto pelegrinazhe kumtojnë vetëm një rrugë gjysëm të rrugës, ndërsa rruga e kthimit për shkaqe të arsyeshme mbetet e pathënë.

Sipas këtij procedimi politik, në letërsinë shqipe, të gjitha çatitë e legjendave, baladave, si dhe çatia e historisë, pikojnë politikisht duke e dëmtuar keqas ikonografinë kombëtare. Në bodrumet e këtyre legjendave e baladave u bënë renovime politike për ta rysur gjuhën politike në diakroninë historiografike. Në kushtet e këtyre pastrimeve ideoestetike të folklorit, legjendave, baladave, gjuhës, si dhe të historisë, në heshtje të thellë e të dhembëshme, u lind Konstantini i ri shqiptar që s'e maste kohën me tri as me nëntë vite, por me tri apo katër herë më shumë. Për këtë Konstantin të heshtur nuk shkruante askush. Fillimi i demokracisë në Shqipëri e lëvizi rrasën e varrit. Konstantini i vitit 1991, një natë pranvere me shi, në moshën 74 vjeçare, u ngrit nga varri politik, e kaloi kufirin shqiptaro-shqiptar e zbriti në Kosovë për ta vizituar Doruntinën 70 vjeçare. Doruntina ishte mbërthyer në shtratin e vdekjes. Ky Konstantin, në vitin 1948 (një mijë e nëntqind e dyzet e tetë), në muajin qershor, ia kishte dhënë besën Doruntinës se do t'i kalonte nëntë kilometra rrugë, në vend të nëntë maleve, nëntë netëve e nëntë ditëve, për ta marrë Doruntinën në të pamë. Ky Konstantin dhe kjo Doruntinë, të anatemuar nga letërsia socrealiste, ndaheshin vetëm nga një kodër e përgjumur, mbi të cilën kishte rënë gjarpëri i vitit 1913. Kjo kodër e përgjumur që s'është figurë artistike, edhe sot ka mbetur pa gjelbërimin e pranverës. Doruntina ia ka tharë gjelbrimin e stinës me lotët përcëllues të mallëngjimit. Kodra sot është thinjur nga mallkimi i Doruntinës. Konstantini dhe Doruntina, të anatemuar nga socrealizmi shqiptar dhe nga socializmi sllavoortodoks kanë lektisur plot 43 (dyzet e tri) vjet për një takim superbaladik. Midis tyre qëndronin 9 (nëntë) kilometra rrugë e 43 (dyzet e tri) vjet pikëllim varri deri në pranverën shijanike të vitit 1991.

Konstantini 74-vjeçar, nën zhuritjen e lotëve të motrës, kur Demokracia stinore po zgjohej në Evropën Lindore, një natë pranvere e lëvizji pllakën e varrit; u ngrit e kapërcei përtej gjarpërit, e ra te kulla e Doruntinës. Me një zë të nëndheshëm i thirri Doruntinës: “Motër, këtë pranverë rrasa e varrit politik m’u lehtësua, dhe u bëra erë për ta mbajtur fjalën e dhënë. Tërë natën foli me një gjuhë të nëndheshme për një rrugë baladike. Natën e dytë, në heshtjen e territ i përcjellur nga zëri i zogut të natës me mallëngjim baladik, Konstantini u përshëndet me nipat dhe mbesat. Natën e kishte kaluar kufirin gjarpër e natën po kthehej, çdo gjë bëhej në heshtje. Dorën e kishte shumë të ftohtë kur u përshëndetëm me të e lotin shumë përcëllues në sy. Doruntinën nuk mundi ta ngrisë nga shtrati i vdekjes për ta marrë në të pamë. Konstantini nuk kishte kalë e Doruntina ishte bërë gjyshe; asnjëri nuk kishte nënë. Të gjithë mbetem të heshtur, mbeti era e dheut dhe pikëllimi, shiu binte mbi baladën. Mbase këto dy net baladike të pranverës të vitit 1991 (njëmijë e nëntëqind e nëntëdhjetë e një) do të hyjnë nën çatinë e letërsisë shqipe, duke i denoncuar siç thotë vet rrugëtimet artistikopolitike të Ismail Kadaresë, i cili nisej e shkonte te Lasgushi, nisej e shkonte tek Presidenti Alija, kalonte kufirin kur donte, prej Francës e deri në Kinën e Marko Pollos, në kohën kur Konstantini s’mund t’i bënte 9 (nëntë) kilometra rrugë.

Nga të gjitha këto kalime kufijsh, të rëndomta për shkrimtarin, lexuesi shqiptar do t’i kuptojë se detyrat zyrtare të itinerarit franko-kineze të Kadaresë e kanë konspiracionin shtetëror, të cilin shkrimtari ende mendon t’ia ofrojë lexuesit si udhëtim vetëm të rëndomt artistik. Të gjitha këto kalime kufinjsh për Kadarenë janë të mundëshme, të lejueshme, të dobishme, ndërsa konstantinët e kohës sonë s’kanë mundur për 43 (dyzet e tri) vjet t’i bëjnë 9 (nëntë) kilometra rrugë për ta mbajtur besën e dhënë. Por çatia e letërsisë shqipe gjithmonë ka pikuar bashkë me ndërgjegjen e shkrimtarëve. Tash do të pyesim: Kush e solli Konstantinin?

Tautologjia idogjuhësore, metodologjike dhe tipologjike

“Për një shoqëri asgjë s’është me qenësore se klasifikimi i gjuhës së saj” - thotë Roland Barti.

“Në këtë mënyrë distinkcioni midis **langue** dhe **parole** ofron principin i cili ka domethënie për linguistikën. Duke veçuar gjuhën (**langue**) nga fjala (**parole**), shkruan Sosyri, ndajmë në të njëjtën kohë: *1.atë që është publike nga ajo që është individuale; 2.atë që është qenësore nga ajo që është ndërtuar pak a shumë rastësisht*”¹⁾

Ky mendim i Sosyrit, që në fillim të këtij shekulli, solli, kuptohet në linguistikë, e në shkencat e tjera humanitare, atë dilemën e madhe të publikës dhe individuale. Kjo “dilemë” bëhet e pashmangëshme posa të zbulohet natyra gjenerative e gjuhës, ose thënë ndryshe, natyra linguistike e simbolit. “Deri tek ky “zbulim”, sot arrihet me veprimin e përbashkët të psikanalizës dhe strukturalizmit. Shoqëria borgjeze klasike, një kohë të gjatë e ka konsideruar të folurit si mjet apo si zbukurim; sot në të shohim shenjin dhe të vërtetën. Madje çdo gjë që është e lidhur me gjuhën vëhet në mënyrë të dukshme në pikëpyetje: filozofia, shkencat humanitare, letërsia”²⁾

¹ Xhonatan Kaler “ Sosir osnivač moderne lingvistike”, Beograd 1980, fq. 35

² Rolan Bart “Književnost mitologija semiologija”, Beograd 1979, fq. 195

Është konstatuar, me të drejtë ose pa të drejtë, se kemi histori të letërsisë por jo shkencë mbi letërsinë. Jashtë këtij mendimi, historia e letërsisë, teoria e letërsisë dhe kritika letrare, e përfaqsojnë “shpjegimin” e letërsisë. Natyrisht, pas kontradiktave “ekziston - s’ekziston” problemi letrar, personazhët krejt pozitivë apo krejt negativë, zbret para nesh pyetja: mbi cilat teorema shkencore bazohen teoria e letërsisë, historia e letërsisë e më pak kritika letrare. Teoria e letërsisë, historia e letërsisë, kritika letrare ende s’e kanë kuptuar se metodologjia e klasifikimit të gjuhës nuk mund t’i përfshijë të gjitha permutacionet e fjalëve pasive të një gjuhe (**langue**) dhe të gjitha fjalitë aktive të të folurit (**la parole**). Në veprën letrare mund të analizojmë më saktë analitikisht dhe sintetikisht vetëm një numër të kufizuar fjalësh e permutacionesh që i quajmë tekst.

Kriza e komentimit, në letërsinë evropiane, është përcjellë nga një kohë në tjetrën meqë asaj letërsie deri në Renesansë i mungoi protagonistin, por gjuha e kësaj letërsie ishte kodifikuar në manuale skollastike.

“Ne, sot, e dimë vetëm për një histori të studimit letrar, derisa në Mesjetë funksiononin katër faktorë specifikë lidhur me librin: Scriptori (i cili vetëm përshkruan, pa shtuar asgjë); kompilatori (që nuk shton diç vetanake, përkundër, shqyrtimit të veprës); komentatori (që intervenon vetëm kur duhet sqaruar diç në tekstin e shkruar) e në fund **autor** i cili shpalos idetë vetanake **duke u barazuar në autoritete tjera** (morale, fetare, patriotike, sht. jonë). Ky sistemim, me qëllimin e tij të qartë bëhet libër i pranuar e “i respektuar”¹⁾

Edhe letërsia shqipe, prej copëzimeve të para fetare e deri tek manualët politike ka synuar “Librin e respektuar” nga publiku e, veçanërisht të aprovuar nga autoritetet pushtetare. Scriptori e kompilatori, jo pretendues për krijime, nuk i kanë

¹ *Rolan Bart “Književnost mitologija semiologija”, Beograd 1979, fq. 195

munuar letërsisë shqipe, ndonëse komentatori dhe **autori**, në gjithë diakroninë e mendimit shqiptar e kanë përsosur “Librin e respektuar”. Letërsia shqipe ende s’është liruar nga këta katër faktorë, veçantë nga dy të fundit, përkundër letërsisë evropiane, e cila gjendjes kristianoeremite dhe riterfantastike kaloi tek humanizmi me “zbulimin e protagonistit”. Periudha e humanizmit shqiptar ende s’e kishte zbuluar personazhin e ne ua shpjegojmë nxënësve si periudhë letrare. Historiografia e kësaj periudhe emërtohet si humanizëm jo për konceptimin e personazhit por për nivelin uniform të disfatës historike të shqiptarëve. Në shumicën e periudhave të letërsisë shqipe, edhe pas humanizmit, sipas gjerësisë tematike, do të gjejmë vetëm shtrirjen manuale e spekulative të idesë kolektive, larg personazhit. Në asnjë periudhë letrare shqipe s’do ta kërkojmë protagonistin e mirëfillt sepse individit ende s’kishte dalur nga nëntoka e idesë, e folklorit, e moralit, e fesë Atij edhe sot i mungon gjuha e individit.

“Qenja njerëzore nuk jeton vetëm në botën objektive ose vetëm në botën e aktiviteteve shoqërore, siç konsiderohet rëndomt, por në masë të madhe varet nga gjuha vetanake, e cila është bërë medium i hulumtimeve në shoqërinë njerëzore. Është iluzion që mendimi themelor të përputhet me realitetin pa përdorimin e gjuhës, sepse gjuha është mjet i rastësishëm për zgjidhjen e problemeve specifike të komunikimit dhe refleksit. Është fakt se “bota reale” në lartësi të konsiderueshme të ndërdijes u ndërtua sipas ligjeve të grupit të caktuar... Ne shohim dhe dëgjojmë edhe në mënyrë tjetër, përfetojmë, ashtu siç e bëjmë këtë përjetim në masë të madhe, mu pse ligjet gjuhësore të shoqërisë sonë krijojnë predispozicion për qëmtim të ndërdishëm të interpretimit.”¹⁾

¹ *Selected writings Edvard Sapir in language, culture and personality, Berkeley and Los Angeles, 1949, p.195

Natyrisht se mendimi i Sapirit mbi gjuhen vetanake psikogjuhësisht s'do të vlejë për periudhat manuale të letërsisë shqipe. Sipas diapazonit hapsinor të ngjarjes, ideogjuhësore metodologjia e këtyre periudhave letrare del tepër e ideologjizuar. Këtë moralizim gjuhësor aspak tipologjik e metodologjik të letërsisë shqipe historia socrealiste e konsumon në dy variante: i zvoglon vlerat tipologjike e metodologjike, edhe ashtu të mangëta, të këtyre periudhave letrare, e në rrafshin tjetër orvatet ta krijojë “idenë e vazhdimsisë së gabimit dialektik” të letërsisë shqipe që nga Zanafilla e saj e errët duke u bazuar në tre faktorë të kodifikuar:

1. *Elementi i tepruar biblik, vetëm i përkthyer nga priftër shqiptarë. Figurat e fragmenteve biblikë vijnë të gatshme në letërsinë shqipe, pa individualitet psikogjuhësor.*
2. *Në historiografi, figurat historike paraqiten me “përmasa gjiganteske e me një forcë të lartë morale”, me një gjuhë të përcaktuar moralobiblike.*
3. *Elementi i theksuar folklorik, i shtrirë në tërë hapsirën shpirtërore i rrafshon dallimet midis gjuhës kolektive dhe gjuhës së individit.*

Studiuesit e letërsisë socrealiste faktorin biblik e konsumuan “me superioritet” vetëm kinse për “studime historikogjuhësore, e veçanërisht fonetike”, duke “e nënvleftësuar” peshën përmbajtësore të këtyre teksteve. Historiografinë shqiptare teoria sockomuniste e paraqiti si periudhë të një romantizmi të hipertrofuar folklorik, antidialektik e krejtësisht jasht “materializmit historik”. Elementin folklorik sockomunizmi e shpall paganizëm të hordeve të lashta ballkanike, si një substrat të origjinës rituale politeiste.

Me qortimin dialektik të këtyre tre faktorëve, Historia e letërsisë socrealiste krijon “idenë” e ristrukturimit ideologjik

duke e rikrijuar bërthamën politikogjuhësore në brendinë e sintagmës së re ideore e deri tek teksti. Kjo “vetëdije ideogjuhësore” sot, po edhe në të ardhmen, do të jetë pengesë për ta shprehur logjiken e të folurit individual. Njeriu i socializmit, sot, përkundër dëshirës së singertë për t’i takuar demokracinë, bën gabime gjuhësore: koncepti, sintagma, pozicioni i fjalës, pa fajin e tij, vehen në raporte kundërshtie. Përdoren emertime të stërkonsumuara politikisht, të cilët s’janë të aftë të shprehin më nocionin etimologjik. Andaj, s’do të jetë as i çuditshëm as i pavërtetë konstatimi, se sot, gjuha shqipe nuk flitet ekonomiksht. Njeriu shqiptar është i detyruar të flasë një gjuhë e cila në çdo fjalë e ka të tulitur gabimin logjik.

“Përgjegja e saktë do të jetë: hapsira njutonike, koha dhe materia nuk janë intuitive. Ato përfaqsojnë idetë e formuara sipas impresionit, të cilat dalin nga kultura e gjuhës. Nga kjo, Njutoni (Neëton) ka marrë idenë. Nga kjo “merr e jep” midis gjuhës dhe kulturës përfitojmë për shembull:

1. *Procese ditore, kontabilitete, logaritme, matematikë kontabiliteti.*
2. *Interesi për radhitje të caktuara precize, llogaritje datash, kalendarë, orë, kronologji, grafikone kohore, kohën si e përdor fizika.*
3. *Anale, histori, qëndrime historike, interesimi për të kalurën, arkeologji, qëndrimet e kohës së kaluar, për shembull klasiçizmi, romantizmi etj.”¹⁾*

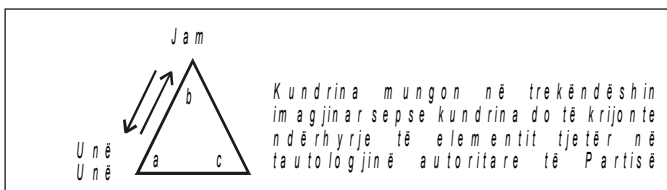
Nga të gjithë këta faktorë realë, të materializuar deri në përdorimet konkrete kohore, hapsinore, ideore, socrealizmi ka dalë jashtë ekonomisë gjuhësore duke e krijuar **tautologjinë e zanafillës ideologjike: “unë jam unë”**. Kjo tautologji për herë të parë u dëgjua nga Mojsiu në malin Sinaj, si tautologji

¹ *Benxhamin Li Vorf “Gjuha mendimi realiteti”, fq. 125.

moniste e Jehovahit. Është më e rëndësishme se kjo tautologji u paraqit edhe si përvijë e parë gjuhësore e tautologjisë moniste “**ehje aser ehje**” (**unë jam unë**). (Dalja 3,14)

Tautologjia ideologjike e Udhëheqësit (Jehovait të komunizmit shqiptar) e mbron **atë** nga çdo mundësi interpretimi duke e shndërruar në autoritetin përfundimtar “të cilin e ka ëndërruar” raca njerëzore që nga tautologjia e parë e Jehovahit. Tautologjia e parë ishte kumtuar shumë figurativisht nga Jehovahi por edhe ishte interpretuar mjaft zbehtë, me përvojë të dobët gjuhësore të Mojsiut.

Tautologjia gjuhësore e Udhëheqësit të Partisë e pamundëson hyrjen e **tij** logjikogjuhësore brenda trekëndëshit sintaktik, semantik apo letrar. Partia sipas pozitës pushtetare mund t’i kontrollojë të gjitha referencat e trekëndëshit ideoletrar, ndërsa atë s’mund ta kontrollojë asfarë mekanizmi i trekëndëshit logjikogjuhësor. Tautologjia e gjuhës së Partisë: **unë jam unë**, plotëson vetëm gjysmën e trekëndëshit, për ta vërtetuar se ajo (Partia) s’është e lindur prej askujt por ka qenë lektisje ideore e njerëzimit që nga formacionet e para shoqërore:

Në këtë trekëndësh mungon elementi i tretë logjikosintaktik që do ta vinte në marrëdhënie origjinore Partinë me faktorin e tretë që ka mundur të ndikojë në krijimin e saj. Kjo tautologji u bë përvojë ideogjuhësore e Partisë që mohon çdo provokim të mundshëm sintaktik. Struktura e

supermacisë ideogjuhësore që nga tautologjia monoteiste **ehje aser ehje**, pretendoi ta ngërthejë metodologjinë dhe tipologjinë e letërsisë së Lindjes po edhe të Perëndimit.

***Prej modeli tipologjikogjuhësor
ortodoks e deri tek modeli
tipologjikogjuhësor ideokomunist***

“Në fillim ishte Fjala”

Çdokush që ka lexuar sadopak letërsinë ruse, ka vërejtur se faktorët: sllavë, ortodoksë, moralofoklorikë, përherë gjenden brenda tautologjisë sintaktike e tipologjike. Puritanizmi moralortodoks, përkundër snobizmit për imitimin sallonian frëng, tek shkrimtarët rusë ka kushtëzuar që, protagonistin, sado i keq të ketë qenë, sipas skematizmit moralopatriotik e ortodoks, më në fund, sipas tautologjisë tradicionale të pendimit, duhet “të shpëtojë” moralisht, goftë ai Judushka i Shqedrinit, Oblomovi, Pluishkini, Çiqikovi, Sobakijeviqi, Bezuhovi apo kalorësi i dashurisë akcidentale - Andrea Bulba, e deri tek Dimitri Karamazovi. Këtë puritanizëm, me frakun e psikoanalizës rusoortodoks e shpalos më së qarti Dostojevski në “dy veprat” e veta: **“Krimi”** dhe **“Dënimi”**. Roli shpëtimtar i shkrimtarëve rusë, kësaj letërsie ia ka mohuar protagonistin e identitetit. (Me nikoqirllëkun e bletës Vladimir Iliqi e ka shfrytëzuar këtë dobësi morale, patriotike, fetare ruse, për ta promovuar idenë e vet filozofike, më në fund edhe për ta realizuar).

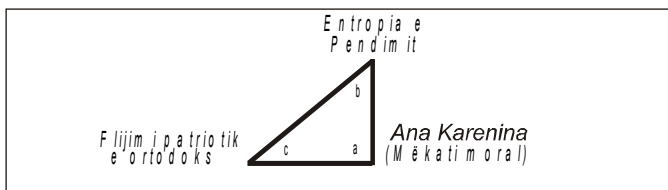
Dy protagonistë: njera në Rusi e tjetra në Francë, para të njëjtës situatë mekatnore, reagojnë në mënyra të ndryshme. Akti i vetvrasjes së Ana Karaninës dhe i Ema Bovarit, ndryshon jo vetëm teknikisht por edhe moralisht.

235 Prej modeli tipologjikogjuhësor ortodoks deri tek modeli tipologjikogjuhësor ideokomunist

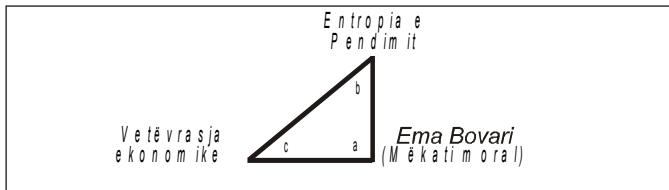
Vetvrasja e Ana Kareninës paraqitet si simbiozë e krenarisë kombëtare dhe e pendimit ortodoks ndërsa vetvrasja e Ema Bovarit bëhet nga falimentimi material dhe nga përgojimi provincial. Kjo e dyta bën më tepër vetvrasja ekonomike, për t'i shpëtuar përjetimit të sekuestrimit të pasurisë. Identiteti i fortë i Ema Bovarit, të cilën shkrimtari “e dënon” duke ia shkukur shpirtin me shumë mundime, nuk e shpëton Floberin nga akuza e prokurorit shtetëror. Floberi, me instiktin e gjenit, e kishte hetuar se publiku frëng ishte pjekur pak më shumë seksualisht për ta përjetuar personazhin e fuqishëm të identitetit. Morali zyrtar i shtetit, si çdo shtet që mbronë higjenën mentale të nënshtetasve, e kishte autorizimin ta ruajë pastërtinë shpirtërore të shtetasve nga çoroditja erotike e Floberit. Procesin e gjyqit kundër Floberit, intelektualët e paanshëm frëngë e kanë konsideruar, më të drejtë si disidencë të mirëfilltë morale.

Paradoksi ishte i qartë: prokurori publik mbronte “moralin aristokrat”, moralin e asaj aristokacie që haptas abuzonte moralin familjar, duke mbajtur publikisht metresa. Pikërisht kjo aristokraci që krenohej me ekstravagancën e metresave kërkon nga Floberi ta “dënojë” zonjën Bovari dhe shkrimtari “e dënon” Emën, jo me pendimin moralokristian por me sosjen ekonomike të aventurës.

Lav Nikolajeviq Tolstoi i “Voskresenies” ortodokse, Ana Kareninën e strukturon në trekëndëshin tipologjik sipas puritanizmit të fortë ortodoks:

Gustav Floberi i logjikës evropërendimore, Ema Bovarin e strukturon në trekëndëshin tipologjik:

Studiuesi i letërsisë shqipe që i ka lexuar me kujdes këto dy variante do ta ketë vështirë ta caktojë pozitën e letërsisë së vet midis këtyre dy trekëndëshave: atij puritan të letërsisë ortodokse apo të këtij evropërendimore që logjikisht i afrohet paksa strukturimit shkencor. Sido që të vendosë, studiuesit të letërsisë shqipe s'do t'i ndihmojë vetëm dëshira për t'ia caktuar vendin kësaj letërsie.

Edhe Tolstoi pranon se fillimin dhe fundin e vepres i strukturon gjuha, dhe për gjuhën e librave shkruan:

1." Gjuha duhet të jetë e kuptueshme, popullore, pa prishje të qëllimta dialektore (kërkohet gjuha manuale, e popullit duke lënë anash gjuhën salloniane dhe gjuhen e muzhikëve, vër. jonë).

2. Përmbajtja (syzheu) duhet të jetë e pranueshme, reale... Tregoni, për shembull, historinë e Pjetrit të Madh. Ju flisni: Aleksej Mihailoviçi i kishte tre djem - dy të mëdhenjtë ishin të mirë dhe të mençur, jo të marrë - domethënë, ekziston përveç kësaj mirësie e mençurie edhe tjetër aftësi për punë të ndryshme; e mu këtë shkathtësi ata (dy djemt e mëdhenj) s'e kishin pasur. Nxënësi tregon e thotë: Aleksej Mihailoviçi i

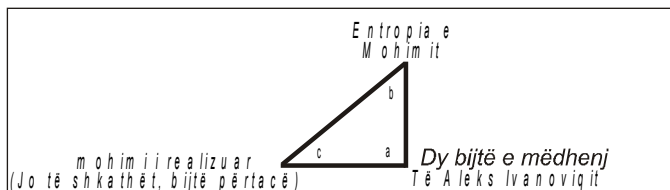
237 Prej modeli tipologjikogjuhësor ortodoks deri tek modeli tipologjikogjuhësor ideokomunist

kishte tre djem. Dy të mëdhenjtë nuk ishin të shpërdhijtë ndërsa më i vogli ishte i shkathët, dhe kjo fjala e veçantë: jo të shpërdhijtë, paraqiste për secilin njeri rus personin e Ivan Aleksijeviqit." (Gjuha manuale e përsnazhit).

3. Ne duhet të përpiqemi që gjuha të jetë shumë e lartë por lartësia e gjuhës duhet të mplekset brenda formës interesante.¹⁾

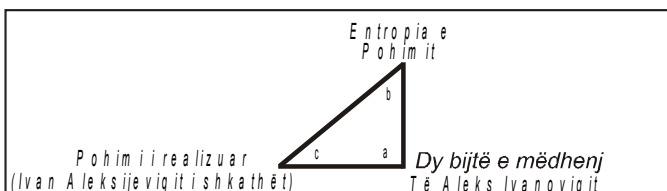
(Edhe këtu kërkohet gjuha manuale intelektuale). Tolstoi, në këtë shembull e rekomandon gjuhën e seleksionimit: ose të pohimit ose të mohimit. Të dy tekstet që na i jep Tolstoi në këtë rast: atë të pohimit dhe të mohimit, i strukturon në trekëndësja, qoftë gjuhësisht ose tipologjikisht. Tipologjikisht, Tolstoi, sipas tekstit të përmendur paraqet dy variantet e trekëndëshit: atë negativ (të mohimit) dhe trekëndëshit pozitiv (të pohimit).

Varianti i parë i trekëndëshit mohues i tekstit të Tolstoit paraqitet në këtë mënyrë:

Varianti i dytë i trekëndëshit pozitiv (të pohimit):

¹ Lav Nikolajevič Tolstoj "O književnosti" Podgoricë, 1963 fq.136

Sipas këtyre shembujve, e të të gjithë shembujve të tjerë të letërsisë ruse, mungon trekëndëshi i mesëm, trekëndëshi i tipologjisë së identitetit.

Po sipas këtij procedimi kaq të ravizuar të Tolstoit, dhe të gjithë konceptit rus, Ana Karenina mund të vendoset në të dy trekëndëshat sepse ajo edhe pas vetvrasjes krenare pretendon që në letërsinë ruse ta zëvendësojë Faustin e Gjinisë femërore, sipas kapërcimit prej entropisë së mohimit në entropinë e pohimit. Procedimi evropërëndimor është orvatur ta strukturojë protagonistin e identitetit, duke iu shmangur kapërcimeve akcidentale: pohim-mohim. Kjo mënyrë e procedimit evropërëndimor gjithnjë pretendon të “rrijë” sa më afër jetës: “Romani - këto janë gratë; ai është shkruar përgjithësisht vetëm për to, shpesh mbi jetën e tyre e ndonjëherë prej tyre. Ato kanë paraqitur publikun kryesor të Balzakut. Floberi me Ema Bovarin ka krijuar prototipin e gruas frënge e cila ishte shumë e afërt, po ashtu, me lexuesen frënge...

Secili njeri, shpeshherë në jetën e vet, e takon Zonjën Bovari. Secila grua e bukur e takon Lonin dhe Rudolfin. Këto personazhe shumëzohen rreth nesh si ndonjë lojë pasqyrash... Në planin kryesor romani mpleks personazhin e gjallë: mendimi i përgjithshëm e ka pranuar këtë plan tek Zonja Bovari¹⁾

¹ Albert Tibode “Istoria francuske književnosti”, Sarajevo 1961, fq. 444-445.

239 Prej modeli tipologjikogjuhësor ortodoks deri tek modeli tipologjikogjuhësor ideokomunist

Albert Tibode, studiues fort objektiv i letërsisë frënge, duke shpjeguar Zonjën Bovari, aludon në personazhin e identitetit, të cilin mund ta takojmë çdo ditë, në çdo rrugë, nëse kemi shqisë dhe intuitë për ta parë.

Zonja Bovari, sipas natyrës jetësore, s'është krijuar për akcidentalizëm letrar të pohimit apo mohimit absolut të trekëndëshit autoritativ. Asnjë studiues i letërsisë ruse nuk ka pasur guximin të pohojë për Ana Kareninën atë që pohon Albert Tibode për Ema Bovarin. Ana Karenina, tradicionalisht, sipas moralit ortodoks, strukturohet në trekëndëshin e gabimit dhe të pendimit, që konsiderohet shablloni më tipik në letërsi që nga tragjeditë antike, tek romani, e deri tek tregimet më të shkurtëra.

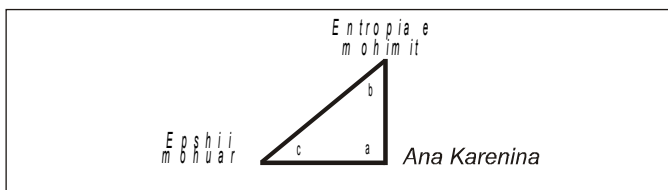
Askush tjetër, përveç strukturimit ortodoks, i quajtur moral kolektiv i popullit rus, nuk e trimëron më shumë shkrimtarin Lav Nikollajeviqin të kumtojë për Gi De Mopasanin: “Nga tre faktorë: 1. *Rregullsia që është qëndrimi moral i shkrimtarit ndaj lëndës së shqyrtimit*; 2. *qartësia e shpalosjes ose bukuria e formës, që është e njëjta gjë*; 3. *sinqeriteti që është dyfytërsia ndjesore e dashurisë apo e urrejtjes ndaj asaj që përvijon shkrimtari*, Mopasani ka pasur vetëm dy të fundit dhe ka qenë plotësisht i privuar prej të parit. Ai s'ka pasur qëndrim të drejtë **moral** ndaj lëndës të cilën e ka përshkruar.¹⁾

Rregullsia ose qëndrimi moral i Mopasanit për trajtimin e lëndës, për Tolstoin, konkretisht, është mungesa tipologjike e dy trekëndëshave që e vejnë në spikamë njëri tjetrin, duke mohuar dhe duke pohuar skajsmërisht. Tek Mopasani, sipas Tolstoit, mungojnë të gjitha referencat e moralit, relegjionit, patriotizmit. Tolstoi nuk don ta kuptojë se evropërimorët po shkonin drejt një letërsie moderne, kur ky (Tolstoi), me krrabën

¹⁾L. N. Tolstoi “Mbi letërsinë” fq. 211

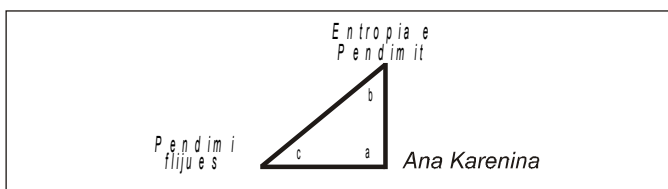
baritore në dorë si patriark biblik po shkonte gjithnjë drejt “Voskresenies” së ortodoksizmit rus.

Sipas qëndrimit moral, prototipi ortodoks, si në këtë rast Ana Karenina, mund të mashtrohet për një kohë nga djalli i epshit, por Fausti i gjinisë femërore ruse duhet të pendohet, edhe të flijohet në njëfarë altari kombëtar. Sipas qëndrimit moral, Tolstoi e paraqet Ana Kareninën në dy skema:

Qëndrimi moral i Tolstoit, sipas skemës ideomorale të të gjithë letërsisë ortodokse, s’guxon ta lë lexuesin as protagonistin në gjendje e parë. Me ndihmën e skemës së dytë, shkrimtarët rusë, si Bulgakovi me “fshesën fluturuese”, i shpëtojnë protagonistët nga skema e mohimit të moralit.

Në skemën e dytë të pendimit flijues, Tolstoi e “shpëton” Ana Kareninën me aktin e lartë të pendimit:

Në skemën e flijimit të Ana Kareninës ka diç nga flijimet e tragjedisë greke, diç të flijimit biblik, e diç të

241 Prej modeli tipologjikogjuhësor ortodoks deri tek modeli tipologjikogjuhësor ideokomunist

patriotizmit rus. Tek shkrimtarët e Lindjes do të ngulitet vetem procedimi aksidental i përrallës për ta ruajtur të pastër higjenën shpirtërore të lexuesit.

Këtë higjenë shpirtërore të lexuesit të ruajtur nëpërmes trekëndëshit të mohimit e pastaj nëpërmes trekëndëshit të pohimit, si në të gjitha veprat e “moralit të lartë”, Aleksej Maksimoviç Pjeshkovi (Gorki) në veçanti ia përshtati realizmit socialist Zyrtar të vitit 1936. Gorki s’është shpikës i “veprave autoritative”, ato gjendeshin kudo në letërsinë ruse, si tek Bjelinski, Çernishevski ... Sholohovi, Leonovi, Aleks Tolstoi, mbase edhe Pasternaku e Solzhenicini janë prodhim i letërsisë autoritative.

Procedimi evropërendimor i është shmangur paksa letërsisë së trekëndëshave autoritative të aktit uniform moralopolitik. Në këtë letërsi procedimi i sintezës, tenton të barazohet tipologjikisht e gjuhësisht në njëfarë kompozicioni më të estetizuar. Ema Bovari, një protagoniste që mund ta takojmë çdo ditë, barazohet me strukturimet e vogla kompozicionale, gati të barabarta me strukturimet sintaktike të fjalive të Floberit. Tërësia e këtyre mikrostrukturave të ngjeshura krijon sintezën kontinuitive të tipologjisë së makrotekstit. Në veprën e Floberit, për shembull, lexuesi as studiuesi nuk mund ta përcaktojnë kufirin paradoksal midis trekëndëshit të mohimit dhe të pohimit.

Studiuesit e letërsisë shqipe e kanë të vështirë ta caktojnë vendin e letrave shqipe në këtë mes, megjithëse studiuesit gjuhën shqipe e locojnë në grupin e Evropës juglindore me attribute mjaft sizmike me origjinë iliro-evropiane apo dakolindore që ende në gjuhësi hamenden në nocionet kentum e satem. Kjo nuk është për letërsinë shqipe aq vendimtare sa faktorët politikë, veçanërisht të këtyre gjashtëqind vjetëve të fundit, të lidhur ngushtë me ndikimet e dhunëshme të Lindjes, më shumë sllavobizantine e më pak turke.

Në këtë rast do të bëjmë një pyetje shumë të domosdoshme: a flasim, a lexojmë dhe a mendojmë logjikisht?! Ekonomia gjuhësore e leximit, e mendimit, më së qarti perceptohet sipas shenjuesit dhe të shenjuarit, si elementet themelorë të sintagmave, fjalive, e deri tek teksti letrar. Natyrisht, e njëjta pyetje, po aq e doemosdoshme do të bëhet edhe për tipologjinë e letërsisë shqipe.

Do të kalojnë kohë për t'u liruar nga trekendëshat sintaktikë, latinë, bizantinë, ortodoksë, orientale e deri tek ai i fundit ideologjik.

Ku gjendesh ti gjuhë dhe tipologji e letrave shqipe?

“Në fillim ishte fjala”.

“Nëse kombinatorika e elementeve gjuhësore bie në **parole** (në të folurit), atëherë rregullat sintaktike fitojnë status të dyfishtë. Ta marrim **la langue**(gjuhën), si sistem forme (kolektive, vër. jonë), ndërsa **parole** si përdorim (individual, vër. jonë) të kësaj aftësie, sepse kjo aftësi ngërthen diturinë dhe kombinatorikën e elementeve, aplikimin e rregullave të kombinatorikës¹

Në fund të këtij konstatimi të lingvistikës sosyriane mëtohet deklarimi pak më decidiv: cilën nga këto të dyja: **parole** apo **la langue**, i preferon si referenca të ndikimit shkrimtari në veprën e vet. Do të dukej pak i çuditshëm konstatimi, po të pranohet fakti, se shkrimtarët e moralit, religjionit, patriotizmit, vëçanërisht të “librit të autoritetshëm” të socrealizmit, apo siç e quajmë “letërsinë e angazhuar”, kryesisht e preferojnë **la langue** (gjuhën) më tepër se **parolen** (të folurit). Ky nocion gjuhësor(**la langue**) (gjuhë e sistemit, e ideologjisë kolektive), më i ngurosur, më i skematizuar, u përngjet kështjellave, monumenteve, tempujve, me një tautologji shumë të lashtë e biblike. Sintaksa e saj është ndërtuar krahas piramidave, me arkitekturë të autoritetshme faraonike.

¹ *Xhonatan Kaler, “Sosyri themelues i lingvistikës moderne”, fq.34

parole është aplikacioni; përditshmëria e kombinatorikës gjuhësore - është pikërisht të folurit që përdoret për denoncimin moralo-politik të nënshtetasve, është ajo fjali individuale që mund ta shpie secilin në burg, është sinkronia e gjallë e gjuhës. “Bazuar në mendimin e parë, **la langue** është plotësisht abstrakte dhe sistem formal. Ai (Sosyri) fjalitë i trajton si të rastësishme, të cilat locohen në **parole**, e jo si entitete të **la langue-s**”¹⁾

Mendimi i Sosyrit merr rëndësi të veçantë për letërsinë shqipe, e cila, kryesisht, që nga fillimi konsiderohet e angazhuar. **la langue** është gjuha zyrtare e pushtetit, të cilën shkrimtari i totalitarizmit e pranon si determinantë të mendimit, si formulë politike.

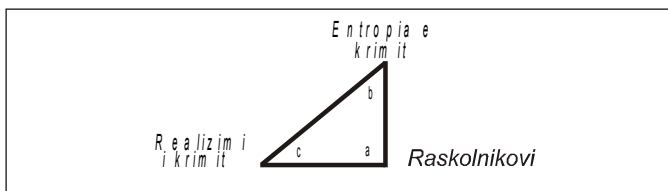
Gjatë leximit të veprës letrare, lexuesi, krahas **la langue-s** manuale të veprës, do ta krijojë imazhin individual të vendit, të ngjarjes, të personazhit, sipas lirisë së “prodhimit individual të fjalisë” së Sosyrit. Lexuesi interpretimin e veprës letrare e shpreh më tepër sipas efektit të **parole-s** ndërsa shkrimtari dhe teoricienti i letërsisë sipas **la langue-s**. Të gjithë njerëzit që e kanë lexuar, për shembull, veprën e njohur të Dostojevskit “**Krimi dhe dënimi**” e, që bashkë me Raskolnikovin kanë hyrë në dhomën e Alona Ivanovnës, s’e kanë të njëjtin përkufizim për dimensionet e dhomës, për inventarin, për konstruktin fizik të plakës, për të gjitha konstelacionet psikofizike, për tmerrin në fytyrën e viktimës së dytë. **la langue** manuale ruse, e veprës “**Krimi dhe dënimi**”, krijon librin autoritativ duke e nxjerrë Raskolnikovin nga dhoma e Alona Ivanovnës pas krimit të dyfishtë. “*Publiku i verbër*” i Dostojevskit ende jeton, flet, ushqehet si njeri i gjallë e s’e ka të qartë se këtu kemi dy libra. Libri “**Krimi**” është shkruar sipas “prodhimit individual të fjalisë së **parolës**”, andaj “publiku i verbër i Dostojevskit” sipas kësaj fjalie, më në fund, doemosdo do ta kuptojë se Raskolnikovi edhe sot e kësaj dite

¹ *Xhonatan Kaler, “Sosyri themelues i lingvistikës moderne”, fq. 34

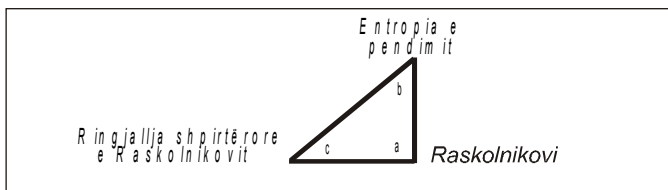
ka mbetur i nemitur në dhomën e plakës me sopatën e përgjakur në dorë. Do të kalojë shumë kohë deri sa analizat shkencore të arrijnë ta nxjerrin Raskolnikovin krejtësisht të përgjakur nga dhoma e krimit për ta dërguar jo në gjyq, në internim, në burg, por në spital.

Në pjesën, apo më mirë të thomë, në librin e dytë “**Dënimi**”, Dostojevski përdor **la langue** manuale të moralit bizantin për ta “ringjallur Lazrin” e letërsisë ruse. Si në çdo vepër evrolindore edhe vepra “Krimi e dënimi”, me titull të dyfishtë, strukturohet në dy skema:

1. Skema e krimit:

2. Skema e dënimit (pendimit, ringjalljes shpirtërore):

Pozita e **la langue**-s së shkrimtarit në letërsinë evropiane filloi të ideologjizohet edhe më tepër kur u paraqit njëfarë “lexuesi” shumë i autorizuar që intervenon në vepër me referencën politike duke rikrijuar, jo vetëm idenë, por gjithë strukturën e veprës. Që në fillim të letërsisë, të asaj që e njohim si tragjedi apo komedi të antikitetit, paraqiten ndërhyrjet e regjisorëve, skenografëve, aktorëve ... që s’mund t’i quajmë lexues apo kompilatorë, “të aplikacionit politik”, me përgjegjësinë e lojës në skenë. Regjisori është lexuesi më prepotent, i cili me improvizmin moralopolitik të skenës imponon imazhin unik duke apstrahuar intimën “krijuese” të lexuesit. (Regjisori është kompilatori i dytë pas shkrimtarit, që kërkon disiplinën e lexuesit).

Tragjedianët grekë, për hir të popullaritetit reklamues, i kanë bërë kompromiset e para, pastaj edhe aranzhmanet me atë “lexuesin” prepotent, që më së pakut e ka respektuar autoritetin e shkrimtarit dhe të drejtën “rikrijuese” të lexuesit, sepse kurrë s’është njësoj sikur të lexohet një vepër drejtëpërdrejt nga libri, sikur të “rilëxohet” po ajo vepër nga skena.

Mbase në kohën e Eskilit, Euripidit, Sofokliut, skena ka realizuar efekte shumë më praktike se në kohërat e mëvonshme, meqë atëherë libri ishte tepër i rrallë, i pamundëshëm të gjendej në dorën e secilit. Shkak tjetër, po aq i rëndësishëm, ishte edhe analfabetizmi i shumicës së popullsisë. Vënia në skenë e tragjedive apo komedive kompensonte vet librin e rrallë, mosnjohjen e alfabetit, kompensonte ritualin vizuel të moralit, dhe së fundit animizonte politikën populiste, duke i njëzuar spektatorin dhe lexuesin. Spektatori nuk kishte njohuri paraprake për librin e Eskilit apo të Euripidit andaj “leximin” e tragjedisë apo komedisë e bënte sipas interpretimit në skenë, ndërsa lexuesi që kishte krijuar më parë imazhin intim për veprën e lexuar, duhej të konfrontohej me interpretimin skenik. Që nga koha e antikitetit kompilatori politik e dinte se lexuesi dhe spektatori

s'ishin të barabartë: spektatori "lexonte" nga interpretimi skenik kurse lexuesi e "delexonte" të njëjtin tekst nga skena.

Këtu thonë zë fill "afarizmi politik" dhe "afarizmi ekonomik" i artit. Afarizëm ekonomik të mirëfillt s'ka në letërsinë evropiane. "Afarizmi politik" i mbron interesat e pushtetit, duke e bërë unitetin skenik të veprave, ndërsa "afarizmi ekonomik" parodizon bukur lirëshëm me naivitetin e lexuesit që beson në këtë afarizëm. Të dyja këto interpretime e dëmtojnë lexuesin e mirëfilltë, atë lexuesin që në çdo shoqëri është i rrallë e i papërfillshëm.

Akti i regjisorit "të afarizmit politik" nuk guxon të dallojë nga autoriteti i pushtetit, sepse e legalizon unifikimin vizuel, auditiv, idenë, mesazhin, nëpërmes sistemit të **la langue-s**. Në psikanalizë **la langue** identifikohet me gjuhën e arketipit kolektiv, ndërsa tek Sosyri shpjegohet si sistem shenjash të kodifikuarë arbitrarisht. Të dy shembujt s'ndryshojnë esencialisht nga njëri-tjetri. Shembull i veçuar i dukurisë së manualitetit të **la langue-s** dhe aplikimit të **parole-s** në skenë, do të shërbejë angazhimi i regjisorëve të Lindjes dhe atyre të Perëndimit, që i kanë vënë në skenë sa herë veprat e Dostojevskit. Në manualitetin moralopolitik të regjisorëve të lindjes mbijeton angazhimi i **la langue-s** morale, religjioze, sllavoortodokse, ndërsa "parodizimi" i vënies në skenë të këtyre veprave, sipas aplikacionit të **parole-s**, priret kah fjalia individuale aq e rrezikshme në politikën ditore. Përjës manuale të **la langue-s** morale, patriotike, folklorike, e më në fund ideopolitike, s'ka mundur asesi t'i shpëtojë që nga zanafilla e saj as letërsia e vogël shqipe dhe as letërsitë tjera, poaq të vogla ballkanike. Procedimi i parë i pushtetit totalitar, në Ballkan i përhershëm, që nga pushteti i perëndive e deri tek pushtetet nacionaleshoviniste e sockomuniste, i ka detyruar përpiluesit e teorive të letërsisë, të historisë së letërsisë dhe të veprimtarive tjera kulturore ta pranojnë idenë

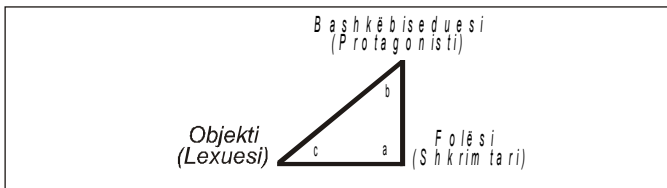
unikate në letërsi dhe ngathtësinë **autoritative** të **la langue-s** në gjuhësi.

Fjala Neolite dhe fjalia e homo politikusit

“Në fillimi ishte Fjala” - thotë Bibla

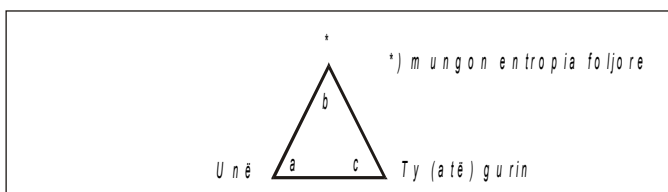
“Në fillim **ishin tre**” - thotë linguistika. Këta të **tre** ishin: **folësi** - **bashkëbiseduesi** - **objekti**, krejtësisht analogë me fjalinë e fortë predikative të sintaksës: **subjekti** - **predikati** - **objekti**. Qe nga Bibla, vendin e folësit e zë rrëfimtari, për t'u shndërruar më në fund në shkrimtar. **bashkëbiseduesi**, me zbulimin gjuhësor të **entropisë** së veprimit, u shndërrua në protagonist. **objekti** u shndërrua në lexues; në shtëpinë e të cilit përfundonin të gjitha referencat morale, patriotike, politike, ideologjike, e çkamos tjetër.

Trekëndëshi linguistikotipologjik strukturalisht barazohet:

Në këtë shembull analizohet, sipas rikonstruktimit fosilor të trekëndëshit linguistik, korrespondimi fillestar nga **folësi** - **bashkëbiseduesi** - **objekti**, vetëm kur **të tretë** ishin në afërsi të përhershme fizike. Në këtë fazë të “të folurit” të

gjymtë, gjestikulacioni, si të folur më tepër intuitiv, i zëvendësonte nocionet e fjalëve pak më abstrakte, siç janë foljet. E marrim, për shembull, në këtë fazë të gjuhës, “bisedën” e dy personave. **folësi** “e shpreh” fjalinë: “**unë ta jap ty gurin**”. Kësaj fjalie neolite atëherë, i mungonte kompozicioni autonom, i mungonte pikërisht folja **dhënë**. Mungesa e kësaj foljeje s’lejonte formimin e kompozicionit të qëndrueshëm të fjalisë, prandaj nga shkaku i kësaj mungese nuk mund “të bisedohej” pa qenë në afërsi fizike të komunikimit: **folësi** (unë); **bashkëbiseduesi** (ti); **objekti** (guri). Praninë e doemosdoshme fizike të **treve**, për ta materializuar kompozicionin e veprimit, do ta quajmë faza e fjalisë neolite: “**unë ty këtë**”, ku fillojnë konturat e para të fjalisë. Kjo “fjali”, **bashkëbiseduesin** dhe **objektin**, ende s’i kishte caktuar në këndet e veta funksionale të trekëndëshit sintaktik. Fjalja neolite, pa elementin foljor, do të rikonstruktohej në këtë mënyrë:

Brenda kësaj fjalie s’mund “të shprehej mendimi”, nëse do të mungonte objekti. Bartja e objektit prej **folësit** tek **bashkëbiseduesi**, ose anasjelltas, i referohet kësaj “fjalie” arketipe. Më vonë një shenjues më konvencional por i artikuluar fonetikisht do ta shënonte veprimin, siç janë foljet: **dhënë, kapë, marrë, zënë ...**

Në këtë fazë të zbulimit të entropisë së veprimit të formimit tingullor të foljes, u formua fjalia predikative e sintaksës së antikitetit. Atena doli nga koka e Zeusit e hyri në fjalinë predikative të Aristotelit.

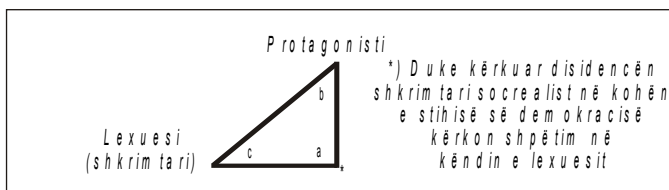
Pas kësaj fjalie siç dëshmon paleografia filluan tekstet e shkruara, ku vendin e **folësit** e zë **rrëfimtari** e pastaj **shkrimtari**; vendin e **bashkëbiseduesit** e zë **protagonisti**; vendin e **objektit** e zë **lexuesi**.

Letërsia i kapërcente shekujt e **shkrimtari** - **protagonisti** - **lexuesi** jetuan në korrespondim të referencave morale, patriotike, folklorike, për t'u skllavëruar, përfundimisht në trekëndëshin policor të letërsisë socrealiste. Në këtë trekëndësh policor s'kishte më lexues në kuptimin e mirëfilltë të fjalës por kishte **hetues policorë, të burgosur dhe të frikësuar** në burgun psikopolitik. Tek secili, gradualisht, rritej shqisa e ndrojtjes policore dhe krahas kësaj frike rritej gabimi logjikogjuhësor.

Në fund të kësaj rruge të humbur tipologjikogjuhësore, jo vetëm për shkrimtarin, apo në përgjithësi, për intelektualin sockomunist, kudo qoftë ai, do të vliente thënia: "Njerëzit që janë dëshmitarë të ngjarjes së **lazrit** janë të lemeritur". Po ndodhi që gjysma e botës, dëshmitare e ringjalljes së gjysmës tjetër të botës nga vdekja politike, lemerinë nuk e ka shfaqur për shkaqe të metabolizmit të shkatërruar. Atëherë ta plotësojmë këtë apati me thënien e dytë të Borhesit: "... po ndodhi dy e herë e mbinatyrshmja nuk është më e tmerrshme". E mbinatyrshmja po ndodh po jo dy herë. Është hera e parë në historinë e njerëzimit që gjysma e botës po del nga tirania ideokomuniste për të hyrë në botën e demokracisë. Kjo **"dalje"** është diç e paprovuar më parë në planetën tonë.

Shkrimtari, intelektualët, e shumë struktura të tjera të skllavëruara nga metabolizmi socrealist, të skllavëruara deri tek fanepsja politike sa që para mrekullisë politike shprehen: "Madje edhe jetën të ma merrte do të besoja në të". (Jovi

13:15). Sot po këta njerëz orvaten dëshpërueshëm t'u reshten “veseve sintaktikotipologjike”. Shkrimtari duke e shpallur veten të “çvendosur” nga këndi i socrealizmit tenton në mënyrën më të pamëshirshme ta kthejë lexuesin shqiptar edhe njëherë në “fjalinë neolite”. Tash shkrimtari ideologjik tenton të çvendoset nga këndi i subjektit politik, për të kaluar në këndin e lexuesit:

Shkrimtari socrealist kërkon strehim politik në këndin e lexuesit, sepse duke u çvendosur në këndin e lexuesit mendon ta fitojë menjëherë të drejtën e “disidencës”. Tash lexuesi shqiptar duhet të fajsohet pse s’ka ditur ta lexojë veprën, dhe detyrohet ta rilexojë po atë vepër nën tutelen e shkrimtarit. Por edhe gjithë jetën të rilexohet kjo vepër socrealiste s’do të japë tjetër veçse rezultatin e parë.

Gradacioni i leximit ka ekzistuar edhe në tekstet e vjetra filozofike por ky gradacion ka pasur efekte të risive metagjuhësore. Për këtë do të na shërbejë ky tekst fort origjinal i komentuar sipas “lihtning-uit” të Borhesit:

**“the story is well known of the monk who; going out into wood
o mediate, was detained there by song of a bird for three
hundred
years; which o his consciousness passed as only one
hour”. (newman:**

a grammar of asent, note iii).

Ky tekst rekomandon tri lloje progresive të leximit:

1.Leximi i tekstit të qartë, të cilin murgu e njihte mjaft mirë (**the story is well known of the monk**), tregon gjendjen e parë reale të intelektualit të angazhuar në letërsi, filozofi, apo në këtë rast në tekstin fetar.

2. Faza e meditimit dekartian të murgut, midis tekstit të njohur (**the story**) dhe këngës së zogut (**song of the bird**). Kjo fazë e meditimit murgun do ta shpie kah një përvojë intuitive dhe shumë përjetuese.

3.Leximi i reminishencës së figurës, jashtë tekstit, (**song of bird - kënga e zogut**), që murgut i mundëson mënjanimin e tekstit të angazhuar (**the story ...well know**) por edhe mënjanimin e gjysëmtekstit mediativ (**to meditate**). Ky murg preferon gjendjen e tretë, gjendjen më poetike, i ngopur nga teksti i angazhuar dhe nga oshenaria mediative. “Kënga (e zogut është më e mirë në qoftë se **na (e)** e ndien zemra sepse është shprehje dëshire e jo përshkrim i ngjarjes” (Borhes).

Në qoftë se murgu i tektit të gradacionit, për vete dhe për lexuesin, i provon tri gjendjet transformacionale: prej **the story**, në **meditate**, për të sosur në **song of bird**, duke i dhënë vetes dhe lexuesit më në fund lirinë e natyrshme të përjetimit, shkrimtari socialist tenton ta mashtrojë lexuesin me të njëjtin tekst dhe me mjete të vjetruara gjuhësore. Këto tri faza të tekstit që shënuam më lartë, i përkasin zhvillimit gjenerativ drejt shkëlqimit poetik të gjendjes shpirtërore. Këtë shkallëzim gjenerativ nuk mund ta shfrytëzojë shkrimtari socrealist, duke e mëtuar lexuesin ta rilexojë të njëjtën vepër nën tutelen, me gjuhë të kontaminuar politikisht. Në këtë rilexim shkrimtari socrealist kërkon ta bindë lexuesin e përçmuar doemosdo, se ai shkrimtar paskesh qenë “brejtësi” politik i pushtetit nga brenda, meqë Partia paskësh vepruar

me ngathtësi dinosauri. Andaj ky “disidenti” i letërsisë shqipe ia paska nxjerrë pushtetit totalitar të vetmin sy polifemik. Po, le të shpëtojë shkrimtari! Lexuesi prapë le të mbetet në klaustrofobinë e trekëndëshit politik të letërsisë shqipe!

Të gjithë këta shkrimtarë socrealistë përpjekjet e tyre artistike orvaten t'i vendosin në mënyrë diskrete jashtë tekstit. Ata donë të thonë se s'kanë dashur të dalin jashtë asociacionit sikur tek muzika, piktura, baleti, pantomima ... vërtet në këto arte shpaloset liria e përjetimit por këtu mungon ideja, koncepti ... që shkrimtarit socrealist i ndalohej.

“Figura, në thjeshtësinë e vet, nuk kërkon kurrfarë njohurie. Ajo i përket kryesisht ndërdijes. Sipas mënyrës së shprehjes, ajo ende është e re; është gjuhë e re. Me risitë e figurave të veta, poeti është në burimin e gjuhës. Për ta caktuar saktësisht së ç'mund të jetë fenomenologjia e figurës poetike, për ta vërtetuar se figura ekzistonte para të të menduarit, duhet thënë se poezia më parë është fenomenologji e shpirtit se fenomenologji e mendjes njerëzore. Për këtë duhej qëmtuar dokumente mbi vetëdijen ëndërruese¹⁾

“Ne nuk jemi në gjendje të meditojmë në një lëmi e cila ka ekzistuar para gjuhës. Bile, edhe, nëse kjo tezë në dukje e pamundëson thellësinë ontologjike, duhet të na lejohet si hipotezë, për shkak të tipit adekuat që studjojmë në lëminë e imagjinatës poetike.

Sipas kësaj, figura poetike, paraqitja e logosit, për ne personalisht, është novatore²⁾

Disa thonë se ekziston liria absolute e përjetimit përpara zanafillës së mendimit, kurse të tjerët thonë se transparenca e gjuhës nuk lejon asnjë mendim përpara se të ekzistonte vet ajo (gjuha). Të tretët janë shkrimtarët e

¹ Gaston Bashlar “Poetika prostora”, Beograd 1969, fq. 5

² Gaston Bashlar “Poetika prostora”, Beograd 1969, fq. 10

socrealizmit që kanë zbuluar veset sintaktike në gjuhësi dhe veset tipologjike në letërsi. Kjo gjendje gjuhësore e sockomunizmit nuk e lëvizë njeriun as drejt gjendjes së “frymëzimit të parë” e të virgjër, as drejt logjikës gjuhësore; ajo e aplikon gjuhën e gjymtë politike sipas këtyre kriterëve ideopolitike:

1. Të reduktohet koncepti (fjala) vetëm në dimensionin ideopolitik:
 - a. sipas pozicionit të fjalës brenda tekstit
 - b. konsumimi politik i këtij pozicioni deri në rrezikshmërinë e fjalës.
 - c. vendosja e fjalës në tautologjinë politike.
2. Sintagma:
 - a. shenjuesi i reduktuar ideologjikisht
 - b. i shenjuari i përshtatur ideologjikisht me shenjuesin.
 - c. tautologjia strukturale e elementëve përbërës të sintagmës.
3. Fjalja:
 - a. dominimi i subjektit ideopolitik.
 - b. predikati i aksionit politik.
 - c. objekti i pësimit të përhershëm ideopolitik.
4. Teksti:
 - a. teoria e seleksionimit.
 - b. tërësia e gjuhës - sinkronia ideopolitike kolektive.
 - c. fjalia ose bashkësia e fjalive që paraqet shqyrtimin e nocioneve politike.
5. Mesazhi:
 - a. sistemimi gjuhësor (fotografia akustikepolitike).
 - b. referenca (porosia e shembullit politik).
 - c. i referuari (objekti mbi të cilin bie porosia politike).
6. Kodi:

- a. aftësia e shenjit ta transmetojë impulsin politik.
- b. sistemi i kodifikimit të shenjave brenda të folurit.
- c. gjuha manuale.

Të gjitha këto nyjetime ideopolitike të gjuhës në letërsi, në historinë e letërsisë shqipe, në të folurit e përditshëm, sipas kësaj paraqitjeje e tregojnë sëmundjen transformacionale e gjenerative të gjuhës shqipe, si dhe të gjitha gjuhëve të totalitarizmit. Andaj, është sa e dhembëshme, po aq e natyrshme që shtetasi i totalitarizmit të mos mund ta shprehë një sintagmë logjike apo një koncept të tërësishëm logjik. Sot, kur gjendemi mu në qendër të mrekullisë reformatore, është e natyrshme, për të mos thënë e domosdoshme, të bëhen gabime logjikogjuhësore, qoftë në shtypin demokratik, qoftë në komentimet politike, në interpretimet historike, sociologjike, e deri tek bisedat më të thjeshta. Sëmundja logjikogjuhësore ka kohë që ishte shndërruar në atavizëm organik, aq sa sot, sipas gjuhës e të folurit që i përdorim ne shqiptarët nuk dihet ku fillon demokracia e ku përfundon diktatura.

Sfidimi moral, religjioz, patriotik e së fundi ideologjik që i është bërë sistemit logjikogjuhësor të gjuhës shqipe në diakroni dhe në sinkroni që shumë shekuj, e ka çvendosur metodologjinë e tekstit e të kontekstit, të të menduarit, të të folurit e deri tek caku i fundit “i veseve sintaktike e tipologjike”. Meqë tek shqiptarët nuk ekzistonte kohezioni obligator i fjalës, sot shtetasi shqiptar orvatet euforikisht, të konvertohet ideologjikisht pa lëvizur aspak nga simonia¹⁾ politike e fjalës. Secili shqiptar, e të gjithë, stisim “alibinë e disidencës”, pa e kuptuar se veset sintaktike zbulojnë raporte tinëzare midis njerëzve, zbulojnë njeriun, shoqërinë e paaftë të mendojë e të flasë logjikisht. Në alibinë e disidencës së hiç, fjala shqipe zbulon karakterin e kontradikcionit, apo karakter të dyfishtë: të mohimit e të pohimit të njëkohshëm. Mu në midis të këtij

¹ Simoni; shitja e vlerave të kishës, shitja e sakramenteve, tregtia mëkatore

konflikti pohim-mohim të fjalës, shqiptarët më tepër se të tjerët duhet të pyesin, jo vetëm lexuesin, por të gjithë shkrimtarët: pse Kont Ugolini u gjend në Ferrin e Dantes? Kont Ugolini nuk do të kishte shkuar në Ferr sepse s'kishte bërë mëkate por psikika hakmarrëse e detyron ta mohojë parajsën. Ugolinit nuk i mjaftoi dënimi i Hyut që i ka dhënë Ruxherit, por me vetdëshirë e zgjedh burgimin e përjetshëm që t'i hakmerret personalisht armikut të vet. "Kushdo qoftë në jetë të na zë rrugën - që shpesh ndodhë në marrëdhëniet e komplikuara jetësore! - menjëherë ëndërra është e gatshme ta shkatërrojë, edhe sikur të jetë ai baba, nëna, vëllai, motra, bashkëshorti, e të ngjashëm!¹⁾

Pse mu ëndërra? Gjuha e ënëdrës është më së shumti e liruar nga koncepti, nga interpretimi i saktë, ashtu siç e ka shpronësuar fjalën totalitarizmi politik.

Pikërisht kësaj pyetjeje ka tentuar t'i qëndrojë përballë kristianizmi ortodoks i Solzhenicinit me vet titullin e veprës "Në rrethin e parë", i cili fillon nga rrethi i Ljubjankës (burgut) të Moskës. Rrathët e këtij burgu thellohen andej kah Sibiri. Ferri i Dantes dhe Gullagu sovjetik, sipas Solzhenicinit janë krejtësisht identikë. Këtu Solzhenicini e ka bërë një gabim, në dukje të parë teknik, ndërsa në esencë gabim logjikogjuhësor, prej të cilit më vonë, shumë vonë, do të lirohen banorët e sockomunizmit; gabimi qëndron pikërisht në sintagmën titullare të veprës "*Rrethi i parë*", në vend se të jetë titulluar "*Rrethi i dytë*".

Rrethin e parë të Ferrit të Dantes e ka urbanizuar, shumë kohë para Solzhenicinit, pa asfarë ideologjie, psikanalitiku Sigmund Frojdi me agresivitetin rrënues të egoizmit të njeriut. Sipas kësaj analize psikanalitike, të thënë kaq pamëshirshëm, çfarë lufte përbindëshe do të jetë bërë në shoqërinë sockomuniste, ku secili ka luftuar kundër secilit, të gjithë kundër të gjithëve, për një vegjetacion të vyshkur

¹ Sigmund Frojd "Uvod u psikoanalizu", Novi Sad 1969, fq.189

biologjik. Pra “atdheu” i shtetasve të socializmit, i tëri, ka qenë “Rrethi i parë” i Ferrit, ndërsa burgu klasik në kuptimin solzhenician duhet të fillojë nga “Rrethi i dytë”.

Duke e lexuar veprën e Solzhenicinit “Në rrethin e parë” ose “Pavijonin e kancerit”, apo më të lemeritshmin “Arqipelagun Gullag”, me lemeri leximi, do të bëjmë pyetjen se në cilin rreth të Ferrit politik do të vendoseshin abakumovët, mollotovët, jakonovët apo rusanovët, të cilëve s’u mungonte entuziazmi dhe besimi politik ndaj komunizmit, ndaj Stalinit, por asnjë sekondë s’e kishin jetën të sigurtë. Pra Rrethin e parë të Ferrit të gjithë banorët e kështjellës sockomuniste e përfetojnë, pa asnjë përjashtim; të gjithë e denoncojnë politikisht njëri-tjetrin vetëm për një orë jetë më shumë.

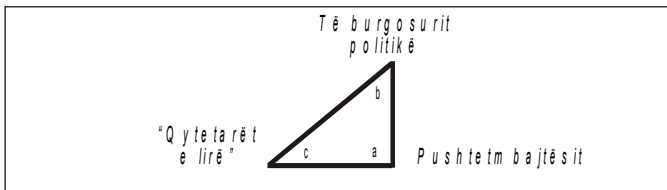
Në cilin rreth të Ferrit do të gjendej Natalia Pavlovna, edhe pse, sipas Solzhenicinit, ajo s’është e burgosur. Ajo e viziton të shoqin Gerasimovin që ishte i burgosur dhe me dëshprim molepsës i thotë atij: “Vetëm tri vjet, e ndërpret ajo e fyer, e vetëdijshe se i dridhet zëri dhe duke ditur se s’mund të përmbahej, vetëm tri? Për ty - vetëm! Për ty, të lirohesh menjëherë, do të ishte e padëshirueshme. Ti jeton midis shokëve. Merresh me punën më të preferuar. S’të ndjek askush. Ndërsa mua më kanë përzënë nga puna, s’kam më ç’të jetoj. Askund s’më pranojnë në punë. S’mundem më. S’kam fuqi. S’mundëm më ta mbijetoj një muaj. Do të kishte qenë më mirë të vdes. Fqinj të më dëbojnë aq sa munden. Ma kanë hedhur valixhen, ma kanë zhgulur raftin nga muri, e dinë se s’mund ta them asnjë fjalë. E dinë se mund të më përzënë nga Moska. I kam ndërprerë shkuarjet tek motrat, tek teze Zhenji; të gjithë më dëbojnë, të gjithë thonë se s’kanë parë këso të krisure. Të gjithë më këshillojnë të ndahem nga ti e të martohem sërishë. Kur do të përfundojë kjo? Vetëm shiko se ç’ka mbetur nga unë. I kam mbushur tridhjetë e shtatë vjet. Edhe tri vjet do të bëhem plakë”¹⁾

¹ Aleksander Solzhenicin “U prvom krugu”, Rijeka 1969, fq.224

Natyrisht se ky ishte realiteti i përjetuar nga vet shkrimtari dhe nga të gjithë shtetasit e tjerë të BRSS-së. Gerasimovi gjendet në kuptimin hapsinor brenda në burg ndërsa e shoqja, Natalia “në liri”, - jashtë burgut. Andaj pikërisht rrëfimi i Natalia Pavlovnes konfirmon eksperimentalisht atë analizën e pamëshirshme të Frojdit për ëndrrën shkatërruese. Natalien e dëbon çdo gjë, e dëbon gjithëkush, por kjo sjellje në sockomunizëm ishte dëbim biologjik, denoncim patologjik e politik vetëm që “të jetohej”.

Në fund të rrëfimit të Natalie Pavlovnes, prapë pason pyetja: në cilin rreth të Ferrit gjendet Natalia Pavlovna “si qytetare e lirë” e BRSS, e në cilin rreth të ferrit gjendet Gerasimovi i burgosur? Natalia Pavlovna, me të gjithë banuesit e socializmit, të quajtur sipas pushtetit të Stalinit “qytetarë të lirë”, banojnë në Rrethin e parë të Ferrit komunist. Prej Gerasimovit të Ljubjankes (burgut) të Moskës, e deri tek Luciferi politik, mbesin edhe shtatë rrahtë për banorët e kateve të nëndheshme të burgut. Pikërisht për këtë fakt, duhet renovuar arkitekturën e veprës “Rrethi i parë” të Solzhenicinit duke e urbanizuar rrethin e parë me të gjithë shtetasit e BRSS-së. Pra Gerasimovi i burgosur sipas urbanizimit dantesk duhet të gjendet në rrethin e dytë të ferrit politik ndërsa Natalia Pavlovna, si “qytetare e lirë” duhet të banojë në rrethin e parë.

Ata trekëndëshat e rrokullisë hyjnore të Dantes: Ferri, Purgatori, Parajsa, një pjesë të të cilëve Solzhenicini i konsumon sipas analogjisë së procedimit policor të totalitarizmit, anulohen si të paqënë, si antidialektikë. Do të kemi shpjeguar edhe më parë se sockomunizmi, si diktaturë më e përsosur në historinë e njerëzimit vetëm nga përmbajtja e ferrit politik e krijoi trekëndëshin më të tmerrshëm policor, qoftë në letërsi, në histori, në sociologji, e deri tek raportet më të thjeshta jetësore:

Në trekëndëshin policor, këndi A dhe këndi C janë minierat e vetme, e të sigurta për ta furnizuar këndin B. Nga të gjitha strukturat e pushtetmbajtësve, që me veprimet e tyre të pamëshirshme politike lektisin për ta ruajtur këndin e tyre policor, marramenthi, brenda natës, mund të kalojnë prej këndit A në këndin B; prej funksionarit të bëhet i burgosur. Banorët e këndit C, po aq tentojnë ta ruajnë pozitën e tyre të qytetarit lojal, por me të njëjtën shpejtësi mund të shkëputen nga këndi C për t'u vendosur në këndin B. Edhe të burgosurit e këndit B lektisin për “pozita” më të favorshme në rrathët sa më të epërm të ferit. Secili prej këtyre personazheve të trekëndëshit metabolik duhet të denoncojnë e vetëm të denoncojë politikisht. Ndryshe nuk mund të jetohet. Pushtetmbajtësit duhet ta denoncojnë njëri - tjetrin për të shprehur besnikërinë ndaj Prisit të Partisë. “Qytetarët e lirë” e denoncojnë njëri - tjetrin deri në armiqli të thellë për ta ruajtur pozitën e qytetarit revolucionar e besnik ndaj Partisë e Prisit. Bëhet pyetja: për çfarë pozite, për çfarë privilegje, bën denoncime, spiunime, i burgosuri, kur ai tashmë veç gjendet në burg? Përgjegjen e kësaj pyetjeje më së miri, nga përvoja e vet, na e jep Aleksandër Solzhenicini në veprën “Rrethi i parë”, që ne do ta quajmë “Rrethi i dytë”. Një i burgosur politik që ka ardhë nga Sibiri në Lubjankën e Moskës, me këto fjalë i drejtohet një të burgosuri të mëparshëm të burgut të Ljubjankës: “Kuptoni, Lev Grigoriç, i fliste Rubinit një i posaardhur, koka më sillet vërdallë nga këto ndryshime të

befasishme. I kam mbushur pesëdhjet e dy vjet, kam përjetuar sëmundje vdekjepruese, kam qenë i martuar me gra të bukura, kam pasur djem, kam pasur shpërblime akademike, por kurrë, asnjëherë, s'kam qenë kaq i lumtur deri në paskajshmëri sikur sot! Si e kam arritur këtë? Nesër askush s'do të më nxjerr jashtë në ujin e akullit! Katërdhjetë deagramë gjalpë! Bukë të zezë - Në **tavolinë**! Librat s'janë të ndaluar! guxon të rruhesh! Gardianët s'i rrahin të burgosurit. Çfarë dite madhështore? Çfarë lartësie llamburitëse? Mbase kam vdekur? Mbase kjo është ëndër? Mbase gjendem në qiell?

Jo zotëri i dashur, i tha Rubini, ju jeni në ferr, ashtu siç kemi qenë edhe më parë. Por keni hipur tek më i miri dhe më i larti rreth - deri tek rrethi i parë. Pyetni se ç'është Ljubjanka? Do të thoshim se nocionin e sharashkës (lloj burgu në kohën e Stalinit vër. jona) e ka stisur Dante. Ju kujtohet se Dante shumë kohë e ka çarë kokën ta shpikë një vend për dijetarët antikë. Ishte detyrë kristiane që paganët të hidheshin në ferr...¹⁾

Solzhenicini **sharashkën** e Moskës e identifikkon me vendin e dijetarëve antikë në Ferrin e Dantes. Kozmogonia e "Komedisë hyjnore" ishte shumë më i gjerë se ferri politik i Solzhenicinit. Tri katet e ngrehinës së Dante Aligerit ishin të urbanizuara sipas strukturës së autoritetit të Biblës. Parajsa biblike përherë ka qenë e banuar me protagonistë të devotshëm - krejtësisht pozitivë. Sipas Prugatorit të Dantes bëhen përpjekjet e para e të përkohëshme të pranohet njëfarë protagonistit i identitetit. Purgatori është një inkubator që përkohësisht i mban personazhet, deri sa t'u dalin krahët për të fluturuar drejt ferrit apo drejt parajsës. Pra në "komedinë hyjnore" çdo gjë është e determinuar, sepse çdo gjë "ndodh" pas "vegjetacionit" të vdekjes.

¹ Po aty. fq. 13 - 14

Vdekja politike në ferrin sockomunist është një vdekje e plotë. Tri kategoritë e të vdekurve politikë: (A) lakejet, pushtetbajtës; (B) të burgosurit ; (C) “qytetarët e lirë”, e zhvatin si bishat njëri - tjetrin, për ta përmirësuar sadopak pozitën e vet.

Dialogu i Lev Grigoriçit me një të burgosur të Sibirit, i cili sapo është kthyer në **sharashkën** (burgun) e Moskës, tregon për gëzimin më të madh të jetës së tij. Por lexuesi, ai që ka jetuar në tiraninë sockomuniste, për asnjë moment s’duhet të mashtrohet se ky i burgosur mund të ketë ardhur rastësisht në “rrethin e parë” të burgut. Se çka është duhur të sakrifikojë, të denoncojë, të spiunojë, të zhvatë, në rrathët më të thellë të ferrit, në dem të të burgosurve të tjerë, do të mbetet në varrin e ndërgjegjes së njeriut parahistorik. Njeriu është krijesë, e flashkët që e ka kufirin e durimit të torturës psikofizike; përtej këtij kufiri, më njeriu nuk e posedon vetveten.

1. “E keqja historike nuk rrjedh vetëm nga dobësia njerëzore; historia nuk varet nga prirja individuale, nga prirja e secilit prej nesh. Si natyrë dhe si jetë ajo determinohet nga forcat që na mbisundojnë; dhe ajo i takon sferës së fatit. Njeriu mund të tultet në atë mënyrë që arsyeja ta mbisundojë historinë, por arsyeja vetëm pjesërisht mund ta përcaktojë historinë sepse kobi është i lidhur me njeriun si hija e tij.”¹⁾

2. “Kur Tolstoi ua ndau tokën fshatarëve të vet dhe kur vdes duke ofruar shembullin e varfanjakut e të vetmisë; kjo nuk konsiderohet punë çmendurake. **të shkruash ç’është arti?** ... Njeriu nuk mund ta harrojë njeriun. Por ajo që varet nga secili prej nesh është vetëm diç e ngjashme me lutjen. Mëshira e zemrës dhe jeta brenda rrethit është e secilit prej nesh. **kjo është historia**”²⁾

¹*Gaetan Pikon “Pisac i njegova senka”, Beograd 1965, fq.236

²*Gaetan Pikon “Pisac i njegova senka”, Beograd 1965, fq.236

Rastin e parë do ta quajmë histori e rastin e dytë do ta quajmë letërsi. Se cili rast e terrorizon më shumë lexuesin nuk mund ta përcaktojmë. Disonanca e pikëtimit midis historisë dhe letërsisë qëndron tek tipologjia, përfytyrimi (imazhi), arketipizimi i frymëzimit, si favore më tepër të letërsisë. Ndërsa në histori edhe figurat më pikante, më të verifikuara në aspektin ekzistencial, gjithnjë mbeten të mbështjellura me lëvozhgën e veprimit kolektiv.

Në të dy rastet vlerën kryesore të informacionit e bart gjuha e përdorur nga historiani ose nga shkrimtari; në rastin e parë si “nivel i shkencës” e në rastin e dytë si “nivel të ndërgjegjes”. Që të dy rastet, më tepër janë supozime; janë kryesisht bindje individuale, vëçanërisht të mentalitetit evropërendimor, ndonëse shembulli është marrë nga **antihistoria ortodokse**.

Rasti më i qartë i një gjuhe “unike biologjike” është dhënë nga **dëshmia** e Solzhenicinit, ku tri kategoritë tipologjike të trekëndëshit policor e përdorin metagjuhën e ekzistencës: pushtetmbajtësit përdorin gjuhën e akuzës së përhershme politike, “qytetarët lojalë” përdorin gjuhën e mbrojtjes së pozicionit dhe të burgosurit gjuhën për këmbimin e pozitës brenda burgut. Te fundi, të gjithë e përdorin të njëjtën gjuhë politike, ku secili akuzon secilin për ta mbrojtur ose për ta përmirësuar pozitën e vet politike. Pikërisht këtu konceptohet synimi i sockomunizmit për ta krijuar megagjuhën e akuzës së ndërsjellë kolektive. Por këtë procedim psikogjuhësor sockomunizmi nuk e ka shpikur krejtësisht vetëm. Ai i ka përsosur metagjuhën e promovuar në të gjithë letërsitë evropiane. Shkrimtarët si Homeri, Virgjili, më shumë Dante e Milioni, ndërtuan arkitekturën e Ferrit sipas përvojës së ndërtimit të kalave, e bodrumeve të kësaj arkitekture. Shkrimtarët evropianë pak si vullnetarisht i merrnin detyrat e prokurorit, të gjykatësit, edhe të gardianit. Në këtë arkitekturë të Ferrit, shkrimtarët i kanë vendosur armiqtë e shtetit sipas kriterëve politike. Këtë prirje historike të shkrimtarëve

evropianë përfundimisht e konsolidoi gjuha politike e letërsisë sockomuniste.

Ndërgjegja e pakët njerëzore, por megjithatë ekzistuese, duke e parë urbanizmin e këtij ferri të konstruktuar nga njerëzit e letërsisë, e shtyri lexuesin evropërendimor të klithë me deshprim këtë diskurs, sa të drejtë aq edhe emocional: “Kush je ti Pablllo Pikaso dhe ku je? Çka nuk gjejmë në pikturat tuaja? Mos ju mungon vetëm edhe Oqeani? Ti je vetë muzeu i imagjinuar, i realizuar.” E, kujt s’mund t’i drejtohem me këto fjalë: poetëve, filozofëve, romansierëve, historianëve? apo të gjithë atyre që arkitektonikë kryesore e kanë kinse metaligjerimin.

Këtë klithmë dëshpruese, për metaligjërimet politike, lexuesi shqiptar kurrë s’mund t’ia drejtojë shkrimtarit të letërsisë shqipe; urbanizmi i ngrehinave të romansierëve sockomunistë shqiptarë ishte shndërruar në dosje të mirëfilltë policore. Në këto romane policore secili lexues, qoftë ai “qytetari lojal”, pushtetmbajtësi, apo i burgosuri, e ndjejnë rrezikun e identifikimit me personazhin negativ. Këtu edhe vet romansieri, që mendon se heret e bart kryqin e shpëtimit politik, s’është i sigurt se s’do ta arrijë lugati i gabimit ideologjik. Nga ky rrezik as poetin s’mund ta shpëtojë ajo reminishenca e figurës thatanike, ajo reminishencë që poetit kinse ia mundësonte shumësinë e interpretimeve deri në zeron e ligjërimit...

“Njeriu është animal symbolicum, thonë që nga moti filozofi dhe antropologu edhe psikologu edhe linguisti. Ideja racionaliste e Dekartit mbi gjuhën u gjallërua nga Linguistika e kohës sonë... sepse duhet të nyjëtohet kuptimisht dallimi ekzistues midis njeriut dhe shtazës. Është vendimtare fakti se nuk ekziston njeri aq i retarduar biologjikisht sa të mos bëjë përpjekje për lidhjen e fjalëve, ndonëse nuk ekziston çfarëdo

shtaze, sadoqoftë e përsosur ose e lindur me fat, që do të sillet sado pak ngjashëm me njeriun.”¹⁾

Këto dallime biologjike midis njeriut më të retarduar dhe shtazës më fatlume, në mënyrë solemne e mjaft të dhembëshme, do t'i shpalosim edhe për lexuesin shqiptar, për protagonistin shqiptar, dhe për shkrimtarin shqiptar; për të gjithë intelektualët shqiptarë që nuk patën fatin gjuhësor e moral ta mbrojnë dinjitetin e vet, të kombit, as t'i shmangen asesi destinacionit ideor të fjalës. Gjuha e diktatures sado fatlume të ketë qenë s'ka mundur t'i afërohet “gjuhës” së lartë të pikturave të Pikasos.

Pas diskursit të **dëshmisë** së Solzhenicinit në “Rrethin e parë”, në faqen e dhjetë të librit, ku njeriu pas pesëdhjetë e dy vjetësh, pafundësisht e ndjen veten të lumtur pse ka kaluar prej rrathëve të thellë të burgut në rrethin e parë, a thua sa është dallimi midis animal politikusit dhe homo sapiensit? Politika totalitariste e ndal evolucionin njerëzor për ta bërë njeriun homo politikues. Pas këtij konstatimi kaq dëshprues mund të ngushllohem me thënien aq shpresëdhënëse të biologut bashkëkohor të Ludvig fon Bertalonfit: “Simbolizmi është shkëlqim hyjnor i cili e dallon shtazën e përshtatjes më të përsosur nga përfaqësuesi më i ulët i llojit njerëzor. Ai është **differentia homo sapiensa**, të cilin mund ta definojmë në bazë të morfologjisë...”²⁾

Letërsia shqipe e socrealizmit, lexuesin dhe protagonistin, po edhe vet shkrimtarin, si **homo sapiense** i ka privuar tërësisht nga ekosistemi i fjalës shqipe, duke i zbritur në provokimin më të ulët biologjik. Shkrimtari i bindjes së thellë të **homo politikuesit**, si interpretues i ideve të Partisë së Punës, ishte apo s'ishte i vetëdijshëm se në letërsinë

¹ Ivan Ivić “Animal Symbolicum”, Beograd fq. 1 (Cit. Dekarti , 1952, fq. 209)

² *Po aty. fq. 2

shqipe po krijonte hibridin **animal politikusin**? Ky shkrimtar, as të tjerët intelektualë, ende s'janë të vetëdijshëm së këtij populli i duhet një metaligjërëm i historisë për t'u liruar vetëm pak nga inercioni gjuhësor i **animal politikusit**. Edhe në kohën e zbulesës së demokracisë nëpër trojet fort sizmike ballkanike, por edhe në të gjitha shtetet diktatoriale të Lindjes bizantine, mbijetojnë **specia animal politicusa**, si dinosaurë politike që edhe në të ashtuquajturën postdiktaturë e udhëheqin politiken ballkanike. S'është e rastit, që më në fund, Evropa e ngathët e kuptoi sipas "zbulimit" të **le mondit** të qershorit të vitit 1993 se në qytetin e Beogradit ekziston **specia** më e ruajtur e **animal politikuesit**, por edhe në vendet tjera të tiranisë sockomuniste. Evropa mund ta studiojë këtë **specie**, mund ta kuptojë evoluimin epokal të saj, por s'mund ta kuptojë gjuhën e saj, kurrë s'mund të koordinojë dialog me të.

Edhe shumë kohë Evropa do ta shqyrtojë me ngathtësi senile morfopsikologjinë gjuhësore të **animal politikusit**, në mënyrë që ta kuptojë alogjikën gjenetike të kësaj specie, pa arritur të kuptojë se sa e rrezikshme do të jetë gjithmonë specia e animal politikuesit në planetën tonë.

Gjuha si bazë ku krijohet mendimi

Në tekstet letrare, historike, sociofilozofike, filologjike, e më gjerë, sistemi i GJUHËS dhe i TË FOLURIT është retarduar brenda gëzhjave të zbrazëta gjuhësore deri tek çorientimi etimologjik i fjalës vetëm për favorin e referencave politike. Natyrisht se nuk dihet se sa kohë e gjatë dhe durim shkencor do të duhet që të arrihet të nyjëtohen logjikisht, strukturalisht, e etimologjikisht, të gjitha njësitë gjuhësore. Sado gjatë të ndodhë ky proces “i shërimit” të njësive gjuhësore doemosdo duhet të kalojë nëpër tri etapa:

1. Të nxjerren të gjitha njësitë gjuhësore nga inercioni i retardimit politik, duke i dhënë secilës njësi gjuhësore vlerën sadopak të ngjashme që e kanë sot njësitë gjuhësore në demokracitë evropiane.

2. Të studiohen sistematikisht njësitë gjuhësore brenda kompozicionit të dobët historikogjuhësor, bile morfemat, dhe fjalitë e verifikuara të kohës së Buzukut, Budit, Bogdanit, Bardhit, si glosematika jashtë ndikimit bizantinoislamik. Tek pengesa bizantinoislamike ora e fjalës shqipe ka filluar ta ngadalësojë ritmin, derisa në shekullin tonë u ndal krejtësisht. Dëshëm ne apo jo, jemi të detyruar ta zemë fillin e këputur të natyrshmërisë logjikogramatikore.

3. Pozicionit të fjalës, elementeve përbërës të konceptit, gjymtyrëve të fjalisë predikative, si bazë e tekstit, t'u kthehet gravitacioni strukturalohistorik parabizantin

Vetëm arritja e “kurimit të logjikës së gjuhës”, veçanërisht, do të krijojë mundësin e një shpjegimi pak më shkencor të tiranisë sockomuniste, por edhe gabimet gjuhësore të kuazidemokracisë postkomuniste. S’është as i saktë as i parrezikshëm “sfidimi” që po i bëhet sockomunizmit me sistemin, ose thënë më qartë, me teknologji alkimiste të fjalës, me metodologjinë tipologjikogjuhësore shumë të vjetruar. Andaj sot, i rrallë është, për të mos thënë i pamundëshëm, ai shqiptar që mund të krijojë një sintagmë vetëm dylementesh, të shëndoshë logjikogjuhësisht. Difekti historikogjuhësor është locuar brenda strukturës së fjalës, që për “shqipfolësit” në të njejtën kohë është bërë i ndërdishtëm dhe i doemosdoshëm, meqë përdorimi i plotë i konceptit në gjuhën shqipe ka filluar të dëmtohet që në kohën bizantine për të përfunduar në kohën e sockomunizmit.

Shqipfolësi, apo përgjithësisht shtetasi shqiptar i sockominizmit, sot, përpëlitet në mënyrë më të mjerë të konvertohet në demokrat të mirëfillt duke e përsëritur në mënyrë sufienciale gabimin logjikogjuhësor. Secili, sot në Shqipëri, por edhe në vendet tjera evropiane, individualisht, grupërisht, partiakisht, përpigjet ta krijojë “alibinë e disidencës”. Po e përsërisim, se këtë “alibi disidencë” e gjejmë kudo, tek “të folurit” e varfër të rojës së natës, tek kuriri i shkollës, e deri tek “ligjërimet akademike” të përmasave gjithëkombëtare. Këta njerëz që para një ore i përkisnin verbërisht sockomunizmit më fanatik, padashje, e denoncojnë vetveten duke mos mundur ta konfirmojnë kurrë “disidencën me mjete të reja gjuhësore”. Kjo përpëlitje kaq e ngutshme për ta shpallë veten të konvertuar politikisht, paraqet rrezikun konkret të deklamimit solemn: UNË ISHA DISIDENT NË KOHËN E MONIZMIT. UNË ISHA LUFTËTAR PËR T’UA SJELLË DEMOKRACINË. SOT JAM HERO, SEPSE UA SOLLA UJIN E DEMOKRACISË. JU, DELET E KOMBIT, PINI UJË NË KRONIN E LIRISË! Më s’kishte popull!

Pas këtij antiteksti vjen teksti tjetër, me intonacion pak më pyetës e pak çuditës: ç'punë tjetër paska pasë bërë ai pushteti i tmerrshëm sockomunist, kur në oborrin e tij politik i paska pasë vegjetuar aq lirisht “flora dhe fauna disidente?!” Sipas gjuhës së “disidentëve politikë” të të gjithëve, sockominizmi paskësh pasë qenë pushtet idiotësh, imbicilësh, me ngathtësi dinosauri.

Pikërisht këtu inaugurohet vetmashtrimi malicioz i nocionit abstrakt “disidencë”, pastaj vetmashtrimi se ne e sollëm demokracinë, se ne shqiptarët e mposhtëm monizmin. Ishim ne shqiptarët ata që një gjysëm shekulli, në librat tanë, në skenat tona, në filmat tanë, kemi propaganduar histerikisht se si LNÇ-ja na solli “dritën e komunizmit”. Duhet të jemi shumë, se paku shumë më të singertë, e ta pranojmë se asnjëra s'janë të vërteta: ne shqiptarët as nuk e sollëm komunizmin në Shqipëri por, as për një sekondë, s'guxojmë të mashtrohem se jemi ata që e dëbuam. Pikërisht ky gabim historik i ka krijuar “veset sintaktike e tipologjike”, jo vetëm në letërsi por në gjithë kulturën.

Ja teksti i vërtetë, që me pak vëmendje të leximit, s'do të na lejonte neve shqiptarëve të gabojmë aq paskrupull as për importin as eksportin e ideokomunizmit:

1. “Dhe kështu, njeriu prej çeliku, (Stalini) siç e quante veten... u ballafaqua me këtë kufomë (të Alilujevit); një ditë u ngrit në Politburo e “tha” se kishte vendosur të japë dorëheqje...

2....NË POLITBIRO S’KISHTE ANËTAR TË KRAHUT TË DJATHTË:”¹⁾

Nga mujshia totale e të majtëve, gjuha e të cilëve ishte retarduar politikisht deri në skajshmëri, nuk mund të dëgjohej ky diskurs dinjitoz: “ PO SHOKU I VJETËR, KE TË DREJTË. Ç’T’I BËSHË, E KËTILLË ËSHTË JETA. TI VËRTETË DUHET

¹ Isak Deutscher “Stalin”, Zagreb 1977, fq. 291

TË SHKOSH. PËR TY KJO DO TË ISHTE MË E MENÇURA GJË.”¹⁾

3. “Dhe në fund Mollotovi “tha”: MOS FLISNI ASHTU SHOKU STALIN... PARTIA JU BESON. INCIDENTI KËSHTU PËRFUNDON DHE U HOQ NGA RENDI I DITËS.”²⁾

1a. Teksti i parë i Stalinit ishte provokativ, ishte antitekst që, donte të provokojë mos ka mbetur ndonjë mbeturinë e reagimit gjestikulativ. Stalini e kishte të qartë se në tërë BRSS-në nuk ekzistonte më teksti i logjikës antikomuniste.

2a. Teksti i dytë, i imagjinuar nga autori i librit “Stalini” ISAK DEUTSCHERI, ishte zhdukur nga gjithë territori i BRSS-së bashkë me të djathtët politikë. Ai tekst s’kishte mundësi të interpretimit meqë në POLITBIRO TË BRSS-së S’KISHTE ANËTARË TË DJATHTË.

3a. Aplikimi i tekstit të ristrukturuar politikisht, në këtë rast, sipas pozitës në Politbiro, i rezervohet Mollotovit.

Derisa Evropa, qoftë ajo pjesa evropërendimore e njëfarë demokracie, apo ajo pjesa evrolindore që e ka përjetuar fizikisht dhunën sockomuniste, të mos arrijë ta kuptojë se “disidenca” politike në totalitarizem ka qenë vetëm nocion imagjinar, diç që s’ka mundur të ekzistojë, të cilën ne sot, me mendje trashanike, e rikonstruktojmë me lakminë e një biologu që rikonstrukton skeletet e dinosaurëve, gabimi logjikogjuhësor do ta sundojë ndërgjegjën thatanike të njerëzimit. Koha glaciale e socrealizmit, makroklimatiksht, e kishte zhdukur racën e disidentëve politikë. Andaj është e dhembëshme por e kotë, alogjike, të krijohet muzeu biologjikopolitik nga eshtrat e gjymtyrëve, apo nga kafkat e të burgosurve që sockomunizmi i kishte zhdukur sipas elaboratit

¹ Isak Deutscher “Stalin”, Zagreb 1977, fq. 291

² Po aty.

të NVKD-së. Në burg ka mund të bjerë çdokush, për çkado; ashtu si plani i vdekjes ishte i determinuar edhe plani i shtetit: sa do t'i burgoste brenda një jave, një muaji apo një viti. Andaj intelektual i sotëm s'guxon të shkallojë sipas seleksionimit "ka qenë në burg - s'ka qenë në burg", si tekst behaviorist (dysje) të disidencës. Pushteti sockomunist i ka ndërtuar burgun dhe kampin, për të krijuar iluzionin e dallimit midis burgut, kampit dhe "lirisë qytetare", kur të tria këto kategori, secila në mënyrë të vetë i takonin ferrit, një rrethi të caktuar politik. Cili individ, nëse mund të përdoret për këtë rast ky nocion, në kohën e diktaturës sockoministe, pastë qenë ushtarak, sekretar partie, ambasador, operativist i Sigurimit, shkrimtar entuziast, denoncues profesionist e deri tek Mehmet Shehu, e ka pasur të sigurt se do ta kalojë edhe një natë të gjatë deri tek mëngjesi biologjik? Çfarë provash revolucionare është duhur të nxjerrin këto kategori banorësh të sockomunizmit për ta fituar besimin njëditor të Partisë? Denoncimi i ndërsjellë i njerëzve, njëzet e katër orë pa nderprerë, si prova më e fortë partiake, fillon të shndërrohet në metabolizëm të njeriut, e më në fund u bë vegjetacion, vetëm për një ditë jetë më tepër.

DEBATIKASIT e sotëm politikë që euforikisht e quajnë veten demokratë e që s'janë të pakët, bëhen kinse çuditën kur dikush nga jashtë mendon se në shtetin sockomunist ka qenë i pamundëshëm, i paarritshëm, organizmi antishtetëror e antikomunist. Këto organizata, gjoja të formuara ilegalisht e fortë të dyshimta, kanë qenë "të zbuluara" që në orët e para, për të mos thënë më konkretisht se kanë qenë të organizuara nga "Sigurimi" dhe UDB-ja.

Gjatë leximit të "Referatit të mësheht të Hrushovit" mbi krimet e Stalinit, një deputet, dorë më dorë, ia dërgon disi deri tek foltorja Hrushovit një letër të zhubravitur me këtë tekst lakonik: "SHOKU HRUSHOV, KU ISHIT JU KUR STALINI I BËNTE GJITHË ATO KRIME?"

Nga foltorja, Hrushovi, pa ditur cili deputet ia kishte bërë këtë pyetje provokative, iu përgjigj në mënyrë ironike: "UNË ATËHERË ISHA ATY KU JE TI SOT".

Përgjegjja e Hrushovit drejtuar deputetit anonim rrinte mbi dy shpjegime të barabarta tekstuale:

1. Hrushovi në mënyrë lakonike e drakonike, ia shpjegon deputetit provokues dhe të gjithë të pranishmëve në sallë, të gjithë atyre që e kanë lexuar këtë Referat, pamundësinë totale të disidencës, jo vetëm në kohën e Stalinit por edhe në kohën e "liberalizimit revizionist" të Hrushovit. Ai deputeti anonim këtë e dinte po edhe pyetja e tij provokative s'ishte kundër Stalinit. Ky deputet anonim s'kishte tjetër tekst për ta pyetur publikisht Hrushovin.

2. Mendimi i dytë ideologjikisht e konfirmon praktikitetin e mendimit të parë: Hrushovi, si udhëheqës partie, e ka njohur vetëm tekstin e referencës absolute të sockomunizmit. Andaj Hrushovi në "Referatin sekret" akuzon vetëm Stalinin si keqpërdorues të pushtetit, por jo sistemin sockomunist. Jo vetëm Hrushovi, por çdo ideokomunist, kushdo qoftë ai: ushtarak, sekretar partie, shkrimtar socrealist, operativist i sigurimit, nëpunës i zyrës lokale, roje nate, kurir shkolle... e tjerë të këtij soji, krahas frikës së përherëshme të gabimit politik, identifikohen biogjuhësisht me ideopozitën dhe kurrë më, në çfarëdo demokracie, s'mund t'i shmangen tekstit, gjuhës, e në fund, të folurit ideopolitik, sado që sot lektisin dëshprueshëm të evidentohen në anën e demokracisë.

Udhëheqësit e partive komuniste: Imre Nagji, Aleksandër Dubçeku, Nikita Hrushovi, Mihal Gorbaçovi apo Boris Nikollajeviqi i fundit, (Jelcini), asnjëherë s'kanë menduar çrrënjosjen e ideologjisë komuniste por kanë menduar të bëjnë reforma brenda sockomunizmit, ta riparojnë pak ideokomunizmin. Bile këtë mendim mund ta kemi edhe për të ashtuquajturit "disidentë" të mëdhej të lindjes si Haveli, Kundera ose Leh Valensa.

Sistemi i shpërlarjes së trurit, të gjuhës, të të folurit, ka krijuar hibridin ideopolitik deri në pashpresë të shpëtimit:

1. “Asgjë që vërtet prek dhe tronditë zemrën njerëzore s’gjenet në këto libra. Sikur të mos kishte ardhur lufta, këtyre shkrimtarëve s’do t’u kishte mbetur tjetër vetëm të bëheshin lavdërues profesionistë (të ideokomunizmit). Lufta ua kishte hapur rrugën drejt ndjenjave të njëtrajtëshme njerëzore. Këtu kishin stisur dhe i kishin ngritur deri në lartësi hamletiane të gjitha konfliktet fantastike e të pamundëshme - si shembëll, rasti i atij komsomolistit, i cili i kishte ngritur në ajër dhjetra trena të armikut plot municion, po meqë nuk ishte anëtar i asnjë organizate partie, natë e ditë e brente dyshimi se a mund të bëhej anëtar i mirë i Komsomolit nëse ende s’e paguan anëtarësinë.

2. Në dollapin e natës është edhe një libër - TREGIME AMERIKANE nga shkrimtarë përparimtarë. Horobrovi nuk mund t’u besonte këtyre tregimeve duke i krahasuar me jetën reale, ndonëse seleksionimi ishte jasht çdo logjike. Në secilin tregim detyrimisht tregohej ndonjë tmerr në Amerikë. Seleksionimi aq i kujdesëm krijonte aso tabloje të errët, saqë njeriu vetëm çuditej që amerikanët nuk iknin nga vendi i tyre ose pse nuk e varrin veten. S’KISHE ÇKA TE LEXOJE.¹⁾

Të dy këto tekste thonë: TI QË JE KËTU NË SOCKOMUNIZËM BJERRE MENDIMIN. KJO ËSHTË LUMTURIA DHE SHPËTIMI I NJERËZIMIT. HYN NË KOMSOMOL SE BOTA TJETËR PO VDES!

MË NUK ISHTE FJALA!

¹ *Aleksandër Solzhenicin “Në rrethin e parë”, fq. 167

Deklarata për të drejtat e njeriut, neni 4

Etimologu, semantologu, sociologu, tek studimet e lingvistikës kibernetike, me kujdesin e thellë shkencor duhet studiuar të gjitha konceptet gjuhësore për t'i veçuar paksa nga referencat politike:

1. Trekëndëshi semantikogramatikor e logjik, shkencërisht duhet të lirohet nga: a) referuesi politik; b) referenca politike; c) i referuari politik, të cilët e brejnë nga brenda njësinë leksikore, sintaktike e tekstuale. Fjala, si shenjues vetëm politik, është privuar nga aftësia e interpretimit logjik dhe nga funksioni pozicional në PAROLE (në të folur). Njësitë logjikogjuhësore, paksa të veçuara nga referencat politike, do ta arrinin transformimin dhe aftësinë gjenerative prej ERGONIT politik në ENERGEA të funksionit biogjuhësor.

2. Në trekëndëshin psikoideologjik duhet të lirohemë gjuhësisht nga Ergoni i motivuesit politik; nga Ergoni i të motivuarit politik dhe nga Ergoni i “përjetimit politik”.

3. Në trekëndëshin tipologjik kërkohet veçimi nga referencat psikopolitike e gjuhësore të shkrimtarit, protagonistit dhe lexuesit.

Energea etimologjike, logjike, psikologjike, sintaktike, tipologjike, e nocioneve: ATDHE, LIRI, DEMOKRACI, SHTET, PARLAMENT, JURISPODENCË... në Evropën perendimore, mund të thuhet se e ka ruajtur vlerën etimologjike të këtyre nocioneve, dhe megjithëse me ngathtësi, vazhdimisht e ka plotësuar me elemente sa më kualitativë. Shenji gjuhësor i kësaj energjie evolutive vazhdimisht edhe sot e kësaj dite në

Evropën perëndimore konsolidohet në strukturat e LA LANGUES dhe të PAROLES.

Është provuar saktësisht se shenjuesit gjuhësorë të sockomunizmit më në fund e kanë humbur çdo vlerë obligative përveç dimensionit politik. Aty ku denohen dhe digjen librat më vonë denohen dhe digjen njerëzit. Përkundër disa tendencave shterpe të disa shkrimtarëve socrealistë është vërtetuar se në kohën dhe në vendin ku dënohen librat nuk mund të krijohet vepra e madhe artistike. Te fundi, s'ka tjetër logjikë totalitarizmi.

Kur socrealizmi shqiptar paralajmëronte programin e vet kundër librave dhe shkrimtarëve, përsonezhet pak të dyshimtë bashkë me shkrimtarët, s'mund të bënin tjetër veçse të merrnin rrugën jasht atdheut. Ata që u gjendën jasht atdheut para së ta marrin pushtetin sockomunistët s'guxuan të kthehen më në shtëpi.

Sot, pasi na është dhënë e drejta euforike e shprehjes së lirë, do të ulurim duke pyetur: Cila do të jetë ajo vepër, me pak vlerë që mund të jetë krijuar në atë vend ku shkrimtarit s'i ëshë realizuar as e drejta për t'u varrosur në atdhe!? Tash vonë, shumë vonë, lexuesi shqiptar e ka marrë vesh se kufoma e Faik Konicës paska pasë pritur aq vite në dollapin e ngrirë për ta marrë lejen e kthimit tek Nëna. Këtë leje trupi i tij i vdekur s'e mori për pesëdhjet vjet. Shpirti i tij mbeti pezull, fort i trishtuar, as në Amerikë as në Shqipëri. Edhe pse mendohet se Konica ishë një vizionar, një diplomat i zoti, testamenti i tij vërteton se s'ishë i aftë ta paraseh për atdheun e vet atë që e parapanë Frojdi, Tomas Mani etj. për Gjermaninë naciste. Po, Theofan Stilian Noli që aq ironikisht e shante "dyftyrësinë e Feridit", s'e dinte se pas marrjes së pushtetit nga ata që, ai vet u thurr panigjeri si lirimtarë të Shqipërisë, do të çvarroset Poeti i "Lahutës së malësisë". Gjergji i epikës shqiptare u detyrua tok me zanat e frymëzimit të fluturojë mbi Adria, drejt Italisë. Po, Noli nuk e dinte se Anton Harapi me bashkëmendimtarët e vet e kishte sosur Rrugën e kryqit, se

Vinçenc Prenushi në moshën 76 vjeçare ishte dënua me 80 vjet burgim. Mbase Noli nuk e dinte se ç'po ndodhte në Shqipërinë e tij pas arrdhjes së "lirimtarëve" dhe bënte mirë që nuk e dinte. Këtë mosdije të Nolit, më së miri e vërteton letra plot shpresë e lutje drejtuar Lame Kodrës (Lames së vogël - Sejfullah Malëshovës) që ta përdorë influencën e vet tek "pushteti demokratik" për ta sjellë në Shqipëri Amanetin e Faik Konicës, të cilit pas aq vjetësh pritjeje kishte filluar t'i prishej kufoma. Përveç kësaj lutjeje, Theofan Stilian Noli, babaxhan, e përgjëronte Lame Kodrën për të hapur një Institut të letërsisë, në të cilën punë do ta ndihmonte edhe vet Noli duke ardhur nga SHBA-të në Shqipërinë socialiste. Përkundër mallit e dëshirës për ta ndihmuar atdheun, Noli, mbase edhe pas burgosjes së Lame Kodrës (Sejfullah Malëshovës) s'e kuptoi dhunën mbi fjalën shqipe. Si mund ta kuptonte Noli dhunën socrealiste në Shqipërinë e vet të përmallëshme, për të cilën cfilitej, kur s'kishte arritur t'i kuptonte vetvrasjet epidemike të poetëve në Bashkimin Sovjetik, pikërisht në kohën e Stalinit. Ç'ishte e natyrshme që delegacioni të mos ketë parë asgjë të dyshimtë politikisht në BRSS në vitin 1927. Po, Noli te fundi ishte njeri e më së shumti poet.

Shumë shqiptarë e kanë kaluar jetën larg atdheut me lektisje të madhe për t'u kthyer. Këtë mërgim të shqiptarëve ose do ta quajmë bioritëm historik e gjeografik ose do ta identifikojmë me "prekjen e tretë" të animizimit të shqiptarit ikanik. Shkrimtari, protagonist i dhe lexuesi shqiptar, prej kohërave më të lashta, që nga Marin Barleti, mbase edhe më herët, ishin të detyruar të ikin nga atdheu sa herë që binin netët e gjata të pushtimit. Është vërtetuar në ato shënime ekzistuese, se para se të fillonin këto egzoduese kolektive të shqiptarëve, Ergoni gjuhësor përmbyste Energenë gjuhësore. Në fillimin e këtyre netëve të gjata politike përherë dobësohej vlera obligative psikomorale e fjalës.

Nga të gjitha egzilet e shqiptarëve, që i dimë dhe që nuk i dimë, dy egzilet e fundit, dallohen si më të dhembëshmit,

më të stërkequrit, më të pashpresët sepse ikësit dhe ndjekësit ishin të një gjaku. Si të tjerët, edhe shkrimtarët u ndanë në ikanik dhe ndjekës. Ikanikët me nofkën e “tradhëtarëve”, si Ernest Koliqi, Nexhat Peshkopia, Kristë Maloku, Arshi Pipa, u detyruan të emigrojnë për të mos përjetuar fatin e Vinçenc Prenushit, Anton Harapit, apo pushkatimin e dyfishtë të Gjergj Fishtës. Në kohën kur Fishta e la të zbrazet “Lahuten” dhe bashkë me zanat fluturoi përtej Adrias, Migjeni u detyrua t’u prijë shkrimtarëve ndjekës.

Në deklaratën e të drejtave të njeriut shkruan: “Në rast persekutimi çdo njeri ka të drejtë ta kërkojë një vend tjetër për strehim” (Deklarata për të drejtat e njeriut, neni 4). Në bazë të kësaj Deklarate, populli gjerman s’i shpalli tradhëtarë: Frojdin e Cvajgun, Ajnshtajnin e Tomas Manin, të cilët ikën nga Gjermania para se të konsolidohej nacizmi. Këta njerëz të mëdhenj, të këtij shekulli, patën fatin e trishtë t’i shohin librat e tyre duke u linçuar si shtrigat e mesjetës nëpër sheshet e qyteteve gjermane. Me syrin e mendjes dhe veshin e zemrës i shihnin e i dëgjonin britmat lemeritëse të personazheve që digjeshin brenda librave të dënuar. S’kërkohej ndonjë fakt më i qartë se, aty ku digjen librat, digjen edhe vet shkrimtarët. Dallimi është shumë evident: gjermanët, në fund të nazizmit, e në fillim të demokracisë, nuk e braktisën atdheun, siç po bëjnë, për shembull, sot shqiptarët. Lidhur me këtë dukuri psikosociale janë dhënë shumë shpjegime, bile edhe këto dy shpjegime praktike:

a. Gjermanët ndjenin fajin kolektiv ndaj kombeve të tjera dhe në çdo vend evropian do të ishin të urrejtur!?

b. Të vetëdijshëm se lufta s’e nxori askund Gjermaninë vendosën po me atë fanatizëm t’i kthehen ekonomisë. Por nuk ndodhi e njëjta gjë për të dy Gjermanitë. Në Gjermaninë perëndimore shpëtoi fjala obligative kurse në Gjermaninë e Lindjes fjala u shterrua konceptualisht duke mbetur vetëm ogur politik.

Ndalohet libri i pashkruar!

Popull fatkeq, ai popull, nga FJALA e të cilit është shpërngulë Zoti, Feja, morali, logjika, dhe në fund OBLIGIMI ndaj FJALËS. Shkrimtarët shqiptarë, në mënyrë të veçantë u detyruan ta përdorin si mjet informacioni dhe frymëzimi, e në fund si mjet ndikimi, pikërisht këtë FJALË të zhveshur nga të gjitha vlerat obligative. Shkrimtarët, si Sterio Spasse, Shefqet Musaraj, Esat Mekuli, Ali Abdihojha, Jakov Xoxa, Dhimitër Shuteriqi, fatkeqësisht edhe shumë të tjerë, që detyrohen ta mohojnë “biografinë” e vet dhe të protagonistëve, asnjëherë nuk u liruan nga pesha e “mëkatit” ideopolitik, sepse ishin të lindur para se Partia e Punës ta kishte “pagëzuar” popullin shqiptar. Protagonistët e romanit shqiptar si Zef Mojsiu, Afërdita, Stavri Lara, Vita Shpiragaj, Adil Tafilaj... kishin ide të mjaftueshme gorkiane (si Pavëll Vllasovi) të konvertohen në DEBATIKAS të mirëfilltë. Një kategori tjetër protagonistësh, si Gjon Zaveri me bashkëmendimtarët e vet pesimistë, krijonte protagonistin më antirevolucionar që binte ndesh me letërsinë e realizmit socialist. Në Shqipëri rasti i Gjon Zaverit u dënua me “harresën” kolektive, ndonëse në Kosovë, kritika letrare seriozisht e sinqerisht orvatet ta “shpëtojë revolucionaritetin” e rebeluar jeseninjan të Gjon Zaverit, si aktin më qyqar të njeriut. Vet krijuesi i këtij “Vërteri” shqiptar, u detyrua të ngrihet kundër krijesës së vet me forma të pamfletëve, ose duke “krijuar” më vonë personazhe të tjerë kundër pesimizmit të Gjon Zaverit. Megjithatë, në fund, Sterio Spasse vdes, jo si Fausti, sepse Mefistoja i tij (Gjon Zaveri), asnjëherë s’iu resht “hakmarrjes” politike në letërsinë socrealiste.

Gjenerata e re e shkrimtarëve socrealistë, të shkolluar në Institutin e Gorkit, s’kishin nevojë për konvertim politik, sepse këta shkrimtarë kishin vetëm një biografi. Kjo gjeneratë synonte Zanafillën e letërsisë duke bërë renovime në rrënojat mitike: EUTERPEN e bëjnë dashnore të urtë; Helenën e nxjerrin nga shterpësia historike; duke e bërë grua të plleshme, nikoqire të kujdesshme; Kalin e Trojës e tredhin, duke ia shkurtuar këmbët sipas determinantës socialiste - të llucës së dështimit përfundimtar historik. Këta socshkrimtarë shqiptarë bëjnë vrasjen avetike iliroshqiptare të Dhimitër Farit - Judës iliroshqiptar (AKAMANTIT); hapin procedura inkvizitore kundër “ATIJ” që solli Doruntinën: ishte Konstantini, ishte dashnori apo ndonjë spiun i ndonjë shteti tjetër. Ideja “Kombëtare” dhe ideja bizantine e shtyjnë “konfliktin” përtej Homerit për ta ironizuar injorancën e Mbretërisë së parë e të fundit shqiptare. “Iliumi” i Homerit zbrazet: personazhet e “Iliadës” me qëllime shumë të ndryshme, e kanë mësyar Shqipërinë socialiste, kush si refugjat e kush si diversant. Njësoj si tek “Iliumi”, fillojnë dezinfektimet ideopsikologjike e gjuhësore të bodrumeve të legjendave e të baladave shqiptare.

“Shkrimtarët” e entuziazmit socrealist, tok me oficerët e Sigurimit shqiptar, i thyejnë dyert epikolirike të “Lahutës së malsisë” për t’i burgosur të gjitha zanat, orët, shtozovallet, dragojt, floçkat. Po këto figura, aq frymëzuese jo vetëm për Gjergj Fishtën, shumë më parë e kishin ndjerë rrezikun ideopolitik, andaj truma-truma, flauri, kaluan mbi Adria për t’u strehuar në ribotimin e “Lahutës ...” së Ernest Koliqit.

Shkrimtarët ideokomunistë e stisën ZANAFILLËN e letërsisë mu aty ku burgosej FJALA shqipe, mu aty ku “pushkatohej” FJALA shqipe. Fjalët që i “shpëtuan” anatemës ideokomuniste, burgimit, pushkatimit, u volen për nevojat e kooperativave letrare duke u vendosur nëpër qendrat e rehabilitimit ideologjik, në fjalorët ideologjikë, duke u mufatur me ideologji sikur çimkat me gjak të fëmijëve. Shkrimtarët,

historianët, teoricientët e letërsisë, e të gjithë studiuesit e tjerë sockomunistë strukturorin atë FJALËN E ZBULESËS IDEOLOGJIKE. Kjo fjalë e ideologjizuar në të gjitha pozicionet: semantike, sintaktike, idiomatike, të kodifikuar ... krijon unifikimin edhe të strukturës tipologjike në letërsi; idenë socpolitike në histori, filozofi, sociologji, e kudo tjetër.

Sot, kur demokracia stinore shpjegohet nëpër Evropë si prognozë meteorologjike, në Shqipëri epidemia e konvertimit kolektiv na shpie deri tek ky diskurs sa i vërtetë aq edhe fatkeq:

“Nga të gjitha librat që kam botuar më keq janë pritur “Përbindëshi”, “Dimri i madh”, “Nëpunësi i pallatit të ëndërrave” dhe “Nata me hënë”. MEQENËSE CENSURA TE NE PËR FAT TË MIRË S’KA QENË VENDOSUR ASNJËHERË, të gjitha këto vepra janë kritikuar rëndë, ose janë ndaluar për pak ose për shumë kohë vetëm pas botimit. Më rreptë dhe në formë fushate ka qenë sulmuar “Dimri i madh”. Një artikull rrënues ka mjaftuar për TA NXJERRË nga letërsia shqipe, “Përbindëshin”. Kurse për “Natën me hënë”, ka mjaftuar një shënim disa rreshtash nga një gjimnaziste në gazetën e rinisë”¹⁾

FJALËKONCEPTET: CENSURË, NE, VENDOSUR, ASNJËHERË, qoftë në sistemin pasiv të LA LANGUES (gjuhës) qoftë në pozicionet funksionale të PAROLE-s (të të folurit), për lexuesin shqiptar në të njëjtën kohë duhet të kumtojnë nocione të njëjta

1. Çdo lexues mesatar e di se CENSURA është fjalë latine: CENSURA - vlerësim, hulumtim rigoroz; sot: kontrollimi i shtypit dhe lejimi i asaj që mund të publikohet; Censura E MENDIMIT DHE CENSURA E EFEKTIT - në psikologji (psikoanalizë) ngulitja e mendimeve vetanake, që shpie deri tek eufemizmi. Kjo është ideja e censurës.

¹ *Ismail Kadare “Ftesë në studio”, fq. 179

Substantivimi i CENSURËS është CENSORI (lat.). Në Romën e vjetër - nëpunësi që i kontrollonte letrat, librat, revistat, krejt shtypin. Se çka kuptohet me fjalën censurë, mbase do të kalojë shumë kohë e lexuesi shqiptar s'do ta dijë.

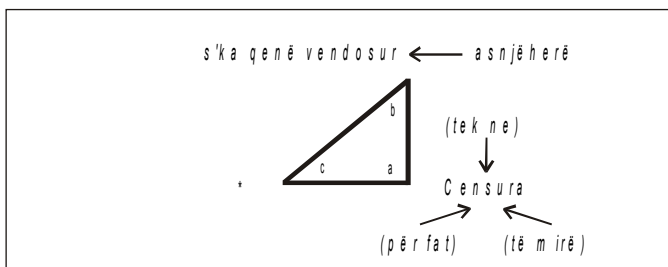
2. NE (përemër vetor, veta e parë numër shumës); grup njerëzish, në të cilin grup gjendet edhe folësi. Në këtë përemër, folësi, flet për të gjithë shqiptarët; nëpërmes përemrit NE, duke e mohuar VENDOSJEN E CENSURËS në Shqipërinë sockomuniste. Kuptimi i fjalës VENDOSJE del i dyshimtë dhe fort i pasaktë.

3. VENDOSUR (folje); nga nocioni VEND, ku diç mund të vendoset fizikisht. Në këtë rast fjala VENDOSUR është ekuivalent me kompozitën: VEND+ZËNË; pozitë reale e një gjëje.

4. ASNJËHERË (ndajfolje); kohë pa fillim e pa mbarim; në këtë rast në funksion mohues.

Me fjalinë: MEQENËSE CENSURA TEK NE PËR FAT TË MIRË S'KA QENË VENDOSUR ASNJËHERË, krijohet qëllimisht binarizëm i dobët e shumë i dyshimtë i mendimit, ku dëshirohet mundësia e botimit të veprës, por meqë CENSURA S'ISHTE VENDOSUR, problemet politike rreth veprave lindnin pas botimit. Mbase, ne VENDOSJEN E CENSURËS "naivisht" do ta kemi "menduar" më konkrete: redaktorët, ndihmësredaktorët, kryeredaktorët, recenzentët, po edhe vet shkrimtarët, duhet "të vendoseshin" nëpër të gjitha sheshet si shtatoret e Enver Hoxhës, me mbishkrimin: NE JEMI CENSORËT E MENDIMIT! Ndryshe, si mund të mohohej CENSURA në shtetin më të censuruar, ku secili shkrimtar në të njëjtën kohë ishte i censuruar dhe vetcensor.

E gjithë fjalia jonë për VENDOSJEN E CENSURËS në Shqipëri, përbëhet jo vetëm nga fjalët e përmbysura kuptimisht por edhe sintagmat që janë vendosur sipas këtij funksioni:

Në strukturën e kësaj fjalie CENSURA është përdorur në variantën e zbutur dykuptimore, pak në funksion të subjektit e pak në funksion të objektit. Qëllimisht mendimi i reshtet fjalisë së fortë predikative për ta reduktuar korrelacionin politik me CENSORIN. Përkundër kësaj fjalie hezituese, lidhur me VENDOSJEN E CENSURËS, vjen pyetja: Ç'paskan qenë tjetër qindra kilometra parulla, të vendosura nëpër mure, rrugë, "shkolla", "fabrika", fusha, male, e deri në korridoret e çelive më të errëta të burgut!? A s'ishte kjo censura më e VENDOSUR politike!? Po NENI i famshëm, sipas të cilit ishte CENSURUAR e gjithë SHQIPËRIA: NENI I AGJITACIONIT E PROPAGANDËS, a s'ishte CENSURË E VENDOSUR? Cili shqiptar ka mundur t'i shmanget këtij neni të famshëm?

Natyrisht, lexuesit, as të tjerët, s'e kanë parë askund të shkruar decidivisht në "Kushtetutën" e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, as në zyrat e kooperativave letrare; në zyrat e kryeredaktorëve, redaktorëve, zëvendësredaktorëve... "NDALOHET BOTIMI I LIBRIT TË PASHKRUAR!"

Ishte censurë apo diç tjetër AJO që i ndaloi librat e Fishtës, Prenushit, Koliqit e shumë të tjerëve? Mbase lexuesi do ta shpikë ndonjë emërtim vetanak për të mos pranuar CENSURËN. Nga përvoja, çdo shqiptar ka mësuar me

dhembje të thellë se shkrimtari socrealist po edhe lexuesi kanë qenë të detyruar të bëjnë CENSURA dhe AUTOCENSURA. Shkrimtari s'mund ta botonte as një artikull, as lexuesi s'mund ta lexonte pa e kuptuar thellësisht se çka ishte e ndaluar e çka ishte "e lejuar" në Shqipërinë sockomuniste. Shkrimtari e redaktori, lexuesi apo sekretari i partisë, s'i kishin veshur rrobat solemne të censorit për t'i dënuar publikisht librat e pabotuar, siç silleshin inkvizitorët mesjetarë ndaj shtrigave të paverifikuara. Meqë s'paska pasë ekzistuar VENDOSJA E CENSURËS në Shqipërinë socialiste, ne do ta bindim lexuesin shqiptar se kur botohej, libri bëhej fakt i kryer, të cilin më s'mund ta eliminonte as pushteti, edhe pse shumë herë e kishte këtë dëshirë. Me këtë fantazmoganë të shkretëtirës sockomuniste, ne "bëhemi sfidues" të autoritetit të pushtetit totalitar, e, nganjëherë edhe më të fuqishëm; siç tregon ajo përralla arushake e fëmijëve rusë: "Rusia i kishte dy perandorë: njëri ishte CARI e tjetri Tolstoi". Se një përrallë e tillë mund të ketë ndodhur edhe në demokracitë evropere ndimore del tepër mëtuese.

Ne shqiptarët, sot, deklamojmë me të gjitha mjetet e informimit se DEMOKRACIA e liroi fjalën nga burgu i censurës dhe askush s'ka të drejtë të dyshojë në këtë të vërtetë. Po cilën fjalë e liroi demokracia, në çfarë gjendje e gjeti, pas sa kohe e liroi? Fatkeqësia psikogjuhësore s'përfundon në këtë fakt: FJALA e gjuhës shqipe doli nga burgu, por doli e dëmtuar rëndë strukturalisht. Lirimi i fjalës nga burgu është vetëm punë mekanike, ndërsa shërimi i sistemit gjuhësor ose i pozicionit efektiv të fjalës kërkon kohë të gjatë. Realizimi i efektit sintaktik, semantik, sociolinguistik, suplementarisht kërkon shërimin e tekstit, ligjërimin, kodin, mesazhin, por edhe të krejt veprës. Në këtë mënyrë asesi s'mund të shkëputet tipologjia apo e gjithë struktura e veprës nga struktura gjuhësore, vëçanërisht nga efektet pozicionale të PAROLES (fjalës) sosyriane. Sot secili e të gjithë shqiptarët, me një të folur (PAROLE) të katandisur strukturalisht, orvatemi të

identifikohemi me Sibilat që e kanë profetizuar saktësisht stinën e demokracisë. (Çudi që një komb të ketë kaq shumë profeci politike!). Me këtë të folur të katandisur, e të përdorur me kaq papërgjegjësi për ta konfirmuar fodullëkun e profecisë së shqiptarëve, gjuha e dhunuesit ose e të dhunuarit njëjëzohen plotësisht: dhunuesi arsyeton gjuhësisht se e ka mbrojtur viktimën nga keqtrajtimi, ndërsa viktima tenton të identifikohet si “specia politika”.

Të gjitha këto Sibila shqiptare të profecisë politike, ose siç u pëlqen ta quajnë veten “disidentë politikë”, që sot pretendojnë zjarrin patriotik të FJALËS, nuk qenë në gjendje (sa duhet mëtuar) ta pengojnë egzilin më të dhëmbshëm e më të çuditshëm të kohës sonë: ikjen e shqiptarëve nga vetvetja. Fjala ATDHE më s'kishte asfarë konotacioni obligativ; të gjitha FJALËT ishin zbrazur, duke mbetur si amfora të thyera të një anijeje të mbytyr nga fortuna politike. Të gjithë flasim, predikojmë, çirremi, vetpromovohemi si çlirimtarë, heronj të demokracisë, por në fillim të kësaj demokracie të shqiptarëve më NUK ISHTE FJALA.

PO, e dimë nga njëfarë historie, se muzgu i natës pesëqindvjeçare, i rënë përfundimisht në trollin shqiptar në vitin 1479, krijoi radhën e gjatë të njerëzve të zhiguar nga zjarri i luftës së gjatë. E dimë se nga portat e qytetit të Shkodrës e derisa humbiste në mjergullën e Adrias, radha e refugjatëve lente pas vetes kujën dhe vigmën fatkobe, uturima e të cilës dëgjohet edhe sot, vetëm nëse e puthisim veshin e ndërgjegjes në tokën shqiptare. Ju që mbetët në atdhe veni veshin e dëgjoni kujën e atij egzili: ajo vie nga thellësia e shekujve si uturimë e legjendës së shpirtrave rravgues.

Në muzgun e vitit 1479, shqiptarët po hynin në Arkën e Nojës, jo për pesëdhjetë e një ditë apo pesëdhjetë e një vjet, por po hynin për pesëqind vjet, e një pjesë e refugjatëve shqiptarë për shekujt e shekujve - për gjithmonë. Edhe pas mbylljes së shqiptarëve në Arkën e Nojës, ne do të kumtojmë se ende, ishte FJALA. Shkrimtarët e profesionit të lartë, ata që

ende i besonin FJALËS, qëndruan në Shqipëri për ta ruajtur atë pak “grigje” të mbetur e të daktisur nëpër malet e pikëlluara. Këta shkrimtarë të profesionit katekizmor, të cflitur, qëndronin para dyerve të kishave të vetmuara për ta ndaluar kafshimin e fushës e të malit, që donin të hynin në oborrin e braktisur të kishës. Ata shkrimtarë patën fatin të shihnin egzodin fizik dhe egzodin shpirtëror: shqiptarët truma-truma iknin nga atdheu, iknin truma-truma nga feja e të parëve. Cili njeri i kohës sonë, përveç atij që fortas e ka puthisur veshine ndërgjegjes për gjoksin e nënës, mund ta peshojë pikëllimin e dyfishtë të Buzukut, Budit, Bogdanit, që me aq pietet mbronin oborret e kishave nga kafshimi i barit të harresës? Cili njeri i kohës sonë mund ta dëgjojë me veshin e zemrës kumtin e përmotshëm të këmbanave të kishave që binin për ta përzënë djallin nga shpirtërat e atyre shqiptarëve që kishin mësyer konvertimin drejt Islamit aziatik.

vetëm veni veshin e zemrës e dëgjoni vigmën e pikëllimit të këtyre shkrimtarëve! ata qëndronin në altarin e atdheut si mojsiu në malin e sinajit dhe shikonin tokën e premtuar prej të cilës iknin shqiptarët:

u dëgjua kumti qiellor i hyut: pesë shekuj toka e premtuar shqiptare do të jetë larg jush! shkrimtarët e altarit i besuan fjalës së hyut dhe vërtetë ende ishte fjala

...

Gjon Buzuku për ta ruajtur fuqinë e FJALËS, nga goja e Jezusë e shkëputi atë tregimin për “Djalin shkapërdar”. Këtë tregim Jezu ua rrëfen nxënësve të vet meqë edhe brenda Darkës së fundit kishte depërtuar egzodi i moralit judaik. Buzuku flet si Jezu se singërisht besonte: ENDE ËSHTË FJALA. Besonte se kjo FJALË do ta bashkojë grigjën e katandisur se do ta kthente sërish në Shqipërinë e Hyut Shkapërdarin e fesë; Shkapërdarin e familjes ta kthejë në gjakun e vet; Shkapërdarin e atdheut ta kthejë në Tokën e premtuar.

Sikur Mojsiu që i besoi FJALËS së Jehovahit për ta nxjerrë popullin e vet nga dhuna faraone, po ashtu Pjetër Bogdani i beson FJALËS: “Kush mund t’i bjerë moh se më i vobektë qe Vuçi Pasha, i cili për të mbledhur një ushtri prej 12 mijë vetash nuk i mjaftuan shumë milionë ari sepse kelmendasit tanë, të cilët me një zë: EJA KUSH ËSHTË TRIM, tubuan afro 500 veta, vranë Vuça Pashën në vitin 1639 pas Krishtit. E në nevojë mësuan për të ngrënë levoren e çarrit posi të begatët majen e miellit dhe atyre ajo gjellë u ka më tepër shije se pashallarëvet e sanxhakëvet mishi i qengjave e i viçave të njomë pa pasur kurrë të ngirë, duke ngrënë orë e çast e duke vajtur rreth nëpër rajat e tyre, pasi THA profeti: Do të vijinë rreth qytetit DO TË PËSOJNË URI sikur qentë dhe gjithnjë e më tepër DO TË DËSHIROJNË⁽¹⁾”

Fjalët aproksimative të Pjetër Bogdanit: EJA KUSH dhe KUSH ËSHTË TRIM, qofshin në funksion sintagmatik ose në funksion singular të fjalës, janë po aq efektive sa fjalët e Mojsiut: EJANI NË TOKËN E PREMTUAR.

Duhet të besojmë se në kohën e Bogdanit, përkundër egzilit fizik e konfesional, ende ekzistonte FJALA obligative, që mund t’i vente në lëvizje, jo vetëm pesëqind por shumë pesëqindështa njerëzish. FJALA ende e kishte forcën e Sagës shqiptare. Gjatë historisë sonë mjaft të zhuritur, e aq pamëshirshëm të falsifikuar nga historianët e moralit të “lartë”, u bë fakt i pashmangshëm se populli shqiptar shumë herë qe i detyruar ta përsëritë ikjen nga atdheu. U bë e pranueshme, për të mos thënë e detyrueshme, për shqiptarët, ta braktisin atdheun sa herë që binin muzgjet fatkobe siç ishin: ai i vitit 1479 nga Shqipëria e veriut, ai i vitit 1878 nga Toplica; 1945 nga Çamëria; 1956 nga Kosova; 1981 e dhjetë vite të vazhdueshme poashtu nga Kosova. Nga të gjitha këto egzode më i pikëllueshmi, më i pashpresi, më i çuditëshmi, është

¹ Pjetër Bogdani “Çeta e profetëve”, Shkalla I, ligjerata VI

egzodi i korrikut të vitit 1990 sepse u bë në agun e demokracisë shqiptare, dhe pikërisht shqiptarët iknin nga vetvetja, iknin nga çdo gjë shqiptare. Ne që e pamë Adrian të nxirë nga shqiptarë të gjallë e të vdekur, në njërën anë do t'i arsyetojmë këta “disidentë” ikanikë, por njëherit do të meditojmë edhe për metabolizmin kombëtar të shqiptarëve që u ishte përshtatur ikjeve të përhershme. Tirania sockomuniste metabolizmin e ikjes së shqiptarëve e kishte “shlyer” me mbylljen në Arkën ideopolitike të Nojës: “O TI QË HYN KËTU BJERRE ÇDO SHPRESË!”

Shqiptarët hynë në tiraninë më të ashpër sockomuniste, ku më s'kishte shkrimtarë për fenë si të atëhershmit: Budi, Buzuku, Bogdani, Bardhi e pikëllimtarë të tjerë të këtij soji, për ta ruajtur grigjen e rrezikuar, për të mbrojtur atdheun nga kafshimi i vetmisë e harresës, për t'i tundur këmbanat e kushtimit: EJA KUSH ËSHTË TRIM! Orët, zanat, Të mirat, shtozovallet, kishin dalur nga Lahuta e thyer dhe si grethat nga zguri i lisit flauri kishte kapërcyer detin. Një Skënderbe qyqar, i hipur mbi Rosiantin e tij politik, si xhuxh rrinte përballë sfigës faraonike të Musteqoshit të çeliktë të stepes ruse dhe Mefistos shqiptar. Historia çdo ditë e më tepër hollohej nga vet historianët sockomunistë; shtëpia e letërsisë shqipe renovohej idejshmërisht duke i përzënë protagonistët e dikurshëm të letërsisë shqipe për t'i zëvendësuar me entuziastë politikë. FJALA e letërsisë shqipe rektonte nën pastrimin nga “reaksioni” dhe nga inzhënieringu gjenetik i protagonistit revolucionar dhe internacionalist.

Skeletet udhëtojnë pa pasaporta

S'e dimë a do të qëndrojë deklarata e Dhimitër Xhuvanit se më mirë është të thuhet diç e censuruar se të heshtet plotësisht. Populli shqiptar, si edhe popujt të tjerë, s'ka qenë i aftë ta bëjë një grevë pesëdhjetëvjeçare-të mos shkruajë asnjë libër, asnjë gazetë, asnjë revistë, asnjë pamflet. Greva, protestat, bëhen në afate të caktuara, burgjet me vite të tëra, ndërsa greva e përgjithshme kombëtare si protestë ndaj totalitarizmit u pa se ishte diç e pamundshme. "Më i varfëri është ai që kërkon shumë"- thotë Pjetër Bogdani, i cili e kishte ndjenjën e masës. Në një fjalim të mbajtur nëpërmjet Radio Uashingtonit, me 31 mars 1933, Faik Konica thotë: "... Dhe mbasi fola për shkrimtarët, do t'ju them një gjë: kam vënë re se librat e lutjeve fetare, ndërsa kanë lutje për çdo shkollë e zanat, s'kanë ndonjë lutje të veçanta për shkrimtarët. Unë nuk jam fetar, por nga ndonjëherë më kaplon zjarri për ndonjë besim të shkurtër. Jam tani në një gjendje të tillë dhe kam gatuar një lutje të shkurtër, të cilën, ju kërkoj leje ta këndoj. S'ka të bëjë me asnjë fe të veçantë dhe njerëz të çdo feje mund ta pranojnë: "ATI YNË QË JE NË QIELL, JEPNA FUQINË TË MBAJMË GOJËN TË MBYLLUR KUR S'KEMI GJË PËR TË THËNË! FALNA DURIMIN TË THELLOJMË NJË PUNË PËRPARA SE TË SHKRUAJMË PËR TË! FRYMËZONA ME NJË NDJENJË TË MBREHTË TË DREJTËSISË, QË TË FLASIM JO VETËM ME PAANËSI, POR EDHE TË SILLEMI ASHTU! SHPËTONA NGA GRACKAT E GRAMATIKËS, NGA SHTREMBËRIMET E GJUHËS DHE NGA LAJTHIMET E SHTYPIT. ASHTU QOFTË!"

Mendojmë se për letërsinë shqipe do të kishte qenë fat i madh sikur Ismail Kadare të mos ishte bërë kurrë gjeneral, prift, pasha, inkvizitor, redaktor, front demokratik, por të kishte mbetur i “vogël”, si në poemën “ANKETË” dhe në “KRONIKË NË GUR” - të kishte mbetur si Oskari i “Daullës së llamarintë”. Sikur të kishte ndodhur kjo gjë në letërsinë shqipe, Kadareja do të kishte ngelur peng fort i çmuar si “Magjistar nga Ozi” në letërsinë botërore. Vetëm në këtë poemë dhe në këtë roman shkrimtari njejëzohet me animën fëmijërore, mu në midis të librave, bashkë me protagonistin, dhe kur personazhet ikin nga librat e bibliotekës e dalin nëpër rrugicat e qytetit me gravitacion gazmor, arrihet ai konotacioni i gjuhës së lartë stë ajzbergut fëmijëror. Në librin “Kronikë në gur” flet guri, druri, stërta, flasin të gjithë me atë gjuhën e animizimit të lartë të cilën mund ta dëgjojë vetëm fëmija. S’do të ishte humbje që Kadareja të kishte mbetur aq “miturak” në letërsinë shqipe, përherë i ri si orët e bjeshkës, si fjalët aq mbresore të Markesit, me rastin e pranimit të Çmimit Nobel: “veprat e mia s’kanë moshë më të madhe se tetëvjeçare. Të gjitha janë të lidhura me rrëfimet e gjyshes sime, kur unë ende s’i kisha tetë vjet”.

Fjalët (shenjat gjuhësore), sintagmat, kodifikimet, në veprën “Kronikë në gur” ndryshojnë nga sinjifikativat politikë. Në këtë vepër fjalët animizohen bashkë me objektet të tjera. Ato dalin nëpër rrugët gazmore të Gjirokastrës duke qëndruar të pavarura nga referencat politike. Ato i afrohen plotësisht “paganizmit të vetmuar” të Jungut. Gjuha e kësaj vepre si LANGUAGE dhe si të folur funksional (LA PAROLE), lërkon një studim të veçantë semiologjik, semantik, psikologjik, jashtë tetulës politike. Në këtë vepër, vetëm në këtë vepër, të projektuar nëpërmes thjerrzave të fantazisë fëmijërore binarizohet gjuha arketipore dhe metagjuha, fjala dhe figura; aty çdo gjë flet me “gjuhën e ëndërrës”. Fjalët dalin të liruara nga ekuilibri dhe gravitacioni i tekstit ideor, ku busolla e ndikimit nuk tregon asnjë anë të horizontit politik. Do të

konfirmohet në studimet e ardhme, si rast i veçantë, gati akcidental, vepra “Kronikë në gur” ku protagonistët për herë të parë nuk ngurosen në këndin e destinacionit moral, fetar, patriotik apo ideopolitik.

“Kronikë në gur” është një frak i vjetër evrogjirokastrit: nga librat e bibliotekës së qytetit të gjithë protagonistët kanë ikur për të bashkëjetuar njësh me banorët e qytetit. Në këtë përzjerje më nuk dihej cili është njeriu fizik e cili është protagonist i librit. Në tragjeditë e Shekspirit “hynin” fqinjët e shkrimtarit jo vetëm për të lozur ndonjë rol episodik por ata brenda ketyre tragjeditë arrinin deri në vrasjet e mirëfillëta. Skenografia e këtyre tragjeditë u përshtatej rrugëve gurore dhe dyerve gjirokastrite; midis skenës Shekspiriane dhe realitetit s’ekzistonte kufiri i ndarjes. Këta protagonistë më nuk ndryshojnë biologjikisht, meqë në libër e kanë arritur atë moshën ku nuk rriten më, nuk plaken më, apo nuk vdesin. Do të kishte qenë më fatlumi ai shkrimtar që do t’i lejohej të jetonte në ambijent kaq markezian, midis personazheve të ikur nga librat, të cilëve u lejohet të rravgojnë për shtatë palë qejfe rrugëve të qytetit pa referenca politike. Megjithë këtë ambijent kaq arkadian, në aspektin e letërsisë, protagonistë nga letërsia botërore me dofarë pasaportash të dyshimta vinin tek hani i vjetër dhe tek rruga e shkrimtarit. Po, Ismail Kadare i mitur, s’e dinte se këta mysafirë që e vizitonin “Hanin” e tij të vjetër në breg të rrugës, tek poema “Anketë”, nuk e kishin aspak të lehtë të kalonin kufirin shqiptar, sepse që në doganë selekcionoheshin në protagonistë “përparimtarë” dhe në “reaksionarë”. Protagonistët “përparimtarë” iknin nga “Evropa dekadente”; buanin disa netë në “Hanin” e Kadaresë e pastaj shkonin e vendoseshin në kooperativat bibliotekare. Këto personazhe vazhdonin të vinin edhe kur skeletet e dofarë ushtarëve italianë ngriheshin nga toka shqiptare për të shkuar në shtëpitë e tyre. Në këtë valpurgji skeletesh u ngritën, përveç italianëve e gjermanëve, edhe skeletet e ushtarëve turq, por gjeneralët turq s’kishin ardhë t’ua sigurojnë kthimin në atdhe.

Te fundi ushtarët turq mund të jenë vrarë gjatë shumë shekujve, që nga koha e atij Gjegjit të Madh, por s'e kishin pasur fatin të vriten nga partizanët për ta bërë atë udhëtimin e privilegjuar politik.

Të drejtën e këtij “udhëtimi” politik e kishin vetëm skeletet e ushtarëve gjermanë e italianë, të rrjeshtuar në njësite, çeta e batalione. Kjo ushtri e vendosur në thasë najloni, synonte, asgjë më tepër, se sa ta konfirmojë epërsinë e ushtrisë ngadhënjimtare partizane kur ushtria e blinduar e Enver Hoxhës bënte paradën e festës së çlirimit.

Natën e tretë të valpurgjisë së skeleteve, po e shohim sot, në arkivole të gozhduara: nga varret po ngrihen skeletet e viktimave shqiptare - të “disidentëve të socializmit”. Këto skelet nuk kërkojnë azil, egzil, apo të ikin si refugjatë jashtë atdheut; ato skelete “disidentësh” vetëm kërkojnë rrugën e shtëpisë dhe rivarrosjen dinjitoze me një mbishkrim të çuditshëm: ISHIN VIKTIMA SE U RRESHQITI KËMBA NË MIDIS TË ATDHEUT. SKELETET E TYRE LE TË UDHËTOJNË NGA TË GJITHA ANËT E ATDHEUT NË DO ARKIVOLE TË ZVOGLUAR! TË GJITHË LE TË HYJNË NË LIBRIN E VIKTIMOLOGJISË!

Qoftë libri i viktimologjisë, qoftë Prememorja e ndërgjegjes kombëtare, e kërkojnë FJALËN, GJUHËN, KOMBIN, MESAZHIN, e deri tek teksti, që sot i mungon letërsisë shqipe, historisë, mendimit teorik... Gjeneralët, priftërinjë, Lumenjtë e vdekur, Epopetë e ballit kombëtar, Debatikasin, Agimet ideologjike, Mërgatat e qyqeve, shtëpit në peri... e kanë trandë letërsinë, nga çdo vlerë obligative. Të gjitha skeletet që nga fillimi e deri në kohën tonë po ikin nga letërsia shqipe drejt rivarrosjes, të gjallët po ikin ikin drejt egzodit, azilit, deri sa t'i kthehet shpirti obligativ FJALËS së gjuhës shqipe.

Jezu dhe Franc Kafka në mes të udhës

Eksperimentet teorikoletrare të Evropës demokratike me antitautologjinë tipologjike, e vejnë në sprovë studiuesin e letërsisë shqipe në veçanti, dhe letërsinë e Lindjes në përgjithësi. Këtu do të flitet për identitetin e protagonistit por edhe për identitetin e njeriut në kuptimin e mirëfillt. Le ta pranojmë të vërtetë mendimin e Erih Fromit se njeriu evropërendimor mjaft vonë, diku në mesjetën e vonë, e ka “zbuluar” identitetin individual, pikërisht kur filloi paksa të lirohet prej entiteteve plymësore të folklorit, moralit fanatik, religjionit, apo prej të gjitha nyjetimeve të forta të kohezionit sockolektiv.

Do të dukej pak iritues konstatimi, fatkeqsisht i vërtetë, se njeriu evropëndor, nën trysinë e nyjetimeve të forta sockolektive, si ortodoksizmi, morali fanatik, patriotizmi, ideologjia, edhe sot e gjithë ditën, ka mbetur pa e zbuluar identitetin e vet. Lexuesi e protagonistin evropëndor kanë pasur fatin të destinohen nga shkrimtari i tyre në burgun e “artit” shtetëror. Duke u nisur nga shkrimtarë të njohur rusë, si Dostojevski, Tolstoi, Shqedrini, Lermontovi, Gogoli, e për të sosur tek Pasternaku e Solezhenicini, do të vijmë tek konstatimi se asnjëri sosh s’ka arritur ta identifikojë individin, rusin, muzhikun, nëpunësin, çifligarin, në midisin e plymësisë sllavoortodokse.

Evropa perëndimore s’ishte e vetëdijshme për pidentitetin e njeriut të Lindjes dhe strukturimin e gjymtë të kësaj letërsie. Shpeshherë Evropa perëndimore duke rënë në senilitetin politik të gjyshes, ndanë disa çmime Nobel për letërsitë lindore, duke përfshirë këtu edhe Andriqin e

Jugosllavisë së nanuritur. Tridhjetë vjet më vonë, protagonistët e tij u rrebeluan dhe e rivarrosin vet Ivo Andriqin mu pranë “Urës”... - në valët e rrëmbyeshme të Drinës. S’është rast krejt i vetmuar që protagonistët ta denoncojnë vet shkrimtarin. Ky është dënimi më meritë që mund t’i ndahet shkrimtarit.

Shkollat letrare evropërisht, të cilat Haldor Liaksnesi i mohon aq kategorishtë, tentojnë që nga tautologjia abstrakte estetike të krijojnë procedim të ndikësës letrare. Një kohë vet Sartri e pranoi shkollën e tautologjisë filozofikoletrare, për t’u shmangur më në fund nga ky shabllon pak si aksidentalisht.

Franc Kafka, me të drejtë në fillim ishte i bindur se do të mbetej jashtë çdo shkolle letrare, se protagonistët e tij s’janë vendosur sipas strukturës së moralit në trekëndëshin literal, as sipas autoritetit të Biblës, as sipas autoriteteve moralopolitike e patriotike. Sipas kredos së vet Kafkës, ai, më shumë bënte shënime eksperimentale, larg asaj idesë së mjeshtërisë letrare. Protagonisti i Kafkes në nisëm s’e kishte aftësinë e kumtimit të mesazhit moral, religjioz, patriotik. Kompleksi i ortodoksizmit moral, veçanërisht utilitarizmi korrespondues midis shkrimtarit dhe lexuesit, e shpie Franc Kafkën deri tek mohimi jo edhe aq fatal, duke ia lënë amanet Maks Brondit që t’i djegë të gjitha këto: “SHËNIME EKSPERIMENTALE”. Mbase asnjëherë s’do të thuhet preraz se Franc Kafka, edhe pse e aplikon në procedimin letrar, a do ta ketë pranuar vetëdijshëm parimin ajsbergian të identitetit të përhitur psikik, apo protagonistin e tij kalon tinzisht në apokrif - në moralin biblik ose politik. Pikërisht me reminishencat e fobisë së përndjekjes së amshueshme, Kafka, shkrimtarin, protagonistin dhe lexuesin, i çvendosë nga metodologjia e mjeshtërisë së të shkruarit. Mu këtu mendoi Kafka se “shënimet” e tij s’kishin më nevojë për jetën rutinore artistike, morale apo fetare. Shkallën kaq të vetëdijshme të lirit nga

metodologjia e “artit”, rrallë, shumë rrallë, e gjejmë në letërsinë e përbotëshme.

Protagonistët e “shënimeve” të Franc Kafkës, Uliksi i Xhojsit antihomerian, mohimi i kohës nga Marsel Prusti, apo ekzistencializmi i befasisë të Albert Kamysë, janë përpjekje për t’u liruar nga metodologjia e trekëndëshit tradicional në letërsi. Këtë lirim nga nyjëtimet kompozicionale të trekëndëshit letrar, do ta quajmë me të drejtë, “DISIDENCE” në metodologjinë e shkrimit evropërendimor edhe në rrafshin psikosocial, moral, fetar, patriotik...

Këtë lloj disidence të vetëdijshme s’e gjejmë e, sigurisht do të kalojë shumë kohë, për t’u paraqitur në letrat e ortodoksizmit lindor. Këtu, në këtë “mohim” të artit shtetëror, do të mbijetojë historia, sociologjia, psikologjia, për të mos thënë edhe fatumi gjeografik:

Fantazimi gati metabolik i lindjes e krijoi religjionin, i cili në fillim s’ ishte i vetmjaftueshëm për trekëndëshin apokrif: ATI - BIRI - SHPIRTI I SHENJTË. Besëlidhja e Vjetër dhe Besëlidhja e Re s’do të kishin arritur forcën e metodologjisë aplikative po mos të ishin modifikuar nëpërmes pragmatizmit evropian.

Profecia e Jehovahit mbi Tokën e premtuar u realizua për Izraelin jo drejtpërdrejt nga rruga e daljes nga Egjipti por tërthorazi, pas shumë shekujsh përvoje të hebrenjve nëpër Evropë. Rruga e realizimit ishte profetizuar në relacionin: Evropë - Izrael e asesi relacionin Egjipt - Izrael.

Njëmijë e pesëdhjetë e katër vjet pas lindjes së Jezusë, nëpërmes shpirtit të skizmës ballkanike, gjysma e kristianizmit, gjeografikisht, iu rikthye rrugës së vjetër për të mbetur në gjysmë të saj. Ky pikëqëndrim i segregatës skizmatike kristiane më s’ ishte as në Betlehemin e lindjes së Jezusë as në Romën institucionale të kristianizmit. Area segregata greke, rivale antike e areas romake, shfrytëzoi rrugën e Shën Palit për ta stisur arean segregata konfecionale, të quajtur dogma ortodokse me seli në

Konstantinopolis. Bizantizmi prej zanafillës së vet ka qëndruar në periferi të Evropës duke e sfiduar kristianizmin papnor. Rruga bizantine në të dy anët përfundonte disfavorshëm: në njërën anë e dëbonte hebraishtja biblike e ZANAFILLËS, ndërsa në anën tjetër latinishtja superiore institucionale. Atëherë ortodoksizmi dogmatik mbeti brenda area segregatës ballkanike dhe areas antropologjike sllave - pa identitet.

Edhe sot, një ngastër gjeografike, e emërtuar konotativisht Ballkan, vazhdon të zvogëlohet politikisht, gjuhësisht e gjeografikisht. Në këtë ngastër ballkanike, përveç etnive të shumëta, është duhur të koekzistojnë: Zeusi, Bindi, Neptuni, Jupiteri, dy Jezutë - ai i katolicizmit evropian dhe Jezu bizantin, për të ardhur më vonë edhe Profet i shkretëtirës islamike.

Përkundër zvogëlimit të lehës ballkanike, relegjionet, pushtetet, iluzionet politike, s'kanë arritur të lirohen nga kompleksi i gjeografisë odesiane, të lirohen nga kompleksi se Ballkani është qendër historiko - gjeografike e botës me atë pusin e tyre të emërtuar, jo rastësisht, MEDI - TERRA.

***Unte paghezonte perementin Atit et Birit et
Spertit Senit***

(Deri tek fjalia dinosaure politike)

“Në shumë vende si shpjegim i parë depërton qëndrimi se ndryshimet strukturale midis dy gjuhëve janë ndryshime vetëm të natyrës linguistike. Nga këto ndryshime s’mund të përfundonte asgjë në rrafshin e “vizionit të botës”, të cilin e formojnë këto gjuhë” - thotë Benxhamin Li Vorfi.

Këtë shpjegim të papërfunduar, linguistët tjerë e kanë binarizuar në relacionet gjuhë - gjuhë edhe në relacionin gjuhë - të folur. Në rastin e parë krahasohen aftësitë vetanake të një gjuhe për ta shprehur “vizionin e botës” kundrejt aftësive të një gjuhe tjetër. Këtu paraqiten dy area specifika linguistika. Në rastin e dytë, në raportin gjuhë - të folur, paraqitet “vizioni i botës” brenda një area specifika linguistika, (brenda një gjuhe të vetme).

Në Evropën juglindore, Babilonia gjuhësore dhe dendësia gjuhësore e “vizionit të botës”, kushtëzojnë studim të dyfishtë. Natyrisht se edhe Kristian Sandeldi, në librin e tij mbi Babiloninë gjuhësore, e ka pranuar se në Ballkan areat gjuhësore nuk specifikohen gjeografikisht, leksikografikisht e deri diku as psikogjuhësisht. Këtu shtrohet problemi i “vizionit të botës” për secilën gjuhë ballkanike, të cilat premtojnë me fodullëk “vizionin sipëror”.

Në gjuhët ballkanike, me vizionin e botës të dëmtuar nën trysnitë ideoreligjioze e ideopolitike, gjendet edhe gjuha shqipe. Dëshëm ne, ose jo, për hir të patriotizmit, të nacionalizmit, apo për hir të vetë gjuhës, do ta pranojmë dëmtimin e madh të “vizionit...” të gjuhës shqipe vizavi gjuhëve tjera ballkanike. Gjuhën greke pareshtur e ka mbajtur nën trysni të superioritetit hyjnor “vizioni helenoortodoks”, gjuhët sllave kanë jetuar nën trysninë e “vizionit sllavoortodoks”, rumanishtja gjëllon edhe sot nën “vizionin më të veçantë latinoortodoks”, turqishtja nën trysninë e “vizionit ugroislamik”; bullgarishtja si një përzierje bullgaro-sllave, të gjitha të grumbulluara si delet nën mizin e ngushtë të Siujdhesës ilirike.

Nga të gjitha këto gjuhë, më e rrezikuara, gjatë gjithë diakronisë ekzistenciale ka qenë gjuha shqipe, sepse të gjitha këto, “vizione psikogjuhësore” të gjuhëve ballkanike, të papërcaktuara territorialisht, edhe në këtë kohën tonë bënin presion mbi strukturën e shqipes. Gjuhët ballkanike me “vizionet e veta”, si greqishtja me “vizionin” helenoortodoks, gjuhët sllave me “vizionin” sllavoortodoks, turqishtja me “vizionin” islamik, me kalimin e kohës e kanë gërryer njëra-tjetrën, duke dalur më pak të dëmtuara ngase ato kishin nga një entitet gjëllues më tepër se, siç ishin feja e ideologjia. Vëçanërisht nën sundimin ideosllavist, ideokomunist, internacionalist, gjuha shqipe u ballafaqua me rrudhjen e entiteteve familjare, patriotike, fetare, morale.

Për çdo ideologji, cilado të ketë qenë ajo, është bërë përpjekje për të arritur shkallën më të përshtatshme të “solepcizmit gjuhësor”, si mjeti më i sofistikuar për ndikim. “Gjithnjë, njerëzit gjuhën e kanë menduar si mjet të komunikimit të ndërsjelltë”. Paralelisht me këtë mendim, gjuhësisht, në mënyrë empirike, të formuluara mjaft dobët, janë zhvilluar utopitë e komunikimit: “Njeriu gjithnjë ka ëndërruar diç më të lartë për komunikim - diç mbi gjuhën. Kështu teologjitë kanë shpikur sisteme optimale komunikimi të

privuara nga organi i fonacionit dhe i dëgjimit: fjala si lloj absolut i telepatisë - komunikim direkt i të menduarit bëhet interpretim i vetëdijës pa ndërmjetësim. Për shembull, Dante dhe Petrarka e kanë shfrytëzuar këtë lloj komunikimi imagjinar, që poetikisht ta informojnë tjetrin. Komunikimin ose ndërveprimin që e ndërvejnë midis dy qenieve të dashuruara (këtu trupi është i padukshëm), në këtë rast e transmetojnë shikimin zhuritës të syve dhe të gjestikulimit. Fantastika e sotme vazhdon ta mëkojë këtë utopi komunikimi duke e menduar më të përsosur se gjuhën”¹⁾

Sipas këtij mendimi, s’është hera e parë që ideologjia sockomuniste, përveç përmutacioneve sintaktike, semiotike ... deri tek përmutacionet tipologjike, është rropatur ta arrijë “gjuhën utopike të komunikimit” me ndërmjetësimin e frikës. Megjithatë sockomunizmi demagogjikisht i shmangej “gjuhes reale” sepse binte në kundërshtim me “materializmin-historik”. Heshtja kuptimore dhe “logjika e komunikimit” për sistemin sockomunist u bënë njësoj të dyshimta: “Të gjithë ata që dinë të heshtin, thotë ai, bëhen bij të Zotit, sepse nëpërmes heshtjes lind vetëdija mbi prejardhjen tonë hyjnore” - thotë Zhorzh Muneni.

Për të mos arritur tek ajo vetëdije e lartë e njeriut, sockomunizmi, përkundër lakmisë për gjuhën utopike të frikësimit, në fund u orientua kah përmutacionet e forta politike të fjalës dhe të tipologjisë:

1. Renditja korelative fonematike u bë zona më ndikuese e bashkëtingëlloreve dhe zanoreve, kryesisht në përdorimet fonologjike. “Fjala fonologji është sinonim i fonetikës – shënon përdorimin funksional brenda shenjave, për shembull opozicioni i konsonantës së zëshme ndaj

¹ Georges Mounin “Lingvistique et philosophie” Presses universitaires de France, 1975, fq. 239

konsonantës së shurdhër"¹⁾. Ky opozicion në gjuhën politike është konsumuar më tepër për theksimin e elementit të pozicionit të fortë fonematik.

2. Radhitja deskriptive e fjalës poetike bëhet sipas kohës, hapsirës dhe abecedes së rëndësisë politike. "Fraza e gjuhës së folur është konstituim i FJALËVE ... që mund të shpreh aksion, sensacion, sentiment, ide ose raporte të zgjedhura"²⁾
3. Renditja e gjymtyrëve të fjalisë politike sipas sintaksës aristoteliane: Bashkësia e subjektit; bashkësia e predikatit; bashkësia e objektit u bë gjuhë e dhunës. "Sintaksa është një ansambël rregullash që koordinojnë konstruktionin pozicional. Një sintagmë është një grup fjalësh, një unitet brenda frazës"³⁾Gjuha politike duke u përpjekur t'i shfrytëzojë strukturat e vjetra gramatikore për sistemin sockomunist, jo vetëm në këtë rast, sipas Grevisse, por në të gjitha rastet, sipas interesave të veta përdor permutacionet fonematike, morfematike e sintaktike. Dy permutacionet e para politike duken të pa vërejtshme, por strukturohen pozicionalisht në fonologji e morfologji.

Nëse e marrim një fjali bazë, do të shohim në çdo permutacion pozicionet politike, në trekëndëshat sintaktikë, s'mund ta mohojmë pozicionin fonetik e morfologjik. Sipas

¹ Georges Mounin "Linguistique et philosophie" Presses universitaires de France, 1975, fq.239

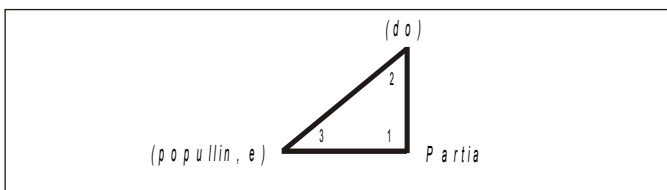
² Maurice Grevisse, Le bon usage, Dixieme edition revue, J.Duculot, S.A. Gembloux (Belgique) 1975, fq. 24, 25>.

³ Maurice Grevisse, Le bon usage, Dixieme edition revue, J.Duculot, S.A. Gembloux (Belgique) 1975, fq. 24, 25>.

301 Unte paghezone perementin Atit et Birit et Spertit Senit

përmutacioneve të trekëndëshave sintaktikë: 123; 231; 321 ... fjala e parë, morfologjikisht, fonologjikisht e sintaktikisht e ka përparsinë ndaj fjalëve që e ndjekin, edhe pse kuptimi kompozicional nuk ndryshon. Le ta vejme në këto përmutacione fjalinë e fuqishme politike: PARTIA E DO POPULLIN (1,2,3); (PARTIA-1); (do-2); (e, popullin-3)

a. Trekëndëshi i parë: 1-2-3

Kjo fjali mund të përdoret në gjashtë përmutacione politike, fonematike, sintaktike e deri tek përdorimi tipologjik: b) 1-3-2; c) 2-1-3; d) 2-3-1; e) 3-2-1; f) 3-1-2.

Liria e çvendosjes së fjalës prej një sintagme në tjetrën s'është vetëm formalitet pozicional, lojë fjalësh, e një gjuhe apo vetëm “licentia poetica”. Në këto përmutacione duket se trekëndëshi politik vetëm bën rrotullime vizuale, del ndryshe: ashtu fjalët pozicionohen sipas primatit më të theksuar politik.

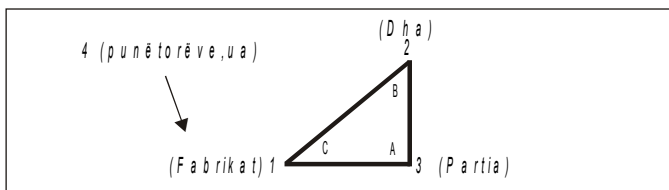
Çdo fjalë e kësaj fjalie, sipas pozicionit, merr primatin politik duke filluar nga fonema, morfema e deri tek pozicionet sintagmatike në fjali. Pozicionalisht tingujt e secilës fjalë s'ia ndryshojnë krejtësisht kuptimin leksikor fjalës, por e ndryshojnë tretmanin e pozicionit politik. Nëse i krahasojmë trekëndëshin e parë (1-2-3) me trekëndëshin e tretë (2-1-3), tingulli P, i fjalës Parti, bashkë me gjithë fjalën, krijon “opozicionin fonematik” të rëndësisë politike. Në trekëndëshin

e parë PARTIA është në pozitë nistore të fjalisë 1 (2-3), në rastin e dytë kjo fjalë është në mes të fjalisë 2 (1-3). Kjo duket e padukshme, e parëndësishme por shpreh “vizionin e rastit të volitshëm politik aq sa mund të jetë në matematikë ndryshimi midis numrave 2 dhe 1”.

Në këtë shembull u analizua vetëm fjalia trielementëshe, por nëse kësaj fjalie ia shtojmë elementin e katërt, atëherë fjalia politike e ndien menjëherë diversionin politik.

Këtë fjali, ta zëmë, e zgjerojmë në katër elemente: 1234; PARTIA UA DHA FABRIKAT PUNËTORËVE:

Vizueliteti i trekëndëshit sintaktik do të paraqitet në këtë mënyrë:

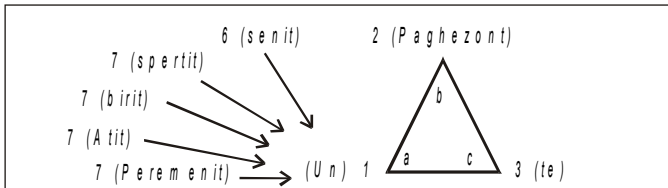
Edhe përmutacionet e fjalisë katërelementëshe pasi ta heqin diverzionin politik mund të paraqiten në shumë përmutacione: 1-2-3-4; 1-2-4-3; 1-3-2-4; 1-3-4-2; 1-4-2-3... sipas kërkesës së “vizionit politik”, duke e bërë përshtatjen ideologjike nëpërmes pozicionit të fjalës. Në gjuhën shqipe, vetëm teorikisht fjalia mund të zgjerohet në shtatë elemente, ndonëse praktikisht, kjo fjali dinosaure është treguar e papërdorshme praktikisht. Duke u nisur nga fjalia e parë legjitime, që e njohim në letërsinë shqipe me emërtim emblematic si “Formula e pagëzimit” e deri në veprat më kuantitative të prozës shqipe nuk e gjejmë fjalinë teorike: 1-2-

303 Unte paghezonte perementin Atit et Birit et Spertit Senit

3-4-5-6-7. Praktikisht në këtë fjali dinosaure mund të krijohen gropa të rrezikshme tek fjalët me pozicion më të dobët, sepse kompozicioni i kësaj fjalie praktikisht do të dobësohej gjatë historisë.

“UNTE PAGHESNT PEREMENIT ATIT ET BIRIT ET SPERTIT SENIT”

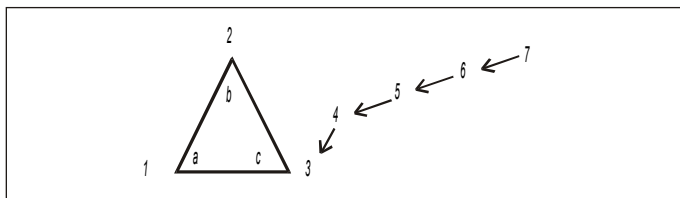
Kjo fjali e parë e letërsisë shqipe që kishte pretendim ta thoshte krejt Ungjillin, megjithatë s’shkoi më larg se kjo renditje elementesh: 1-2-3-7-7-7-6. sipas këtij trekëndëshi shumë teorik:

Kjo fjali, karakteristike për gjuhën shqipe, përbëhet prej dy pjesësh të një kompozicioni ungjillor; pjesa e parë tokësore praktike: 123 dhe pjesa qiellore: 77776. Mediumi i tokësore dhe qiellore, në Bibël, ishte Jezusi, kurse në formulën e gjuhës shqipe na del Pal Engjëlli. Ende s’është thënë në gjuhësinë shqiptare pse Formula e pagëzimit të mos jetë paraqitur në formë të periudhës.

Formula e pagëzimit del fjalia më e parë, e njohur në gjuhën shqipe por edhe fjalia më karakteristike; vendet më të dobëta sintaktikisht brenda kësaj fjalie i bën të qëndrueshme përmbajtja e frymës ungjillore - ndryshe kjo formulë s’do të arrinte deri në kohën tonë.

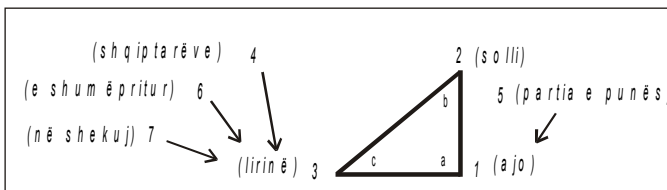
Po ta studiojmë me kujdes historik fjalinë në letërsinë shqipe, prej veriut në jug dhe anasjelltas, nuk do ta takojmë gjëkund fjalinë dinosaure: 1-2-3-4-6-7:

Po t'i veçojmë veprat me shumë vargje, si “Historinë e Skënderbeut” ose 15630 vargje të “Lahutës së malsisë”, apo prozën më të stilizuar të “Lumit të vdekur”, s’do të gjejmë fjalinë 1234567. Pra mosmundësia e aplikimit të kësaj fjalie e ka kushtëzuar përdorimin e periudhës.

Përkundër këtij ligji logjikosintaktik, ata që kanë jetuar për shembull në Shqipërinë sockomuniste; kanë parë “parulla” dinosaure të vendosura në male, fusha, “fabrika”, mure, në “shkolla”, rrugë e ku mos tjetër gati të këtij lloji gllabërues: AJO, PARTIA E PUNËS UA SOLLI SHQIPTARËVE LIRINË E SHUMËPRITUR NË SHEKUJ.

Me gjithë gjatësinë maratonike të kësaj fjalie ideologjike “shumëgjymtyrëshe”, nuk realizohet renditja suksesive sintaktike. Elementet e kësaj fjalie, ngathtësisht, i humbin efektet konceptuale për të fituar efekte politike. Vizuelisht kjo fjali i referohet këtij përmutacioni të dobët:

Kjo mënyrë e strukturimit teorik të fjalive politike të socrealizmit pretendonte ta arrijë sa më tërësisht psikolinguistikën nëpërmes “parrullave” të vendosura nëpër gjithë trupin e molisur të Shqipërisë. Njeriu duke qenë në çdo moment në kontakt me këto “fjali të shkruara” me material të fortë, njëjëzohej me to si me dukuritë stinore që i pranon aq të natyrshme.

Pikërisht ky kontakt indirekt e direkt i konsumimit të psikolinguistikës u shqyrtua shkencërisht në Kongresin e Bloomingtonit. Sipas periodikut “PSYCHOLINGUISTICS” gjeturia gjuhësore e individit dhe kolektivit bëhet objekt studimi i psikologëve dhe linguistëve. Psikolinguistika studion kushtëzimet psikofiziologjike të njeriut në procesin e komunikimit; raportin emocionalintelektual ndaj informatës së dhënë apo të pranuar; mënyrën e integritit të njësive gjuhësore në korrelacionet fonologjike, morfologjike, semantike, sintaktike, e deri tek kodifikimet, mesazhet dhe tërësia e tekstit.

Në letërsinë sockomuniste kjo “gjeturi gjuhësore” ose “vesi psikopolitikogjuhësor” u bënë natyrë psikointerpretative e shkrimtarit, e protagonistit dhe e intelektualit në përgjithësi, duke u bërë gjuhë komunikimi edhe në të folurit e përditshëm. Andaj, sot, njeriu i përvojës sockomuniste, përkundër dëshirës për t’u konvertuar në demokrat, inercioni i përvojës diktatoriale psikogjuhësore s’e lejon t’i bëjë as dy centimetra “rugë sintagmatike”, pa rënë në gabimin politikogjuhësor.

Kësaj sëmundjeje gjuhësore i përket edhe komutacioni politik në të gjitha tekstet letrare, historike, kulturore etj. Metoda e komutacionit sockomunist është këmbimi i njësisë gjuhësore me tjetrën njësi gjuhësore, pa e këmbyer kuptimin politik. Komutacioni ideor paraqitet në dy variante të përafërta: 1.Zëvendësimi, këmbimi i njësisë gjuhësore, sipas përvojës politike - substitucioni. 2.Metoda e përjashtimit të njësisë gjuhësore, pa e krijuar përshtypjen tek folësi i gjuhës shqipe se është këmbyer edhe konotacioni gjuhësor.

Derisa përmutacioni politik e dobëson konceptin sipas renditjes ose sipas pozicionit brenda kompozicionit sintaktik, komutacioni e shterron konceptin sipas rregullës matematikore të këmbimit numerik: $A+B=B+A$; $ab=ba$ që do të thotë: $A+B$ - njësia gjuhësore tradicionale detyrimisht është e barabartë me $B+A$ - njësinë ideologjike. Ndryshimi funksional midis përmutacionit dhe komutacionit qëndron në rrafshin faktik: përmutacioni socrealist e dobëson konceptin sipas përparësisë pozicionale në fjali, ndërsa komutacioni e shterron konceptin duke e rimbushur me konotacion tjetër politik.

Stilistët dhe linguistët e botës demokratike, gjuhën e letërsisë e kategorizojnë sipas kësaj renditjeje: 1.Përdorimi i të gjitha fakteve gjuhësore në veprën letrare. 2.Gjuha e veprës duhet të jetë e liruar nga çdo mbyllje stilistike. 3.Gjuha e veprës letrare mund t'i përfaqësojë të gjitha stilet letrare.4.Stili i caktuar duhet ta ngërthejë realitetin në veprën e caktuar.5.Gjuha e një vepreje letrare nuk mund të jetë unikat i të gjitha stileve letrare, nga fakti sesecili shkrimtar duhet të jetë stil në vete.

Nocioni STIL është mjaft i përgjithësuar; i definuar në mënyra të ndryshme që nga shekulli i kaluar. Në këtë rast shqyrtimi, do t'i veçojmë dy stile: 1.Stili i kodifikuar gjuhësisht sipas përmutacionit politik dhe komutacionit politik që Karl Poperi do t'i quante stile të shoqërive të mbyllura. 2.Stili i dekodifikuar në aspektin e çdo ideologjie që pjesërisht përdoret në shoqëritë e hapura.

Në letërsinë shqipe, si dhe në të gjitha letërsitë e ngjashme, që në fillim, ka mbijetuar stili i kodifikuar moral, fetar, patriotik e në fund ai ideopolitik.

Sipas stilit të kodifikuar, që duhet ta emërtojmë si stil të mbyllur, do të sheshohet vetvetiurruga e nxituar e konceptit të kodifikuar. Në bazë të komutacionit (të këmbimit) të sintagmave gjuhësore dhe tëshënimit numerik $A+B=B+A$; $ab=ba$ është përdorur metoda e shterrimit të përmbajtjes së fjalës në të gjitha shoqëritë e mbyllura ku sipas K. Poperit kanë mbisunduar mendimet filozofike të Platonit, Hegelit dhe Marksit.

E marrim një sintagmë arketipe të mbyllur që gjatë rrugës së saj historike, nuk ka pësuar ndryshim drejt shoqërisë së hapur. Sipas komutacionit diakronik ndalemi në katër stacionet kryesore të sintagmës së mbyllur arketipe: në “sintagmën e moralit familjar”, në “sintagmën e moralit fetar”, në “sintagmën e moralit patriotik”, dhe në “sintagmën e moralit sockomunist”.

1. Komutacioni i “sintagmës së moralit familjar”:

$A+B=B+A$; $ab=ba$: $A(\text{grupi}) + B(\text{familja}) = B(\text{familja}) + A(\text{grupi})$;

$AB(\text{grupi familjar}) = BA(\text{familja e grupuar})$.

2. Komutacioni i “sintagmës së moralit fetar”:

$A(\text{grupi})+B(\text{feja}) = B(\text{feja})+A(\text{grupi})$;

$AB(\text{grupi fetar})=BA(\text{feja e bashkuar})$.

3. Komutacioni i “sintagmës së moralit patriotik”:

$A(\text{grupi})+B(\text{atdheu}) = B(\text{atdheu})+A(\text{grupi})$;

$AB(\text{grupi i atdheut}) = BA(\text{atdheu i bashkuar})$.

4. Komutacioni i “sintagmës së moralit sockomunist”:

$A(\text{grupi}) + B(\text{ideologjia}) = B(\text{ideologjia}) + A(\text{grupi})$;

$AB(\text{grupi ideologjik}) = BA(\text{ideologjia e grupit})$.

Në të gjitha fazat kryesore të komutacioneve të historisë shqiptare është ngulitur $A(\text{grupi})$ për të mos e ndryshuar asnjëherë përmbajtjen konceptuale, në

korrespondim me elementin tjetër të sintagmës siç është morali, feja, familja, atdheu dhe ideokomunizmi.

Shkenca evrodemokratike këto ngurtësime sintagmatike i ka zbutur me njëfarë evoluimi të argumenteve ndërkohore, duke krijuar kontinuitetin e zhvillimit pak më të natyrshëm të konceptit. Ky evoluim i diakronisë së mendimit evropërëndimor pa e detyruar njeriun të qëndrojë fanatikisht në “heroizmin familjar”, në “heroizmin fetar” apo në “heroizmin patriotik”, individin dhe kolektivin i shpall pjesërisht të lirë në filozofi, sociologji ... Në një masë censura dhe autocensura u dobësuan deri në minimumin e mundshëm.

Evrolindorët duke qenë gjenetikisht në plymësinë kolektive, larg logjikës dhe lirisë së individit, kanë mbetur në arketipet kolektive të “heroizmave patriotike, familjare, ortodokse, ideokomuniste ...”. Ideokomunizmi s’ka qenë i rastësishëm as i panjohur për evrolindorët, sepse këta popuj s’mund të jetonin jashtë plymësisë gjenetike.

Perënditë kishin etje

Socrealizmi arriti ta kontaminojë ideologjikisht çdo fjalë; vëçanërisht synonte kontaminimin e sintagmave të forta: të moralit familjar, të moralit fetar, të moralit patriotik, të moralit folklorik. Në këto sintagma të gjitha kombet i kishin vendosur faktorët më idiomatikë të psikomoralit.

Ky qëmtim i teptisshëm i transponimit të koncepteve logjikopsiroke në koncepte ideopolitike, sot na shpie tek dyshimi i shpirtit të gjuhës kombëtare, a e flasim lirshëm gjuhën shqipe dhe a kemi identitet në rrafshin psikogjuhësor?!

Fjala shqipe fiktivisht u lirua nga burgu sockomunist, por kjo s'do të thotë se u shërua. Edhe sot, po edhe nesër, duhet të shërbehemi me atë material gjuhësor të kontaminuar politikisht, qoftë në aspektin konceptual qoftë në aspektin kompozicional; prej njësive më të vogla gjuhësore e deri tek teksti. Tipologjia dhe gjuha shqipe, gjatë gjithë historisë e, në veçanti gjatë gjithë kohës së monizmit, duhej të qëndronin brenda strukturimit të kërcënimit ideopolitik.

Formula e pagëzimit, duke i takuar fragmentaritetit të vetmuar ungjillor, qëndron disi turpshëm në “fillim” të letërsisë shqipe. Ajo Formulë vazhdimisht çkishërohej nga “studiuësit gjuhësorë” duke e përcaktuar brenda saj vetëm “vlerën gjuhësore”; sikur çfajsohej para studiusve “artistikë” të letërsisë socrealiste.

Buzuku edhe sot qëndron pas njëfar pasigurie kishtarë, patriotike, vendore e kohore për shkaqe thjesht të

studimit vetëm gjuhësor të “Mesharit”. Pas dështimit historik të shqiptarëve në planin konfesional, përkundër dëshprimit, Buzuku s’e humbi përkorninë t’ua kujtojë këtyre shqiptarëve ditën e parë të shkollës kristiane me “Djalin shkapërdar”. Me gjithë këto anonimitete, të qena e të paqena, edhe vlera e “Mesharit” mbeti vetëm “nacion historik i gjuhës”.

Mbase Buzuku, Budi, Bogdani, Bardhi ... nuk mund të besonin se premtimet e dikurshme të Barletit e Beçikemit ... s’do t’i realizonin as nipërit e nipërve; nuk besonin se premtimi i Barletit do të mbetej për jetë të jetës përtej detit bashkë me pikëllimin e tij të madh.

Çdo gjë shqiptare në kohën e patriarkëve shqiptarë siç ishin: Buzuku, Budi, Bogdani... shkonte aksidentalisht drejt muzgut të historisë. Në pragun e këtij muzgu aziatik patriarkët e fesë shqiptare u përpoqën ta gjëlbërojnë stinën e vdekur shqiptare të gjuhës, historisë, fesë, e deri tek familja e atdheu.

Pas gjithë fatkeqësive biblike të shqiptarëve, erdhi më në fund sockomunizmi, i cili, me “Dialektikën e vet famoze e zgjidhi” gjithë historinë e ndërkyer shqiptare, duke e ndarë në dy pjesë:

1.“Dhjata e vjetër”: prej Adamit shqiptar e deri tek ideologjia sockomuniste.

2.“Dhjata e re” prej sockomunizmit e deri në fund të historisë.

Të gjithë “profetët” e Besëlidhjes së vjetër shqiptare, prej Buzukut e deri tek Gjon Pagëzori (Migjeni) i letërsisë shqipe, mbeten profetë të dyshimtë. Migjenit iu caktua detyra e pagëzuesit të shkrimtarëve të rinj të letërsisë shqipe.

Shkrimtarët, si Jakov Xoxa, Shefqet Musaraj, Ali Abdihojha... e kuptuan metodologjinë letrare të kësaj ndarjeje. “Lumi i vdekur”, sipas këtij klasifikimi, ka arritur njëfarë skematizimi biblik të “Besëlidhjes së vjetër” siç është dyndja drejt Myzeqesë, apo përmbytja, që ta kujton kohën e Nojës. “Juga e bardhë”, strukturalisht i përket krejtësisht “Besëlidhjes së re” ideologjike, sepse këtu institucionalizohet ideologjia.

Theofan Stilian Noli që e njeh çdo kthinë të Besëlidhjes së vjetër sikur oborrin e shtëpisë, dhe Naimi që e ndjen ditën përcëlluese të “Qerbelasë” nuk mund të zënë vend në asnjë rreth të Parajsës ideologjike. De Rada, gjysëmkalorës e gjysëmkrisian, vërtet gjendet midis romantizmit evroshqiptar po kurrë s’është gjetur në parajsen ideologjike. Nga të gjithë këta shkrimtarë më së shumti është përgojuar Migjeni, duke u shndërruar në inkuizitor dhe në doganier të letërsisë shqipe. Ai ishte poet, dhe më shumë se asnjë tjetër, aksidentalisht gjendej afër Zotit dhe Kishës.

Gjuha e sockomunizmit u përpoq dhe arriti të bëjë atë çvendosjen përmbytëse në tipologjinë e letërsisë shqipe, duke i zhdukur dallimet vizuele, kuptimore, gjuhësore, midis furgonit dhe Kalit të Trojës, midis Homerit dhe diversantit, midis fjalës së përditshme dhe agjitacionit. Konstantini i lashtë i folklorit shqiptar u bë moralisht e politikisht shumë i dyshimtë, ndërsa Konstantini i sockomunizmit nuk e lëvizi rrasën e varrit më tepër se dyzet vjet. Të gjithë personazhet e “Iliades” së Homerit, me kuaj, me makina, në këmbë, ikën nga Greqia për të ardhur, me synime të ndryshme, në Shqipëri. Doruntina nëpër rrugën e letërsisë socrealiste u rikthye për të dytën herë në shtëpinë e lindjes, e paaftë ta mbrojë moralin e vet. Euterpa bëhet dashnore e poetit të ri gjirokastrit; Helena mbetet shtatzën nga një student shqiptar për herë të parë në histori; Kali i Trojës tredhet për të mos lënë trashëgimtarë. Skeletet e dy ushtrive të mundura nga partizanë shqiptarë udhëtojnë pa pasaporta drejt Italisë e Gjermanisë bashkë me skeletat e ballistëve e të ujqëve. Koalicioni evroamerikan kalbet në llucën e fushës indiferente të sockomunizmit duke e pritur stërkeqjen shpirtërore të shqiptarëve. Ana Kurti vritet me një armë trimijëvjeqare...

Halucinacioni politik e thyen konceptin kohë dhe vend; ngjarja mund të fillojë në kohën e kaluar e të përfundojë në kohën e ardhme ose anasjelltas. Çvendosen ngjarjet nga Iliada për t’u vendosur në Shqipërinë sockoministe. Ngjarjet

mund të kenë përfunduar në të ardhmen, dhe mund të jenë ende të papërfunduar në të kaluarën. Logjikogramatiki është nocioni kohë thehet për hir të etjes së perëndive ideologjike, duke filluar nga Udhëheqësi i Partisë shqiptare, për të cilin Shqipëria u bë shumë e vogël. Ndërsa për udhëheqësin shqiptar Jugosllavia edhe Rusia e Stalinit apo Kina e Mao Ce Dunit u stërkeqen ideologjikisht. Këto perëndi ideologjike edhe pse në konflikt me njera - tjetren e zvogëlonin planetën, kohën, mendimin, gjuhën e deri tek integriteti i njerëzimit.

Në studimet psikogjuhësore, që do të bëhen në të ardhmen, do të krahasohet energjia konceptuale e fjalës së konsumuar në sockominizëm me sinonimin leksikor që është përdorur në vende demokratike. Këtu do të konstatohet, me të drejtën shkencore, se vepra e përkthyer nga gjuha e sockominizmit në ndonjë gjuhë të vendeve demokratike, do të jetë vetëm përkthim mekanik e asesi përkthim i kuptimit ligjik të konceptit. Gjuhët ballkanike nën trysnitë ideore, deshën apo nuk deshën, do ta pranojnë një substrat të përbashkët, që mundëson përkthimin e ndërsjellë, plotësisht adekuat. Shumë fjalë të këtyre gjuhëve, jo vetëm që kanë formë të ngjashme leksikore, por e njëjta fjalë ka të njëjtën vlerë psikogjuhësore. “Formimi i modeleve terminologjike”, “filologjia romane”, “filologjia gjermanike”, nismojnë grupimin e gjuhëve si objekt të një studimi grupor.” Por nëse i vështrojmë gjuhët e një përbashkësie nisma konsekuente, del krejt e njëjtë tek gjuhët ballkanike: greqishtja, shqipja, bullgarishtja, serbishtja, rumanishtja dhe turqishtja¹ që do të thotë se ajo, “përbashkësi” e konceptuar nga Sandfeldi mundëson përkthimin e llojit të përbashkët brenda grupit ballkanik me të gjitha “veset sintaktike”, tipologjike e deri folklorike. Kur Kristian Sandfeldi e jep këtë mendim për gjuhët ballkanike, në Siudhesë ende s’kishte arritur sockominizmi. Mendimin e tij

¹ Kristian Sandfeld “Lingvistique balkanique, problemes e resultates” nouveau tirage 1968, p. 3

për këtë grupim “me njëfarë përbashkësie” e vërteton pikërisht gjuha greke, e cila, edhe pse përkundër vullnetit të saj, fiktivisht mbeti jashtë sockominizmit, aspak s’u dallua nga simotrat e saj ballkanike që i përfshiu sockominizmi. Edhe pse angloamerikanët s’e lejuan Greqinë të hyjë në sistemin sockomunist veset gjuhësore të greqishtes nuk lëvizën aspak nga dogma e ortodoksizmit. Në këtë mes, më së shumti është dëmtuar gjuha shqipe, sepse ajo, nuk e kishte dogmën e ortodoksizmit, islamizmit, sllavizmit, apo të plymësive të tjera të Lindjes. Këtë fakt gjuhësor e kanë konfirmuar gjuhëtarët më seriozë që janë mbështetur në teorinë ilire-shqiptare.

Prapë t’i kthehemi mendimit të fillimit: a mund të përkthehet tërësisht veprat letrare e një gjuhe ballkanike në anglisht apo gjermanisht? Në këtë pikë do të mungojë rezultati, qoftë në identitetin e fjalës, të sintagmës, të kohës foljore, e deri tek tërësia e tekstit. Këtu duhet ta masim me metoda shkencore energjane konceptale të fjalës shqipe me fjalën “sinonime” të demokracive evropiane. Aty do të caktohet sasia e energjave së fjalës shqipe, mbase edhe njëfar terapie, që duhet të fillojë nga shkarkesa psikoideologjike e “vesit logjikogramatikor” të fjalës, për ta ekuilibruar fjalën në rrjedhën e etimologjisë. Në planin e dytë FOLJA duhet të gravitojë në kompozicionin kohor; mendimi të mos fillojë në kohën e ardhme për të përfunduar në kohën e shkuar.

Le t’i marrim tre shembuj:

1. “Amerikanët e çmendur, - THA Elena, - përse nuk HEQIN dorë nga Vietnami? NUK e KUPTOJNË që nuk i DUAN?”.¹⁾

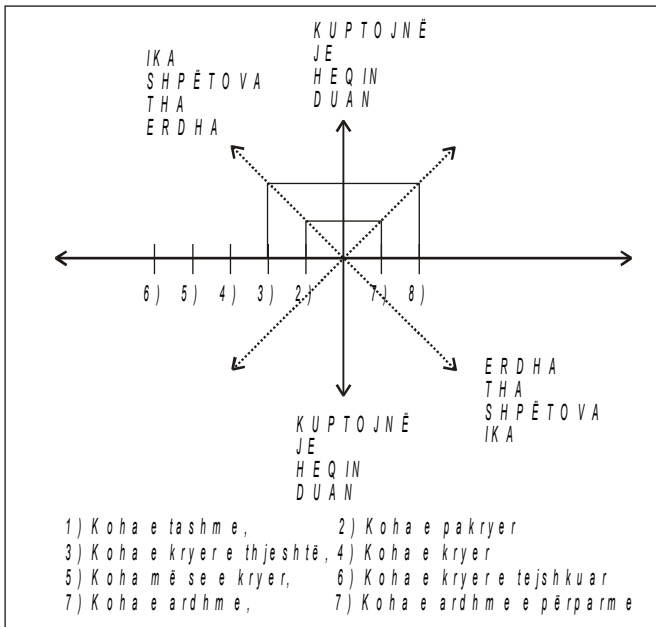
2. “TI JE si ajo bukuroshja e fjetur që ZGJOHET pas dymijë vjetësh, në një epokë tjetër”²⁾

¹ Ismail Kadare “Përbindëshi”, fq. 24, 25

² Ismail Kadare “Përbindëshi”, fq. 24, 25

3. “Unë SHPETOVA nga bota e tyre e vjetër, e errët, e keqe. Unë IKA larg prej tyre, me ty dhe ERDHA te ky qytet i bukur...”³⁾

Në kompozicionin kohor këta tre shembuj do të sistemoheshin sipas kësaj thyerje kohore:

1. Foljet e shembullit të parë: (THA), HEQIN, KUPTOJNË, DUAN, i takojnë kohës së tashme, përveç foljes THA. Në këtë rast prezenti ngarkohet me tri folje psikopatike, ndërsa aoristi me një.

³⁾ Ismail Kadare “Përbindëshi”, fq. 24, 25

2. Foljet e shembullit të dytë: JE, ZGJOHET i përkasin të tashmës abstrakte, jashtëkohore.

3. Foljet e shembullit të tretë: SHPËTOVA, IKA, ERDHA i përkasin kohës së kryer të thjeshtë. Në këtë rast, gramatikisht korrespondojnë prezenti jashtëkohor dhe aoristi, ndonëse psikopolitikisht Elena dhe Genti gjenden jashtë këtyre dy kohëve; gjenden në një prezent imagjinar që korrespondon me kohën e ardhme. Këtë pozicionin e dytë foljor të ndalesës së kohës e lakmojnë perënditë e sockomunizmit, pikërisht se ato perendi e dinë se koha lëviz horizontalisht në dy drejtime dhe vertikalisht në dy drejtimet. Andaj largësia prej një kohe në tjetrën nuk mund të matet me sekonda, orë, javë, vite apo shekuj.

Të gjitha këto dimensionë kohore, sikur në “Komedinë hyjnore”, është orvatur t’i konsumojë ideologjia, cilado qoftë ajo. Pikërisht për këtë difekt idologjik përkthimi i veprës është jo vetëm i vështirë por edhe i pamundshëm. Evropa beson se e ka përkthyer veprën ideologjike, të shkruar në vendet e Lindjes, mbase edhe ia ka ndarë çmimin Nobel, po s’është e vetëdijshme se veprën s’e ka përkthyer kurrë por vetëm e ka transliteruar sipas standarteve të përshtatjes. Edhe një këngë folklorike mund të transkribohet, të transliterohet por jo të përkthehet. Pikërisht për këtë Sandfeldi konstaton konkordancat e shkallës më të lartë të përkthimit brenda një grupi gjuhësh, ose AREA ISOGLOSA, sepse këtu përkimi ndërgjuhësor është shumë i arritshëm. Jo vetëm kaq, por në përkim me area isoglosa të këtij grupi gjuhësh krijohet edhe area metagjuha, diç si psikogjuhë e përbashkët. Këto përkime në historinë e gjuhës quhen huazime, ndikime, origjina të përbashkëta, shpesh të vërtetuara e shpesh të supozuara. Në këtë mjedis gjuhësh, përkthimi është më i plotë sepse koncepti, sintagma, apo i tërë teksti, konsumohet në mënyrë të ndërsjellë midis grupeve të afërta psikogjuhësisht, edhe pse në këtë grup ekziston prirja për dominim apo asimilim. Në këto studime, nëse dalin jashtë konceptimit grup gjuhësor, do të

zvetnohej krahasimisht energë, ta zëmë, e fjalës shqipe me energë e fjalës “sinonime” të gjuhës angleze. Jo vetëm fjalët, sintagmat, fjalitë, por as sinonimet e ndërsjella nuk mund të përkthehen plotësisht. Në vend të nocionit përkthim do të ishte më mirë të përdoret nocioni përshtatje, ashtu siç e ka aplikuar Theofan Stilian Noli.

Përkundër areave gjeopolitike e historike të gjuhës shqipe kundrejt gjuhëve ballkanike, gjuhëtarët, qofshin shumica të huaj apo shqiptarë, shqipen e nxjerrin në bijëri me ilirishten; fakt që edhe sot e kësaj dite s’është liruar nga tendenca politike. Teoria thrakase e origjinës shqipe, apo teoritë mikste, përveç redingotës shkencore, në vete përmbajnë elementin tinzar të çvendosjes së shqipes sa më në lindje të Siujdhesës ilire. Faktet shkencore, natyrisht janë më të forta se dëshira jonë, dhe ne, ato duhet t’i pranojmë si argumente të vërtetuara me metoda analitike dhe historike.

Sido që të dalë, gjuha shqipe, në veçanti prej gjuhëve të tjera ballkanike, është dëmtuar më së tepërmi meqë nuk i takoi grupit të sllavishtes as greqishtes, e aq më së tepër ishte aq larg turqishtes. Gjuhës shqipe, si dhe të gjithë shqiptarëve iu desht t’i rezistojë gravitacionit asimilues të këtyre gjuhëve që kishin perënditë dhe profetët e vet: greqishtja kishte Zeusin dhe Jezunë ortodoks; sllavishtja Neptunin dhe Jezunë e vonuar ortodoks; turqishtja Allahun dhe Profetin e shkretëtirës.

Sipas të gjitha perëndive pagane evropërimore edhe Bindi ilir pasi ishte zenë me Jupiterin ia lëshoi vendin Jezusë, atij Jezusë së institucionalizuar në Romë me aq sakrificë. (Me çfarë përgjërë u verifikuan katolikët e parë sipas flijimit të Jezusë). Edhe Iliria hyri në area konfesionis të katolicizmit pas një lufte 150 vjeçare iliroromake. Dhe mirë do të ishte gjetur në katolicizmin papnor, po mos të kishte ndodhur njëmijë e pesëdhjetë e katër vjet pas lindjes së Jezusë, ndarja e kishave dhe e Jezuve; Jezusë iu ndryshua data e lindjes, e kryqëzimit, e ringjalljes: u stis Jezu i dytë -

Krishti bizantin. Arbëria që në këtë kohë supozohet të ketë qenë si entitet teritorial e gjuhësor, i fatit gjeopolitik të të dy kishave. Mbase kjo ndarje s'do të ketë qenë fort e dhembëshme, apo ne s'kemi shënime për pikëllimin e meshtarëve katolikë të Arbërisë, kur grigja e tyre përgjysmohej nga kisha bizantine. Mbase, po ta vejme veshin në gjoksin e Nënës, do ta ndjejmë në largësinë e shekujve uturimën e pikëllimit kolektiv të ndarjes - të ekzilit skizmatik. Shpirtërisht, shumë nga shtetasit e Arbërisë, u kthyen në gjysëm të rrugës së Jezusë - në Konstantinopol.

Në studimet historikogjuhësore të shqipes pranohen ndikimet, huazimet e konsiderueshme të helenizimit nëpërmes kishës ortodokse, jo vetëm në leksik por edhe në alfabet - procese të cilat vazhduan ta sfidojnë autoktoninë shqipe por edhe ndikimin e mëparshme të kishës katolike. Këtu fillon muzgu i dyfishtë aziatik i shqiptarëve, për ta arritur errësimin më të madh kur sllavët u bënë pronarë të kishave bizantine arbërore veçant pas rënjes së Konstantinopolit nën sundimin turk. Pastaj gjuha shqipe u rropat të shpëtojë nga vërshima e një kulture tjetër aziatikeislamike - të mbrohet nga gjuha turke, që s'ishte as indoevropiane. Në vitin 1479 nata e gjatë atiatikeislamike e mbuloi përfundimisht ditën e zvetnuar shqiptare. Pas gjithë këtyre sulmeve të gjithanshme që i bëhen gjuhës shqipe, si ndikime, huazime, u bë edhe errësimi i areave gjuhësore. Për këtë fërkim ndikues të gjuhëve të Siudhesës, Kristian Sandfeldi e përdori nocionin gjuhësor "Linguistique balkanique", bile asociativisht, si njëfar tërësie, siç konstaton ai vet: "... Formuar sipas modelit të termave "filologji romane", "filologji gjermane" etj Dominimi "filologji ballkanike" indicon një grup gjuhësh si objekt i një studimi special". Kjo s'është thënë rastësisht, as joshkencërisht. Gjatësia e kohës, përplasja gjuhësore në një teritor tepër të ngushtë krijoi të përbashkëtën gjuhësore ballkanike për studime sociolinguistike e psikolinguistike.

Perënditë prapë kishin etje

“Perënditë e tu të shumtë të ngopshin famë, të ngopshin gjak!” (Borhes)

Shekujt mizorë e shtypnin njëri-tjetrin sipas ciklit kohor të shqiptarëve deri në pragun e feksimit të njëfarë drite agimtare, që ne, me të drejtë apo jo, e quajmë Rilindje kombëtare gjithëshqiptare. Para se ta quajmë Rilindje, do të ishte më e përshtatshme ta quajmë “uturima” e lashtë e rektimit. Lëvizjet patriotike evropiane shqiptarin e humbur në pyllin ballkanik e shtynë të mendojë për njëfarë identiteti. Me veshin e ndërgjegjes së zgjuar, gati rrëmbimthi, shqiptari filloi t’i dëgjojë rektimat e shekujve të lashtë; të atyre që u detyruan të ndahen nga Nëna për t’u shndërruar në një farë të humbur që ne sot me konotacion mjaft të gabuar po i quajmë DIASPORË. Shqiptari i diasporës dhe ai i Shqipërisë së katandisur filluan t’i dëgjojnë këmbanat e barinjve të ndërgjegjes kombëtare, ato këmbanat e pikëllimit e të kushtrimit të meshtarëve shqiptarë që u binin për Tokën e premtuar. Me të drejtë ose pa të drejtë, këtë zë të lashtësisë e kemi quajtur RILINDJE kombëtare të cilës që në fillim i mungonte FJALA.

Ky romantizëm frymëzues i Shqiptarit të Madh i “shëronte” plagët duke filluar nga “plagët pellazge” të shpikura nga rilindasit shqiptarë e deri tek pavarësia. Megjithëse shkenca filologjike, me emërtime të gjymta politike, u implikua në këtë mes, edhe më tej kjo periudhë u quajt dykuptimisht krejtësisht romantike, që më vonë u keqpërdor aq pamëshirshëm nga sockomunizmi.

Rilindasit pretendonin, për hir të bashkimit gjithëkombëtar, t'i rrafshonin të gjitha dallimet, sado të vogla të kenë qenë: dallimet fetare, dialektore, alfabetin Natyrisht se rilindasit të gjitha këto dallime përpiqeshin t'i mënjanonin, kund me durim e kund me pa durim, për ta bashkuar atdheun, gjuhën, alfabetin dhe të gjitha entitetet tjera që e përbëjnë një komb. Ishte e natyrshme që në këto dallime të vërehej njëfarë shtresimi i ndasive midis shqiptarëve, i cili me disa vështirësi filloi të tejkalohet që në Kongresin e Manastirit.

Çdo gjë do të zhvillohej pak më normalisht në historinë e shqiptarëve sikur perënditë komuniste të mos e venin historinë, gjuhën, letërsinë e gjithë kulturën shqiptare në shtratin e Prokrustit sockomunist. Historia, gjuha, letërsia, e të gjitha entitetet kombëtare, vëçanërisht FJALA, nuk u përshtateshin përmasave të Prokrustit sockomunist. Fjalës së gjuhës shqipe që lëngonte historikisht ia vrante këmbën këpuca komuniste. Për t'i qëndruar besnikë internacionalizmit proletar, komunistët shqiptarë e nxorën në ankand Shqipërinë e katandisur jashtë gjuhës. Kandidat kryesor për ta “blerë” shumë lirë, ishtë Jugosllavia. Perënditë tjerë, si Stalini apo Mao Ce Duni kishin pretendime kontinentale e planetore. Andaj Shqipëria mbeti si një ngastër e vogël midis tigrave prokomunistë të cilëve Stalini u tha: “gëlltiteni!”. Në historinë e shqiptarëve mungon FJALA e shpjegimit shkencor të “konfliktit” politikoideologjik të vitit 1948 midis Shqipërisë e Jugosllavisë. Ky shpjegim s'do t'i mjaftojë kurrë historisë së vërtetë shqiptare!

Në historinë e shqiptarëve mundon FJALA poashtu e shpjegimit shkencor për “konfliktin” ideologjik midis Shqipërisë dhe BRSS-së në vitin 1960.

Në shkencën e pagënë të historisë shqiptare, sikur për të gjitha rastet e tjera, s'u gjet argumenti i quajtur FJALË, që ta shpjegojë konfliktin ideologjik kinezoshqiptar të vitit 1975, apo pse sockomunizmi shqiptar e kapërcei Murin kinez për të gjetur mikun në xhunglat e Vietnamit. Mungojnë argumentet

shkencore pse udhëheqësi i Partisë së Punës së Shqipërisë më në fund vendosi të bëhet vet perëndi në ballë të Partisë, në alencë me disa mbeturina të humbura nëpër botën e përgjumur të quajtura parti marksisteleniniste të renovuara, me nga tre ose pesë anëtarë. Në këtë vetmi të thellë politike të Shqipërisë u sheshua politikisht ajo SINTAGMA-AMBLEMË e shqiptarëve: “me forcat tona”. Shkrimtarët shqiptarë si priatarë ideologjikë i shumëzonin “përbindëshat” politike rreth ujdhesës Shqipëri, qofshin ata komunistë, imperialistë, revizionistë Sockomunizmi shqiptar pasi i anatemoi të gjitha perënditë e internacionalizmit të shndërruar në revizionistë u kthye “ta kërkojë ndihmën” e rilindasve, duke e shpërdorur idenë e tyre, se çdo gjë që e rrethon Shqipërinë është armike e shqiptarëve. U “realizua” ideja e këtyre rilindasve: në emër të socpatriotizmit Shqipëria u bë shteti i vetëm ateist në botë sipas atij pamfletit: “Feja e shqiptarit është shqiptaria”. Klaustrofobia politike e sockomunizmit shqiptar, Shqipërinë e mbuloi me betonarme; jashtë këtij betoni ekzistonte vetëm bota e keqe. Shkrimtarët priatarë të sockomunizmit të vetmuar shkruanin: “-jo, Elena. Kjo është e keqja e përgjithshme që na vjen rrotull dhe përpiqet të futet brenda nesh: bota e vjetër, me të gjitha elementet e saj: DIVERSIONIN, PRONËN, PARAGJYKIMET, HAKMARRJEN, PABESINË, TRADHËTINË. Ndërgjegja e keqe e kohës sonë”¹⁾

Kush do ta shpëtonte Shqipërinë nga gjithë këto ogure që i kërcënoheshin nga jashtë përveç sockomunizmit, letërsisë, historisë përparimtare, ideologjisë së mendimit dhe betonarmesë? Andaj këtë letërsi do ta quajmë, metodologjikisht, letërsi të izolimit politik psikik, metabolik. Pse jo; të gjithë shqiptarët e mbetur jashtë kufijve politikë të Shqipërisë u bënë të dyshimtë e tradhtarë. Ata që mbetën brenda kufinjve politikë të Shqipërisë asesi s’mund ta lëviznin rrasën e rëndë të varrit politik.

¹ Ismail Kadare “Përbindëshi”, fq. 40>.

Krahas betonimit të Shqipërisë, betonohej politikisht letërsia, historia, e vëçanërisht gjuha e katandisur. Me gjuhën ndodhi edhe kurorëzimi i veçantë politik: shqiptarët menduan ta unifikojnë gjuhën mbi dy dialektet ashtu siç kishin bërë dikur me alfabetin. Më në fund, pas disa vërejtjeve e mospajtimeve demagogjike, unifikimi i gjuhës letrare shqipe u bë. Përkundër dëshirës së singertë të gjuhëtarëve shqiptarë për një gjuhë mbidialektore të shqiptarëve, procesi ndodhi në një kohë fort të ligë politike. Ndodhi në kohën kur Partia i kishte shterruar konceptualisht dhe pozicionalisht fjalët e gjuhës shqipe.

Krahasuar shqiptarët, brenda kufirit politik, dhe shqiptarëve jashtë këtij kufiri, entuziazmi për unifikimin e gjuhës u sheshua shumë më tepër tek shqiptarët jashtë kufirit. Arsyeja ishte më shumë se e qartë: shqiptarët që jetonin jashtë kufinjve politikë të Shqipërisë unifikimi i gjuhës, psikikisht i bëri me atdhe; i bëri të barabartë gjuhësisht me shqiptarët brenda kufijve politikë. Ngazëllimi emocionalgjuhësor, qoftë në rrafshin LA LANGUE, qoftë në rrafshin PAROLES, ishte më i dobët tek shqiptarët brenda kufijve politikë krahasuar me emocionet gjuhësore të shqiptarëve të jashtë kufijve politikë. Këta të dytët, me një nostalgji puritane e trajtonin fjalën shqipe, ndërsa shqiptarët, ta zëmë të Tiranës, për shkaqe të shpjegueshme përdornin dhe përdorin më shumë terma të gjuhëve të tjera, edhe pse ato fjalë “ekzistojnë” edhe në gjuhën shqipe. Pikërisht ajo fjala e huaj dukej më konceptuale dhe politikisht më pak kërcënuese. Pak me ndrojtje mund të konstatojmë për një averzion politikogjuhësor të shqiptarëve të sotëm për fjalën e katandisur të gjuhës shqipe.

Ç’do të thotë për shqipfolësin të mos arrijë kurrë konstruktimin e një segmenti sintagmatik, ku shenjuesi dhe i shenjuari ta realizojnë atë që e shpallin botërisht. Ndodhte atëherë e, ndodh edhe sot, që shenjuesi dhe i shenjuari, si dy elemente brenda një sintagme, të pajtohen me antagonizmat

gjuhësorë; demokracia e sotme promovohet me leksema të konsumuara politikisht deri në shterrim të plotë konceptual.

Gjuhëtarit shqiptar, me tepstisjen e tij puritane gjuhësore, i duket si i tepruar përdorimi i fjalëve italiane, frënge, angleze, në shtypin shqiptar, në televizion, apo në vet Parlamentin shqiptar, si për shembull: MAZHORANCË; KRIPTOKOMUNISTE, EMOCION, MOCION, PLURAL, SINGULARE, MONIZËM Përdoruesit e këtyre fjalëve mendojnë se fraku evropianopolitik i fjalëve do të jetë më ekonomik konceptualisht.

Tash do të gjendemi para dilemës: t'i lejojmë të hyjnë, ashtu pa kriterë, fjalët e gjuhëve të jera edhe në rastet kur ekziston fjala “e njëjtë” në gjuhën shqipe, apo sistematikisht të herren këto fjalë nga leksiku shqiptar? Fjalën e huaj mund ta mënjanojmë por si do të shërojmë fjalën shqipe deri tek aftësia e konceptit ekuivalent me fjalën angleze, gjermane (Shërimi i fjalës shqipe duhet të fillojë nga opozicioni fonematik, pozicioni sintaktik e deri tek koncepti kohë).

Për ta vërtetuar lëngatën e doemosdoshme të fjalës shqipe, do të na duket mjaft bindës shembulli i një nate makbethiane të Shqipërisë, në dhjetor të vitit 1981. Në ekranin e televizorit spikeri i zbehur lexon këtë tekst valpurgjian; makbetian e nemitës për të gjithë: “NË NJË KRIZË SHPIRTËRORE, MEHMET SHEHU BËRI VETVRASJE”. Atë natë, veçantë netëve të tjera, Shqipëria e humbi edhe atë pak gjumë që i kishte mbetur. Secili shtetas shqiptar, në vetminë e vet të thellë, përpëlitej ta pikaste fjalën e parë të ditës së nesërme: MIRËMËNGJES, SI U GDHIVE, A BËRE GJUMË!? Të gjitha fjalët, në atë mëngjes që pritej të vinte do të ishin tmerrësisht të dyshimta politikisht. Po a thua ç'bënin atë natë orveliane shkrimtarët shqiptarë, historianët, intelektualët, po edhe pushtetarët? Natës i vinte erë gjaku, e dita pritej fort e kuqe nga plagët. Të gjithë shtetasit shqiptarë, më tepër se asnjë natë tjetër, zhuriteshin për një fjalë krejtësisht të harruar. Njerëzit luteshin të liroheshin nga çdo gjë, përveç, jo nga

HARRESA. Të gjithë shtetasit shqiptar lektisnin, atë natë, të harrojnë edhe atë pak gjuhë llahtare që u kishte mbetur:

“Po t’i kisha njëqind gjuhë, njëqind gojë dhe zë të hekurt, të marrët e të gjitha llojeve do t’i numroja lajthitshëm por s’jam i aftë të gjitha marritë t’ua numroj me emër!”¹⁾

Njëqind gjuhë, njëqind gojë, njëqind zëra, po t’i kishte shkrimtari shqiptar, atë natë dhjetori të vitit 1981 do të kishte lektisur për t’i bjerrë. Nga të gjitha përfitimet e gjuhës e dëshironte vetëm një: “të shpëtojë” brenda harresës.

O JU QË I FRIKËSOHENI DITËS SË PËRGJAKUR TË DHJETORIT HYNI NË REPUBLIKËN KANIBALE!

“Tek ta s’ka shkencë, s’ka art, s’ka zyrtarë, s’ka pushtet, s’ka shërbëtorë, s’ka të pasur, s’ka të varfër, s’ka kontrata, s’ka trashëgimi, s’ka ndarje, s’ka asfarë zejesh, as aso që bëhen nga kotësia ... u janë të panjohura bile edhe FJALËT, të cilat shenjojnë rrenën, pabesinë, dyfytërsinë, intrigën. Përsosmëria e tyre është ideale, mbase edhe më shumë se Republika e Platonit”²⁾

TË GJITHË E NDJENIN SE NATA E ATIJ DHJETORI TË VITIT 1981 ISHTE ERËGJAKE; E DININ SE EDHE DITA DO TË JETË FORT E KUQE NGA GJAKU. TË GJITHË E NDJENIN SE PERËNDIA E SHQIPËRISË SOCIALISTE KISHTE ETJE TË MADHE për gjak. TË GJITHË LAKMONIN T’I HARRONIN FJALËT E ASAJ PAK GJUHE. Republika e socializmit kanibal, ironikisht aq arkadiane, shqiptarëve u ofronte trajtimin elementar të kanibalizmit - denoncimin e ndërsjellë politik: burgun, internimin, punën përmirësuese, e deri tek dënimet e shumta me vdekje. Dhe del ndonjë çmendurak e thotë, po edhe mendon, se në Republikën kanibale të socializmit shqiptar ka pasur gjuhë, letërsi, histori, mendim! Këto supozime, me vetëdije apo pa të, i thotë ai që i

¹ FILOZOFSKA HRESTOMATIJA, Zagreb, 1956, fq. 147

² FILOZOFSKA HRESTOMATIJA, Zagreb, 1956, fq. 147

gëzohet idesë së Kvejnit: “Kvejni e kishte zakon të thoshte se lexuesit janë një lloj njerëzish, që sapo ishin zhdukur. Nuk ka Evropas (mendonte), që nuk mund të bëhet shkrimtar, apo që nuk është shkrimtar”. Sipas këtij mendimi të qëlluar të Kvejnit, shkrimtarët e Republikës kanibale, po edhe shkrimtarët e Evropës pak më demokratike, mund të shkruanin lirisht për SPECIEN e zhdukur - për atë lloj njerëzish të quajtur lexues që ishin zhdukur në gjithë Evropën.

Shkrimtarët gjithëevropianë mund të gjenin prehje intelektuale vetëm në muzeumet zoologjike të atij llojit njerëzor që sapo ishte zhdukur.

Le të matet koha e ekzistencës së lexuesit me largësinë kohore të dinosaurëve: le të quhet lexuesi: kromanion, pitekanthrop, sinantrop, si të dojë shkrimtari, por ç'do të bëhet me folësin shqiptar i cili s'ka mundësi tjetër shprehjeje përveç fjalës së dëmtuar, përveç asaj fjale që i rrinte si litar rreth qafe. Kjo fjalë, shqiptarët e të dy anëve të kufirit i shpiente në burgje me kohëzgjatje maratonike: ata shqiptarë që jetonin brenda kufijve politikë, FJALA i shpiente në burg kur bëhej “agjitacion e propagandë”, kurse shqiptarët jashtë kufirit, në Kosovë, vetëm pse e përdornin fjalën shqipe si koncept edhe si pozicion të cilën pushteti sllavomonist e kishte nxjerrë jashtë ligjit si gjuhë e pakicës kombëtare e biologjike.

Sot, në kohën e ZBULESËS politike, që po e quajmë demokraci, së pakut të ndërgjegjësohemi, që mos t'ua lëmë brezave të ardhëshëm barrën e “zbulimin”, se në republikat e kanibalizmit sockomunist: DIÇ MUND TË KETË NDODHUR RASTËSISHT. Të ndërgjegjësohemi se FJALA e gjuhës shqipe e ka arritur stacionin e katërmbëdhjetë të rrugës së kryqit. Të gjithë kemi qenë spektatorë, pjesëmarrës të kryqëzimit, dëshmitarë, por ende pa e zbritur FJALËN nga kryqi e mohojmë. FJALA shqipe s'e ka më forcën obligative. FJALA - ATDHE, s'e ka më atë vlerën detyruese: shqiptarët sot ikin prej atdheut të vet pa më të voglin hezitim. Sot po

bëhet ekzodi më metabolik i shqiptarëve. Këtë herë shqiptarët, po ikin nga vetja e tyre.

Demokracia e sotme shqiptare, edhe pse e pavetëdishme, se edhe për një kohë të gjatë do të shërbehet me ato fjalë të gjuhës shqipe, aq shumë të shterruara kuptimisht, është e obliguar, më shumë se askush tjetër, ta zbresë FJALËN e gjuhës shqipe nga kryqi i kalvarit politik. Ta zbresë nga kryqi ku e kishin vënë rabinët e sockomunizmit - të quajtur politikaj, historianë, apo në mënyrë më kapërthyesë - të quajtur intelektualë.

Mesazhi i shpresës së madhe

“N’agim të ditës së parë të javës, njaty kah të lemt e diellit mrrijtën te vorri. Shkojshin tuj thanë me vedi: Kush ka për të na e largue rrasën e vorrit? (Ungilli sipas Markut, 16,1-7).

Ti, Gjon Buzuku, për fat të mirë, ende në librat shkollorë mësohesh si anonimus fizik. Në fillim të asaj letërsie që e njohim ne, ti na jep shpresën dhe idenë e një letërsie shqipe shumë më të vjetër se “Meshari” i gjuhës e i tipologjisë. Nga atëherë ti pyetje, si Marija Magdalenë e Marija, nëna e Jakobit, e Salome, para egzodit fizik e konfesional të shqiptarëve që vazhdoi të jetojë deri në kohën tonë: “Kush ka për të na e largue rrasën e vorrit?” Dhe mirë është bërë që në librat tanë s’je zbuluar si individ, sepse individ i s’do të mund ta mbante mbi supe gjithë pikëllimin e thellë të një epoke. Ata që mund të bisedojnë me ty, le të ta shpjegojnë se rrasa e varrit më në fund lëvizi në Shqipëri por Djali yt shkapërdar tash udhëton me tren, me anije, me aeroplan, për ta ikur sa më larg Nënës. Ai, tash, është bërë personazh i vërtetë, me një trajtim tjetër politik - quhet azilant, refugjat, disident, i persekutuar, i burgosur e shkamos tjetër. Ti në kohën tënde këtë ikanak metabolik e quajte me një emër fort konotativ vetëm si SHKAPËRDAR dhe merita e fillit tipologjik të mbetet ty - Gjon Buzuku. Ti je i pari që i besove vlerës obligative të FJALËS dhe TIPOLOGJISË. Sipas këtyre dy kategorive kryesore të intelektit të shqiptarëve, u detyrove që sërish, pas shumë vitesh të kulturës arbërore, kur filloi nata e gjatë aziatike, ta shpiesh lexuesin tënd në ditën e parë, të klasës së

parë të shkollës; pas katandisjes fizike e shpirtërore të shqiptarëve.

Kanë kaluar shumë shekuj nga koha jote. Pas shumë katrahurave në historinë shqiptare, ne sot, jemi të detyruar të veprojmë ngjashëm me ditën tënde të shkollës, si në tipologji si në autoritetin e fjalës. Në kohën tënde gjëllonte autoriteti i tipologjisë biblike dhe autoritetit i FJALËS shqipe, ndërsa në kohën tonë këto kategori s'ekzistojnë më.

Censura ka ekzistuar edhe tek "Meshari" i Buzukut, që ishte moshatare me censurën evrokristiane. Është më shumë se e besueshme, se jo vetëm gjuha dhe tipologjia shqiptare, do të ishin zhvilluar më natyrshëm vizavi gjuhës dhe tipologjisë evropiane, i gjithë mendimi filozofik e sochistorik sikur të ishte "liruar" paksa më gradualisht nga censurat. Evropa perëndimore e quajtur demokratike, kalkulon gabimisht se e ka tejkaluar censurën mesjetare dhe se e ka zbuluar tërësisht individin.

"A thua në Ferr s'është dhënë plotënia e njeriut si INDIVIDUM me tërësinë e pasioneve të veta, ndonëse kjo paraqitje s'e mohon atë konceptcionin e vjetër mesjetar të homosapiensit. Dante edhe pse i njihte mëkatet njerëzore sipas qëndrimit të moralit kristian, megjithatë në përshkrimin poetik shpreh mendimin për atë që është e natyrshme, për atë që gjendet në natyrën njerëzore dhe sipas së cilës ai i përket kësaj natyre, bile edhe mëkatari i veçantë. Sipas kësaj paraqitjeje sheshohet individualizmi dhe kjo është ideja për natyrën e njeriut, për NATYRALIZMIN e ri të Shekullit të ri"¹

Në këtë fakt kalkules qëndron edhe Erih Fromi kur e mbron "zbulimin" e individit me të gjitha konturat e rravizimit, deri tek ai natyralizmi i të gjitha entiteteve, si gjuha, letërsia, filozofia

Jo instiktivisht, shkrimtarët shqiptarë, si Buzuku, Budi, Bogdani, Bardhi e të tjerë, të të njëjtës mostër mendimi, të

¹ Filozofska hrestomatija II, 1956, fq. 21.

vetëdijshëm për censurën gjithëevropiane, e kishin kapur në çastin më të volitshëm lejimin e kishës për ta përdorur në meshë gjuhën shqipe. Ata e çuan përpara mundësinë ekzistuese të individualitetit gjuhësor, letrar e filozofik të shqiptarëve. Dhe vërtetë ky individualitet do të kishte ecur paksa përpara tek shqiptarët, po mos të kishin katandisur nën shumë censura të tjera të mëvonshme si: bizantine, sllavoortodokse, islamike dhe më në fund nën ata censurën e tmerrshme sockomuniste. Secila sosh, zhvatte diç nga origjinaliteti i dobësuar i gjuhës shqiptare: prej fonemës, prej opozicionit fonematik, huazimit të morfemave, prishjes së ekuilibrit sintagmatik e deri tek retardimi plymësor i tipologjisë... .

Pas gjithë kësaj katandie shekullore, vëçanërisht pas censurës sockomuniste, detyrohemi të veprojmë diç ngjashëm me ditën e parë të shkollës së Buzukut, në sistemin gjuhësor, tipologjik, filozofik... Kjo ditë e parë e shkollës do të duket si aksidentale, mohuese, jo e pavarur, por në korrespondim me nivelin tonë kulturor, do ta përsëritim ditën e parë të demokracisë së mirëfilltë prej fonemës e deri tek tipologjia:

a) Siç kishte punuar fort i nderti Eqrem Çabej për ta "zbuluar" entropinë e hershme etimologjike të fjalës, qoftë brendapërbrenda shqipes, qoftë nga fondi indoevropian, ose në huazimet gjuhësore. Përkundër rrezikut të gabimit metodologjik e politik, edhe pse ishte i shtrënguar të bëjë lëshime politike, Partia e ka konsideruar aristoklatin e gjuhës shqipe, për të mos thënë edhe njeri me biografi të dyshimtë. Atë punë të filluar nga Eqrem Çabej në kohën e demokracisë duhet vazhduar në sinkroni dhe diakroni, që fjalëve t'u rikthehet entropia konceptuale etimologjike; fjala shqipe të plotohet konceptualisht: $a = a_1 + a_2 + a_3 + \dots$ $a = \text{fjala}$; $a_1 + a_2 + a_3 \dots$ janë elemente të strukturës së fjalës.

Natyrisht për t'u arritur entropia etimologjike e fjalës, të cilën Çabej nuk pretendon rastësisht ta gjejë tek Buzuku, tek toponimet, antroponimet, hidronimet, kërkohen dy faktorë

praktikë: 1)Konsolidimi i entropisë etimologjike të fjalës. Fjalët sipas etimologjisë e kanë forcën emetuese të informacionit. 2)Aplikimi i kësaj fjale jashtë spekulimeve ideopolitike.

“Për gjuhën është e pakuptimtë, bile edhe pyetja: ç’kuptim mund të ketë tingulli jashtë fjalës? Po megjithatë kjo pyetje në poetikë merr kuptim”¹⁾ · Po aq kuptim merr edhe në fonologji opozicioni fonematik si tingull (en+trepomai) me forcë entropike. Pra, qoftë në fonologji, në morfologji, në poetikë, gradualisht duhet të shërohem nga mesazhi i vetmuar ideopolitik i këtyre lëmive.

b)Është e natyrshme se sockomunizmi e kishte monopolizuar idenë e precedimit: “Në sistemin tipologjik, entropia rritet, i afrohet maksimumit në kufirin e ndërsjellë të tipeve, po edhe të rënies - shpesh deri në zero - të tipeve... Në tekstin konvencional ose artistik entropia e tipologjisë është më e madhe se entropia e fjalës”²⁾

Shkrimtarët e veriut, siç i quajmë në letërsinë shqipe, me animin kah konceptimi evropërëndimor, janë rrekur t’i shmangen tipit zero në gjuhë e në tipologji edhe pse qëndronin brenda Biblës. Po edhe gjuhëtarët e shkolluar në perëndim, si Çabeji, janë prirur ta ruajnë sa më të pastër entropinë etimologjike të fjalës. Këta gjuhëtarë vetëdëshëm janë përpjekur që gjuha shqipe të mos bie në tipin zero.

Sa kohë do të kalojë deri tek ristrukturimi i elementeve gjuhësorë e tipologjikë në gjuhën dhe letërsinë shqipe, s’mund ta prognozojë askush, por e rëndësishme është që një ditë ato të arrihen. Sot, ndër shqiptarët, ashtu si tek popujt e tjerë të eksperimentit sockomunist, ekzistojnë kategori njerëzish: a)ata që janë njëjzuar me gjuhën, mendimin dhe tipologjinë komuniste, si format më të larta të idealit , apo si interesa të

¹ V.A.Zarecki “Estetika i teoria informacije”, fq. 216

² V.A.Zarecki “Estetika e teoria informacije”, fq. 216

tyre politike; b) ata që dëshirojnë t'i shqiten demokracisë por u mungon tërësia e fjalës, ideja; pikërisht u mungon entropia logjike e psiqike e të lëvizurit politik. Tek kjo kategori njerëzish vepron inercioni i propagandës ideopolitike; c) ata që më agun e demokracisë e “mohuan Fjalën” shqipe duke ikur nga atdheu. Ata ikën nga Shqipëria por me vete morën kontaminimin sockomunist të fjalës. Kjo kategori njerëzish asesi s'arriti ta zë entropinë e konceptit evropërendimor, edhe pse i vërshej rrugët e Evropës si azilant, refugjat, disident... .

Ne shqiptarët, më shumë se anjëherë në histori, do të zhuritemi për ta “zbuluar” identitetin e fjalës në gjuhësi, të konceptit në logjikë, të tipit në letërsi, të figurës historike në histori, për të cilat kërkohet kohë, vullnet, e më së tepërmi stinë demokratike.

Historikisht e, vëçanërisht në këto pesëdhjetë vjet të shpërlarjes ideologjike të trurit, jemi gjetur jashtë të gjitha entiteteve: morale, familjare, kombëtare e fetare. Në këtë gjendje, kaq të retarduar, bëhen përpëlitje demagogjike për konvertime pozicionale me antinome politike e kombëtare si: disident, azilant, refugjat, të përndjekur politikë... . Ata që s'kanë arritur t'i kapin këto attribute për së gjalli “udhëtojnë” nëpër katër cepet e atdheut në disa arkivole të zvgoluar në përmasa tragjikomike. Të rivarrosurit bëhen skelete më me fat, se s'kanë nevojë për konvertim verbal - deklarativ. Atyre më s'u shërben, për asgja, fjala. Të gjallët e kanë pisk punën me atë konvertimin politik. Këtyre të gjallëve duhet t'u shërbejnë: antinomi, antifjala, antimendimi, antiheroi... . Prandaj Shën Pali me të drejtë pohon: “Në kje se Krishti s'asht ngjallë, feja e jonë asht e kotë”(I Corint. XV, 17). Ne, me guximin e Shën Palit do të deklarojmë: Në qoftë se FJALA s'do të ngjallet DEMOKRACIA në Shqipëri do të jetë e kotë.

P. “Në mos je edhe ti një i dishepujve të tij?”

K. “Ai e mohoi dhe tha:

P. “Nuk jam”.

K. "I tha prapë njani prej shërbëtorëve të kryepriiftit..."

P. "Thue s'të kam pa me sy të mij në kopsht me të?"

K. "Pjetri rishtas e MOHOI, e menjihërë këndoi gjeli"(Mateu 26, 36 - 75; 27, 1 - 54. Leximi i parë os. 6, 1 - 6).

Mohimi i fjalës shqipe historikisht ishte i gjatë, sa që njeriu sockomunist u inkuadrua me krejt metabolizmin në gravitacionin e mohimit. Populli shqiptar rishtas "mohoi" e, Gjeli i demokracisë këndoi më në fund.

"Para se të këndojë gjeli, ti ke për të më mohue tri herë. E mbasi duel jashtë, **kjau me lot për faqe**". (Sipas Mateut 26, 36 - 75; 27, 1 - 54).

Para se të këndonte gjeli i demokracisë shqiptare, secili i kishte mëkatet e veta, por ata që u penduan me lot për faqe, pas këngës së gjelit, mund ta arrijnë "shenjtërinë politike", pa pasur nevojë të "konvertohen" në disidentë, sepse Jezu ende s'ka zbritur nga Kryqi i vendit të Rrashtave: në vendet e sockomunizmit, përkundër reformave demokratike, ekziston rreziku real i rikthimit të ideologjisë sockomuniste, pak më e moderuar, por përherë e rrezikshme për demokracinë.

P. "Cilin prej këtyre të dyve doni që t'ua liroj?"

K. "Ata i përgjigjën:

P. BARABËN".

K. "U tha atyne Pilati:

P. E shka të baj, atëherë, me Jezus që quhet Krisht?"

K. "Tanë një zani i thanë:

P. Të kryqëzohet."

K. "... tuj pasë marrë do ujë, lau duerët para popullit tuj thanë:

P. unë jam i pafaj për gjakun e këtij të drejtit: mendoni ju vetë."

K. "Mbarë populli përgjegji e tha:

P. Gjaku i tij raftë mbi ne e nbi fëmijë tanë."

ashtu u bë.

Në këtë kronikë ka diç të ngjashme me fatumin e popullit të Trojës, që e shpuri brenda qytetit Kalin, si dhuratë të perëndive, kundrejt judejëve që e kryqëzuan Jezunë, si dëbim i dhuratës së Hyut. Në këtë krahasim të largët, kohor e ambiental, midis këtyre dy popujve, Karl Gustav Jungu do ta gjente shpjegimin pjesërisht me terminin e antropologëve: MIZONIZMI¹⁾

Po le të ndalemi, në këtë rast, vetëm tek judenjtë: më shumë mizomizëm kishin ndaj FJALËS predikuese të Jezusë, apo FJALËS për rebelimin gjakërash të Barabës. Natyrisht mizonizimi judej e dënoi Krishtin, pse s’e kuptonte FJALËN e tij, kurse gjuhën e dhunës së Barabës e kuptonte.

Sigmund Frojdi termin antropologjik Mizonizëm e shpjegon me shprehjen “mbeturina arkaike”, si elemente psikike, që gjëllojnë në shpirtin njerëzor. Do të ishte fatale të mendohet në mizonizmin - në “mbeturinat arkaike” të psikikës së një populli të tërë apo të shumë popujve. Një mendim i tillë duket joshkencor, kur kemi të bëjmë me popujt, por mjaft i besueshëm kur e shpjegojmë psikikën e individit. Do të pyesim jo pa habi, pse gjermanët, anglezët, francezët... s’e pranuan komunizmin, ndërsa atë e pranuan popujt shumë më të prapambetur të Lindjes? Ç’do të kishte ndodhur po ta kishin pranuar judenjtë fenë kristiane dhe ta kishin institucionalizuar? Po ta kishin pranuar judejt fenë kristiane ajo fe do të ishte berë tepër agresive.

Kristianizmit judaik dhe ideologjisë gjermane s’do t’u kishte mjaftuar fermentimi vetëm në vendlindjet e veta. Kjo do të mbetet një hipotezë sepse nuk mund ta qartësojmë se cili më tepër nga këta popuj ishte mizonist, e cili do t’i pranonte risitë deri tek insitucionalizmi.

Ku gjendet populli shqiptar në këto medime të mëdha? Ishte populli shqiptar ai që i “pranoi” të gjitha

¹ Mizonizmi: frika e thellë ndaj risive, ndaj mendimeve e veprimeve të reja.

fatkeqsisë, apo që iu imponuan të gjitha fatkeqsitë historike. Në fillim e pranoi kristianizmin evropian; hyri në skolastikën evropiane, për të ecur drejt shkencës, gjuhës dhe letërsisë. Njëmijë e pesëdhjetë e katër vjet më vonë e kafshoi bizantizmi, për ta kthyer në gjysmë të rrugës së Shën Palit, duke e çvendosur nga logjika gjuhësore, letrare, filozofike... . Katër shekuj më vonë Shqipërinë e kafshoi islamizmi, po ashtu, fort, duke e çvendosur nga gjuha, letërsia, filozofia... .

Në midis të këtyre fatkeqsive, u paraqit për ta mbrojtur gjuhën dhe tipologjinë shqiptare Gjon Buzuku, i cili aludon në një pararendje mjaft të vjetër e ngushlluese të gjuhës dhe të letërsisë shqipe. Pastaj Bogdani, Bardhi, Budi... me një kulturë evropiane e sfidojnë atë klithjen e dhunës historike: "Gjaku i tij raftë mbi ne e mbi fëmijë tanë."

Shekujt e përgjumur e përcillnin njëri-tjetrin e **fjala** dhe **tipologjia** shqiptare dobësoheshin. Fjala dobësohej fonologjikisht, morfologjikisht e pozicionalisht, ndërsa tipologjia zbriti deri tek tipi zero siç ishin: "**Erveheja**", "**Jusufi e Zeliha**" e "**Hadikaja**"... . Censura islamike e shkretëtirës i kishte zhuritur të gjitha stinët e letërsisë së mëparme shqiptare. Fjalët turkoarabe, bashkë me alfabetin e tyre, sjellin në gjuhën shqipe, në fillim të panjohurën, e pastaj tjetërsimin vizuel, auditiv, e psikik. Fjala turkoarabe do të hyjë në gjuhën shqipe me të gjitha elementet përbërëse të areas së vet, jo vetëm për ta shuar një fjalë ekuivalente të gjuhës shqipe por edhe për ta ndryshuar arean e fjalës tjetër korresponduese të të njejtës sintagmë. Këtu s'qëndron vetëm shterrimi konceptual i shenjit gjuhësor por bëhet edhe zëvendësimi material, bashkë me ndryshimin kuptimor të fjalëve përcjellëse.

Po mos të kishte rënë në këtë zero tipologjia dhe gjuha shqipe s'do të kishte ardhur aq e dobët fjala - rilindje (kombëtare)

Rilindasit e patën, mbase, më të zorshme të ringjallën, për të vajtur në klasën e parë të shkollës së Gjon Buzukut, në atë shkollë shqipe që i fton të gjithë shqiptarët e daktisur

familjarisht, kombëtarisht, fetarisht e atdhetarisht: “kthehuni në shtëpi, kthehuni në shpirtin e **fjalës** shqipe! **Hyu e gëzon dhe e bekon atë që pendohet. shpëtoni pa thënë: “gjaku i atdheut tonë raftë mbi ne e mbi fëmijë tanë!” dhe ashtu u bëftë!**

Në cilën ditë të shkollës duhet të kthehemi ne sot, pas pesëdhjetë vjetësh të censurës më të ashpër, jo vetëm në historinë tonë, por mbase edhe në historinë botërore. Dikush prej shqiptarëve pati deklaruar me njëfarë pezmi teptisës se ora e mendimit shqiptar ndaloi në të premtën e zezë të muajit prill të vitit 1939, për të filluar sërish të punojë një ditë të marsit 1992. Por si do ta quajmë Demokracinë tonë: Ringjallje, Rilindje... dhe cilës ditë shkollë duhet t'i kthehemi? Le të mbetet çështja e hapur për studime shkencore.

Delegacionet e ndryshme evropiane që organizojnë seminare për të na ndihmuar në fushat e ndryshme, si juridike, arsimore, artistike e deri tek ato tregtare e turistike, e kanë të vështirë ta nivelizojnë fjalën e katandisur shqipe me tërësinë e fjalës angleze. Kjo gjason në një garë të pabarabartë. Gjuha shqipe e ideologjizuar u ka shërbyer njerëzve të hendikepuar

intelektualisht. Ish - gjykatësi mendon se ka qenë gjykatës, kur të burgosurit i kanë shkuar me dënime të prera nga Sigurimi; avokati mendon se ka qenë avokat, kur e ka akuzuar “klientin” e vet më shumë se “prokuratori”; profesori mendon se ka qenë profesor kur para nxënësve s’ka guxuar ta thotë asnjë fjalë më tepër se panegjericët për Partinë; shkrimtari, që edhe sot mendon se ka qenë shkrimtar, në mendjen e tij i ka qëndruar galuc ajo fjalia e mendimtarit frëng: “Ma jep një fjali nga libri i tij ta gjykoj me dënim për vdekje.” Shumë, tepër shumë, prej këtyre shqiptarëve të hendikepuar gjuhësisht, e kanë vështirë të shërohen nga kompleksi i “të qenurit” intelektual edhe në kohen e Partisë, duke i zgjedhur rrugët më të paqena të disidentëve, të të persekutuarve, kur “veprat” e tyre, në pikë të ditës, flasin kundër disidencës së stisur.

Cilës **fjalë** i kanë besuar këta njerëz atëherë, e cilës **fjalë** mund t'i besojnë sot? Edhe njëherë le të na ndihmojë guximi i Shën Palit: "Në kje se Krishti s'asht ngjallë, feja e jonë asht e kotë." Nëse Fjala shqipe s'do të ngjallet - nëse Tipologjia e letërsisë shqipe s'do të ngjallet, **demokracia** e shqiptarëve do të jetë krejtësisht e kotë.

A do të ngjallen ata që besuan në sockomunizëm: "Torturat janë të tmerrshme: si është e mundur një gjë e tillë? Po atëherë ku është e vërteta. Ku është Partia?" (A. London "Pranimi"). Pas atë torturash të përjetuara në burgë, besimi metabolik në komunizëm, Artur Londonin e shpie deri tek pyetja rezignuese për keqpërdoruesit, por jo për udhëheqësin e Partisë: "Por ju, si komunistë, e dini fort mirë se gënjeshtat s'mund të jenë bazë mbi të cilën mund të ndërtohet shoqëria". Përkundër kësaj, komunizmi do të thotë ndershmëri, vërtetësi, sinqeritet. Humaniteti socialist s'ka asgjë të përbashkët me atë që ndodh këtu!" (A. London "Pranimi"). Ky njeri kishte berë dhjetra vite në burgjet e komunizmit por ende beson se ky ka qenë vetëm një gabim akcidental.

Kjo tregon deri ku mund të shkojë lajthimi i njeriut: "Racionalisti Henry, synon arritjen e ndihmës së të doemosdoshmës, sepse ky përvetësim kërkon **sacrificum intellectus** - flijim ose mohim të mënyrës së të menduarit. Viktima e tillë është e pashmangëshme..."

Cila **fjalë** e gjuhës shqipe dhe cili protagonist i letërsisë shqipe do t'i shërbenin kësaj viktime, kësaj **anime** që "qëndron" në tekstin e ëndrrës. I vdekuri nuk flet - atij s'i duhet më fjala. Ai s'mund ta ndryshojë **fjalën**. Disidenti i komunizmit është bindës atë sa edhe lugati...!

Le ta mbyllim me diskursin atë që guximshëm të Shën Palit: "**në kje se krishti s'asht ngjallë, feja jonë asht e kotë.**"

Nëse fjala shqipe nuk ngjallet, demokracia shqiptare do të jetë krejtësisht e kotë.

Përmbajtja

II.....	8
Skicim për zanafillen e fjalisë biodemokratike amerikane.....	34
Fjalitë teatrale ballkanike.....	47
Ideologjia e letërsive të verbëra.....	64
Hyrje për skicim.....	74
Ekzorcizimi politik.....	76
Zanafilla hipotetike e censurës.....	81
Fillet e studimeve ideologjike.....	87
Arkitekti dhe krijuesi.....	91
Çvendosja e parë idearkitektonike e personazhit.....	95
Mbrojtja brenda rilindjes kombëtare.....	101
Retardimi i shenjës gjuhësore.....	106
Prej modelit sintaktik deri tek censura sockomuniste.....	109
Aplikimi policor i trekëndëshit ideologjik.....	118
Arka e Nojës.....	131
Dogana e letërsisë shqipe.....	137
Simbolika kondensuese dhe simbolika e referencës.....	153
Fobia politike e shkrimtarit.....	162
Barazimi i metafizikës gjuhësore dhe metafizikës së personazhit.....	177
Evrodemokracia s’e kuptoi gjuhën e “disidencës”.....	194
Identiteti i historisë dhe i historianit.....	205
Gjuha në funksion të dogmës.....	211
Tautologjia idogjuhësore, metodologjike dhe tipologjike.....	227
Prej modeli tipologjikogjuhësor ortodoks e deri tek modeli tipologjikogjuhësor ideokomunist.....	234
Ku gjendesh ti gjuhë dhe tipologji e letrave shqipe?.....	243
Fjalitë Neolite dhe fjalitë e homo politikusit.....	249

<u>Gjuha si bazë ku krijohet mendimi.....</u>	<u>267</u>
<u>Deklarata për të drejtat e njeriut, neni 4.....</u>	<u>274</u>
<u>Ndalohet libri i pashkruar!.....</u>	<u>279</u>
<u>Skeletet udhëtojnë pa pasaporta.....</u>	<u>289</u>
<u>Jezu dhe Franc Kafka në mes të udhës.....</u>	<u>293</u>
<u>Unte paghezonte perementin Atit et Birit et Spertit Senit. 297</u>	<u>297</u>
<u>Perënditë kishin etje.....</u>	<u>309</u>
<u>Perënditë prapë kishin etje.....</u>	<u>319</u>
<u>Mesazhi i shpresës së madhe.....</u>	<u>327</u>